

İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MUSAVİRLER ODASI
CHAMBER OF CERTIFIED PUBLIC ACCOUNTANTS OF İZMİR

İZMİR DAYANIŞMA

2025

E-ISSN: 2687-5233

ISSUE/SAYI

1

VOLUME/CİLT: 8
YEAR/YIL: 2025

HOLISTENCE
publications

İZMİR DAYANIŞMA

İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER ODASI
CHAMBER OF CERTIFIED PUBLIC ACCOUNTANTS OF İZMİR

İZMİR

Serbest Muhasebeci
Mali Müşavirler Odası

İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER ODASI
CHAMBER OF CERTIFIED PUBLIC ACCOUNTANTS OF İZMİR

DOI: 10.69599/izd

E-ISSN: 2687-5233

ISSN: 3023-6541

Volume/Cilt: 8

Issue/Sayı: 1

Year/Yıl: 2025

www.izsmmmo.org.tr

e-mail: izsmmmo@izsmmmo.org.tr

Address: 1456 SOKAK NO:15 ALSANCAK - İZMİR

TEL: 0 232 441 96 33 PBX - FAKS: 0 232 446 81 30 - 441 95 67

TESMER FAKS: 0 232 445 69 77

İZMİR DAYANIŞMA

İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MUSAVİRLER ODASI
CHAMBER OF CERTIFIED PUBLIC ACCOUNTANTS OF İZMİR

DOI: 10.69599/izd - E-ISSN: 2687-5233 - ISSN: 3023-6541

ABOUT THE JOURNAL / DERGİ HAKKINDA

İZMİR DAYANIŞMA: SAYI - 8

Sürekli Yerel Yayın

(Dayanışma 1)

Dergimiz Hakemli Dergi olma özelliği taşımaktadır. Gönderilen yazılar hakem değerlendirmesine tabi tutulduğu için yayımında gecikmeler olabilmektedir. Yayınlanan yazılardaki sorumluluk yazarlarına, ilan ve reklamlardaki sorumluluk ilanı veren kişi veya kuruluşlara aittir. Dergiye gönderilen çeviri yazıların kaynağı mutlaka belirtilir. Gönderilen yazılar yazarlarına geri verilmez.

TELEFON :0 232 441 96 33 PBX
GENEL İDARE MÜDÜRÜ : 106
HUKUK MÜŞAVİRİ : 306
TESMER MÜDÜRÜ : 105
TESMER STAJ : 103-211
EĞİTİM BİRİMİ : 203
ÖZLÜK İŞLERİ : 102-160
MUHASEBE DEPARTMANI : 107

BANKA HESAP NUMARALARI			
BANKA ADI	ŞUBE KODU	ŞUBE ADI	IBAN NO
AKBANK	284	HALİT ZİYA	TR26 0004 6002 8488 8000 0412 47
DENİZBANK	9076	İZMİR	TR94 0013 4000 0055 2791 0000 12
QNB	1415	ALTINDAĞ	TR33 0011 1000 0000 0041 4839 04
GARANTİ	410	KONAK	TR95 0006 2000 4100 0006 6924 83
İŞ BANKASI	3413	İZMİR	TR38 0006 4000 0013 4131 1277 65
YAPI KREDİ	927	İZMİR MERKEZ	TR85 006 7010 0000 0061 3532 99
HAVALE ALMAYAN BANKA (BANKA ŞUBESİNDEN YATIRANLAR İÇİN) AKBANK / FİRMA KODU: 5020587			

1456 SOKAK NO:15 ALSANCAK - İZMİR

TEL: 0 232 441 96 33 PBX - FAKS: 0 232 446 81 30 - 441 95 67

TESMER FAKS: 0 232 445 69 77

www.izmo.tr - E-mail: info@izsmmmo.org.tr

KEP: izmirsmmmo@hs03.kep.

**İZMİR SMMMO ADINA SAHİBİ
YÖNETİM KURULU BAŞKANI
MEHMET KUZU**

**SORUMLU MÜDÜR
ODA SEKRETERİ
ŞERİF YILDIZ**

**MALİ İŞLER KOORDİNATÖRÜ
ODA SAYMANI
ŞEHRİBAN ÇÖRDÜK**

**GENEL YAYIN YÖNETMENİ
FAZİL ULUSOY**

**YAYIN KURULU
SEMA ÇENGİL - SEVGİ FİTİL KALE
GÖKHAN ÖZTÜRK - YALÇIN ERKURTULGU
CEYDA TÜZÜN ALPAY - HAVVA SARI**

**BAŞ EDITÖR
PROF. DR. A. FATİH DALKILIÇ, SMMM**

**SORUMLU EDITÖR
PROF. DR. M. GÜROL DURAK**

**EDİTORYEL KURUL
PROF. DR. SERDAR ÖZKAN - PROF. DR. ÇAĞNUR BALSARI
PROF. DR. SEÇİL SİGALI - PROF. DR. HAYRETTİN USUL
DOÇ. DR. ÖZKAN BİLGİLİ**

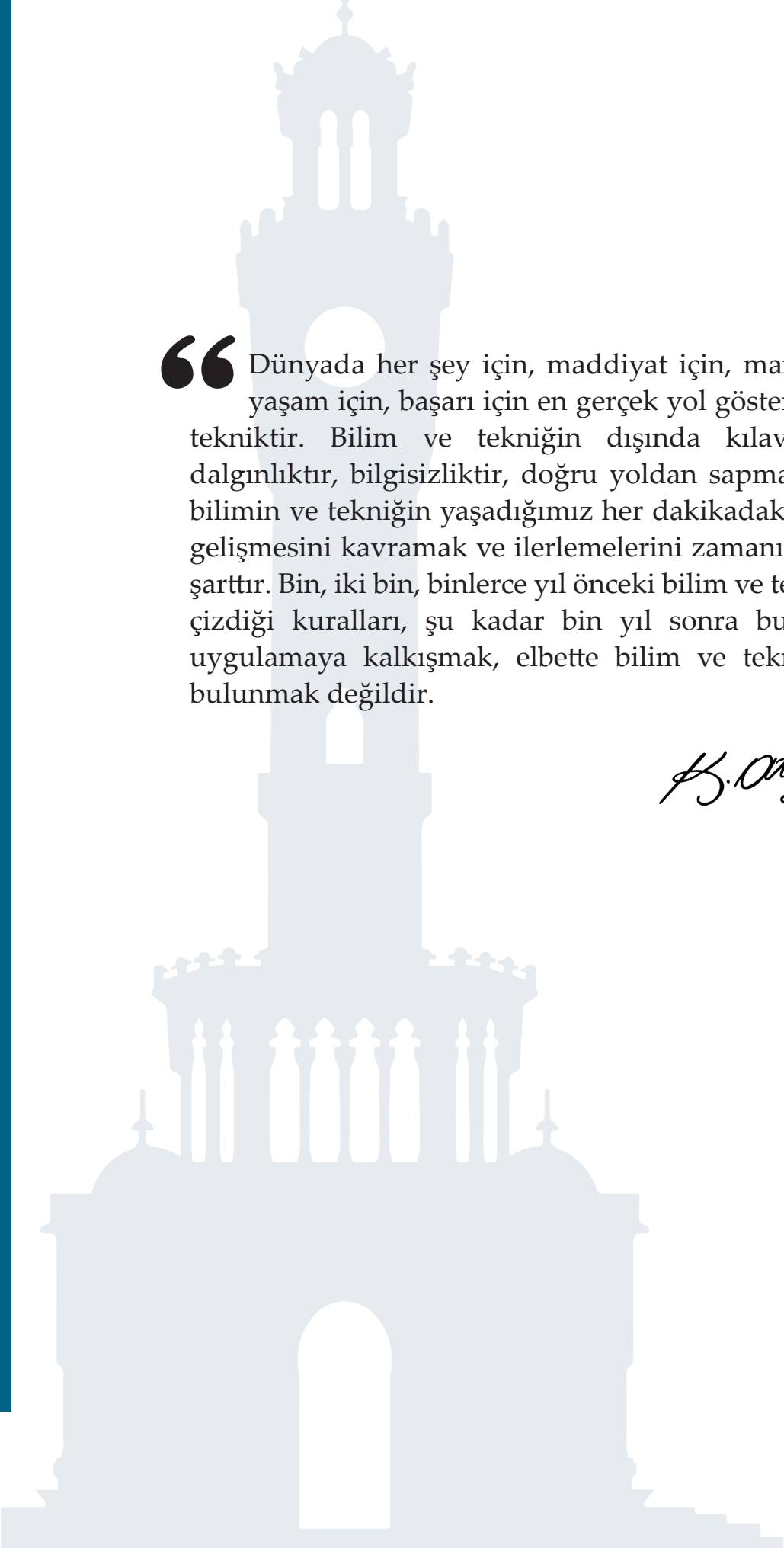
HOLISTENCE PUBLICATIONS

TASARIM: İLKNUR HERSEK SARI

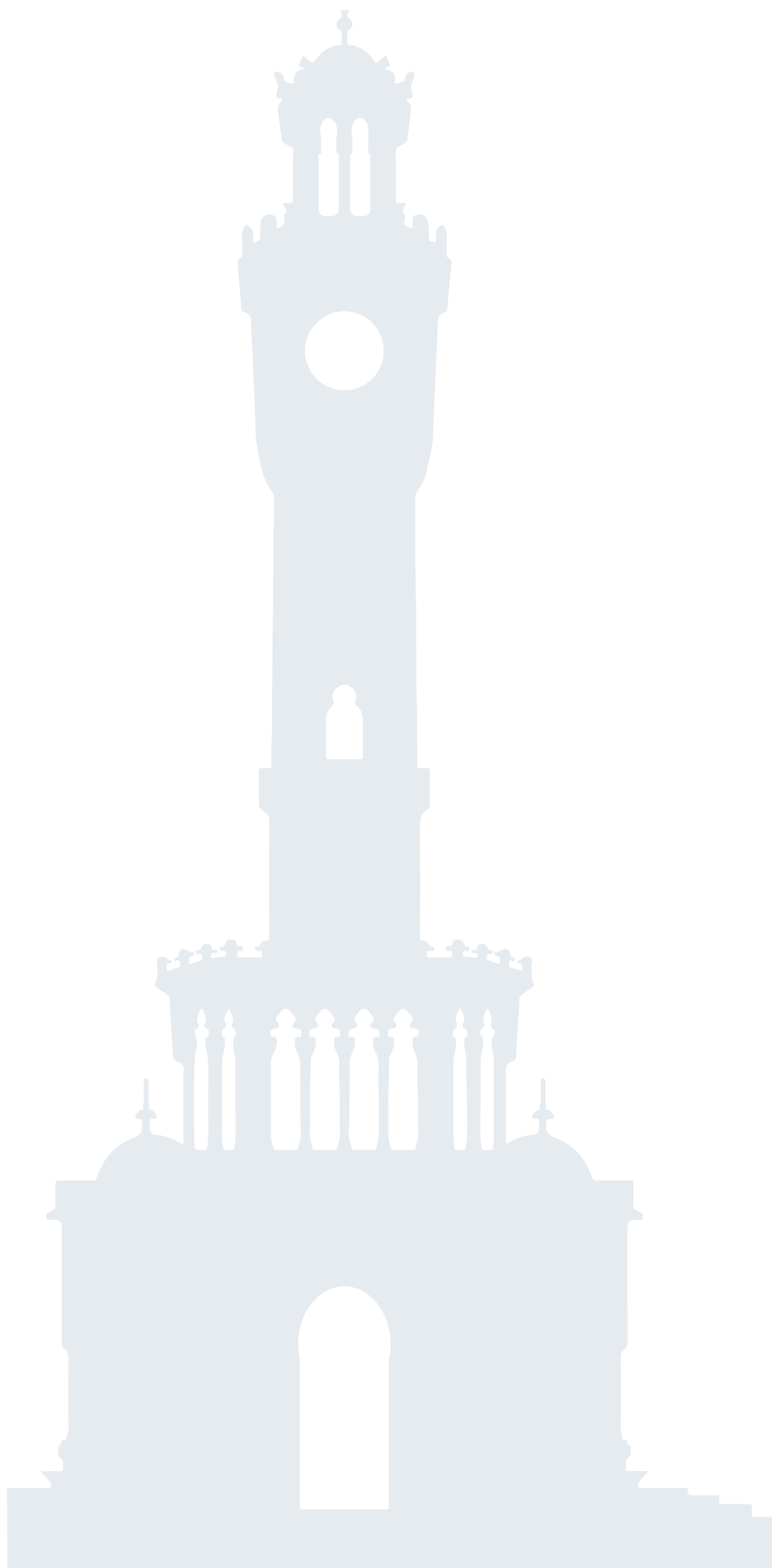
Adress: Namık Kemal Mahallesi, Helvacıoğlu Sokak, Han Evleri 19-21/A, D:1, 17000 Çanakkale / Türkiye

GSM 1: +90 530 638 7017 / WhatsApp - e-mail: publications@holistence.com

“Dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, yaşam için, başarı için en gerçek yol gösterici bilimdir, tekniktir. Bilim ve tekniğin dışında kılavuz aramak dalgınlıktır, bilgisizliktir, doğru yoldan sapmaktır. Yalnız, bilimin ve tekniğin yaşadığımız her dakikadaki evrelerinin gelişmesini kavramak ve ilerlemelerini zamanında izlemek şarttır. Bin, iki bin, binlerce yıl önceki bilim ve teknik dilinin çizdiği kuralları, şu kadar bin yıl sonra bugün, aynen uygulamaya kalkışmak, elbette bilim ve tekniğin içinde bulunmak değildir.

K. Atatürk

BAŞKAN'dan

DEĞERLİ OKURLAR, SAYGIDEĞER MESLEKTAŞLARIM,

İZMİR DAYANIŞMA dergimizin 137. yeni adıyla 10. ve 2025 yılının 1. sayısı ile sizlerle birlikteyiz. Makaleleri ile katkı veren değerli yazarlara, hakemlikleri ile dergimizin kalitesini yükselten çok değerli akademisyenlerimiz ile Baş Editör, Sorumlu Editör, Editörler Kuruluna ve dergimizi hazırlayan Sosyal Etkinlik ve Basın Yayın Kuruluna içtenlikle teşekkürlerimi sunuyorum.

Mart ayında yoğun bir Gelir Vergisi beyan döneminden sonra Nisan ayında Kurumlar Vergisi beyan dönemine girmiş bulunmaktayız. Bütün meslektaşlarımıza şimdiden kolaylıklar dilerim.

Saygıdeğer meslektaşlarım,

Odamızın yayını İzmir Dayanışma Dergisi' nin ilk sayısı Kasım 1990' da yayınlandı. Üzerinden neredeyse 35 yıl geçti. Ve dergimiz bu 35 yıl içinde 137. Sayı ile sizlerle beraber. Demek ki her yıl neredeyse ortalama 4 sayı yayınlanmış bulunmaktayız. Dergimiz hali hazırda 4 ayda bir yayınlanan akademik, hakemli bir dergi olarak yayın hayatına devam etmektedir. Her sayı meslektaşlarımızın ve kurullarımızın büyük çabası ile çıkmaktadır. Yazarından, hakemine, editörlüğünden, yayın kuruluna bütün emeği geçen meslek camiamıza, geçmişten bugüne görev yapan tüm meslektaşlarıma şükranlarımı sunarım.

Dergimiz son 10 sayıdır kendisine yeni hedefler koymuş ve bu doğrultuda isim değişikliğine gitmiş, Dijital ve Basılı Yayınları için ayrı ayrı ISSN almıştır. Dergimizin kısaca amacı ilk etapta akademik olarak da derginin seviyesini uluslararası kabul görür standartlarla yayın yaparak, daha fazla dizin ve indekste taranır olmaktır. Şimdilik, Google Scholar, Directory of Open Access Scholarly Resources: ROAD , Academic Resarche Index: ResearchBib, Scholar Search ve BASE (Bielefeld Academic Search Engine) gibi dizin ve indekslerde taranmaktadır. Sonra ki hedef herhangi bir dizin & indeks hedefi olmaksızın akademik ve meslek hayatında öncü yayınlar yapabiliyor hale gelmektir.

Buradan bütün okuyucularımıza bir haber vermek istiyorum. Bu yıl ilk defa Akademik Yayın Ödülleri vermeye başladık. Sosyal Etkinlik ve Basın Yayın Kurulumuz belirli kriter ve objektif verilere dayanarak 5 kategoride 10 meslektaşımızı belirlemiştir. Burada amaç; Muhasebe, denetim ve vergi alanında süreli olarak yayımlanan dergiye katkı koyan başta meslektaşlarımız olmak üzere, derginin amaçlarına ulaşmasına yönelik etki eden katkı sahibini ödüllendirmek bu sayede kişiyi teşvik etmek, katkı koyma potansiyeli olan kişileri özendirme.

İki bölümden oluşan derginin hakemli bölümünde akademik çalışmaları, diğer bölümde meslektaşlar ve uygulayıcı diğer tarafların görüş, değerlendirme ve önerilerini içeren makaleleri herhangi bir başvuru gözetmeksizin değerlendirmeye alınmıştır. Akademisyen ve uygulayıcı meslektaşlar ile diğer tarafların makale ve diğer katkıları ilgili kategorilerde ayrı ayrı belirlenmiş kriterlere göre değerlendirilip, ödülle teşvik edilmeye çalışılmıştır. Meslektaş Makale Ödülü, Akademik Makale Ödülü, Yaratıcı Makale Ödülü, Çok Okunan Makale Ödülü ve Dergi Katkı Özel Ödülü olmak üzere 5 kategoride ödüller 10 Nisan 2025 Perşembe günü Odamız Konferans Salonunda sahiplerini bulacaktır.

İzmir Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası olarak böyle bir etkinlik düzenlememizin bir diğer sebebi, akademik çalışmaları teşvik etmek ve bilimsel gelişime katkı sağlamak amacıyla çıkardığımız İZMİR DAYANIŞMA DERGİSİ aracılığı ile bu yıl ilk defa düzenlenecek olan "İZMİR DAYANIŞMA DERGİSİ AKADEMİK YAYIN ÖDÜLLERİ" ile alanında üstün başarılarla imza atan akademisyenleri, araştırmacıları ve meslektaşları onurlandırmayı amaçlamaktayız.

Bu kapsamda, İZMİR DAYANIŞMA DERGİSİ AKADEMİK YAYIN ÖDÜLLERİ, Meslektaş Makale Ödülü, Akademik Makale Ödülü, Yaratıcı Makale Ödülü, Çok Okunan Makale Ödülü ve Dergi Katkı Özel Ödülü kategorilerinde ödülleri kazananları düzenleyeceğimiz törenle açıklayacağız. Üniversitelerimizden değerli akademisyenleri ve öğrencileri bu prestijli ödül töreninde meslektaşlarımızla ve Odamızla buluşturmuş olacağız.

Tören sırasında ödül alan akademisyenler ve meslektaşlarımız kısaca çalışmalarını tanıtacaklar, bilimsel ve akademik etkileşimi artıracak konuşmalar gerçekleştirilecektir. İlerde sürekli hale getireceğimiz bu etkinlikleri dönemin belirli temasını esas alarak farklı konularda yapacağımız panellerle daha geniş kapsamlı yapmayı planlamaktayız. Akademik camianın önemli isimlerini bir araya getiren bu etkinlik, bilgi paylaşımı ve yeni iş birlikleri için de önemli bir platform sunacaktır. Bütün tarafları bir araya getirerek, akademik çalışmaların, dünyada ve ülkemizde ki son gelişmeler etrafında mesleğimiz, meslektaşımızın, ülkemizin gelişimine katkı sunmayı hedeflemekteyiz.

Saygıdeğer meslektaşlarım,

Meslek yaşamızın kabulünden bu yana 35 yıl geçti. 35 yılda bizim meslek alanımızı ilgilendiren çok gelişmeler oldu. Meslektaşlarımız bu gelişmelere ayak uydurmak için dönemin kaynaklarından yararlanarak kendilerini sürekli yenilediler, bilgilerini tazelediler. Çağımızda bilginin değişim hızı parabolik bir eğri gibi geçen eşit sürede daha büyük bir hızla değişim yaşıyor. Buraya kadar bir sorun yok bizim açımızdan. Sorun başka yerlerde onları da her platformda dile getiriyoruz ve getirmeye de devam edeceğiz. Biz kendimizin, çabalarımızın, ülkemize kattığımız artı değer farkındayız. Dolayısı ile meslekte kıdem yapmış meslektaşlarla bir araya gelerek, onları takdir ettiğimizi gösteriyoruz. Tekrar buradan başımızın tacı kıdemli, tecrübenin temsilcisi meslektaşlarımızı kutluyor ve onlara bir kez daha teşekkür ediyorum.

Saygıdeğer meslektaşlarım,

Geçici vergi dönemlerinde enflasyon düzeltmesinin yapılmaması yönünde ki öneri ve talebimizi defalarca dile getirdik. 2025 yılında geçici vergi dönemlerinde enflasyon düzeltmesi yapılmayacak. Şimdi beklentimiz 2025 yılı ve sonrasında enflasyon düzeltmesinin vergi etkisini ortadan kaldıracak düzenlemelerin yapılmasıdır. Bu konuda ki önerilerimizi de ilgili kurumlarımızla paylaşacağız.

Saygıdeğer meslektaşlarım,

Dijital dönüşüm artık hemen hemen tamamlanmak üzere. Envanter Defteri ve Yönetim Kurulu Karar Defteri gibi defterlerin de dijital ortama taşınması, elektronik belgelerin her belge için uygulanması, sistemlerin entegrasyonu için Gelir İdaresi, Meslek Odaları ve İktisadi işletmeleri ile özel yazılım firmalarının yoğun çalışması, 2026 yılında artık bürolarda bir tane bile kağıt olmaksızın muhasebenin yapılacağını işaret etmektedir. Bu dönüşüme ayak uydurmanın dışında yapay zeka kongreleri gibi etkinliklerde düzenleyici ve ev sahipliği gibi faaliyetlerimizle meslektaşımızı hazırlamaya çalıştık ve daha da çalışacağız.

Önümüzde ki dönemlerde, farklı çalışma usulleri, yeni büro-ofis standartları, hizmet akti ile çalışan meslektaşlarımızın çalışma şartları, faaliyetlerimizin ücretlendirilmesinde yeni yöntemlerin (Zaman esaslı iş yükü ücret tarifesi) belirlenmesi konusunda çalışmalarımız olacaktır.

Değerli meslektaşlarım,

2024 yılının yıllık beyanlarını verdiğimiz şu günlerde aynı zamanda meslek odamızın seçim süreci de devam etmektedir. Ağustos 2025 sayımızda yeni bir yönetim kurulu ve yayın kurulu göreve gelecek, odamız çalışmalarına devam edecektir. Makamlara farklı meslektaşlarımız gelebilir ama değişmeyen şey mesleğimizin birliği, ülkemizin birliğidir. Buradan bütün meslektaşlarıma icra ettiğim görevimin sorumluluğu ile bir çağrı yapmak isterim. Daha güzel günler, daha güzel bir meslek daha güzel bir ülke için bütün meslektaşlarım demokratik hakkını kullanmaya davet ediyorum. Oda seçimlerinde hep beraber sandıklara gidelim, oyumuzu kullanalım.

Sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

Mehmet KUZU

Oda Başkanı

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

HAKEMLİ YAZILAR / REFEREED PAPERS

VERGİ KAÇIRMA ÜZERİNE YAPILAN AKADEMİK ÇALIŞMALARIN VOSVIEWER İLE BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF ACADEMIC STUDIES ON TAX EVASION

WITH VOSVIEWER

Erdoğan Ceylan

1

FİNANSAL OKURYAZARLIK ALANYAZINI KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Eda Çevik

15

MÜŞTERİ ETKİLEŞİMİ (CUSTOMER ENGAGEMENT) KAVRAMI ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF RESEARCH ON THE CONCEPT OF

“CUSTOMER ENGAGEMENT”

Mohammad Atariani & Serpil Ünal Kestane

29

SİBER SALDIRILAR VE SİBER GÜVENLİK DENETİMİ GEREKSİNİMİ

CYBER ATTACKS AND THE NEED FOR CYBERSECURITY AUDITS

Özer Kestane

41

SOCIAL CRM KAVRAMI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN VOSVIEWER İLE BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF SOCIAL CRM WITH VOSVIEWER

Yaren Sıla Koç & Serpil Ünal Kestane

51

EMEK GÜCÜNÜN VERGİLEMESİNDE YÖNTEM KARŞILAŞTIRMASI: MALİ FEDARİLİZMDE ÜLKE

ÖRNEKLERİ

Aslıhan Küden

63

HAKEMLİ YAZILAR / REFEREED PAPERS

MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİ-BAĞIMSIZ DENETİM VE ROBOTİK SÜREÇ OTOMASYONU İLİŞKİSİ

Gönül Alkan & Gülşah Atağan & Ozan Can Kara

77

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLAMASINDA ÖNEMLİLİK KAVRAMI KAPSAMINDA ULUSLARARASI STANDARTLARIN İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

*EVALUATION OF INTERNATIONAL STANDARDS WITHIN THE SCOPE OF
MATERIALITY CONCEPT IN SUSTAINABILITY REPORTING*

Alperen Çıkıkcı

93

HAKEMSİZ YAZILAR / OPINION PAPERS

103

İRTİBAT BÜROLARININ İŞLEYİŞİ

Erol Sönmezocak

109

DEVLET VE ÖZEL SEKTÖR TAHVİLLERİ İÇİNDE PROJE TAHVİLLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Hüseyin Kaya

112

TÜRKİYE'DE VERGİ ADALETİ VE DOLAYLI VERGİLERİN EKONOMİYE ETKİLERİ: KÜRESEL KARŞILAŞTIRMALAR VE İSTATİSTİKLER

Güliden Kaman

115

VERGİ MÜFETTİŞİNE İBRAZ EDİLEMİYEN DEFTER VE BELGELERİN AKİBETİ NE OLABİLİR?

Mustafa Alpaslan

118

LİMİTED ŞİRKETİN ANONİM ŞİRKET TÜRÜNE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ SÜRECİ VE YAPILMASI GEREKEN İŞ VE İŞLEMLER İLE TÜR DEĞİŞİKLİĞİNİN AVANTAJLARI

Şevket Kartal

129

VERGİ UYGULAMASI'NDA 2 NOLU İHBARNAME VE MÜKELLEF HAKLARI ÜZERİNE

Nazlı Gaye Alpaslan Görgülü

132

TMSF'NİN ŞİRKETLERE KAYYIM OLARAK ATANMASI VE SONUÇLARI

Hüseyin Yörükoğlu

137

Üç "T" bir "Ş" ...?

Ercan Kezer

144

MERKEZİ TÜRKİYE'DE ŞUBESİ SERBEST BÖLGEDE BULUNAN ŞİRKETLER İLE İLGİLİ BAZI ÖZEL DURUMLAR

Menderes Çetin

147

ŞİRKETİN TESCİLİNDEN ÖNCE YAPILAN KİRA ÖDEMELERİ GİDER KABUL EDİLİR Mİ?

Menderes Çetin

149

KURUMLAR VERGİSİNDE ZARAR MAHSUBU

Seyit Yaşar

REFEREES IN THIS ISSUE/BU SAYININ HAKEMLERİ

GÜLŞAH ATAĞAN

Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Muhasebe Ve Finansman Anabilim Dalı, Türkiye

HAKAN ARSLANER

Prof. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Bölümü, Mali Hukuk Ana Bilim Dalı, Türkiye

İBRAHİM ATİLLA ACAR

Prof. Dr., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Türkiye

İSMAİL MELİH BAŞ

Prof. Dr., İstanbul Arel Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Türkiye

RABİA BAHAR ÜSTE

Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İzmir Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Yerel Yönetimler Programı, Türkiye

VAHAP TECİM

Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, Coğrafi Bilgi Sistemleri Anabilim Dalı, Türkiye

FUNDA KARAKOYUN ATILGAN

Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Meslek Yüksekokulu, İzmir Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programı, Türkiye

MİNE BİNİŞ

Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Bölümü, Türkiye

MURAT ATEŞ

Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Bölümü, Türkiye

YEŞİM KOBAY

Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Bölümü, Turizm İşletmeciliği Ve Otelcilik Anabilim Dalı, Türkiye

İSMAİL ATABAY

Dr., Balıkesir Üniversitesi, Havran Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü, Türkiye

VERGİ KAÇIRMA ÜZERİNE YAPILAN AKADEMİK ÇALIŞMALARIN VOSVIEWER İLE BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF ACADEMIC STUDIES ON TAX EVASION WITH VOSVIEWER

Erdoğan Ceylan

Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Osmaneli Meslek Yüksekokulu, Türkiye
e-mail: erdogan.ceylan@bilecik.edu.tr

Öz

Bu çalışmanın amacı, vergi kaçırma kavramı üzerine yapılan akademik çalışmaların temel bibliyometrik analizinin yapılması ve bağlantı haritalarının çıkarılmasıdır. Araştırma sonucunda vergi kaçırma kavramına yönelik çalışmaların bütüncül bir bakış açısı ile okuyucuların dikkatine sunulması hedeflenmektedir. Çalışmada, Web of Science veri tabanında son 30 yıl içinde (1995-2024) yayınlanan makaleler araştırma kapsamına dahil edilmiş ve 1.910 yayın veri setini oluşturmuştur. Veri setinin analizi Vosviewer programı yardımıyla yapılmıştır. Araştırma sonucunda; en çok eserin 2020 yılında yayımlandığı, en çok yayın yapanlar bakımından, ülke bazında Amerika, dergi bazında Journal of Public Economics, yayıncı bazında Elsevier, bilim alanı bazında ekonomi olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, en üretken yazar Colin C. Williams, en etkili yazar James Alm, bağlantı gücü en yüksek yazar Erich Kirchler olarak tespit edilmiştir. Vergi kaçırma kavramı ile en sık kullanılan anahtar kelime vergi uyumu olarak belirlenmiştir. Bulgular, vergi kaçırma kavramına yönelik araştırmaların sürekli artış gösterdiğini ve zaman içinde farklı bilim alanları kapsamında incelemeye konu olduğunu göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Vergi Kaçırma, Vergi Kaçakçılığı, Vergi Uyumu, Vergi Ahlakı, Bibliyometrik Analiz

Citation/Atıf: CEYLAN, E. (2025). VERGİ KAÇIRMA ÜZERİNE YAPILAN AKADEMİK ÇALIŞMALARIN VOSVIEWER İLE BİBLİYOMETRİK ANALİZİ. İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER DAYANIŞMA DERGİSİ. 8(1): 1-14, DOI: 10.69599/izd.2731

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Erdoğan Ceylan
E-mail: erdogan.ceylan@bilecik.edu.tr

Bu çalışma, Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Abstract

The aim of this study is to conduct basic bibliometric analysis of academic studies on the concept of tax evasion and to create network maps. As a result of the research, it is aimed to present studies on the concept of tax evasion to the attention of readers with a holistic perspective. In the study, articles published in the Web of Science database in the last 30 years (1995-2024) were included in the scope of the research and constituted a data set of 1,910 publications. The analysis of the data set was carried out with the help of the Vosviewer program. As a result of the research; It was determined that the most works were published in 2020, and in terms of the most published ones, America was determined by country, Journal of Public Economics by journal, Elsevier by publisher, and economics by field of science. In addition, Colin C. Williams was determined as the most productive author, James Alm as the most influential author, and Erich Kirchler as the author with the highest connection power. The most frequently used keyword for tax evasion was determined as tax compliance. The findings show that research on the concept of tax evasion has been constantly increasing and has been subject to examination within the scope of different scientific fields over time.

Keywords: Tax Evasion, Tax Compliance, Tax Morale, Bibliometric Analysis

1. GİRİŞ

Devletlerin kamu gelirleri içerisindeki en önemli kaynaklardan biri vergilerdir. Vergilendirme uygulamasının kökeni, Mezopotamya ve Mısır uygarlıklarına kadar uzanmakta olup, MÖ 3500'lü yıllara ait Sümer tabletlerinde vergiye ilişkin kayıtlar bulunmaktadır (Çelikkaya, 2013: 5). İlk dönemlerde, vergiler toplumun ortak ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik gönüllü katkılar şeklinde ortaya çıkmıştır ve vergi yükümlülükleri takas, bağış, mal veya hizmet (kölelik) gibi çeşitli formlarda yerine getirilmiştir. Ancak, zamanla artan nüfus, toplumsal gereksinimlerin genişlemesi, doğal kaynakların azalması ve savaşlar gibi unsurlar nedeniyle vergilendirme yükümlülüğü zorunlu hale gelmiştir (Sirkeci ve Abdula, 2015: 1240-1242). Geçmişten günümüze değin vergi, genel olarak kamu hizmetlerinin finansmanını sağlamak amacıyla alınsa da vergi yükümlülükleri, kamu hizmetlerinden elde edecekleri faydadan çok, verginin kendi üzerlerindeki mali yükünü sorgulamaktadır (Ömercioğlu, 2018: 50). Verginin bireyler üzerindeki olumsuz etkileri, bazılarını yasa dışı yollarla vergi yükümlülüğünden kaçınmaya yönlendirmektedir (Dayıoğlu, 2018: 127). Tarihteki birçok toplumsal ayaklanma ve savaşın temelinde ağır vergilendirme politikalarının yer aldığı bilinmektedir. Vergilere karşı direnişler kimi zaman

vergi reformlarının gerçekleşmesini sağlarken, kimi zaman ise iktidar yöneticilerinin çöküşüne veya değişmesine yol açmıştır. Vergilendirme sistemine dair ilk kapsamlı yasal düzenlemeler, merkezi yönetim anlayışının gelişmeye başlamasıyla Mezopotamya'da, Hammurabi Kanunları çerçevesinde oluşturulmuştur. Bu düzenlemelerde verginin bireylerin ödeme gücüne uygun şekilde tahsil edilmesi öngörülmüştür (Sirkeci ve Abdula, 2015: 1243). Feodal dönemde aynı ve emek esaslı vergilerin yanı sıra mal satışlarından alınan vergiler de uygulanmaya başlamış ve halkın vergilere rıza göstermesi ilkesinin önemi vurgulanmıştır (Çelikkaya, 2013: 5). Vergilendirme süreçlerine yönelik en önemli tarihsel gelişmelerden biri, 1215'te İngiltere'de Magna Carta'nın imzalanması ile gerçekleşmiş ve böylece kralın sınırsız vergi koyma yetkisi, soyluların ve din adamlarının onayına tabi kılınarak ilk anayasal sınırlama getirilmiştir (Öncel ve diğ., 2014: 8). Tarih boyunca vergi düzenlemeleri çeşitli toplumların ekonomik ve sosyal yapılarıyla uyumlu hale getirilerek geliştirilmiş olsa da, bazı vergi uygulamaları toplumsal tepkilere yol açmış ve zaman zaman kitlesel direniş biçiminde tezahür etmiştir (Dayıoğlu, 2018: 41-42). Bu tepkiler, yasal çerçevede gerçekleşen vergi kaçınma davranışları ile yasa dışı nitelikteki vergi kaçırma eylemleri olarak iki farklı kategoride incelenebilir (Saruç, 2013: 41). Vergi kaçırmaya yönelik

kitlesel direnişler ve hukuka aykırı sivil itaatsizlikler suç unsuru teşkil eden tepkilere örnek gösterilebilir. Bu örnekler tarih sahnesinde yalnızca belirli dönemlerde görülmüştür. Vergi kaçırma olgusu ise vergilendirmenin tarihi kadar eski bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır ve az veya çok vergi kaçırmanın olmadığı bir ülke ve döneme rastlanmamaktadır. Günümüzde vergiye ilişkin uygulamaların artması ve vergilerin kamu gelirlerinde temel kaynak haline gelmesiyle birlikte, vergi kaçırma meselesi hem akademik hem de idari çevrelerde giderek artan bir önem kazanan konu haline gelmiştir (Mutluer, 1979: 38). Vergi kaçırma kavramı, farklı bakış açılarıyla incelenen disiplinlerarası ve küresel ölçekte ilgi çeken bir konu olmasına rağmen, literatürde daha önceden araştırılmış ve bibliyometrik olarak analiz edilmiş çok az araştırma katkısı bulunmaktadır. Dört bölümden oluşan bu çalışmanın, ilk bölümünde vergi kaçırma kavramının kuramsal çerçevesi açıklanmış, ikinci bölümde bibliyometrik çalışmalar özelinde literatür taraması yapılarak özetlenmiş, üçüncü bölümde araştırma amacı, veri ve analiz araç ve yöntemlerini belirten araştırma metodolojisi açıklanmış, dördüncü ve son bölümde ise detaylı bulgulara yer verilmiş ve yorumlanmıştır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Vergilendirmenin bireyler üzerindeki mali yükü, vergiye yönelik olumsuz algıların oluşmasına neden olmakta ve bu durum, bireyleri etik açıdan sorgulanabilir davranışlara yönlendirebilmektedir. Bu bağlamda, bireylerin vergi yükümlülüğünden kaçınma eğilimleri, yasal çerçevede veya yasa dışı yollarla şekillenebilmektedir ki, bu durumun en yaygın örneği vergi kaçırma olgusudur (Dayıoğlu, 2018: 127-128). Vergi kaçırma, vergilendirilmeye tabi olan işlemler, ekonomik faaliyetler veya kaynaklara ilişkin olarak, vergiye konu olay gerçekleşikten sonra, vergi kurallarına aykırı biçimde vergi idaresinden gizlenmesi, eksik beyan edilmesi veya tamamen ödenmemesi sonucunu doğuran çeşitli yöntemleri içermektedir (Kirchler ve diğ., 2003: 535). Vergi kaçırma, disiplinlerarası bir fenomen olarak ele alınmakta ve ekonomi, işletme, hukuk, psikoloji ve sosyoloji gibi farklı alanlardan araştırmacılar tarafından incelenmektedir. Allingham ve Sandmo (1972), bu olguyu ekono-

mik perspektiften değerlendiren öncü akademisyenler arasında yer almakta olup, geliştirdikleri “Beklenen Fayda Modeli” çerçevesinde mükelleflerin vergi beyan süreçlerini, olası ceza tehdidi ve kaçırılan verginin getirisini hesaplayarak optimize ettiğini ileri sürmüşlerdir (Allingham ve Sandmo, 1972: 324). Bu modele getirilen en önemli eleştirilerden biri, Yitzhaki’nin (1974) çalışmasıdır. Yazar, vergi oranlarının artırılmasıyla kaçırılan verginin azalacağı tezini öne sürerek, cezanın kaçırılan miktara doğrudan uygulanmasının caydırıcılığı artıracağını savunmuştur (Yitzhaki, 1974: 201). Vergi kaçırma olgusunun yalnızca ekonomik faktörlere dayandırılmayacağı görüşü, Kahneman ve Tversky’nin (1979) “Beklenti Teorisi” ile desteklenmiştir. Bu teoriye göre, bireyler, yalnızca rasyonel maliyet-fayda analizleri ile değil, aynı zamanda psikolojik ve etik faktörlere dayalı kararlar alarak vergi ödeme veya vergi kaçırma eğiliminde bulunmaktadır (Kahneman ve Tversky, 1979: 286). Torgler (2003) ise vergi kaçırma üzerine yapılan çalışmaların genellikle ekonomik temellere dayandığını, ancak sosyal, etik ve psikolojik faktörlerin göz ardı edilmemesi gerektiğini vurgulayarak, bu unsurları içeren yeni modeller geliştirmeye çalışmıştır. Vergi kaçırma, literatürde sıkça vergi uyumu, vergi etiği ve vergi ahlakı kavramları ile birlikte ele alınmakta olup, toplumsal vergi bilinci ve kültürüyle yakından ilişkili bir olgu olarak değerlendirilmektedir (Ömercioğlu, 2018: 37). Frey ve Torgler (2007) tarafından gerçekleştirilen ampirik araştırma, vergi bilincinin düşük olduğu toplumlarda vergi kaçırma eğiliminin daha yaygın olduğunu ortaya koymuştur. Aynı zamanda, bireylerin vergiye yönelik bilinç düzeylerinin artmasının, vergi uyumunun yükselmesine ve vergi kaçırma eğiliminin azalmasına katkı sağladığı gözlenmiştir (Hofmann ve diğ., 2017: 64). Vergi ahlakı, yasal düzenlemeler ve diğer çevresel faktörler de vergi kaçırma olgusunu doğrudan etkilemektedir. Ayrıca, bireyin gelir seviyesi, uygulanan vergi oranları ve vergi idaresinin etkinliği gibi faktörler, vergiye uyumu belirleyen kritik unsurlar arasında gösterilmektedir (Song ve Yarbrough, 1978: 442-444). Bu değişkenler, farklı ülkelerde vergi kaçırma ve vergi uyumu eğilimlerinin şekillenmesinde önemli göstergeler olarak kabul edilmektedir (Vazquez ve Torgler, 2007: 4-5).

3. LİTERATÜR TARAMASI

Bibliyometrik analiz yöntemiyle gerçekleştirilen ilk araştırmaya dair literatürde farklı görüşler bulunmaktadır. Al (2008), bibliyometrik analiz yönteminin ilk kez 1896 yılında Campbell tarafından gerçekleştirildiğini öne sürerken, Akgün ve Karataş (2017) ise bu yöntemin ilk örneğinin 1917 yılında Cole ve Eales tarafından anatomi alanında yapılan araştırma olduğunu belirtmektedir. Literatürde yaygın kabul gören görüş, Cole ve Eales'in çalışmasının bibliyometrik analiz yönteminin ilk örneği olduğu yönündedir. Bunun yanı sıra, uluslararası literatürde Hulme'nin 1923 yılında tarih bilimi alanında gerçekleştirdiği araştırma (Akgün ve Karataş, 2017: 21) ile Gross ve Gross'un 1927'de ABD'de bir kimya dergisinin kaynakçalarını değerlendirerek atıf analizlerini gerçekleştirdiği çalışma, bibliyometrik analiz yönteminin öncü uygulamaları arasında sayılmaktadır (Polat ve diğ., 2013: 275). Türkiye'de bibliyometrik analiz yöntemini kullanarak gerçekleştirilen ilk çalışma ise Kemal Özönü tarafından 1970 yılında yayımlanan "Growth in Turkish Positive Basic Sciences" adlı çalışmadır. Bu çalışma, 1933-1966 yılları arasında temel bilimlerdeki bilimsel verimliliği ölçmeye yönelik bir analiz içermektedir. Türkiye'de bibliyometrik analiz yönteminin kullanımının son yıllarda giderek önem kazandığı ve bu alanda yapılan araştırma sayısının belirgin bir şekilde arttığı görülmektedir. Bu durum, bibliyometrik analiz yönteminin akademik çalışmalar içinde yaygın bir araştırma aracı haline geldiğini ve bilimsel üretkenliği değerlendirme süreçlerine önemli bir katkısının olduğunu göstermektedir.

Vergi kaçırma kavramı, farklı bakış açılarıyla incelenebilen disiplinlerarası ve küresel ölçekte ilgi çeken bir konu olmasına rağmen daha önceden araştırılmış ve bibliyometrik olarak analiz edilmiş çok az araştırma katkısı bulunmaktadır. Türkiye'de yapılmış bir araştırma katkısına rastlanmayan literatür taraması sonucunda ulaşılan az sayıdaki çalışma ve araştırma bulguları aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Nevzorova ve diğ., (2016) 2013-2015 yıllarını kapsayan 301 eserin bibliyometrik analizini gerçekleştirmiştir. Çalışmada, vergi kaçırma konusu kapsamında araştırma eğiliminin değişmedi-

ği en popüler konunun mevzuat değişiklikleri, en çok ilginin azaldığı konunun ise uluslararası vergileme olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonuçları, iş dünyası ve hükümet tarafından tartışılan konular ile bilimsel yayınların işlediği konular arasında tutarsızlıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Bilimsel yayınlarda işlenen konuların gölge ekonomi, yolsuzluk, paravan şirketler, sosyal güvenlik katkıları olduğunu tespit edilmiştir.

Nevzorova ve diğ., (2017) Rusya'daki vergi reformu sonrasında vergi kaçırmaya yönelik çalışmaları analiz etmek amacıyla 2010-2019 yıllarını kapsayan 477 eserin bibliyometrik analizini gerçekleştirmiştir. Araştırma sonuçları, vergi kaçırmanın Rusya'da çoğunlukla bir suç sorunu olarak anlaşıldığı, bu durumun, bilim insanlarının ve toplumun bir bütün olarak vergi kaçırmanın sosyo-demografik ve ahlaki-etik sorunlarıyla başa çıkmaya ve vergi kaçırmayı önlemek için kurumsal çevreyi ve piyasa koşullarını dikkate almaya hazır olduğunu vurgulamaktadır.

Alkausar ve diğ., (2021) Spocus veri tabanından 2009-2018 yıllarını kapsayan 1292 eserin bibliyometrik analizini gerçekleştirmiştir. Araştırma sonuçları, vergi kaçakçılığı konusuyla ilgili çalışmaların batılı ülkelerce domine edildiğini, vergi kaçakçılığı sorununun vergi alanındaki akademisyenler arasında son yıllarda daha popüler hale geldiğini ve vergi kaçırma alanındaki yayınlarının son on yılda önemli derecede arttığını ortaya koymaktadır.

Buele ve Guerra (2021) Science Direct veri tabanından 2010-2019 yıllarını kapsayan 361 eserin bibliyometrik analizini gerçekleştirmiştir. Araştırma sonuçları, vergi makamlarının verimliliğinin vergi kaçakçılığıyla ilgili en çok analiz edilen belirleyici faktör olduğunu, alana özgü yayınların %82'sinin Avrupa dergilerinde yayımlandığını, bunların %54'ünün aynı kıtadaki vaka çalışmalarına ait olduğunu, yazarların yarısının ekonomist olduğunu ve yayınların %54'üne ekonomi perspektifinden yaklaşıldığını ortaya koymaktadır.

Mansour ve diğ., (2023) Spocus veri tabanından 1998-2022 yıllarını kapsayan 978 eserin bibliyometrik analizini gerçekleştirmiştir. Çalışma,

vergi kaçakçılığını anlama ve onunla mücadele etmede eğitimin önemli rolünü vurgulamaktadır. Araştırma sonuçları, kapsam dahilindeki çalışmaların ekonomi ve yönetim bilimleri konularıyla sınırlı olduğunu, yılda ortalama 233 eser yayınlandığını ve yayın başına 16 atıf yapıldığını, vergi kaçırma ile birlikte en sık tekrarlanan anahtar sözcüklerin vergi uyumu, yolsuzluk, gölge ekonomi ve vergi ahlakı olduğunu ortaya koymaktadır.

Barbu ve diğ., (2024) WOS veri tabanından 1975-2022 yıllarını kapsayan 1.456 eserin bibliyometrik analizini gerçekleştirmiştir. Araştırma sonuçları, yayınlanan eserlerin 724 farklı dergiye dağıldığını, 98 ülkeden kaynaklandığını, Amerika'nın en üretken ülke olduğunu, Kamu Ekonomisi Dergisinin en üretken yayıncı dergi olduğunu, yüksek üretkenlik gösteren yazarların aynı zamanda güçlü bir iş birliği eğilimi gösterdiğini, vergi kaçırma ile ilgili konulara olan ilginin zamanla evrildiğini ortaya koymaktadır.

4. YÖNTEM

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı nicel veriler ve nümerik ölçüm göstergeleri ile vergi kaçırma (tax evasion) kavramına ilişkin yapılan akademik çalışmaların bibliyometrik analizinin yapılmasıdır. Çalışma sonucunda vergi kaçırma kavramına yönelik çalışmaların bütüncül bir bakış açısı ile araştırmacıların dikkatine sunulması hedeflenmektedir.

4.2. Veri ve Analiz

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan bibliyometrik analiz yöntemine dayanmaktadır. Bibliyometrik analiz, bilimsel literatürde yayımlanmış çeşitli akademik çalışmaların, matematiksel ve istatistiksel teknikler kullanılarak sistematik bir şekilde incelenmesini sağlayan bir yöntemdir (Pritchard, 1969: 348). Bu yöntem, özellikle bilimsel dergiler olmak üzere kitaplar ve diğer akademik yayınların içeriklerinin analiz edilmesine yönelik en yaygın tekniklerden biri olarak kabul edilmektedir (Akgün ve Karataş, 2017: 20). Bibliyometrik analiz, farklı yaklaşımlar doğrultusunda uygulanabilir. Tanımlayıcı istatistiksel nitelikteki analizler, belirli yıllara

göre yayın sayılarının dağılımı, yazarların üretkenliği, konu eğilimleri gibi unsurları inceleyerek bilimsel üretimin genel dinamiklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra, bir akademik eserin etkinliğini ve bilimsel etkisini değerlendirmek amacıyla atıf sayıları ve atıf ağları gibi ölçütler üzerinden gerçekleştirilebilir (McBurney ve Novak, 2002: 109). Son yıllarda, bibliyometrik analiz yöntemleri, bilimsel araştırmaların gelişimini değerlendirme, araştırma trendlerini belirleme ve belirli alanlardaki akademik iş birliklerini inceleme gibi amaçlarla geniş çapta kullanılmaktadır. Bu bağlamda, bibliyometrik analiz, bilimsel araştırma eğilimlerinin şekillendirilmesine katkı sağlamanın yanı sıra, akademik performansın ölçülmesi ve araştırma çıktılarının daha verimli değerlendirilmesine de olanak tanımaktadır.

Sosyal bilimler alanı literatüründe bibliyometrik analizler için Web of Science (WOS), Scopus, Dimensions ve Lens gibi farklı veri tabanlarından yararlanıldığı görülmektedir. Bu çalışmada kullanılan veriler WOS veri tabanı ile sınırlandırılmıştır. WOS veri tabanının tercih sebebi, uzun atıf ve etki faktörü hesaplama geçmişi, yüksek etki faktörü ve itibarı, kolay arayüzü ve pratik kullanımından kaynaklanmaktadır. Ayrıca WOS veri tabanı, ileri düzey veri analizi için gelişmiş arama göstergelerine sahiptir ve çeşitli kontrol mekanizmaları kullanmaktadır. Yayın etiği açısından nitelikli ve güvenilir çalışmalarını kapsamakta ve disiplinlerarası geniş bir veri koleksiyonuna erişim sağlamaktadır. Diğer veri tabanlarının kullanılmaması ise araştırmanın sınırlılığdır. Araştırma kapsamında, 10.02.2025 tarihinde, "tax evasion" anahtar sözcüğüyle WOS "tüm alanlar" seçilerek yapılan arama sonucunda 3.560 yayına ulaşılmıştır. Araştırma verilerinin ilgili alan yazın kapsamında belirlenebilmesi amacıyla filtreleme yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda öncelikle yayınlanmış makale kriteri uygulanmıştır. WOS kategorisi olarak; ekonomi, işletme, iktisat, finans, maliye ve hukuk gibi 12 kategorik alan seçilmiş; mühendislik, mimarlık, sağlık, coğrafya, biyoloji gibi, ilgili olmayan 62 kategorik alan çıkarılmıştır. WOS endeksi olarak SSCI, SCI-Expanded ve ESCI dergileri belirlenmiş ve son 30 yıl içinde (1995-2024) yayınlanan makaleler esas alınmıştır. Yapılan daraltma ve

filtreleme sonucu 1.910 yayın veri setini oluşturmuştur. Bu araştırmanın veri seti önceki az sayıdaki diğer araştırmaların veri setinden daha geniş ve bu bakımdan literatüre katkı sunmaktadır.

Literatürde farklı analiz araçları kullanılarak yapılan bibliyografik çalışmalar bulunmasına karşın, bu çalışmada ölçüm güvenirliği ve görsel gücü dolayısıyla önceki araştırmalarda sıkça tercih edilen VOSviewer programı kullanılmıştır. VOSviewer programı seçilen araştırma konusu ve kavramlar kapsamında; yazar, eser, atıf sayısı, ülke, kurum, yayıncı, anahtar sözcük gibi farklı nicel verileri ve ilişki ağlarını ve ayrıca buna bağlı diğer yeni kavramları ve bağlantıları keşfetmek adına araştırmacılara güvenilir nicel veriler sunan güçlü bir analiz programıdır. Programın farklı görselleştirme olanakları bulunmaktadır ve bağlantı haritalamada çok boyutlu analiz imkânı sunmaktadır. Dolayısıyla veri setinin derinlemesine analizine olanak sağlamaktadır.

Bu çalışmada, vergi kaçırma konusunda mevcut araştırmaların entelektüel yapısı nedir, vergi kaçırma kavramını içeren hangi temalar akademisyenler arasında popülerdir, ilgili konu kapsamında en çok araştırma yapılan bölgeler, en çok yayın yapan ülkeler, kurumlar, dergiler ve yayıncılar hangileridir, konuya ilişkin en çok katkıda bulunan yazarlar kimlerdir, yayınlardaki iş birliğinin mevcut durumu nedir, mevcut atıf kalıpları nelerdir, soruları ele alınarak cevap aranmıştır.

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

5.1. Yıllar İtibariyle Yayınlanan Eser Sayısı

Araştırmada kapsamında yapılan frekans analizi ile yöntem bölümünde belirtilen kriterler doğrultusunda yapılan filtreleme sonucunda 1995-2024 yıllarını kapsayan dönem içinde 1.910 esere ulaşılmıştır. Yayınlanan eserlerin yıllar itibariyle artış gösterdiği gözlenmiştir. 155 yayın ile en çok eser üretilen yıl 2020, 10 yayın ile en az eser üretilen yıl 1995 yılı olarak belirlenmiştir (Grafik 1).

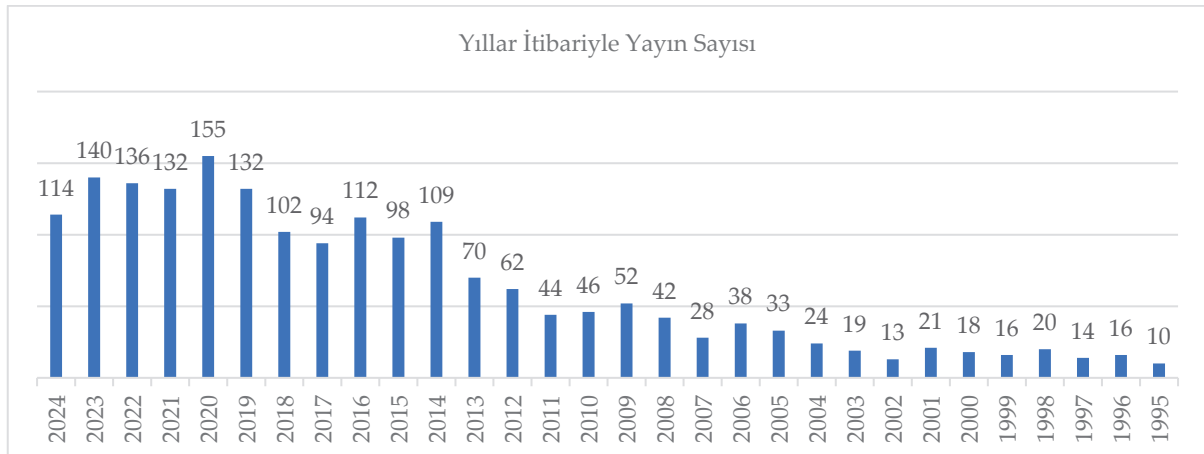
5.2. Yayınların Bilim Alanı, Araştırma Bölgesi ve Yayıncısı

Vergi kaçırma kavramıyla ilgili yapılan yayınlar bilim alanı bazında incelendiğinde ilk üç sırada; Ekonomi (1227 yayın), İşletme Finansmanı (288 yayın) ve Hukuk (181 yayın) alanlarının olduğu belirlenmiştir. Araştırmaların yapıldığı örneklem bölgesi kapsamında, ilk sırada Amerika (450 araştırma) ikinci sırada İngiltere (239 araştırma) ve üçüncü sırada Almanya (205 araştırma) olarak tespit edilmiştir. Yayıncı bazında en çok yayın yapanlar sırasıyla; Elsevier (428 yayın), Springer Nature (200 yayın) ve Wiley (183 yayın) olarak tespit edilmiştir (Tablo 1).

5.3. Yazarlara Ait Yayın Sayısı

Yazarlara ait yayın sayısını tespit etmek üzere yapılan frekans analizi sonucunda; en az 1 yayın yapan 3.191 yazar, en az 5 yayın yapan 53 yazar, en az 10 yayın yapan 9 yazar belirlenmiştir. En üretken ilk üç yazar incelendiğinde; ilk sırada 41 yayın ile Colin C. Williams, ikinci sırada 31 yayın

Grafik 1. Yıllar İtibariyle Yayın Sayısı

ile James Alm ve üçüncü sırada 26 yayın ile Erich Kirchler'in olduğu görülmektedir (Grafik 2).

5.4. Yazarlara Ait Atıf Sayısı

Yazarların aldığı atıflara yönelik yapılan frekans analizi sonucunda; en az 1 atıf almış 1.478 yazar, en az 100 atıf almış 80 yazar ve en az 500 atıf almış 9 yazar tespit edilmiştir. En etkili ilk üç yazar incelendiğinde; ilk sırada 1.424 atıf ile James

Alm, ikinci sırada 1.190 atıf ile Joel Slemrod ve üçüncü sırada 806 atıf ile Benno Torgler'in olduğu görülmektedir (Grafik 3).

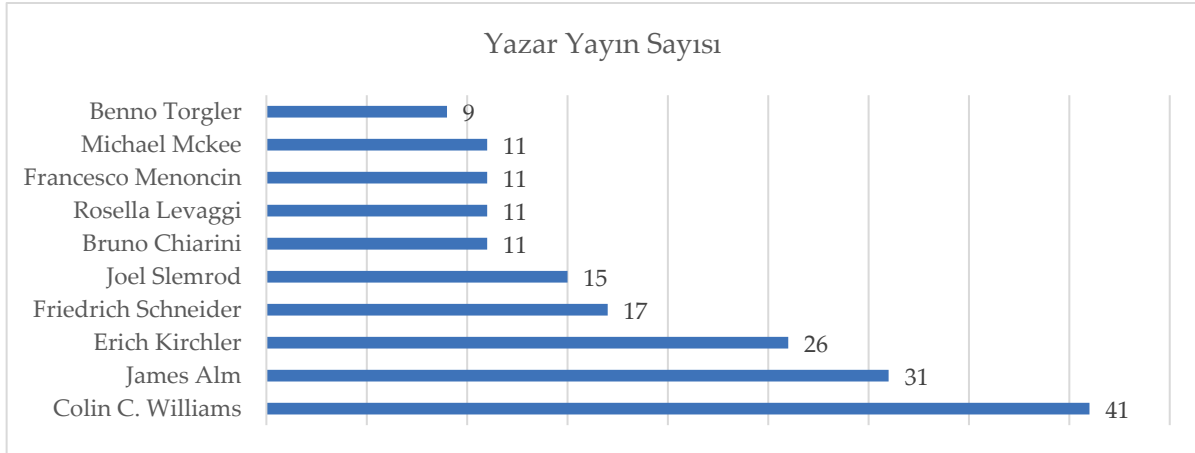
5.5. Ortak Yazar Analizi

Yazarların en fazla iş birliği yaptığı diğer yazarları belirlemek amacıyla en az 1 yayın ve en az 1 atıf kriteri belirlenerek ortak yazarlık analizi yapılmış ve yer paylaşımli ağ haritası oluşt-

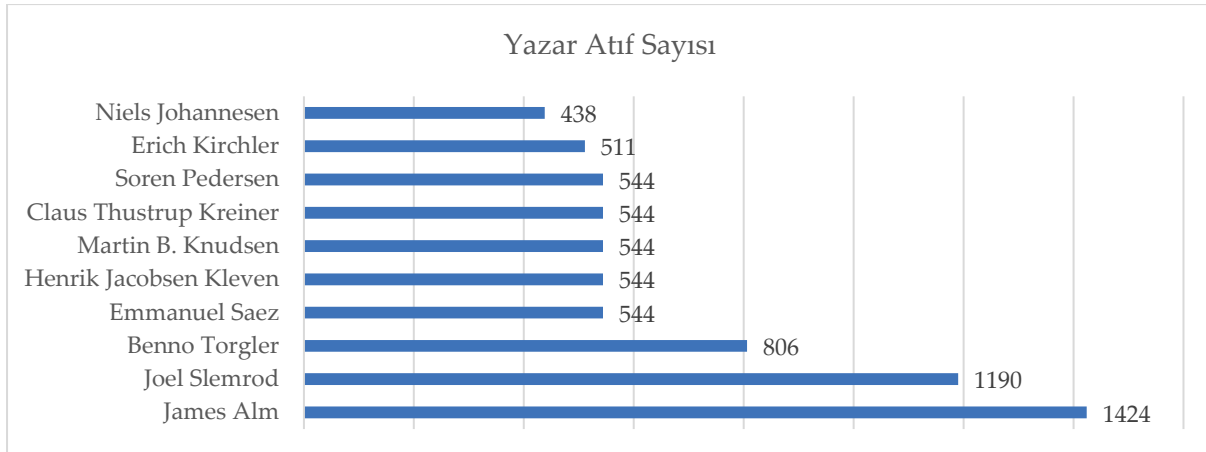
Tablo 1. Yayınların Bilim Alanı, Araştırma Bölgesi ve Yayıncısı

Yayınların Bilim Alanı			Örneklem Bölgesi			Yayıncı		
1	Ekonomi	1.227	1	Amerika	450	1	Elsevier	428
2	İşletme Finansmanı	288	2	İngiltere	239	2	Springer Nature	200
3	Hukuk	181	3	Almanya	205	3	Wiley	183
4	Maliye	142	4	İtalya	182	4	Taylor&Francis	168
5	Siyaset Bilimi	121	5	Fransa	85	5	Emerald Group	118

Grafik 2. Yazar Yayın Sayısı

Grafik 3. Yazar Atıf Sayısı

rulmuştur. 219 birim gözlem ile oluşturulan ağ haritasında 21 adet kümelenme 584 bağlantı ve toplam 741 bağlantı gücü gözlenmiştir. Bağlantı gücü en yüksek yazarlar sırasıyla; Erich Kirchler (26 yayın, 39 bağlantı, 61 bağ gücü), Friedrich Schneider (17 yayın, 19 bağlantı, 32 bağ gücü) ve James Alm (31 yayın, 19 bağlantı, 31 bağ gücü) olarak tespit edilmiştir (Şekil 1).

5.6. Kaynak Atıf Analizi

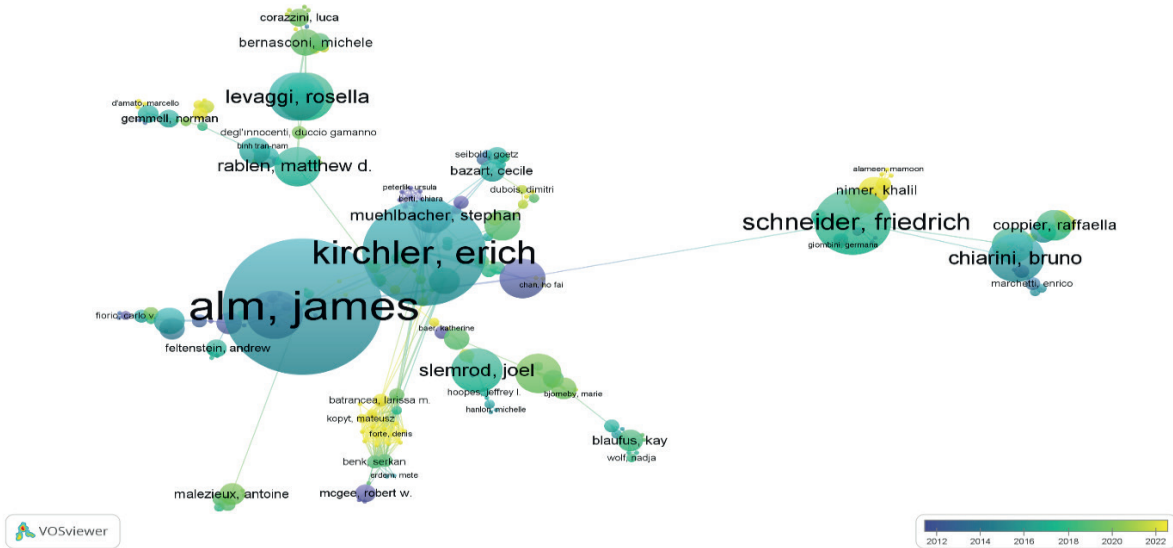
Atıfların kaynaklandığı dergileri belirlemek üzere en az 10 yayın ve en az 10 atıf kriteri ile toplam 29 gözlem birim üzerinden ağ haritası oluşturulmuştur. Analiz sonucunda 6 kümelenme ve

208 bağlantı tespit edilmiş olup toplam bağlantı gücü 887 olarak hesaplanmıştır. En fazla yayınlara temsil edilen ilk üç derginin sırasıyla, Journal of Public Economics (67 yayın, 1.507 atıf, 374 bağ gücü), International Tax and Public Finance (58 yayın, 817 atıf, 301 bağ gücü), Journal of Economic Psychology (50 yayın, 1.817 atıf, 306 bağ gücü) olarak tespit edilmiştir (Şekil 2).

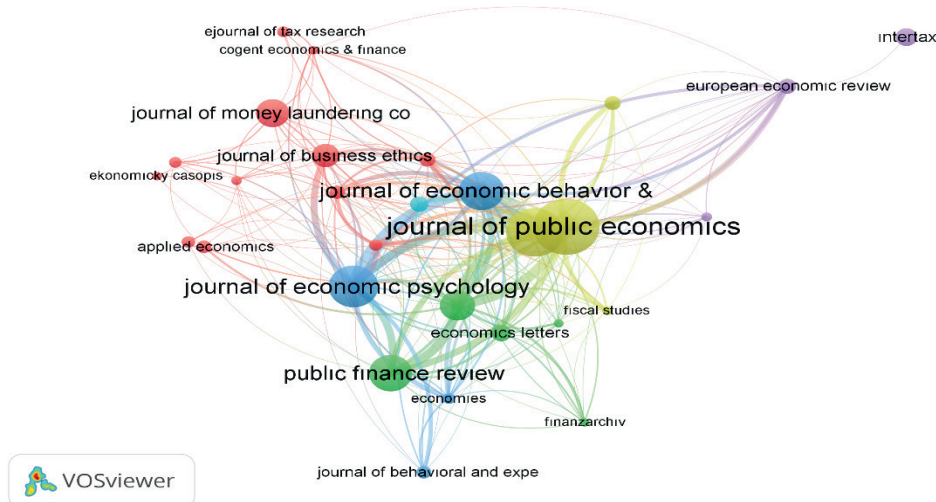
5.7. Ülke Atıf Analizi

Bu bölümde ülke bazında yayınlanan eser sayısı, atıf sayısı ve eser başına düşen ortalama atıf sayısı istatistikleri çıkarılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, vergi kaçırma kavramı ile ilgili eserlerin

Şekil 1. Yazarlar Arası İş birliğini Gösteren Ortak Yazar Bağları

Şekil 2. Dergi Atıf Bağları

en çok yayınlandığı ilk üç ülke sırasıyla; Amerika (234 yayın, 8611 atıf, 37 yayın başına ortalama atıf), İtalya (131 yayın, 1700 atıf, 13 yayın başına ortalama atıf) ve Almanya (116 yayın, 2294 atıf, 20 yayın başına ortalama atıf) olarak tespit edilmiştir. Türkiye bu sıralamada 16'ncı (18 yayın, 193 atıf ve 11 yayın başına ortalama atıf) olarak belirlenmiştir (Tablo 2).

Atıfların kaynaklandığı ülkeleri belirlemek için en az 10 yayın ve en az 10 atıf kriteri ile oluşturulan yer paylaşımli ağ haritası sonucuna göre; 34 birim gözlem üzerinden 5 kümelenme ve 418 bağlantı tespit edilmiş olup toplam bağlantı gücü 5.832 olarak hesaplanmıştır. Bağlantı gücü göstergeleri açısından ilk üç sıradaki ülke; Amerika (2.349) Almanya (1.261) ve İtalya (1.106) olarak tespit edilmiştir (Şekil 3).

5.8. Kurum Atıf Analizi

Kurum atıflarını belirlemek üzere en az 10 yayın ve en az 10 atıf kriteri ile 13 gözlem birimi üzerinden ağ haritası oluşturulmuştur. Analiz

sonucunda 3 kümelenme, 65 bağlantı ve toplam 408 bağlantı gücü tespit edilmiştir. En fazla yayınla temsil edilen ilk üç kurum sırasıyla; 29 yayınla CESİFO-Uluslararası Araştırma Ağı (Almanya), 22 yayınla Tulane Üniversitesi (Amerika) ve Viyana Üniversitesi (Avusturya) olarak belirlenmiştir. En çok atıf alan ilk üç kurumun ise Amerikan üniversiteleri olduğu belirlenmiştir. Bu kurumlar sırasıyla Kaliforniya Üniversitesi (1.410 atıf, 299 bağ gücü), Michigan Üniversitesi (1.252 atıf, 288 bağ gücü) ve Georgia Devlet Üniversitesi (1.238 atıf, 326 bağ gücü) olarak tespit edilmiştir (Şekil 4).

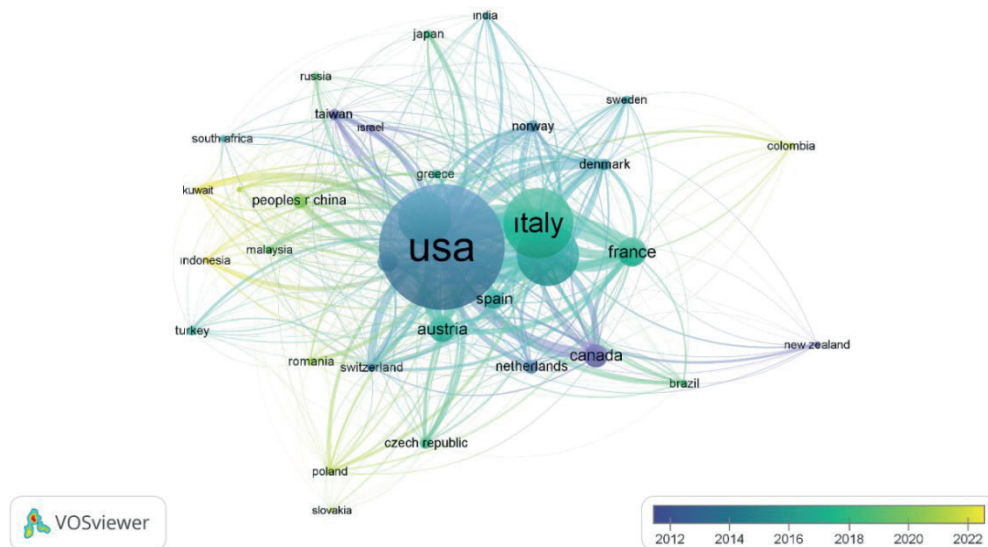
5.9. Anahtar Sözcük Analizi

Eserlerde kullanılan anahtar sözcük bağlarını belirlemek amacıyla yapılan analiz sonucunda, toplam 1.894 farklı anahtar kelime içinde en az 10 kez tekrarlanan 27 gözlem birimi üzerinden yoğunluk görseli oluşturulmuştur. Ortak anahtar sözcükler kapsamında 5 kümelenmenin, 125 bağlantının ve 635 bağlantı gücünün varlığı tespit edilmiştir. İlgili yayınlarda 654 kez tekrarla-

Tablo 2. Ülke Bazında Yayın ve Atıf Sayıları

Sıra	Ülke Adı	Yayın Sayısı	Toplam Atıf	Ortalama Atıf	Bağlantı Gücü
1	Amerika	234	8611	37	2.349
2	İtalya	131	1700	13	1.106
3	Almanya	116	2294	20	1.261
4	İngiltere	99	2524	25	1.007
5	Fransa	54	1149	21	745
16	Türkiye	18	193	11	73

Şekil 3. Ülkelerin Atıf Bağları

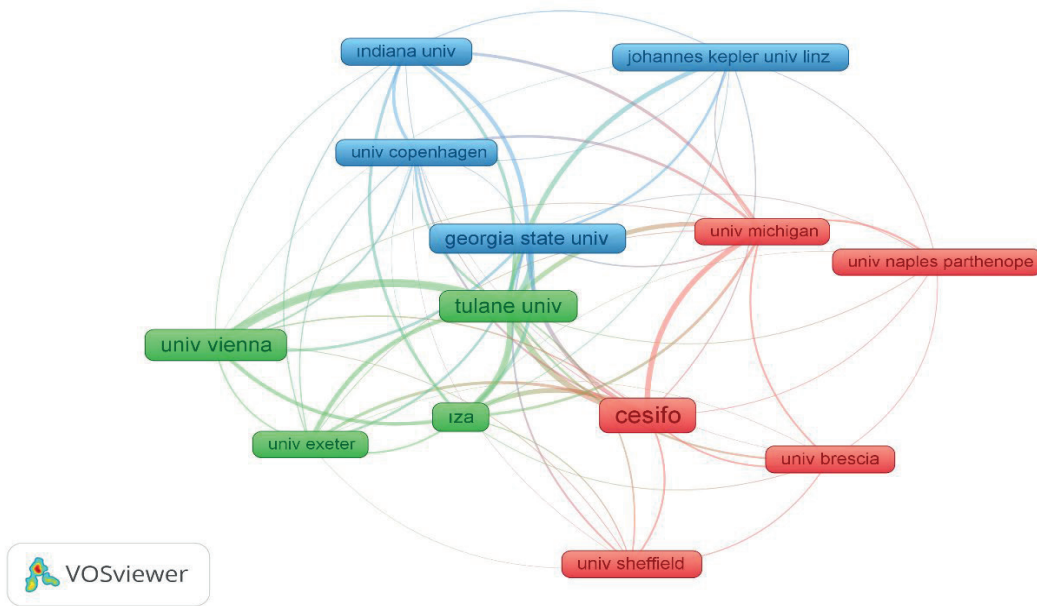
nan vergi kaçırma (tax evasion) anahtar sözcüğü ile en sık kullanılan anahtar sözcüklerin, vergi uyumu (tax compliance, 98 tekrar, 125 bağ gücü), vergi ahlakı (tax morale, 47 tekrar, 70 bağ gücü), yolsuzluk (corruption, 47 tekrar, 66 bağ gücü) ve vergiden kaçınma (tax avoidance, 42 tekrar, 65 bağ gücü) olduğu belirlenmiştir (Şekil 5).

5.10. Metinlerin Bibliyometrik Eşleşme Analizi

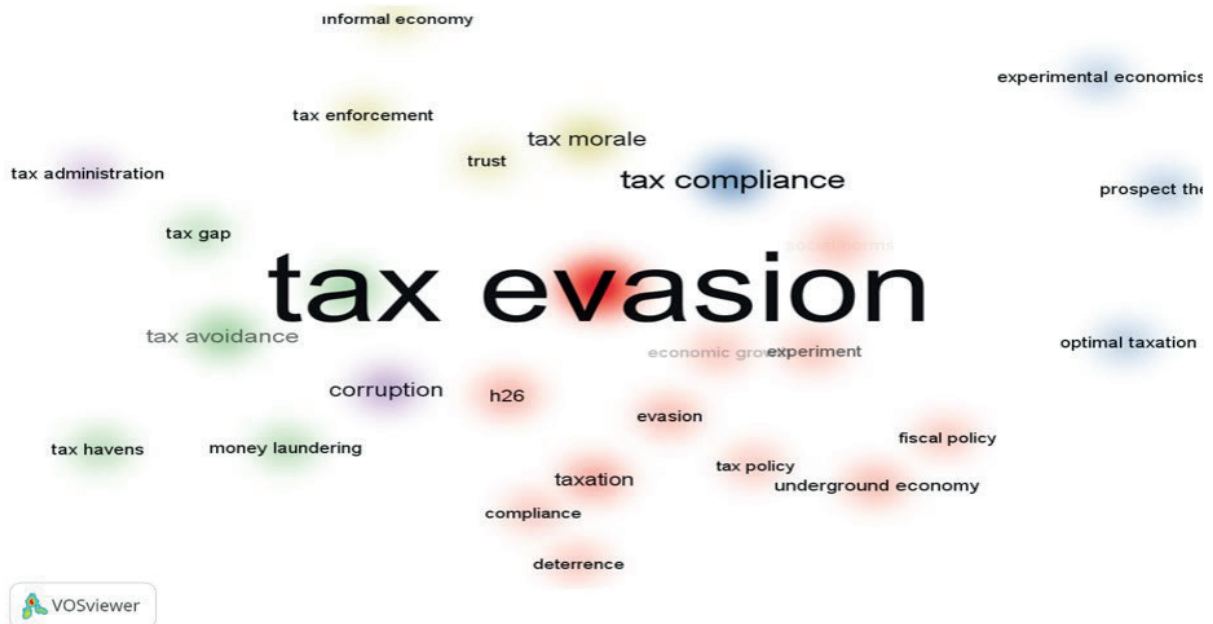
Bibliyografik eşleşme, birbirinden bağımsız iki

kaynak tarafından alıntılanmış ortak bir esere atıf yapılması durumunu ifade etmektedir (Harmandaroğlu, 2024: 34) . En az 5 atıf almış olma kriteri ile seçilen ve aralarında bağlantı bulunan 571 birim gözlem ile yapılan analize göre 7 kümelene, 67.103 bağlantı ve 142.908 toplam bağlantı gücü hesaplanmıştır. En fazla bibliyografik eşleşme olan yayınlar 544 alıntı ile Kleven (2011), 511 alıntı ile Slemrod (2007) ve 478 alıntı ile Alm (2006b) olmuştur. Toplam bağlantı gücünün en

Şekil 4. Kurumların Atıf Bağları

Şekil 5. Sık Kullanılan Anahtar Sözcükler

yüksek olduğu yayınlar ise 1.769 bağ gücü ile Alm (2012a), 1.673 bağ gücü ile Paleka (2023) ve 1.672 bağ gücü ile Alm (2011) olmuştur (Şekil 6).

5.11. Yazarların Bibliyografik Eşleşme Analizi

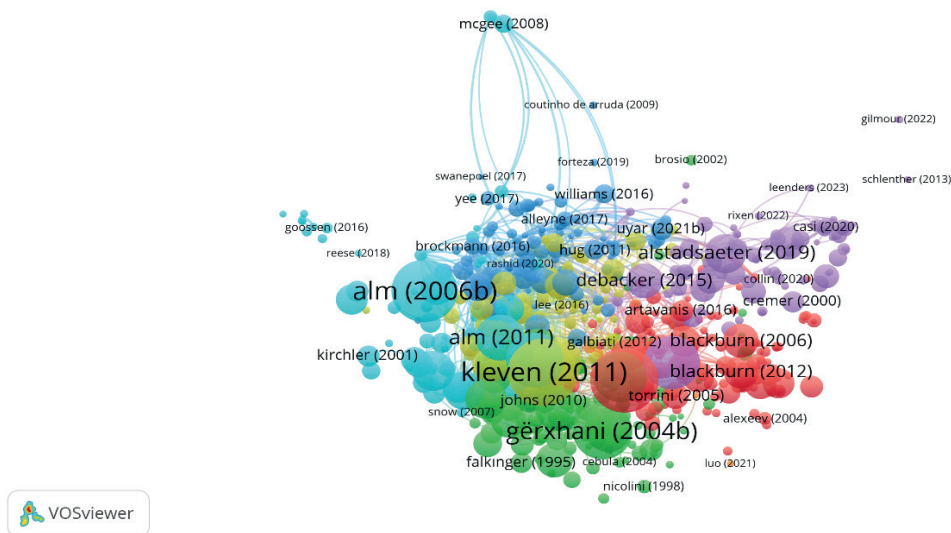
Yazarların bibliyometrik eşleşme bağlarını belirlemek amacıyla en az 5 yayın ve en az 1 atfif kriteriyle oluşturulan yer paylaşımli bağ haritasına göre, 51 birim gözlem 6 kümelenme, 1.201 bağlantı ve 53.136 toplam bağlantı gücü elde edilmiştir. En fazla bibliyografik eşleşme olan yazarların atfif sıralamasına göre; James Alm (1.424 atfif

12.295 bağ gücü), Joel Slemrod (1.190 atıf, 2.739 bağ gücü) ve Benno Torgler (806 atıf, 3.179 bağ gücü) olduğu belirlenmiştir (Şekil 7).

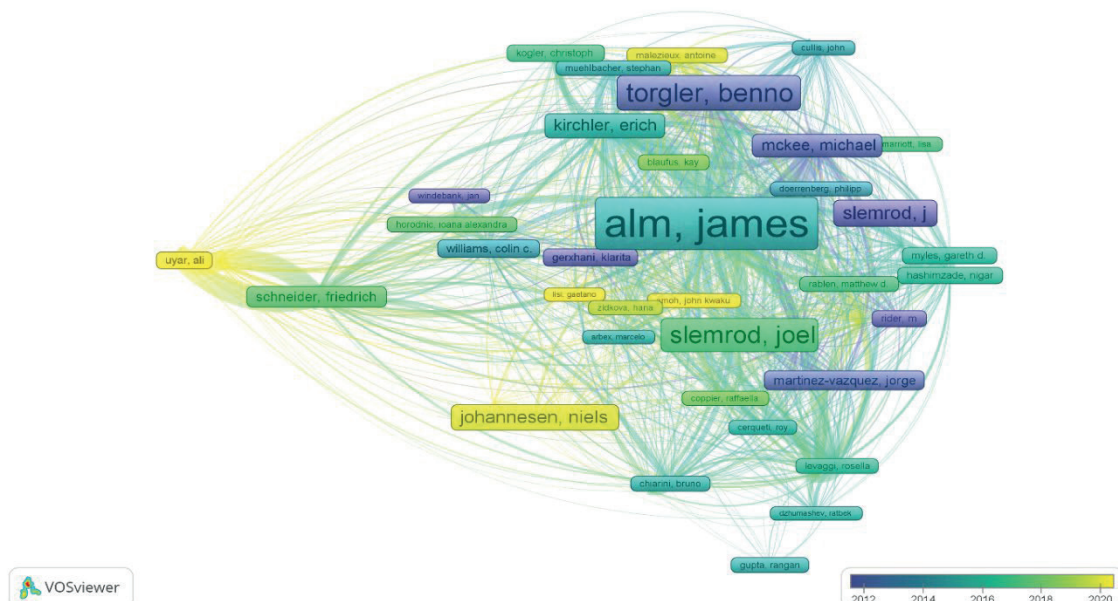
5.12. Yazarların Ortak Atıf Analizi

Bir yayında birlikte alıntı yapılan farklı eserler ortak atıf (co-citation) olarak isimlendirilmektedir. Birlikte en az 50 atıf alan yazar kriteri seçimiyle aralarında bağlantı bulunan 24 birim gözlem 2 kümelenme, 276 bağlantı ve 24.080 bağlantı gücü tespit edilmiştir. Analiz sonucunda en yüksek ortak atıf yapılan yazarların sırasıyla; James Alm

Şekil 6. Metinlerin Bibliyografik Eşleşme Bağları

Şekil 7. Yazarların Bibliyografik Eşleşme Bağları

(1.095 atıf, 13.260 bağ gücü), Benno Torgler (560 atıf, 8.153 bağ gücü) ve Joel Slemrod (488 atıf, 5.611 bağ gücü) olduğu belirlenmiştir (Şekil 8).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

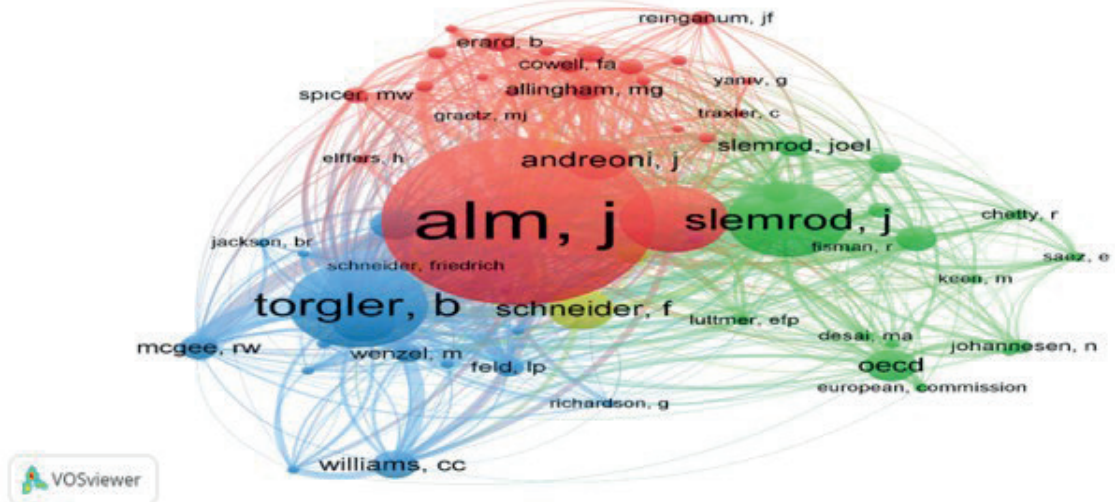
Bu çalışmayla, vergi kaçırma kavramı üzerine yapılan akademik çalışmaların bibliyometrik analizi gerçekleştirilmiş ve alana ilişkin bilimsel üretimin genel dinamikleri ortaya konmuştur. Araştırma, vergi kaçakçılığının küresel ilgi gören ve farklı bakış açılarından birçok alanda ele alınabilecek bir konu olduğunu göstermektedir. Çalışmada, WOS veri tabanında son 30 yıl içinde (1995-2024) yayınlanan makaleler araştırma kapsamına dahil edilmiş ve 1.910 yayın veri setini oluşturmuştur. Vosviewer programı yardımıyla yapılan analizler sonucunda; yıllar itibarıyla en çok eserin 2020 yılında (155 yayın) yayınlandığı belirlenmiştir. En çok yayın yapan ülkenin Amerika (234), en çok araştırma yapılan bölgenin yine Amerika (450) olduğu tespit edilmiştir. En çok yayın yapılan bilim alanının ekonomi (1.227), en çok yayın yapan derginin Journal of Public Economics (67) ve en çok yayın yapan yayıncının Elsevier (428) olduğu belirlenmiştir. Araştırma bulguları, en üretken yazarın Colin C. Williams (41 yayın), en etkili yazarın James Alm (1.424 atıf) ve bağlantı gücü en yüksek yazarın Erich Kirchler (61) olduğunu göstermektedir. Araştırma sonuçları, vergi kaçırma temasının yıllar içerisinde giderek artan bir akademik ilgililik kazandığını, zaman içinde farklı bilim alanları

kapsamında incelemeye konu olduğunu, vergi kaçırma temasıyla en çok kullanılan anahtar kelimelerin vergi uyumu, vergi ahlakı, yolsuzluk ve vergiden kaçınma olduğu ve bu temaların literatüre yön veren önemli konular arasında yer aldığını ortaya koymaktadır.

Vergi kaçırma ile ilgili bilimsel literatürün derinlemesine analiz edilmesi, bu alanın akademik gelişimini, temel eğilimlerini ve gelecek perspektiflerini anlamak açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu çalışma, vergi kaçırma alanındaki akademik yayınları kapsamlı bir şekilde değerlendirecek, gelecekte gerçekleştirilecek araştırmalara yön gösterici bir nitelik taşımaktadır. Çalışma kapsamında elde edilen bulgular ve çıkarımlar doğrultusunda, akademik dünyaya ve idari uygulamalara yönelik aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

- Bibliyometrik analizler, gelecekteki akademik araştırmaların yönlendirilmesinde temel bir rehber olarak ele alınmalı ve sistematik bir şekilde uygulanmalıdır.
- Vergi kaçırma konusundaki akademik çalışmaların büyük ölçüde belirli ülkelerle sınırlı kaldığı göz önünde bulundurularak, farklı coğrafi bölgelerde ampirik araştırmaların yaygınlaştırılması teşvik edilmelidir.
- Vergi kaçırma olgusunun daha geniş bir perspektifle ele alınabilmesi için, muhasebe etiği, davranışsal ekonomi ve hukuk gibi doğrudan

Şekil 8. Ortak Atıf Yapılan Yazarlar Arası Bağlar

ilişkili disiplinlerle iş birliği yapılarak disiplinlerarası çalışmalar gerçekleştirilmelidir.

- Vergi kaçırma eğilimini etkileyen faktörler arasında yer alan vergi bilinci ve vergi ahlakı algısının güçlendirilmesine yönelik kapsamlı eğitim programları ve bilinçlendirme kampanyaları yaygınlaştırılmalıdır.
- Uluslararası düzeyde başarılı olmuş vergi politikaları ve iyi uygulama örnekleri analiz edilerek, uygun şekilde adapte edilmesi sağlanmalıdır.

Bu çalışma, vergi kaçırma alanında gerçekleştirilen akademik üretimi bibliyometrik bir yaklaşımla inceleyerek hem teorik hem de pratik anlamda önemli katkılar sunmaktadır. Gelecekte bu alanda yapılacak daha ayrıntılı ve kapsamlı çalışmalar ile vergi kaçırma olgusunun çok boyutlu dinamikleri daha iyi anlaşılacak ve etkili çözüm önerileri geliştirilebilecektir.

KAYNAKÇA

- AKGÜN, M. & KARATAŞ, B. (2017). Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisinde Yayımlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi (2000-2016). *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*. 17(52), ss. 19-34.
- AL, U. (2008). *Türkiye'nin Bilimsel Yayın Politikası: Atıf Dizinlerine Dayalı Bibliyometrik Bir Yaklaşım*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ALKAUSAR, B., SOEMARSONO, P. N. & PANGESTI, N. G. (2021). A bibliometric analysis of tax evasion issues in the last decade. *The International Journal of Applied Business*. 5(2), s.193-202.
- ALLINGHAM, M. G. & SANDMO, A. (1972). Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis. *Journal of Public Economics*. (1), 323-338.
- BARBU, L., HOROBET, A., BELASCU, L. & ILIE, A.

G. (2024). Approaches to tax evasion: a bibliometric and mapping analysis of Web of Science indexed studies. *Journal of Business Economics and Management*. 25(1), 1-20.

BUELE, I. & GUERRA, T. (2021). Bibliometric analysis of scientific production on tax evasion in ScienceDirect, years 2010 to 2019. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 24(2), 1-15.

ÇELİKKAYA, A. (2013). Vergi Teorisi. içinde *Verginin Tanımı, Amaçları, Tarihsel ve Teorik Gelişimi*. Ed: İ. Sağbaş. ss. 2-19). Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

DAYIOĞLU, M. R. (2018). *Mali Sosyoloji ve Vergi Uyum*. Ankara: Gazi Kitabevi.

FREY, B. S. & TORGLER, B. (2007). Tax Morale And Conditional Cooperation. *Journal of comparative economics*. 35(1), 136-159.

HARMANDAROĞLU, S. F. (2024). Sürdürülebilir pazarlama yönetiminin bibliyometrik analiz yöntemi ile incelenmesi. *Stratejik Yönetim Araştırmaları Dergisi*. 7(1), 23-44.

HOFMANN, E., VORACEK, M., BOCK, C. & KIRCHLER, E. (2017). Tax compliance across sociodemographic categories: Metaanalyses of survey studies in 111 countries. *Journal of Economic Psychology*. (62), 63-71.

KAHNEMAN, D. & TVERSKY, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. *Econometrica*. 47(2), 263-291.

KIRCHLER, E., MACIEJOVSKY, B. & SCHNEIDER, F. (2003). Everyday Representations of Tax Avoidance, Tax Evasion, And Tax Flight: Do Legal Differences Matter?. *Journal of Economic Psychology*. 24(4), 535-553.

MANSOUR, A. A. Z., AHMI, A., ALKHUZAIE, A. S. H., ALHMOOD, M. A., POPOOLA, O. M. J. & ALTARAWNEH, M. (2023). State of art in tax evasion research: A bibliometric review. *Review of Education*. 11(3), e3422.

MARTINEZ-VAZQUEZ, J. & TORGLER, B. (2007). The Evolution of Tax Morale In Modern Spain. *Journal of Economic Issues*. 43(1), 1-28.

MCBURNEY, M. K. & NOVAK, P. L. (2002). What Is Bibliometrics And Why Should You Care? *Professional Communication Conference, IPCC*. Proceedings, 108-114.

MUTLUER, M. K. (1979). Vergi Ceza Hukuku. Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.

NEVZOROVA, E. N., BOBEK, S., KIREENKO, A. P. & SKLYAROV, R. A. (2016). Tax evasion: The discourse among government, business and science community

based on bibliometric analysis. *Journal of Tax Reform*. 2(3), 227–244.

NEVZOROVA, E. N., KIREENKO, A. P. & SKLYAROV, R. A. (2017). Bibliometric analysis of the literature on tax evasion in Russia and foreign countries. *Journal of Tax Reform*. 3(2), 115–130.

ÖMERCİOĞLU, A. (2018). Vergi Demokrasisi. Ankara: Gazi Kitabevi.

ÖNCEL, M., KUMRULU, A. & ÇAĞAN, N. (2014). Vergi Hukuku (23 b.). Ankara: Turhan Kitabevi.

POLAT, C., SAĞLAM, M. & SARI, T. (2013). Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 27(2), 273-288.

PRITCHARD, A. (1969). Statistical Bibliography or Bibliometrics, *Journal of Documentation*. (25), 348-349.

SARUÇ, N. T. (2013). Vergi Teorisi. içinde *Vergi Uyumu ve Kısıtları*. Ed: İ. Sağbaş. ss. 36-63. Ankara: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

SIRKECI, O. & ABDULA, M. S. (2015). Ortadoğu uygarlıklarında vergi uygulamaları. *International Journal of Social Sciences and Education Research*. 1(4), 1239-1252.

SONG, Y. & YARBROUGH, T. E. (1978). Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey. *Public Administration Review*. 38(5), 442-452.

TORGLER, B. (2003). Tax Morale And Institutions. *Center for Research in Economics, Management and The Arts*. (9), 1-36.

YITZHAKI, S. (1974). A Note On Income Tax Evasion: A Theoretical Analysis. *Journal of Public Economics*. (3), 201-202.

FİNANSAL OKURYAZARLIK ALANYAZINI KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Eda Çevik

Dr. Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Türkiye
e-mail: eda.cevik@deu.edu.tr

Öz

Bu makale, finansal okuryazarlık konusundaki İngilizce ve Türkçe literatürü karşılaştırarak ortak noktaları ve eksik yönleri belirlemeyi amaçlarken, araştırmacılara gelecek çalışmaları için rehberlik yapmayı hedeflemektedir. Araştırmada 2020-2024 yılları arasında Web of Science ve Dergipark veritabanlarında yayımlanan makaleler analiz edilmiştir. Veri temizleme sürecinde GPT büyük dil modeli kullanılarak verinin analize uygun hale getirilmesi sağlanmıştır. Çalışmada, anahtar kelimeler, konular ve araştırma alanlarında frekans analizleri yapılmış, ayrıca anahtar kelime birliktelik ağı oluşturulmuştur. Bu işlemler Python programlama dili kullanılarak gerçekleştirilmiş ve görselleştirilmiştir. Bulgular, her iki literatürde de finansal okuryazarlığın finansal davranış ve eğitim ekseninde ele alındığını gösterirken, yapay zeka ve blockchain teknolojileri gibi geleceği şekillendirmesi beklenen kavramların finansal okuryazarlık üzerindeki etkilerinin yeterince incelenmediğini ortaya koymuştur. Bu durum, alan yazında önemli bir niş konu olarak tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Finansal Okuryazarlık, Bibliyometrik Analiz

Citation/Atıf: ÇEVİK, E. (2025). FİNANSAL OKURYAZARLIK ALANYAZINI KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ. İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER DAYANIŞMA DERGİSİ. 8(1): 15-28, DOI: 10.69599/izd.2755

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Eda Çevik
E-mail: eda.cevik@deu.edu.tr

Bu çalışma, Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

1. GİRİŞ

Ekonomik sistem içindeki her bir birim finansal sağlığını korumak ve iyileştirmek için farklı yeteneklerden faydalanmaktadır. Devletler para politikaları, kalkınma planları gibi araçlardan faydalanırken bireyler ve/veya organizasyonların yöneticileri finansal okuryazarlık yeteneklerini kullanmaktadır. Ekonomik karar almayı etkileyen önemli faktörlerden biri olan finansal okuryazarlık, mikro düzeyde bireylerin ve küçük işletmelerin finansal kararlarını iyileştirirken, makro düzeyde ekonomik kalkınmayı ve mali istikrarı desteklemektedir. Aşağıda da bu faydalar özetlenmeye çalışılmıştır.

Finansal okuryazarlığın mikro düzey faydaları

- Bireysel karar verme: Finansal okuryazarlık, bireylerin daha bilinçli finansal kararlar almasına yardımcı olur, bu da tasarrufların artmasına, borçlanma risklerinin azalmasına ve mali refahın artmasına yol açmaktadır (Dzodzikova ve diğ., 2022; Santos, 2020; Lusardi ve Messy, 2023).
- Küçük işletmelerin başarısı: Küçük işletmeler için finansal okuryazarlık, nakit akışının daha iyi yönetilmesini, finansal tabloların analiz edilmesini ve stratejik planlamanın yapılmasını sağladığı için işletmelerin uzun vadeli başarı ve büyüme şansını artırmaktadır (Hussain ve diğ., 2018; Urefe ve diğ., 2024).
- Finansal kapsayıcılık: Finansal okuryazarlık, bireylerin bankacılık ve finansal hizmetlere erişimini artırarak ve finansal kapsayıcılığı teşvik ederek yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunmaktadır (Hasan ve diğ., 2021).

Finansal okuryazarlığın makro düzey faydaları

- Ekonomik gelişme: Finansal okuryazarlık, kaynakların daha iyi tahsis edilmesine ve finansal istikrarsızlık risklerinin azaltılmasına yardımcı olarak ekonomik kalkınmayı desteklemektedir (Santos, 2020; Goel ve diğ., 2014).
- Gelir ve servet eşitsizlikleri: Finansal okuryazarlık, gelir ve servet eşitsizliklerini azaltabilir, bu da daha dengeli bir ekonomik büyümeye katkıda bulunabilir (Goel ve diğ., 2014).
- Devletin mali sağlığı: Finansal okuryazarlık, devletin mali istikrarını artırabilir, enflasyon ve bütçe açığı gibi sorunları azaltabilir (Li ve diğ., 2021).

Farklı düzeylerde faydalar sağlayan finansal okuryazarlık sadece finans bilim dalının radarında değildir. İlköğretimden, yüksek öğrenime eğitimin (Khan ve diğ., 2020) her kademesi için araştırma problemi olarak literatürde kendine yer bulduğu basit bir internet aramasıyla görülebilir. Ayrıca psikoloji (Wahyuni ve diğ., 2022), işletme ve yönetim (Lukiyanto ve Skenoma, 2023), bilgisayar bilimleri (Nasrudin ve diğ., 2024; Zhu ve Shen, 2021), medya çalışmaları (Sitorus ve Sadjarto, 2022) ve hatta din (Solekah ve Hakim, 2024) gibi farklı çalışma alanları da finansal okuryazarlık kavramının çeşitli yönlerini ele alma çabasıdadırlar. Hal böyle olunca hem Türkçe hem de İngilizce literatürde disiplinler arası çalışma imkanı sunan özel bir yer edindiği iddia edilebilir. Bu çalışma finansal okuryazarlığın İngilizce ve Türkçe literatürde edindiği özel yeri Web of Science (WoS) ve Dergipark veritabanlarından edinilen kaynaklarla incelemeyi amaçlamıştır. Ayrıca İngilizce ve Türkçe çalışmaların ortak noktaları, farklılıkları ve her iki yazının gelişime açık noktalarının saptanması finansal okuryazarlık alanında çalışmayı planlayan araştırmacılar için karar almalarını destekleyici rol üstleneceği düşünülmektedir.

2. MATERYAL VE METOT

Dünyamız 2019 yılında yaşanan pandemi ile yeniden şekillenirken, bilim dünyası için de tarihi bir eşik oluşturmıştır. Akademik yazın 2019 öncesi ve sonrası olarak keskin bir çizgi ile ayrılan çalışmaları konu edinmiştir. Bu çalışmada da anahtar kelimeleri içinde Finansal Okuryazarlık kavramını barındıran son beş yıla ait hakemli dergilerde basılan makaleler verileri oluşturmaktadır. İngilizce literatür için WoS Science veritabanı üzerinde 01.01.2020-31.12.2024 tarih aralığında, açık erişimde (Open Access) olan “Financial Literacy” anahtar kelimesini içeren 684 makaleye ait veriler ris formatı ve Excel dosyası olarak indirilmiştir. Türkçe literatüre ait veriler ise Dergipark veritabanından edinilmiştir. 2020’den başlayarak 2024 yılı da dahil olmak üzere basılan “Finansal Okuryazarlık” anahtar kelimesini içeren 165 makalenin tanımlayıcıları Excel dosyası olarak dışa aktarılmıştır. Elde edilen veri setleri ayrı ayrı Python yazılım dili kullanılarak frekans analizi, bibliyometrik analiz tekniklerinden biri olan anahtar kelime birlikte

görülme ağı ve veri görselleştirme teknikleri ile incelenmiştir.

Bibliyometrik analiz, bilimsel verilerin büyük hacimlerini keşfetmek ve analiz etmek için popüler ve titiz bir yöntemdir. Akademik üretkenliği ölçmek, araştırma alanlarının evrimini izlemek ve bilimsel işbirliklerini değerlendirmek için yaygın olarak kullanılan bu analiz, belirli bir alanın evrimsel nüanslarını açığa çıkarırken, o alandaki yeni gelişmelere de ışık tutmaktadır (Donthu ve diğ., 2021). Birlikte görülme (Co-occurrence) ağı, bibliyometrik analizde sıkça kullanılan bir tekniktir ve belirli anahtar kelimelerin veya terimlerin birlikte ne sıklıkla geçtiğini inceleyerek araştırma alanlarının ve temalarının haritalanmasına yardımcı olmaktadır (Abdollahi ve diğ., 2021; Darman ve diğ., 2023). Bibliyometrik analiz gerçekleştirmek için farklı teknikleri içeren VOSviewer, CiteSpace, BibExcel, SciMAT, Gephi, HistCite ve daha birçok yazılım kullanılabilir. Fakat bu çalışmada networkx kütüphanesi kullanılarak Python’da kodlanarak analiz gerçekleştirilmiştir.

3. UYGULAMA VE BULGULAR

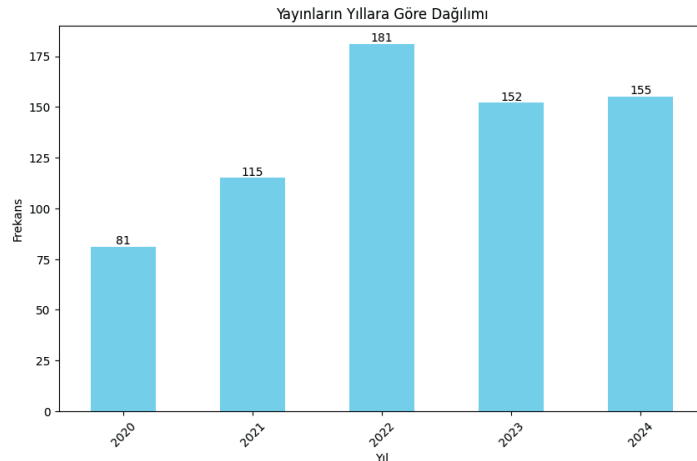
Veritabanlarından bir önceki başlıkta açıklandığı şekilde elde edilen veriler Google Colab bulut tabanlı Python geliştirme ortamında frekans analizi için pandas, görselleştirme için matplotlib, seaborn ve anahtar kelime birlikte görülme ağı için networkx kütüphaneleri ile işlemlere tabi tutulmuştur. Ayrıca “behavior”, “behaviour”, “age”, “aging”, “attitude”, “attitudes” gibi birbirine yakın kavramlar büyük dil modellerinden

olan GPT ile temizlenmiştir. İngilizce yayınların sayılarının çok fazla olması yazarlar tarafından verilmiş anahtar kelime çeşitliliğinin yüksek olması sebebi ile Jel kodlara karşılık gelen başlıklar GPT büyük dil modeli tarafından İngilizce literatürün anahtar kelimelerinin veri dönüşümünde kullanılmıştır. WOS üzerinden elde edilen excel dosyasında yazarlar tarafından belirlenen anahtar kelimeler GPT büyük dil modeline verilerek bu anahtar kelimelerin benzerliklerine göre sınıflandırılması istenmiştir.

Türkçe literatürde ise yayın sayısının az olmasından dolayı yazarların belirlediği anahtar kelimelerde sadece benzerliği fazla olan anahtar kelimeler tek bir kavram altında birleştirilmiştir. Örneğin «finansal bilgi düzeyi», «piyasa bilgisi», «finans bilgisi» kavramları «finansal bilgi» anahtar kelimesinde birleştirilerek aynı anlamı taşıyan kavramların farklı kavramlar gibi algılanmasının önüne geçilmek istenmiştir. Veri temizliği ve dönüşümünün bu adımı; farklı kelimeler ya da sadece aldıkları bir son ekle birbirinden ayrı gibi görünen kavramların özde bir hale getirilmesi ile yapının doğru analiz edilmesini sağlayan önemli bir basamaktır.

Veri temizliği ardından İngilizce literatürün betimlenmesi için yayınların yıllara göre dağılımları histogram üzerinde görselleştirilmiştir. Şekil 1 üzerinde 2022 yılında finansal okuryazarlık alanyazının zirve yapmasının ardından önemi kaybetmeden çalışmalara konu olduğu görülmektedir.

Şekil 1. Financial Literacy anahtar kelimesini içeren makalelerin yıllara göre dağılımı

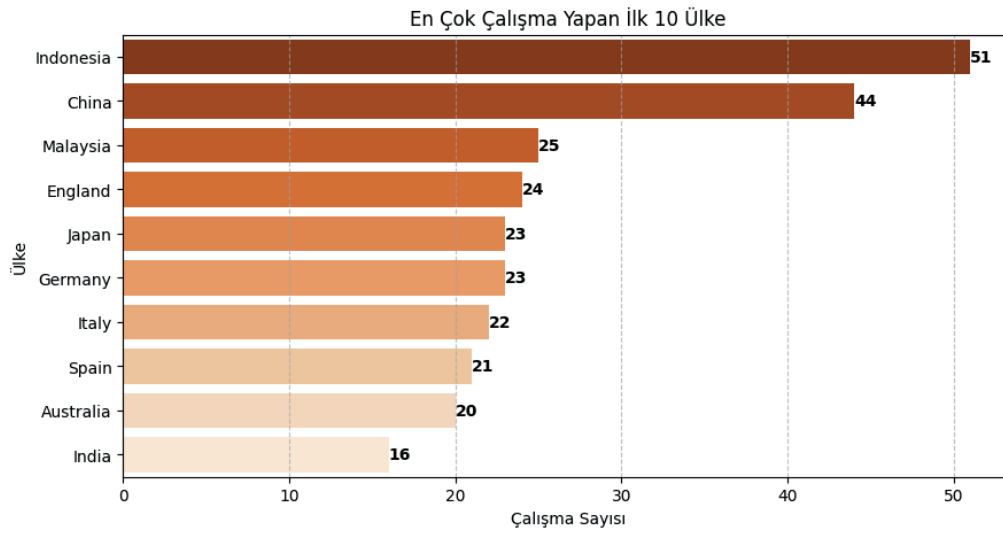

Alanyazına en fazla katkı yapan ülkelerin sıralaması (Şekil 2) incelendiğinde Asya kıtasındaki ülkelerin finansal okuryazarlığa çok önem verdikleri ve akademinin bu alanın gelişimi için ne kadar çaba harcadığı görülmektedir. Asya ekonomisinin son dönemde yıldızının parlamasının sebeplerinden biri belki de finansal okuryazarlığın makro etkilerinin yansımaları olabilir.

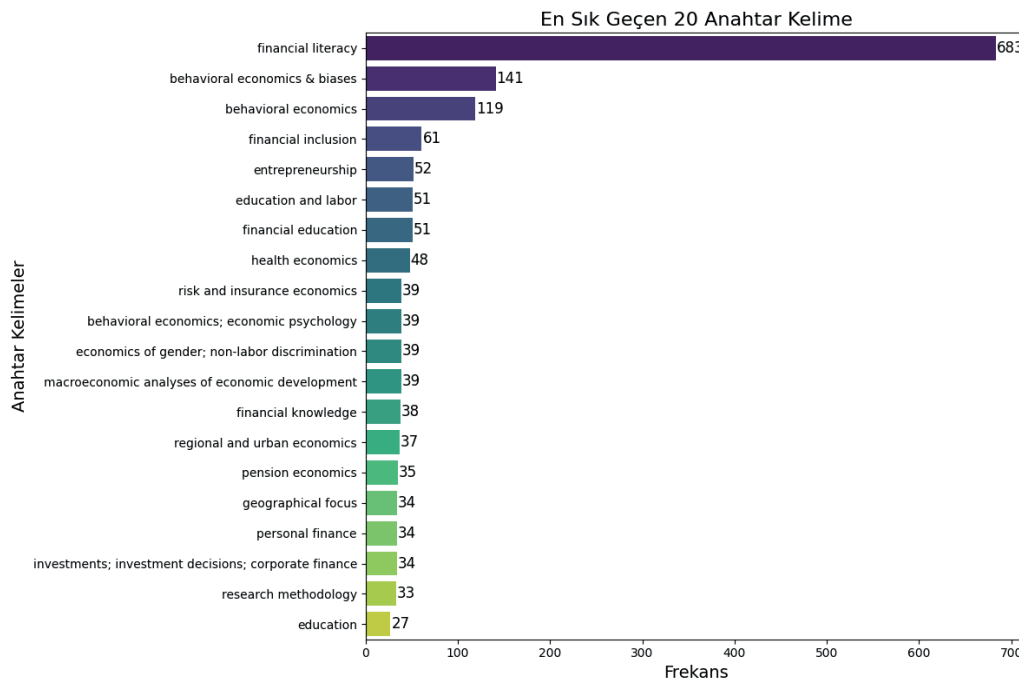
Finansal okuryazarlık anahtar kelimesi filtre olarak kullanılması kaynaklı Şekil 3 üzerinde en fazla kullanılan 20 anahtar kelimenin en faz-

lası olarak yerini almıştır. Anahtar kelimelerdeki “behavioral economics” kavramı ise ikinci, üçüncü ve onuncu sıralarda olmak üzere üç farklı anahtar kelime öbeği ile karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca “education and labor”, “financial education”, “education” kavramları da finansal okuryazarlığın eğitim boyutunun sık ele alınan kavram olduğu da dikkat çekicidir. Oluşturulan frekans analizi sonucu eğitim ve psikoloji ağırlıklı anahtar kelimelerin literatürde hakim olduğu iddia edilebilir.

Şekil 2. Literatüre en çok katkı sağlayan 10 ülke

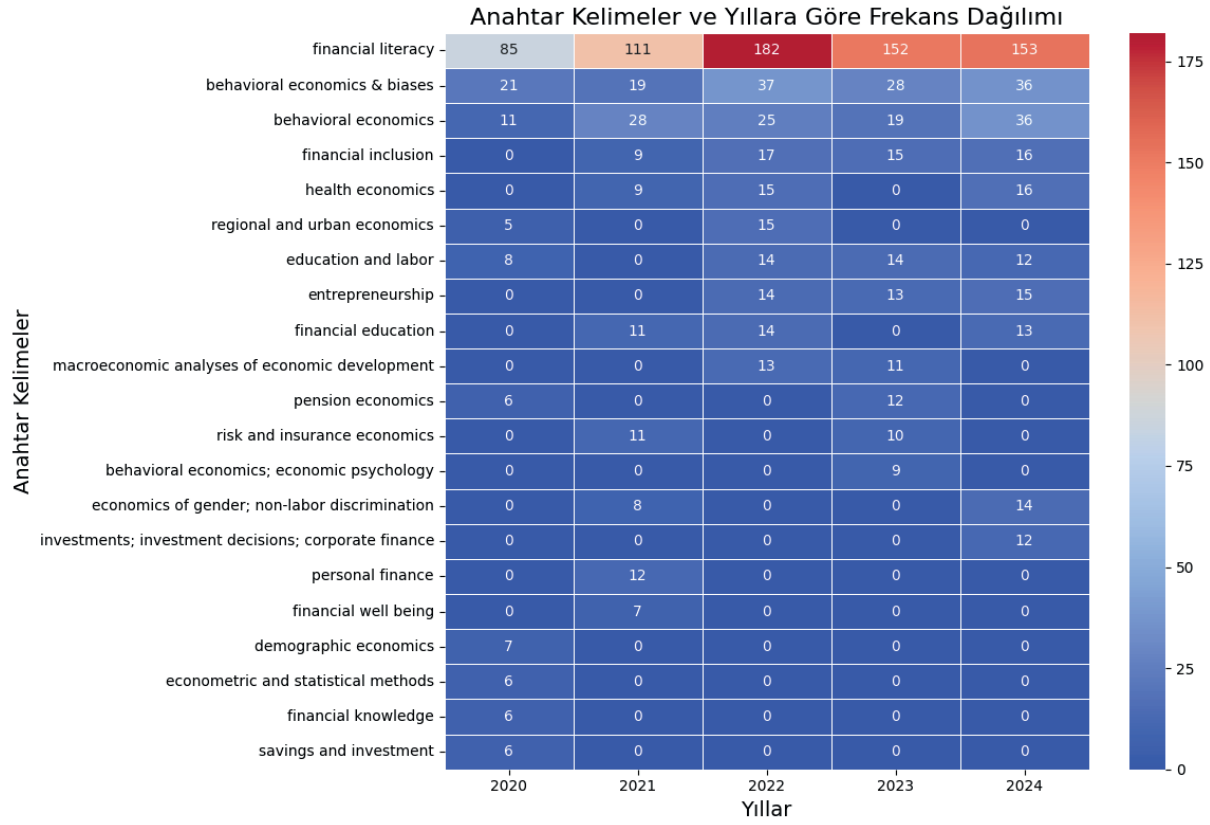
Şekil 3. Frekans analizi sonucunda elde edilen popüler 20 anahtar kelime

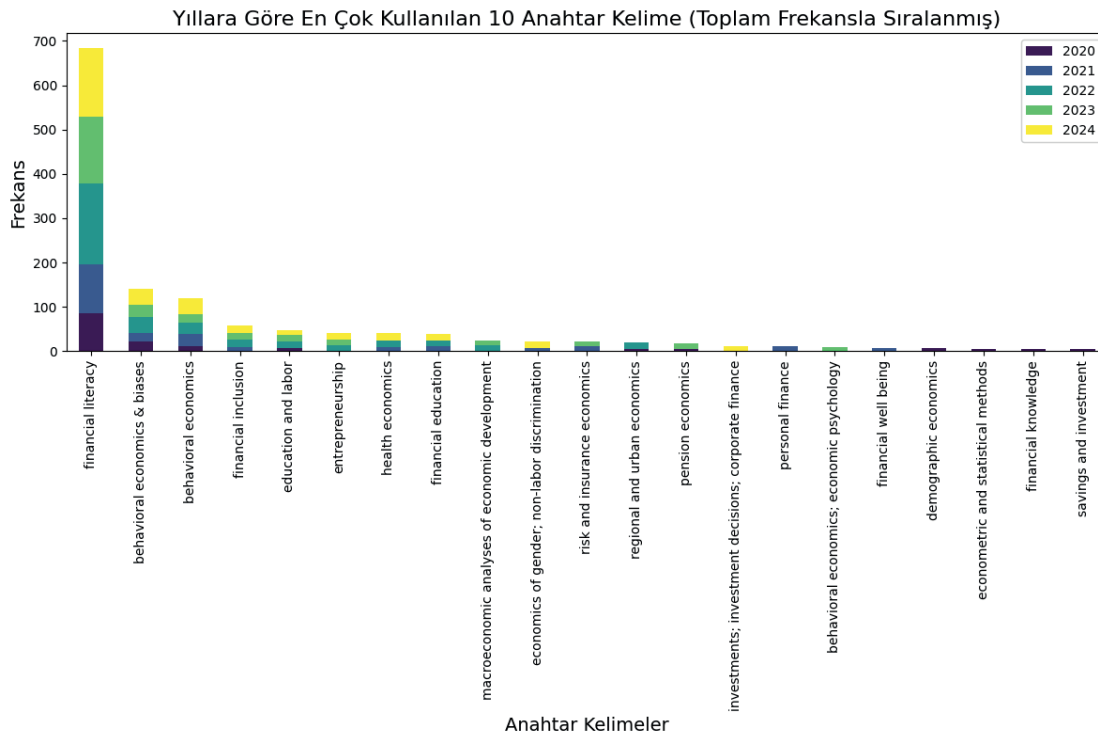
En popüler 20 anahtar kelimenin yıllara göre dağılımlarına bakıldığında zaman içinde kavramların popülerlik oranlarının hızlıca değişti-

ği görülebilir. Örneğin savings and investment kavramı pandeminin en hızlı yaşandığı 2020 yılında yoğun çalışılmasına rağmen, onu izleyen

Şekil 4. En popüler 20 anahtar kelimenin yıllara göre dağılımı

Şekil 5. Her yılın en popüler 10 anahtar kelimesinin dağılımı

koloji), “Sciences Interdisciplinary” (Disiplinlerarası Bilimler), “Educational Research” (Eğitim Araştırmaları), “Environmental Studies” (Çevre Çalışmaları), “Environmental Technology” (Çevre Teknolojisi) gibi kelimeler ise daha niş alanları temsil etmektedir.

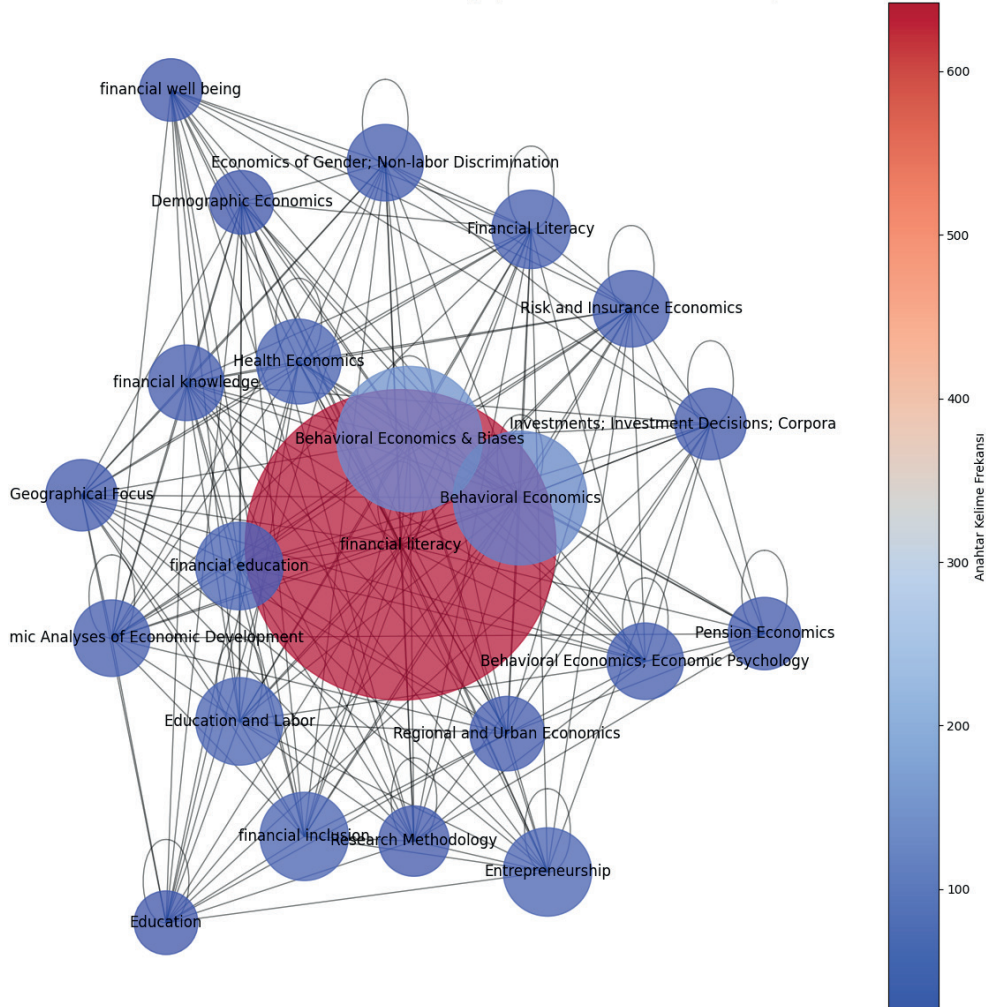
Şekil 10'daki grafikte her bir daire/düğüm bir anahtar kelimeyi temsil etmektedir. Dairenin büyüklüğü ve rengi o anahtar kelimenin frekansını temsil etmektedir. Kırmızıya yakın renkler ve daha büyük daireler, frekansı daha yüksek, dolayısıyla daha önemli olan anahtar kelimeleri ifade etmektedir. Maviye yakın renkler ve daha küçük daireler ise frekansı daha düşük kelimeler için kullanılmaktadır. Birlikte görülme ağı, daireler arasındaki çizgiler/bağlantılar, bu anahtar kelimelerin araştırmalarda birlikte geçme sıklığını göstermektedir. Çizgilerin varlığı, o iki anah-

tar kelimenin aynı çalışmalarda veya benzer bağlamlarda birlikte kullanıldığını anlatmaktadır. Birlikte görülme ağı, davranışsal finans ve finansal okuryazarlık anahtar kelimelerinin en merkezi ve en sık kullanılan temalar olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırmaların genellikle davranışsal ekonomi çerçevesinde, finansal okuryazarlık, finansal eğitim, yatırım kararları, ekonomik psikoloji, yanlışlıklar, risk ve sigorta, sağlık, emeklilik, cinsiyet eşitliği, demografi, bölgesel ve kentsel ekonomi gibi konularla ilişkili olduğunu resmetmektedir.

Türkçe literatürün betimlenmesi için ise konular ve anahtar kelimeler ile ilgili frekans analizleri ve dağılımlardan faydalanılmıştır. Bunlara ek olarak anahtar kelimelerin birlikte görülme ağı hazırlanarak araştırmalarda kurulan ilişkiler haritalandırılmıştır.

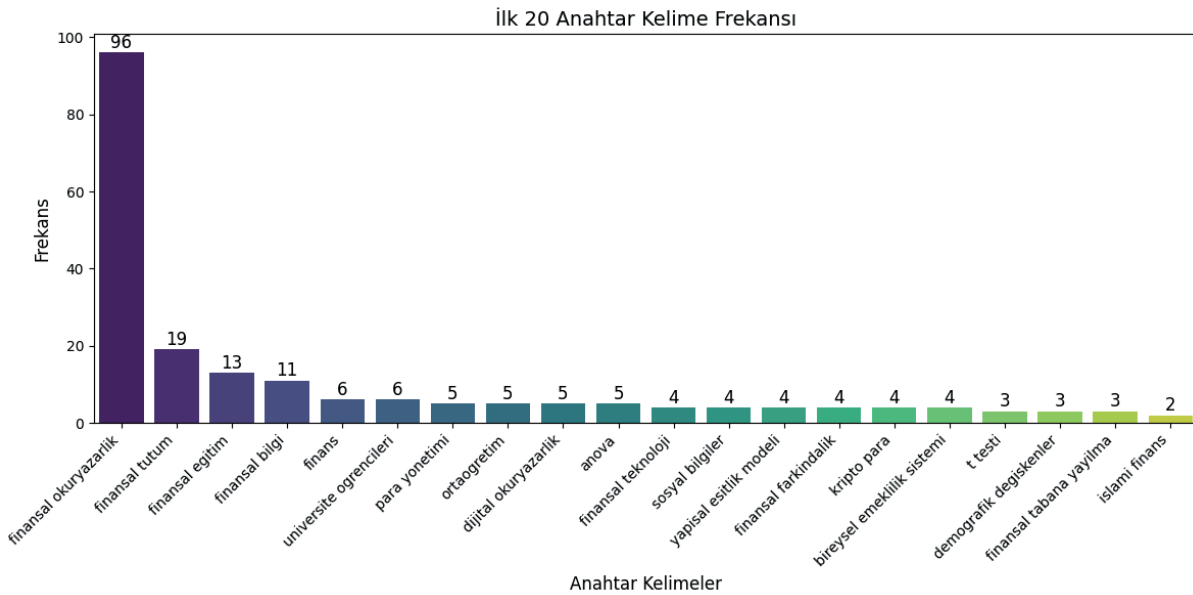
Şekil 10. Anahtar kelimelerin birlikte görülme ağı

Anahtar Kelimeler Arası Co-Occurrence Ağı (Frekansı 25 ve Üstü Olanlar)

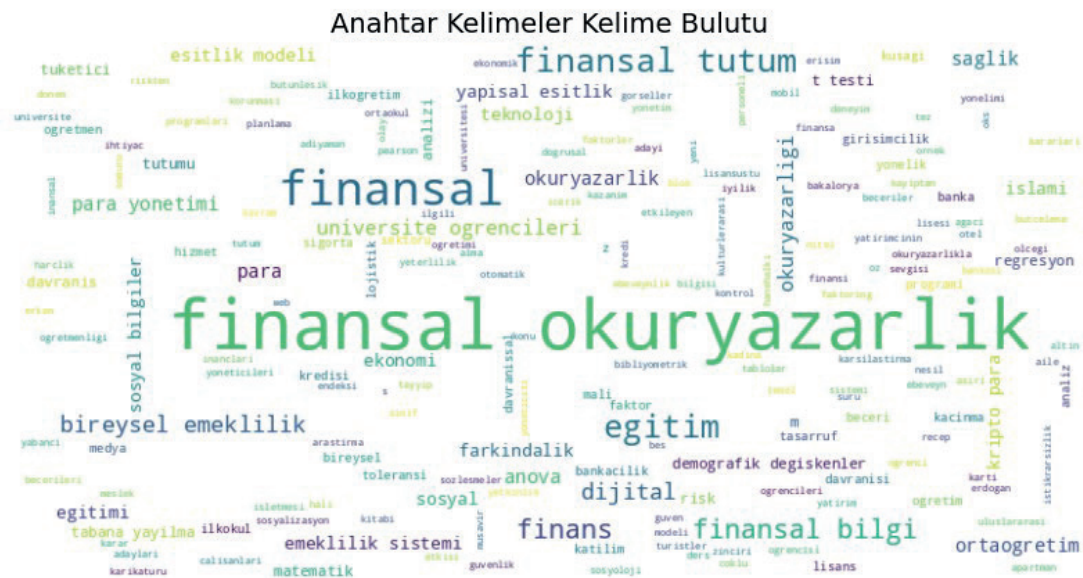

Şekil 11'i inceleyerek literatürün genellikle bireylerin finansal okuryazarlık seviyelerini, bununla ilişkili tutumlarını, bilgilerini ve eğitimlerini merkeze aldığı yorumunu üretebiliriz. Ayrıca «üniversite öğrencileri», «para yönetimi», «anova», «dijital okuryazarlık», «finansal farkındalık», «finansal teknoloji», «yapısal eşitlik modeli», «bireysel emeklilik sistemi», «kripto para», «sosyal bilgiler», «ortaokul», «ortaöğretim», «demografik değişkenler», «finansal tabana yayılma», «t testi», «dijital finansal okuryazarlık» anahtar kelimeleri araştırmaların çeşitli yönlerini ve kullanılan metodolojileri yansıtmaktadır.

Şekil 11. Türkçe literatürde anahtar kelimelerin histogramı

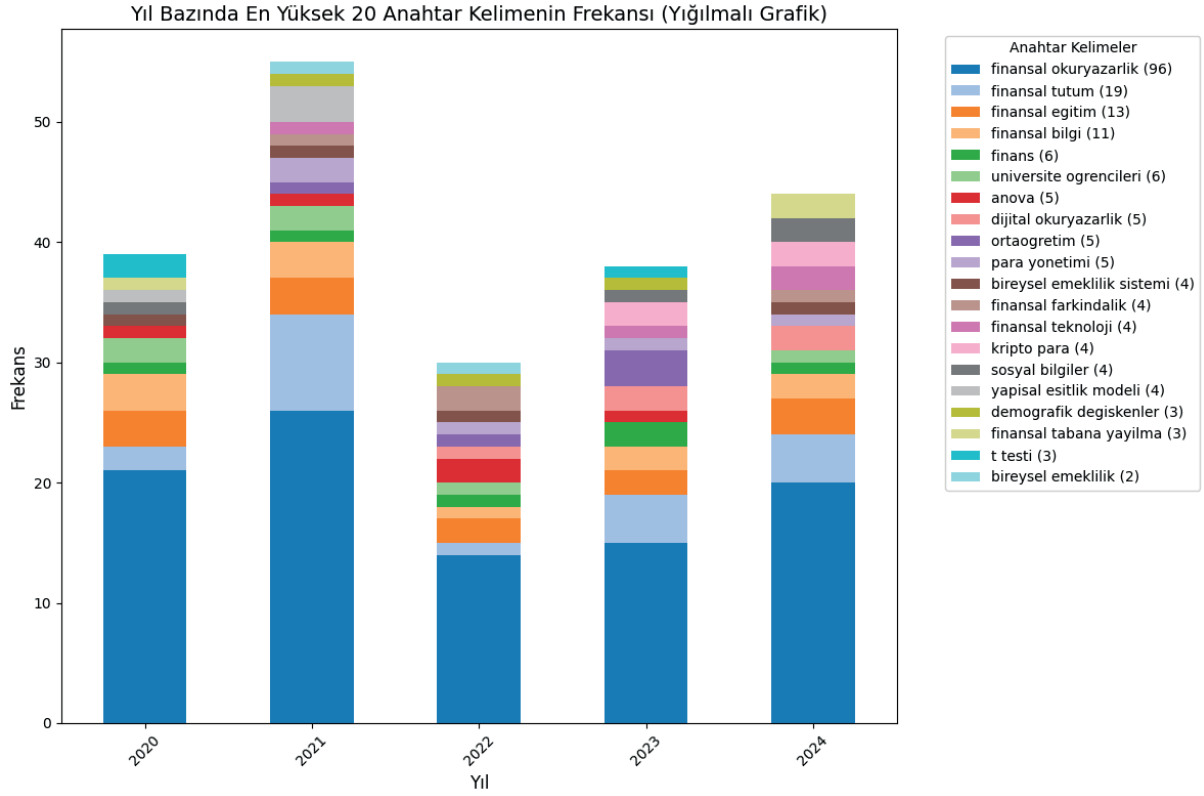
Şekil 12. Türkçe literatür kelime bulutu

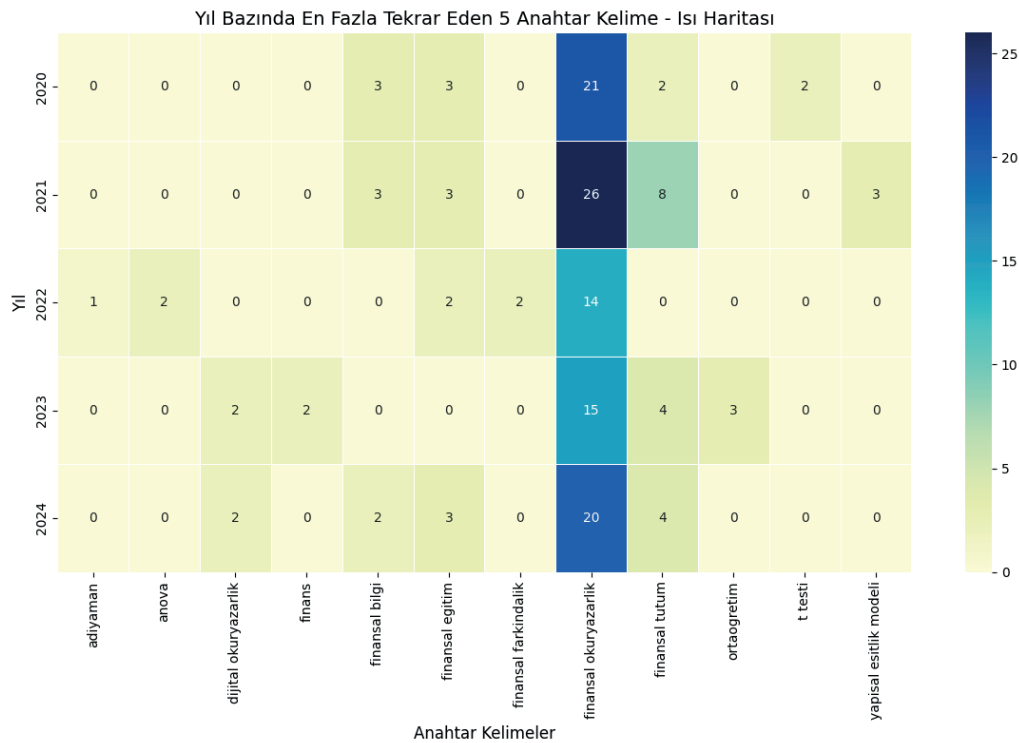
Şekil 13'e göre "finansal okuryazarlık" kavramı ile birlikte "finansal eğitim", "finansal bil-

gi" yıllar içinde en dominant anahtar kelimeleri oluşturmaktadır. Bu terimler sürekli olarak

Şekil 13. Yığılmalı Frekans Grafiği

Şekil 14. Her yılın en popüler 5 anahtar kelimesine göre ısı haritası

dominantken, kripto para ve bireysel emeklilik sistemi gibi yenilikçi konular son yıllarda dikkat çekmeye başlamışlardır.

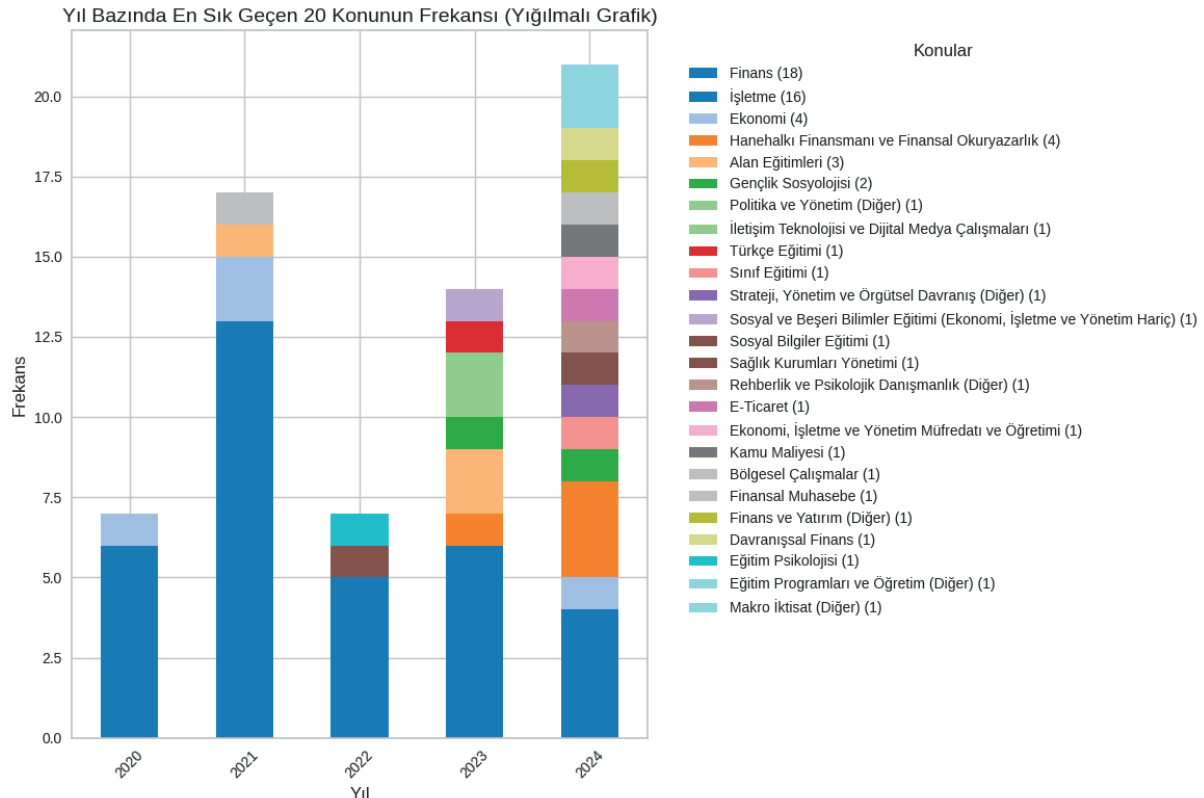
Her yılın en popüler 5 anahtar kelimesine ile üretilen ısı haritasına (Şekil 14) göre Türkçe finansal okuryazarlık yazını finansal tutum, eğitim ve finansal bilgi üzerine çalışmaların yıllar içinde popülerliğini koruduğu bir eğilim gösterirken 2023 yılı ile birlikte dijital okuryazarlık kavramının araştırmacılar tarafından finansal okuryazarlıkla birlikte anıldığı anlaşılmaktadır.

Şekil 15 incelendiğinde finansal okuryazarlık üzerine yapılan çalışmaların, 2020’den 2024’e kadar hem niceliksel (frekans artışı) hem de niteliksel (konu çeşitliliği) olarak büyüdüğü görülmektedir. 2024’te görülen yüksek frekans ve çoklu konu dağılımı, bu alanın giderek daha fazla disiplinle kesiştiğini ve daha geniş bir akademik ilgi gördüğünü işaret edebilir. Ayrıca teknoloji, dijital medya ve psikolojik danışmanlık gibi modern ve interdisipliner konuların 2023 ve 2024’te daha belirgin hale gelmesi, finansal okuryazarlık araştırmalarının güncel toplumsal

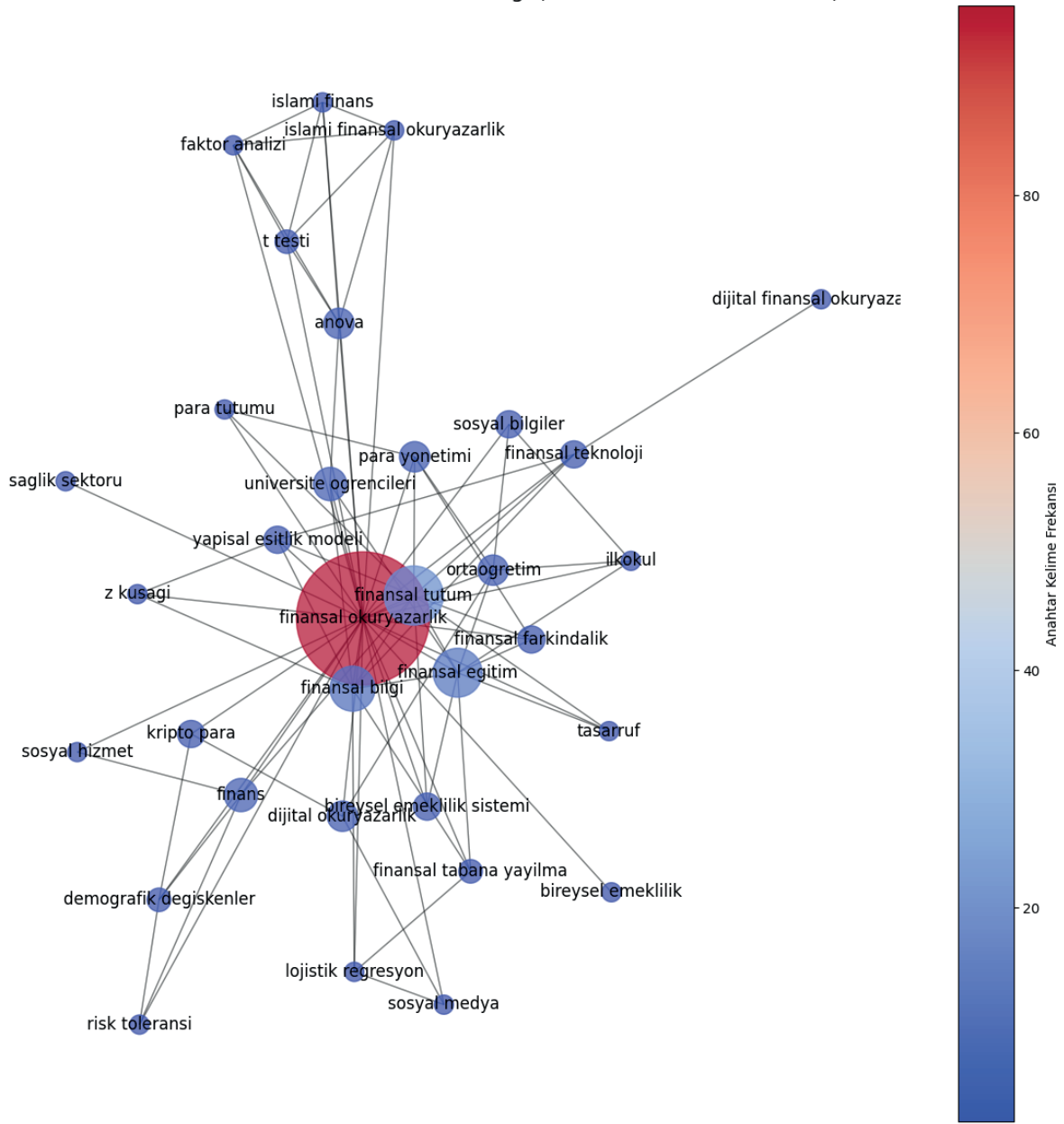
ve teknolojik gelişmelere uyum sağlamaya çalıştığını resmetmektedir.

Ağ (Şekil 16), “finansal okuryazarlık” ve “finansal tutum” etrafında yoğun bir şekilde kümelmiş bir yapı sergilemektedir. Bu da, finansal okuryazarlık araştırmalarının bu iki kavram etrafında şekillendiğini ve diğer konuların destekleyici veya yan unsurlar olarak ele alındığını gösterebilir. “kripto para” ve “sağlık sektörü” gibi bazı düşümlerin ağın kenarlarında yer alması ve daha az bağlantıya sahip olması, bu terimlerin finansal okuryazarlık çalışmaları içinde daha niş veya sınırlı bir rol oynadığını ifade edilebilir. Bağlantıların yoğunluğu, finansal okuryazarlık kavramının multidisipliner bir alan olduğu ve ekonomi, teknoloji, sosyoloji, istatistik gibi farklı disiplinlerle kesiştirilebildiği anlamını taşıyabilir. Sosyal hizmet, sosyal medya, demografik değişkenler kavramlarının finansal okuryazarlık ile ilişkilendirilmesi, konunun sosyolojik ve demografik boyutlara da uzandığını anlatmak istemektedir.

Şekil 15. Konuların yıllara göre yığılmış frekansları

Şekil 16. Türkçe alanyazın için anahtar kelime birlikte görülme ağı
Anahtar Kelimeler Arası Birlikte Görülme Ağı (Frekansı 2 ve Üstü Olanlar)

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bulgular göstermektedir ki hem Türkçe hem de İngilizce literatür finansal okuryazarlık kavramını finansal davranış ve eğitim odağında ele almaktadır. Fakat yapay zeka (YZ) ve blok zincir teknolojileri (BZT) finansal okuryazarlık, finansal kapsayıcılık ve finansal dayanıklılık konularında çok ciddi potansiyel barındırmaktadır. YZ'nin finansal okuryazarlık alanındaki potansiyeli henüz tam anlamıyla araştırılmamış olmasına rağmen, bazı çalışmalar bu konuya dikkat çekmektedir.

YZ ve BZT'nin finansal okuryazarlık üzerindeki potansiyel etkileri, politika yapıcılar için çeşitli fırsatlar ve zorluklar sunmaktadır. Fırsatlar arasında, YZ algoritmalarının bireylerin finansal davranışlarını analiz ederek kişiselleştirilmiş eğitim içerikleri ve öneriler sunabilmesi (Brown ve Zhang, 2022) yer almakta, bu da finansal okuryazarlık eğitimlerinin etkinliğini artırıp daha geniş kitlelere ulaşılmasını sağlayabilir. Ayrıca, BZT'nin geleneksel finansal sistemlere erişimi olmayanlar için merkeziyetsiz finansal piyasalar gibi uygulamalarla yeni finansal araçlar ve hizmetler sunarak finansal kapsayıcılığı

desteklemesi ve YZ destekli araçların bireylerin potansiyel riskleri daha iyi anlamalarına ve bilinçli kararlar almalarına yardımcı olması (Miller ve diğ., 2023) politika yapımcılar için önemli avantajlar sunmaktadır. Ancak bu teknolojiler aynı zamanda birtakım zorlukları da beraberinde getirmektedir. BZT tabanlı finansal sistemleri anlamak, geleneksel finansal okuryazarlık becerilerinin ötesinde yeni bir yetkinlik gerektirmekte (Johnson ve Lee, 2021) ve bu durum, politika yapımcıları bu yeni becerilerin eğitim programlarına entegrasyonunu sağlama konusunda sorumluluk sahibi kılmaktadır. Ek olarak, YZ ve BZT'ye erişimdeki eşitsizlikler nedeniyle oluşabilecek teknolojik uçurumun önüne geçilmesi ve BZT tabanlı finansal sistemler ile YZ destekli finansal danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaşmasıyla ortaya çıkan tüketici koruması sorunlarına yönelik uygun düzenlemelerin ve denetimin sağlanması gerekmektedir.

YZ ve BZT'nin finansal okuryazarlık eğitim programlarına entegrasyonu, öğrenme deneyimini önemli ölçüde zenginleştirerek bireylerin geleceğin finansal dünyasına daha iyi hazırlanmalarını sağlayabilir. YZ tabanlı eğitim araçları, öğrencilerin öğrenme hızlarına ve ihtiyaçlarına göre uyarlanabilen kişiselleştirilmiş öğrenme platformları sunarken, finansal simülasyonlar ve oyunlaştırma sayesinde risk almadan finansal karar deneyimi yaşama imkanı tanıyabilir. Ayrıca, finansal konularda anında destek ve bilgi sağlayan chatbotlar ve sanal asistanlar, öğrenme sürecini daha erişilebilir hale getirebilir. BZT eğitimi ise, öğrencilere BZT'nin temel kavramlarını ve finansal uygulamalarını öğretmenin yanı sıra, özellikle yaygınlaşan akıllı sözleşmelerin nasıl çalıştığını ve potansiyel risklerini anlamalarına odaklanarak akıllı sözleşme okuryazarlığını geliştirmeyi amaçlamalayabilir (Smith ve Wang, 2023). Bu etkileri anlamak ve politikalar geliştirmek için çeşitli teorik çerçevelerden yararlanılabilir; örneğin Teknoloji Kabul Modeli (Venkatesh ve Davis, 2000), YZ ve BZT tabanlı araçların etkinliğini değerlendirmede kullanılırken, Sosyal Öğrenme Teorisi (Bandura, 1977), YZ destekli sanal topluluklar ve BZT tabanlı şeffaf sistemlerle öğrenmeyi teşvik edebilir. Bilişsel Yük Teorisi (Sweller, 1988), YZ'nin kişiselleştirilmiş içerikle öğrenme materyalinin karmaşıklığını azaltma

potansiyelini açıklarken, İnovasyon Yayılımı Teorisi (Rogers, 2003) bu teknolojilerin finansal okuryazarlık alanında nasıl yaygınlaşacağını anlamamıza yardımcı olabilir.

Sonuç olarak, hem Türk hem de İngilizce literatürde finansal okuryazarlık konusundaki tartışmalar paralellik göstermekle birlikte, YZ ve blockchain gibi yeni teknolojilerin bu alandaki etkileri konusunda daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda, finansal okuryazarlık eğitimlerine YZ ve blockchain gibi yeni nesil teknolojilerin entegre edilmesi, bireylerin finansal karar alma süreçlerini daha bilinçli bir şekilde yönetmelerine, öğrenimlerini kişiselleştirmelerine ve finansal enstrümanlara ulaşmakta zorluk çekenlerin kapsanmasına olanak sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Abdollahi, A., Rejeb, K., Rejeb, A., Mostafa, M., & Zailani, S. (2021). Wireless Sensor Networks in Agriculture: Insights from Bibliometric Analysis. *Sustainability*. <https://doi.org/10.3390/su132112011>.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice Hall.
- Brown, T., & Zhang, Y. (2022). The Role of AI in Financial Decision-Making. *Journal of Financial Technology*, 15(3), 210-230.
- Darman, J. L., Harsono, I., & Putra, A. S. B. (2023). Bibliometric Analysis of Human Resource Development: Trends, Research Focuses, and Recent Developments. *West Sci J Econ Entrep*, 1, 525-34. <https://doi.org/10.58812/wsjee.v1i11.373>.
- Donthu, N., Kumar, S., Mukherjee, D., Pandey, N., & Lim, W. (2021). How to conduct a bibliometric analysis: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 133, 285-296. <https://doi.org/10.1016/J.JBUSRES.2021.04.070>.
- Dzodzokova, F., Hayrapetyan, A., Kumalagova, E., & Faladyan, A. (2022). The Essence Of Financial Literacy And Its Role In Economic Development. *Ekonomika I Upravljenje: Problemy, Resheniya*. <https://doi.org/10.36871/ek.up.p.r.2022.11.03.017>.
- Goel, P., Verma, G., & Agarwal, T. (2014). *Financial Literacy: Micro and Macro Level Economic Outcomes*.

International Journal of Research in IT and Management, 4, 108-126.

Hasan, M., Le, T., & Hoque, A. (2021). How does financial literacy impact on inclusive finance?. *Financial Innovation*, 7. <https://doi.org/10.1186/s40854-021-00259-9>.

Hussain, J., Salia, S., & Karim, A. (2018). Is knowledge that powerful? Financial literacy and access to finance. *Journal of Small Business and Enterprise Development*. <https://doi.org/10.1108/JSBED-01-2018-0021>.

Johnson, M., & Lee, S. (2021). Blockchain Literacy and Financial Education. *Finance & Digital Economy Review*, 10(2), 89-105.

Khan, M., Rabbani, N., & Kadoya, Y. (2020). Is Financial Literacy Associated with Investment in Financial Markets in the United States?. *Sustainability*. <https://doi.org/10.3390/su12187370>.

Li, Y., Mutchler, J., Miller, E., Xiao, J., & Tucker-Seeley, R. (2021). Space, Context, Human Capital: A Macro-Micro Perspective on Social Environment and Financial Literacy in Later Life. *Innovation in Aging*, 5, 340 - 341. <https://doi.org/10.1093/geroni/igab046.1319>.

Lukiyanto, K., & Skenoma, Y. (2023). Financial Literacy: Research Systematic Analysis. *E3S Web of Conferences*. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202342602138>.

Lusardi, A., & Messy, F. (2023). The importance of financial literacy and its impact on financial wellbeing. *Journal of Financial Literacy and Wellbeing*. <https://doi.org/10.1017/flw.2023.8>.

Miller, R., Smith, J., & Thompson, L. (2023). Chatbots and Financial Literacy: A New Era. *AI & Finance Journal*, 18(1), 45-62.

Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. [Bitcoin.org](https://bitcoin.org).

Nasrudin, N., Zuber, M., Junid, R., Ahmad, S., & Azmi, A. (2024). Enhancing Financial Literacy in Higher Education: Leveraging Mobile Data Visualization Techniques for Computer Science Student. *International Journal of Research and Innovation in Social Science*. <https://doi.org/10.47772/ijriss.2024.803243s>.

Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of innovations*. Simon and Schuster.

Santos, J. (2020). The Economic and Social Value of Financial Literacy. *Emerging Tools and Strategies for Financial Management*. <https://doi.org/10.4018/978-1-7998-2440-4.ch009>.

Sitorus, D., & Sadjiarto, A. (2022). SIKU Interactive Media: The Development of Learning Media to Improve Student Financial Literacy. *Jurnal Kependidikan: Jurnal Hasil Penelitian dan Kajian Kepustakaan*

di Bidang Pendidikan, Pengajaran dan Pembelajaran. <https://doi.org/10.33394/jk.v8i2.4770>.

Smith, P., & Wang, H. (2023). Smart Contracts and Financial Education: The Future of Money. *Blockchain & Society*, 12(4), 301-320.

Solekah, N., & Hakim, A. (2024). How Sharia Financial Literacy Moderated Religious And Muslim Financial Behaviour. *International Conference of Business and Social Sciences*. <https://doi.org/10.24034/icobuss.v3i1.411>.

Sweller, J. (1988). Cognitive load during problem solving: Effects on learning. *Cognitive science*, 12(2), 257-285.

Urefe, O., Odonkor, T., Chiekezie, N., & Agu, E. (2024). Enhancing small business success through financial literacy and education. *Magna Scientia Advanced Research and Reviews*. <https://doi.org/10.30574/msarr.2024.11.1.0123>.

Venkatesh, V., & Davis, F. D. (2000). A theoretical extension of the technology acceptance model: Four longitudinal field studies. *Management science*, 46(2), 186-204.

Wahyuni, S., Sukmadewi, R., & Setiawati, S. (2022). Bibliometric Analysis: Financial Literacy and Financial Behavior. *eCo-Buss*. <https://doi.org/10.32877/eb.v5i2.614>.

Zhu, H., & Shen, Y. (2021). Integrating Financial Literacy Into Introductory Programming. *IEEE Transactions on Education*, 64, 32-39. <https://doi.org/10.1109/TE.2020.3003731>.

MÜŞTERİ ETKİLEŞİMİ (CUSTOMER ENGAGEMENT) KAVRAMI ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ *BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF RESEARCH ON THE CONCEPT OF "CUSTOMER ENGAGEMENT"*

Mohammad Atariani¹ **Serpil Ünal Kestane²** ¹ YL Öğrencisi, Bilgi Yönetimi, Anabilimdalı E-Ticaret Programı, Türkiye, e-mail: Mh.atariani@gmail.com² Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Türkiye
e-mail: serpil.kestane@deu.edu.tr

Öz

Son dönemlerde müşteri ilişkileri konusunda çok daha özel ve farklı bilgilere sahip olmak rekabette başarının temel anahtarı olarak kabul edilmektedir. Özel ve farklı bilgilere sahip olmanın da en temel yolu müşterilerle etkileşime girmektir. Bu çalışmada da, müşteri etkileşimi (customer engagement) kavramı ele alınmış ve bu alanda son yıllardaki araştırma eğilimlerinin analizi yapılmıştır. Çalışmanın amacı, özellikle 2020-2025 yılları arasında yayınlanan makaleler ışığında, bu kavramın gelişimini ve yeni ortaya çıkan araştırma konularını anlamaktır.

Çalışmada yalnızca Web of Science veri tabanında yer alan ve belirlenen yıllar arasında yayınlanmış toplam 4850 makalenin Vosviewer ile bibliyometrik analizi yapılmıştır. Bulgulara göre, müşteri etkileşimi konusundaki makalelerin sayısı, özellikle son yıllarda artış göstermiştir. Örneğin, 2023 yılı 1163 makale ile en yoğun yayın yapılan dönem olmuştur. En fazla makale Journal of Retailing and Consumer Services dergisinde yayınlanmıştır. Ayrıca, müşteri etkileşimi literatüründe yayın yapan başlıca yazarlar arasında Rather Raouf Ahmad, Hollebeek Linda D. ve Khan Imran yer almaktadır. Müşteri etkileşimi ile ilgili araştırmaların küresel düzeyde hızla yayıldığı görülmektedir. En çok araştırma yapılan ülke, Amerika Birleşik Devletleri'dir. Buna karşılık, Türkiye, Umman, Tunus, Kuzey Makedonya, Kuveyt ve Suudi Arabistan gibi ülkeler, bu alanda yeni yeni araştırma yapan ülkeler arasında yer almaktadır. Bu bulgular, müşteri etkileşimi alanında farklı coğrafyalardan artan akademik ilgiyi gözler önüne sermektedir.

Citation/Atıf: ATARIANI, M. & ÜNAL KESTANE, S. (2025). MÜŞTERİ ETKİLEŞİMİ (CUSTOMER ENGAGEMENT) KAVRAMI ÜZERİNE YAPILAN ARAŞTIRMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ. İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER DAYANIŞMA DERGİSİ. 8(1): 29-39, DOI: 10.69599/izd.2745

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Serpil Ünal Kestane
E-mail: serpil.kestane@deu.edu.tr

Bu çalışma, Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Araştırma ayrıca, müşteri etkileşimi alanında değişen dinamikleri ve artan yenilikleri ortaya koymaktadır. Literatürde müşteri memnuniyeti, sadakat ve deneyim gibi geleneksel konuların yanı sıra, “influencer marketing”, “value creation” ve “virtual reality” gibi yeni kavramların yükselişi de dikkat çekicidir.

Anahtar kelimeler: Müşteri Etkileşimi , Bibliyometrik Analiz , Müşteri Deneyimi, VOSviewer

Abstract

In recent years, possessing specialized and unique knowledge about customer relations has been recognized as a key factor in achieving competitive success. The most fundamental way to acquire such knowledge is through customer engagement. This study examines the concept of customer engagement and analyzes research trends in this field over recent years. The primary objective is to understand the evolution of this concept and the emergence of new research topics, particularly based on articles published between 2020 and 2025.

In this study, a bibliometric analysis of 4,850 articles published in the Web of Science database within the specified period was conducted using VOSviewer. The findings indicate a significant increase in the number of publications on customer engagement, especially in recent years. For instance, 2023 was identified as the most prolific year, with 1,163 articles published. The Journal of Retailing and Consumer Services has been the leading journal in terms of article volume. Additionally, the most prominent authors contributing to the customer engagement literature include Rather Raouf Ahmad, Hollebeek Linda D., and Khan Imran. The results also reveal that customer engagement research has been expanding rapidly on a global scale. The United States has been identified as the country with the highest number of studies in this field. In contrast, countries such as Turkey, Oman, Tunisia, North Macedonia, Kuwait, and Saudi Arabia have only recently begun to engage in customer engagement research. These findings highlight the increasing academic interest in this topic across diverse geographical regions.

Furthermore, the study underscores the evolving dynamics and growing innovations in the field of customer engagement. In addition to traditional topics such as customer satisfaction, loyalty, and experience, emerging concepts like influencer marketing, value creation, and virtual reality have gained notable attention in recent years.

Keywords: Customer Engagement, Bibliometric Analysis, Customer Experience, VOSviewer

1.GİRİŞ

Müşteri katılımı (Customer Engagement), son yıllarda akademik literatürde ve iş dünyasında giderek artan bir ilgiyle ele alınan önemli bir kavramdır ve işlem odaklı pazarlamadan ilişki odaklı pazarlamaya geçişin yaşanması ile uzun vadeli, değer odaklı müşteri ilişkilerinin önemini vurgulamaktadır (Islam&Rahman, 2019:277). Ayrıca müşteri etkileşimi, müşteri sadakati ve marka güveni gibi kritik sonuçları etkileyen temel bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır (Rat-

her vd., 2019:534). Dijital dönüşümün hız kazanmasıyla birlikte, müşteri etkileşimleri sadece geleneksel pazarlama çerçevesinde değil, çok boyutlu bir yapı içerisinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Markalar ve işletmeler, müşterilerle kurdukları ilişkileri güçlendirmek ve uzun vadeli bağlılık oluşturmak için müşteri katılım stratejilerini benimsemektedirler. Dolayısıyla Müşteri etkileşimi, müşteri deneyimi ve kimliği üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir ve bu etkileşim müşterilerin davranışsal niyetlerini şekillendirmektedir (Rather vd., 2019:26).

Müşteri katılımı kavramı, pazarlama, psikoloji ve bilişim alanlarıyla kesişen geniş bir araştırma alanına sahiptir. Son on yılda, işletmelerin büyümesi ve kârlılığı üzerindeki önemli katkıları nedeniyle pazarlama akademisyenleri ve uygulayıcıları tarafından büyük ilgi görmüştür (Rather & Hollebeek, 2021:1). Bu kavramın akademik literatürde nasıl şekillendiğini ve geliştiğini anlamak amacıyla bibliyometrik analiz, araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılan bir yöntem haline gelmiştir. Bibliyometrik analiz, belirli bir bilimsel alanın yayın eğilimlerini, önemli araştırmacıları, en çok atıf alan çalışmaları ve alandaki temel temaları belirlemeye yardımcı olmaktadır.

Son yıllarda bir araştırma alanında üretilen bilginin performansının, gelişiminin hangi yönlerde olduğu, bunun nasıl izlenebileceği, nasıl ölçülebileceğine yönelik araçların geliştirilmesi konusunda çok çeşitli çabalar yer almaktadır. Bibliyometrik analiz de bu amaçlara hizmet eden ve araştırmacılar tarafından sıkça kullanılan araçlardan birisidir. Bibliyometrik analizde temel amaç, belirli bir bilimsel alandaki literatürü tanımak, değerlendirmek ve anlamaktır. Bu açıdan bibliyometrik analiz, herhangi bir çalışma alanının ya da disiplinin entelektüel yapısını, alandaki gelişimi, yazarlar-konular-çalışmalar arasındaki ilişkileri haritalamak için kullanılır (Kestane, 2024:313).

Bu çalışmada, müşteri katılımı (Customer Engagement) alanında yapılmış akademik makaleler, bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmiş ve bu alandaki akademik eğilimler haritalandırılmıştır. Araştırmanın temel amacı, müşteri katılımı literatüründeki gelişmeleri analiz etmek, en etkili yazarları, en çok kullanılan anahtar kelimeleri ve alanın gelecekteki araştırma yönelimlerini ortaya koymaktır. Çalışmada, Web of Science veri tabanında yer alan makaleler analiz edilerek, müşteri katılımı üzerine yapılan araştırmaların entelektüel yapısı ve gelişim süreci değerlendirilmiştir.

Bu araştırmanın, müşteri katılımı literatürüne katkı sağlaması ve gelecekte yapılacak çalışmalar için rehber niteliğinde bir kaynak sunması beklenmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Müşteri katılımı (Customer Engagement - CE), tüketicilerin markalar, ürünler veya hizmetlerle olan etkileşimlerini açıklayan çok boyutlu bir kavram olarak kabul edilmektedir. Literatürde müşteri katılımı, bilişsel, duygusal ve davranışsal bileşenleri içeren geniş bir yapıya sahip olup (Islam vd., 2020:1282) , müşteri sadakati, ortak değer yaratımı ve marka güveni gibi önemli sonuçları doğrudan etkileyen bir faktör olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda, müşteri katılımı, pazarlama yönetimi ve müşteri ilişkileri alanında giderek daha fazla araştırmacının ilgisini çekmektedir. Müşteri etkileşiminin öneminin artmasıyla birlikte, son yıllarda işletmeler 1990'larda müşteri işlemlerine öncelik vermekten, etkileşimi güçlendirerek müşteri sadakatini artırmayı hedefleyen ilişki odaklı pazarlama anlayışını benimsemeye yönelmiştir (Rasul vd., 2023:325). Ayrıca günümüzde müşteriler, markaların yalnızca bir ürün satmaktan öte, onlarla etkileşim kurmasını ve onlara daha fazla değer sunmasını beklemektedir. Bu durum, yeni milenyum sonrası dönemde işlem odaklı pazarlamadan ilişki odaklı pazarlamaya doğru bir dönüşüm yaşandığını göstermektedir. Bunun yanı sıra sosyal medyanın yükselişi, müşteri etkileşiminin önemini artırmış ve markalar için müşteri sadakatini güçlendiren bir faktör haline gelmiştir (Lim vd., 2022:325). Dijital teknolojilerdeki gelişmeler de, bilgi paylaşımı ve kendini ifade etme için yeni platformlar oluşturmuştur ve insanlar giderek dijital ortamlarda etkileşime girerken, işletmeler de müşteri katılımını artırmak için çevrimiçi topluluklar oluşturmuştur (Islam vd., 2017:96). Müşteri etkileşimi kavramı, değerın yalnızca ürün veya hizmetin sunulmasıyla değil, müşteri deneyimi ve etkileşim süreciyle ortaklaşa oluşturulduğunu vurgulamaktadır (Brodie vd., 2011:253).

Bu çerçevede, müşteri katılımı üzerine yapılan çalışmaların nasıl bir gelişim gösterdiğini anlamak ve bu alandaki akademik eğilimleri belirlemek amacıyla, bibliyometrik analiz yöntemi kullanılarak temel temalar, anahtar yazarlar ve atıf ağları değerlendirilmiştir. Çalışmanın bulguları, müşteri katılımı alanında gelecekte yapılacak araştırmalara yön vermesi açısından önemli çıkarımlar sunmaktadır.

Araştırmanın soruları ise aşağıdaki gibidir:

AS1: Customer Engagement (CE) alanındaki mevcut yayın eğilimleri nelerdir?

AS2: Customer Engagement konusunda en çok yayın yapan yazarlar kimlerdir?

AS3: Customer Engagement ile ilgili en çok atıf alan yazarlar, ülkeler ve kurumlar hangileridir?

AS4: Customer Engagement ile ilgili hangi temalar bilim insanları arasında popüler konulardır?

AS5: Customer Engagement alanında literatürde hangi boşluklar bulunmaktadır ve gelecekteki araştırmalar hangi yönle odaklanmalıdır?

2.1. Customer engagement kavramı

Müşteri katılımı (Customer Engagement - CE) kavramı, pazarlama alanında giderek artan bir öneme sahip olmasına rağmen, literatürde tam olarak nasıl tanımlanması gerektiği, hangi unsurları kapsadığı ve müşteri ilişkileri yönetimi açısından nasıl bir rol oynadığı konusunda belirli bir kavramsal farklılık gözlemlenmektedir. Müşteri katılımı; psikoloji, pazarlama ve dijital dönüşüm gibi çeşitli perspektiflerden ele alınmakta ve her bir bakış açısı kavramı farklı bir çerçevede değerlendirmektedir.

Bu farklılık, kavramın tanımında da kendini göstermektedir. Brodie ve arkadaşları müşteri katılımını, “müşterinin belirli bir marka veya ürünle etkileşimi sonucunda ortaya çıkan psikolojik bir durum” olarak tanımlarken, Hollebeek ve arkadaşları (Brodie vd., 2011:522) müşteri katılımını, “müşterinin marka ile etkileşimleri sırasında veya bunlarla bağlantılı olarak gerçekleştirdiği bilişsel, duygusal ve davranışsal faaliyetler bütünü” şeklinde ifade etmektedir. Bu tanımlar arasındaki farklılıklara rağmen, genel olarak müşteri katılımının bilişsel, duygusal ve davranışsal bileşenlerden oluşan çok boyutlu bir yapı olduğu kabul edilmektedir.

Örneğin, davranışsal pazarlama perspektifinde müşteri katılımı, tüketicilerin bir marka veya ürünle bilişsel, duygusal ve davranışsal olarak etkileşimde bulunma süreci olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda, müşterinin sosyal medya, çevrimiçi topluluklar ve marka

etkinlikleri gibi kanallar aracılığıyla marka ile kurduğu bağın gücü, müşteri katılımının seviyesini belirleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır. Dijital pazarlama ve bilişim teknolojileri (BT) açısından bakıldığında ise müşteri katılımı, veri analitiği, yapay zeka ve kişiselleştirilmiş müşteri deneyimleri ile desteklenen bir süreç olarak değerlendirilmekte ve müşteriyle sürekli etkileşimi sağlayan dijital araçlarla ilişkilendirilmektedir.

Stratejik yönetim perspektifinde ise müşteri katılımı, marka sadakati, müşteri memnuniyeti, ortak değer yaratımı ve uzun vadeli müşteri ilişkileri gibi unsurları içeren daha geniş bir çerçevede ele alınmaktadır. İşletmeler, müşteri katılımını sadece bir pazarlama stratejisi olarak değil, aynı zamanda rekabet avantajı sağlayan bir iş modeli olarak benimsemektedir. Ancak, müşteri katılımının kapsamı ve etkisi hakkında literatürde farklı görüşler bulunduğundan, tek bir ortak tanım oluşturma zor olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada, müşteri katılımı kavramına ilişkin literatürdeki mevcut yaklaşımlar analiz edilerek, öne çıkan tanımlamalar değerlendirilmiş ve müşteri katılımının pazarlama, dijital dönüşüm ve stratejik yönetim ekseninde nasıl ele alındığı tartışılmıştır. Çalışmada yer alan çeşitli müşteri katılımı tanımlarına ilişkin örnekler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Customer Engagement tanımları

Müşteri etkileşimi (CE), psikolojik, duygusal ve davranışsal bileşenleri içeren çok boyutlu bir kavramdır.	(Brodie, Roderick J. vd., 2011:254)
Müşteri etkileşimi (CE), bireyin bir markanın sunduğu ürün veya hizmetlerle olan katılımının ve bağlantısının yoğunluğu olarak tanımlanır.	(Brodie, Roderick J. vd., 2011:322)
Müşteri etkileşimi, müşterinin firma için doğrudan veya dolaylı olarak değer yaratma sürecidir.	(Rana, Tareq vd., 2017:326)
Müşteri katılımı, müşterinin satın alma ötesindeki davranışsal ifadeleri olarak tanımlanır ve bu etkileşimler motivasyonel faktörlerden kaynaklanır.	(Islam, U vd., 2019:278)
Müşteri etkileşimini 'hizmet ilişkilerinde müşterilerin belirli bir nesne (örneğin, bir marka) ile etkileşimli ve ortak yaratıcı deneyimleri sonucu ortaya çıkan psikolojik bir durum' olarak tanımlamaktadır.	(Khan, Imran vd., 2020:164)
Müşterinin marka etkileşimlerinde bilişsel, duygusal, davranışsal ve sosyal kaynakların bilinçli ve motivasyonel olarak yatırım yapma sürecidir.	(Rather, Raouf Ahmad vd., 2021:3)
Müşterinin markayla olan etkileşimlerinde motivasyona dayalı ve iradi olarak işlem yapan kaynaklarını (bilişsel, duygusal, davranışsal ve sosyal bilgi/beceler gibi) ve işlem gören kaynaklarını (ekipman gibi) yatırımdır.	(Rather, Raouf Ahmad vd., 2022:500:551)

3.YÖNTEM

Bu bölümde, nicel veriler ve nümerik ölçüm göstergeleri kullanılarak müşteri katılımı (Customer Engagement - CE) kavramına ilişkin yapılan bibliyometrik analizler sonucunda kavrama yönelik çalışmaların bütüncül bir bakış açısı ile araştırmacıların dikkatine sunulması amaçlanmaktadır. Araştırmanın giriş kısmında da ifade edildiği gibi bu çalışmada müşteri katılımı alanındaki mevcut yayın eğilimlerinin ne olduğu, kavramla ilgili en etkili makalelerin hangileri olduğu, bu konuda en çok yayın yapan ve en çok atıf alan yazarların kimler olduğu, bu konuda hangi ülke ve kurumların öne çıktığı, bilim insanları arasında müşteri katılımı ile ilgili en çok hangi konuların popüler olduğu ve bu alanda gelecekteki araştırma alanlarının neler olabileceği sorularına da yanıt aranmaya çalışılmıştır.

3.1.Veri ve analiz

Araştırma hedefine ulaşmak için bibliyometrik analizle birlikte bir literatür taraması yapılmıştır. Bibliyometri, "bibliyografik kayıtların ma-

tematiksel ve istatistiksel analizi" olarak tanımlanmaktadır (Pritchard, 1969:348). Bibliyometrik analiz sayesinde makaleler ve anahtar kelimeler arasında entelektüel bağlantılar kurarak, araştırma konusu ile ilgili yükselen trendleri ve potansiyel araştırma fırsatlarını gösteren büyük resmi görmek mümkün olur (Boyack & Klavans, 2010:2389; Marchhiori & Fanko, 2020:130). Bibliyometrik teknikler, araştırmacının öznel önyargısı nedeniyle geçersiz kılınabilecek anlatsal literatür incelemelerine kıyasla niceliksel titizliği sayesinde daha objektif bulgular sunar (Tranfield vd., 2003:404).

3.2.Bibliyometrik analiz aracı ve seçimi

Literatürde farklı bibliyometrik analiz araçları kullanılmaktadır. Ağ verilerine dayalı haritalar oluşturmak, bu haritaları görselleştirmek ve keşfetmek amacıyla son yıllarda geliştirilen açık kaynak bir yazılım olan VOSviewer, sözü edilen bu araçlardan biridir (Van Eck & Waltman, 2010, s. 523). VOSviewer, literatürde yer alan çalışmaların ağ, bibliyografik ve metin verilerine dayalı haritalar oluşturulmasına, bunların görselleştirilmesine ve takip eden kısımlarda detayları sunulan çeşitli bağlamlarda keşfedilmesine olanak sağlayan ücretsiz, açık kaynaklı bir bibliyometrik haritalama programıdır. Nees Jan van Eck ve Ludo Waltman tarafından geliştirilen program, bilimsel araştırmaların yazar, ülke, dergi, atıf, anahtar sözcükler, özet ile araştırmayı destekleyen kurum verilerinden yararlanarak mevcut veya araştırmacı tarafından oluşturulan veriler üzerinden haritalar oluşturmaktadır (Arslan, 2022:33). İşlevsel olması, kullanıcı dostu arayüzü ve güvenilir çıktılar sağlaması nedeniyle uluslararası literatürde 2010 yılı itibarıyla artan bir biçimde tercih edilmektedir. Bu çalışmada da sözü edilen nedenlerden dolayı VOSviewer programı tercih edilmiştir.

3.2.Veri tabanı ve arama kriterleri

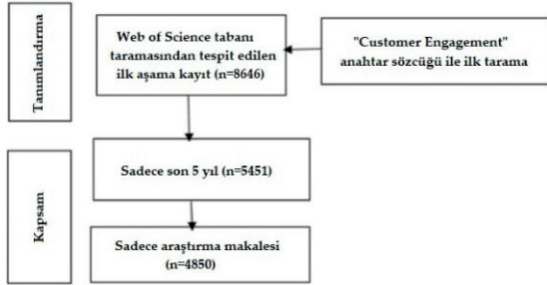
Mevcut çalışmada Web of Science veri tabanı kullanılmıştır. Bibliyometrik analizler dahil çeşitli analizler için Web of Science veri tabanının seçilmesi, araştırmaların güvenilirliği açısından önemli bir faktördür. Web of Science veri tabanı ileri düzey veri analizi için gelişmiş arama göstergelerine sahip olmakla birlikte çeşitli kont-

rol mekanizmaları kullanmaktadır. Yayın etiği açısından nitelikli ve güvenilir çalışmaları kapsamaktadır. Ayrıca, farklı disiplinlerden geniş kapsamlı bir veri koleksiyonuna erişim sağlamaktadır (Dirik vd., 2023:164).

7 Aralık 2024 tarihinde, “customer engagement” anahtar sözcüğüyle Web of Science veri tabanında “tüm alanlar” seçilerek yapılan aramada toplam 8646 sonuca ulaşılmıştır. Yıllara göre en eski 2020 ve en yeni 2024 olmak üzere farklı disiplinlerden sadece araştırma makalesi kapsamında ve İngilizce olan toplam 4850 makale araştırmaya dahil edilmiştir. Bu makele de bir araştırma makalesi olması ve sonraki çalışmada da alan araştırması planlandığı için bibliyometrik analizde sadece araştırma makaleleri ele alınmıştır. Böylece daha önce yapılan araştırma yöntemleri de incelenmek istenmiştir.

Ulaşılan data, yazar-atıf-dergi-ülke-kurum ve anahtar sözcük analizleri üzerinden incelenmiştir. Veri tabanı olarak Web of Science’da endekslenen içerikler kriter olarak alınmıştır (şekil 1.)

Şekil 1. Kaynak Seçimi Akış Diyagramı

4.ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu başlık altında çalışmada elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

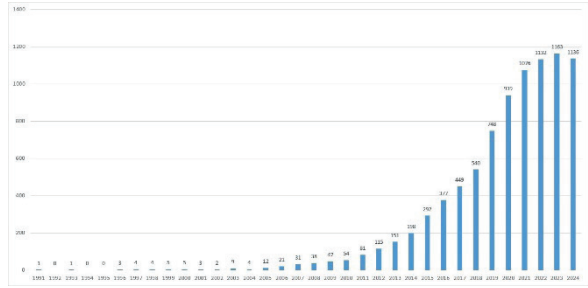
4.1.Müşteri katılımı alanındaki mevcut yayın eğilimleri

Müşteri katılımı (Customer Engagement - CE) üzerine yapılan bilimsel yayınların sayısı yıllar içinde önemli ölçüde artış göstermiştir. 1990'lı yıllarda oldukça sınırlı sayıda makale yayımlanırken, 2000'li yıllarla birlikte müşteri katılımının akademik literatürde giderek daha fazla ilgi gördüğü görülmektedir.

Özellikle 2010 yılından itibaren müşteri katılımı konusunda yapılan yayınların sayısında belirgin bir artış yaşanmıştır. Şekil 2’de de görüleceği gibi 2010 yılında 54 makale yayımlanırken, bu sayı 2015 yılında 292’ye, 2020 yılında ise 939’a yükselmiştir. Son yıllarda bu alana olan ilginin daha da arttığı ve 2023 yılında 1163, 2024 yılında ise 1136 makale yayımlandığı tespit edilmiştir.

Bu bulgular, müşteri katılımı konusunun akademik dünyada giderek daha fazla önem kazandığını ve bu alanda yürütülen araştırmaların hızla arttığını göstermektedir. Özellikle dijital pazarlamanın yükselişi, sosyal medyanın etkisi ve müşteri deneyiminin stratejik bir unsur olarak kabul edilmesi gibi faktörlerin, bu alandaki yayın eğilimlerini artırdığı söylenebilir.

Şekil 2. Yıllara göre müşteri etkileşimi yayınları

4.2.Müşteri katılımı konusunda en çok yayın yapan yazarlar

Müşteri katılımı (Customer Engagement - CE) alanında yapılan bilimsel çalışmalar incelendiğinde, bazı araştırmacıların bu alanda öne çıktığı görülmektedir. Akademik literatürde en fazla yayın yapan araştırmacılar, müşteri katılımı kavramının gelişimine önemli katkılar sunarak bu alanın temel taşlarını oluşturmaktadır.

Yapılan analizlere göre, müşteri katılımı konusunda en üretken araştırmacılar şu şekildedir:

1. Rather, Raouf Ahmad → 31 makale, 1411 atıf, toplam bağlantı gücü: 20
2. Khan, Imran → 19 makale, 576 atıf, toplam bağlantı gücü: 16
3. Rasul, Tareq → 12 makale, 462 atıf, toplam bağlantı gücü: 13
4. Hollebeek, Linda D. → 40 makale, 1395 atıf, toplam bağlantı gücü: 12

5. Ul Islam, Jamid → 11 makale, 532 atıf, toplam bağlantı gücü: 10

Bu bulgular, müşteri katılımı alanındaki akademik üretimin belirli araştırmacılar tarafından şekillendirildiğini ve bu kişilerin literatüre yön veren çalışmalar ortaya koyduğunu göstermektedir.

Ayrıca, müşteri katılımı alanında en aktif 15 araştırmacının listesi, en az 6 makaleye sahip ve en az 430 atıf almış yazarları içermektedir. Bu araştırmacıların detaylı listesi, Şekil 3'te sunulmaktadır.

Şekil 3. Müşteri katılımı konusunda en çok yayın yapan yazarlar

Selected	Author	Documents	Citations	Total link strength
☒	rather, raouf ahmad	31	1411	20
☒	khan, imran	19	576	16
☒	rasul, tareq	12	462	13
☒	hollebeek, linda d.	40	1395	12
☒	ul islam, jamid	11	532	10
☒	dwivedi, yogesh k.	12	1028	9
☒	alalwan, ali abdallah	9	755	8
☒	lim, weng marc	11	437	8
☒	rana, nirpendra p.	12	491	7
☒	kumar, satish	6	471	5
☒	filieri, raffaele	11	1252	2
☒	kargalucito, irelki	9	882	2
☒	lebana-cabanillas, francisco	11	465	2
☒	molinillo, sebastian	9	470	2
☒	cheung, man lai	12	594	0

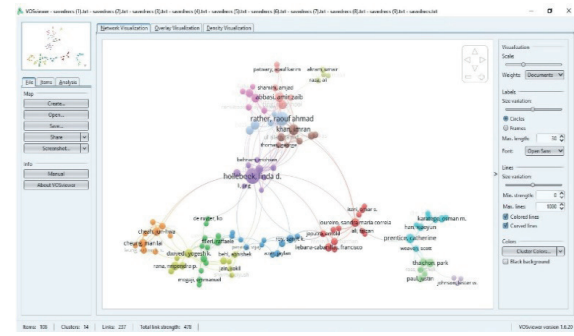
4.3. Müşteri katılımı konusunda en çok atıf alan yazarlar, ülkeler ve kurumlar

Müşteri katılımı (Customer Engagement - CE) alanındaki akademik çalışmalarda atıf sayısı, bir araştırmacının veya çalışmanın literatürdeki etkisini ölçmek açısından önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Yapılan analizler sonucunda, ****bu alanda en fazla atıf alan üç yazar**** şu şekildedir:

1. Rather, Raouf Ahmad → 1411 atıf (1. sıra)
2. Hollebeek, Linda D. → 1395 atıf (2. sıra)
3. Filieri, Raffaele → 1252 atıf (3. sıra)

Bu araştırmacıların literatürdeki etkisi, ortak yazar analizinde Şekil 4'te ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Şekil 4. Ortak Yazar Analizi

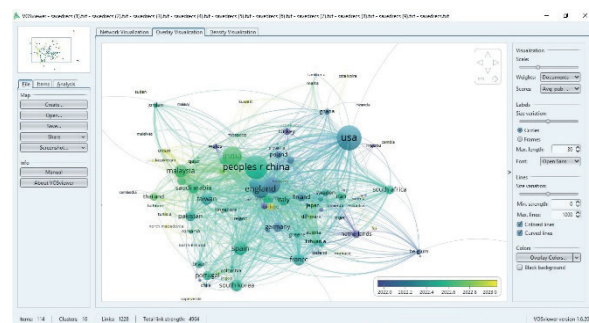
Ülke bazında değerlendirildiğinde, müşteri katılımı alanında en fazla akademik üretime sahip ilk üç ülke şu şekildedir:

1. ABD → 907 makale, 15.963 atıf, toplam bağlantı gücü: 822
2. İngiltere → 462 makale, 8.972 atıf, toplam bağlantı gücü: 741
3. Çin → 829 makale, 12.720 atıf, toplam bağlantı gücü: 671

Bu ülkelerin müşteri katılımı araştırmalarına büyük katkı sağladığı ve akademik üretimde öncü konumda olduğu görülmektedir. Ülkeler arasındaki bağlantı analizleri, Şekil 5'te gösterilmektedir.

Ayrıca, Oman, Türkiye, Kazakistan, Fiji, Kuveyt, Kuzey Makedonya ve Tunus gibi ülkelerin de son dönemde müşteri katılımı alanında akademik araştırmalara yöneldiği görülmektedir. Bu ülkeler, yeni akademik üretimlerle literatüre katkıda bulunmaya başlamıştır.

Şekil 5. Ülke bazında yayın analizi

Kurum bazında değerlendirildiğinde ise, müşteri katılımı konusunda en üretken ve en çok atıf alan akademik kurum şu şekildedir:

1. Tallinn University of Technology → 41 makale, 1385 atıf, toplam bağlantı gücü: 1945

Bu kurumun, müşteri katılımı literatürüne önemli katkılar sunduğu ve araştırmacılar arasındaki iş birliğini güçlendirdiği görülmektedir. Bu alanda en etkili akademik kurumların listesi, Şekil 6'da sunulmuştur.

Şekil 6. Kurum bazında sıralama

Selected	Organization	Documents	Citations	Total link strength
☒	tallinn univ technol	41	1385	1945
☒	cent univ kashmir	17	630	1049
☒	vilnius univ	32	348	999
☒	univ johannesburg	46	869	960
☒	prince sultan univ	34	1089	902
☒	griffith univ	44	1299	769
☒	swinburne univ technol	37	1104	726
☒	sun yat sen univ	39	1199	721
☒	univ reading	26	549	707
☒	montpellier business sch	13	751	698
☒	univ western australia	37	679	676
☒	univ newcastle	28	1329	675
☒	sunway univ	27	359	667
☒	swansea univ	20	1359	620
☒	saudi elect univ	18	158	604
☒	taylors univ	23	663	604
☒	qatar univ	25	593	579
☒	king fahd univ petr & minerals	15	180	566
☒	audencia business sch	15	1321	549
☒	univ teknol petronas	20	392	547

4.4. Müşteri katılımı alanında popüler temalar

Müşteri katılımı (Customer Engagement - CE) üzerine yapılan bilimsel çalışmalar incelendiğinde, belirli anahtar temaların ön plana çıktığı görülmektedir. VOSviewer yazılımı kullanılarak yapılan anahtar kelime analizi sonucunda, müşteri katılımı ile en sık ilişkilendirilen ve en fazla tekrar eden kavramlar belirlenmiştir. Analizde, en az 5 kez tekrarlanan anahtar kelimeler dikkate alınmıştır. Şekil 7'de görüldüğü üzere, bu analiz sonucunda öne çıkan başlıca temalar şunlardır:

1. Customer Engagement → 574 tekrar, toplam bağlantı gücü: 1340

2. Social Media → 399 tekrar, toplam bağlantı gücü: 1045

3. Engagement → 242 tekrar, toplam bağlantı gücü: 629

4. Value Co-Creation → 166 tekrar, toplam bağlantı gücü: 385

5. Consumer Engagement → 146 tekrar, toplam bağlantı gücü: 335

6. Purchase Intention → 109 tekrar, toplam

bağlantı gücü: 309

7. Brand Loyalty → 114 tekrar, toplam bağlantı gücü: 304

8. Social Media Marketing → 96 tekrar, toplam bağlantı gücü: 296

9. Customer Satisfaction → 111 tekrar, toplam bağlantı gücü: 281

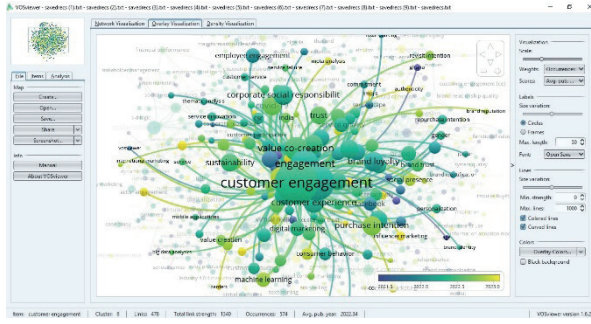
10. Trust → 90 tekrar, toplam bağlantı gücü: 264

Şekil 7. Müşteri katılımı alanında popüler temalar

Selected	Keyword	Occurrences	Total link strength
☒	customer engagement	574	1340
☒	social media	399	1045
☒	engagement	242	629
☒	value co-creation	166	385
☒	consumer engagement	146	335
☒	customer experience	122	326
☒	purchase intention	109	309
☒	brand loyalty	114	304
☒	social media marketing	96	296
☒	customer satisfaction	111	281
☒	trust	90	264
☒	artificial intelligence	100	258
☒	corporate social responsibility	112	250
☒	covid-19	106	250
☒	satisfaction	97	242
☒	gamification	104	240
☒	sustainability	96	223
☒	loyalty	75	218
☒	customer loyalty	79	217
☒	co-creation	81	212

Bu veriler, müşteri katılımı araştırmalarında sosyal medya, marka sadakati, müşteri memnuniyeti ve ortak değer yaratımı gibi konuların önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Özellikle sosyal medya ve sosyal medya pazarlaması kavramlarının, müşteri katılımıyla güçlü bir ilişkiye sahip olduğu dikkat çekmektedir.

Bununla birlikte, Şekil 8'de görüldüğü üzere, anahtar sözcük analizi haritasında sarı renkli bölgeler, yeni ortaya çıkan araştırma boşluklarını ve son dönemde akademik ilgiyi çeken trendleri göstermektedir. Bu bağlamda, meta analysis, influencer marketing ve actor engagement gibi kavramların, müşteri katılımı literatüründe yeni araştırma alanları olarak ön plana çıktığı söylenebilir.

Şekil 8. Anahtar sözcük analizi

Bu bulgular, müşteri katılımı araştırmalarının hem geleneksel pazarlama hem de dijital ve sosyal medya perspektiflerinden ele alındığını ve gelecekteki çalışmalar için yeni potansiyel araştırma alanlarının ortaya çıktığını göstermektedir.

4.5. Müşteri katılımı alanındaki literatür boşlukları ve gelecek araştırma yönelimleri

Müşteri katılımı üzerine yapılan araştırmaların odak noktası geleneksel pazarlama, sosyal medya etkileşimleri ve marka sadakati gibi konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte, Şekil 7'de görüldüğü üzere, anahtar sözcük analizi haritasındaki sarı bölgeler, bu alandaki yeni araştırma boşluklarını ve akademik ilgiyi çeken güncel trendleri göstermektedir. Meta analysis, influencer marketing ve actor engagement gibi kavramlar, müşteri katılımı literatüründe yeni araştırma alanları olarak öne çıkmaktadır.

Bunun yanı sıra, brand reputation, authenticity, emojis, virtual reality, live streaming, influencer marketing gibi konuların, henüz yeterince incelenmediği ve müşteri katılımı literatüründe daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulan alanlar arasında olduğu görülmektedir. Özellikle dijital etkileşim biçimlerinin evrim geçirmesi ve tüketici davranışlarının sürekli değişmesi, bu yeni kavramların önemini artırmaktadır.

Bu bağlamda, müşteri katılımı literatüründe şu üç temel boşluk dikkat çekmektedir:

1. Dijital ve Sosyal Medya Perspektifinden Müşteri Katılımı

Live streaming (canlı yayınlar), influencer marketing ve emojis kullanımı gibi dijital etkileşim yöntemlerinin müşteri katılımı üzerindeki

etkisi yeterince araştırılmamıştır. Özellikle gerçek zamanlı içerik tüketimi ve etkileşimli medya formatlarının müşteri katılımını nasıl şekillendirdiği önemli bir araştırma alanı olarak öne çıkmaktadır.

2. Teknoloji ve Yapay Zekâ Destekli Müşteri Katılımı

Virtual reality (sanal gerçeklik) ve yapay zeka destekli müşteri deneyimleri, müşteri etkileşimini nasıl dönüştürdüğü açısından akademik çalışmalarda yeterince ele alınmamıştır. Müşteri katılımı bağlamında artırılmış gerçeklik (AR) ve sanal gerçeklik (VR) uygulamalarının incelenmesi, bu alandaki önemli boşluklardan biridir.

3. Müşteri Katılımının Güven ve Marka Değeri ile İlişkisi

Brand reputation (marka itibarı) ve authenticity (özgünlük) gibi kavramların, müşteri katılımı üzerindeki etkisi akademik literatürde sınırlı bir şekilde ele alınmıştır. Marka güvenilirliği ve müşteri katılımı arasındaki bağlantının daha derinlemesine analiz edilmesi, gelecekteki çalışmalar için önemli bir fırsat sunmaktadır.

5. SONUÇ

Müşteri katılımı (Customer Engagement - CE), son yıllarda hem akademik araştırmalarda hem de işletmelerin pazarlama stratejilerinde giderek daha önemli bir kavram haline gelmiştir. Müşteri ile marka arasındaki etkileşim sürecini tanımlayan bu kavram, müşteri deneyimi, marka sadakati, müşteri memnuniyeti ve ortak değer yaratımı gibi pek çok alanda kritik bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada, müşteri katılımı alanındaki bilimsel yayınlar **bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmiş** ve bu alandaki temel eğilimler, öne çıkan araştırmacılar, en çok atıf alan çalışmalar ve gelecekteki araştırma yönelimleri belirlenmiştir.

Analiz sonuçları, müşteri katılımı araştırmalarının özellikle 2010 yılından itibaren hızlı bir artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. ABD, İngiltere ve Çin, bu alanda en fazla akademik üretime sahip ülkeler olarak öne çıkarken, Rather Raouf Ahmad, Linda D. Hollebeek ve Raffaele Filieri gibi araştırmacılar müşteri katılımı literatürüne önemli katkılarda bulunmuştur. Bunun yanı sıra,

dijital pazarlama, sosyal medya, marka sadakati ve müşteri memnuniyeti gibi konular, müşteri katılımı araştırmalarında en sık ele alınan temalar olarak tespit edilmiştir. Özellikle dijital dönüşüm ve sosyal medyanın yaygınlaşması, müşteri etkileşimi süreçlerini yeniden şekillendirmiş ve akademik araştırmaların yönünü bu alanlara kaydırmıştır.

Çalışma ayrıca, müşteri katılımı alanındaki mevcut literatür boşluklarını da ortaya koymaktadır. Meta analysis, influencer marketing, actor engagement, virtual reality, live streaming ve brand reputation gibi konuların, müşteri katılımı bağlamında daha fazla incelenmesi gerektiği görülmektedir. Özellikle yeni dijital etkileşim biçimlerinin ve yapay zeka destekli müşteri deneyimlerinin, müşteri katılımı üzerindeki etkisi henüz yeterince araştırılmamıştır. Tüketici psikolojisi ile marka etkileşimleri arasındaki ilişki ve dijital çağda müşteri sadakati oluşturma stratejileri, gelecekte daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyan alanlar arasında yer almaktadır.

Bunun yanı sıra, bölgesel ve kültürel farklılıkların müşteri katılımına etkisi, mevcut literatürde yeterince ele alınmamış bir konudur. Müşteri katılımının farklı sektörlerde nasıl şekillendiği ve sektörel bazda farklı müşteri etkileşim stratejilerinin nasıl optimize edilebileceği gibi konular, ilerleyen dönemde önemli bir araştırma alanı olabilir.

Araştırmanın kısıtları konusunda ise web of scienceda yer alan bazı makalelerin ulaşım izni vermemesi, bu nedenle de araştırmaya dahil olan makale sayısının azalması söylenebilir. Ayrıca, aslında Türkiye’de de bu alanda yapılan makaleler merak edilmiştir, ancak Ulakbim gibi veri tabanlarının araştırmaları toplu aktarıma izin vermemesi çalışmayı kısıtlamıştır.

Sonuç olarak, bu çalışma müşteri katılımı alanındaki akademik gelişimi haritalandırarak, bu alanda çalışan araştırmacılara kapsamlı bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır. Elde edilen bulgular, hem mevcut literatürün anlaşılmasına katkı sağlamakta hem de gelecekte müşteri katılımı üzerine yapılacak araştırmalara yön vermektedir. Özellikle dijitalleşmenin ve sosyal medyanın müşteri davranışlarını nasıl şekillen-

dirdiği konusu, gelecekte yapılacak çalışmalar için büyük bir potansiyel taşımaktadır.

Müşteri etkileşimi kavramına stratejik ve pazarlama uygulamaları açısından bakıldığında müşterinin marka ve ürün ile etkileşim sağlamasının aslında rekabet avantajı sağlayan çok önemli bir iş modeli olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca değişen müşteri profili, markaları yalnızca bir mal ya da hizmet olarak değil, bir değer olarak görmektedir. Bu nedenle de müşterinin marka ile kurduğu bağın gücü rekabette en önemli araç haline gelmiştir. İşletmeler tarafından fark edilen bu güç pazardaki yeni teknolojiler sayesinde çok daha kolay elde edilebilmekte, sadece offline değil online platformlarda da yapay zeka ve akıllı cihazlar sayesinde müşteri etkileşimine imkan veren çok çeşitli uygulamalar kullanılmaktadır.

KAYNAKÇA

- ARSLAN, E. (2022). Sosyal Bilim Araştırmalarında VOSviewer ile Bibliyometrik Haritalama ve Örnek bir Uygulama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 33-56.
- BOYACK, K. W., & KLAVANS, R. (2010). Co-citation analysis, bibliographic coupling, and direct citation: Which citation approach represents the research front most accurately? *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 61(12), 2389-2404.
- BRODIE, R.J., HOLLEBEEK, L.D., JURIC, B., ILIC, A. (2011). Customer Engagement: Conceptual Domain, Fundamental Propositions, and Implications for Research. *Journal of Service Research*. 14(3) 252-271.
- DIRİK, D., ERYILMAZ, I., ERHAN, T. (2023). Post-Truth Kavramı Üzerine Yapılan Çalışmaların VOSviewer ile Bibliyometrik Analizi. *Sosyal Mucit Academic Review*, 4(2), Article 2.
- ISLAM, U., SHAHID, S., RASOOL, A., RAHMAN, Z., KHAN, I., RATHER, R.A. (2020). Impact of website attributes on customer engagement in banking: a solicitation of stimulus-organismresponse theory. *International Journal of Bank Marketing*. Vol. 38 No. 6, pp. 1279-1303.
- ISLAMA, U.J., HOLLEBEEK, L.D., RAHMANE, Z., KHANA, I., RASOOL, A. (2019). Customer engagement in the service context: An empirical investigation

of the construct, its antecedents and consequences. *Journal of Retailing and Consumer Services*. 50, 277-285.

ISLAM, J.U., RAHMAN, Z. (2019). The impact of on-line brand community characteristics on customer engagement: An application of Stimulus-Organism-Response paradigm. *Telematics and Informatics*. 34, 96-109.

KHAN, I., HOLLEBEEK, L.D. FATMA, N., ISLAM, U., RAHMAN, Z. (2020). Brand engagement and experience in online services. *Journal of Services Marketing*. 34/2, 163-175.

LIM, W.M., RASUL, T. (2022). Customer engagement and social media: Revisiting the past to inform the future. *Journal of Business Research*. 148, 325-342.

PRITCHARD, A. (1969). Statistical Bibliography or Bibliometrics. *Journal of Documentation*, 25, 348-349.

RATHER, R.F., HOLLEBEEK, L.D, RASOOLIMANESH, S.M. (2022). First-Time versus Repeat Tourism Customer Engagement, Experience, and Value Cocreation: An Empirical Investigation. *Journal of Travel Research*. Vol. 61(3) 549-564.

RATHER, R.A., LINDA D. HOLLEBEEK, L.D., ISLAM, U. (2019). Tourismbased customer engagement: the construct, antecedents, and consequences. *The Service Industries Journal*. 39:7-8, 519-540.

RATHER, R.A. (2020). Customer experience and engagement in tourism destinations: the experiential marketing perspective. *Journal of Travel & Tourism Marketing*. 37:1, 15-32.

RASUL, T., NAIR, S., PALAMIDOVSKA-STERJADOVSKA, N., LADEIRA, W.J., SANTINI, F.D.O., ELGAMMAL, I. (2024). The evolution of customer engagement in the digital era for business: A review and future research agenda. *JOURNAL OF GLOBAL SCHOLARS OF MARKETING SCIENCE*. VOL. 34, NO. 3, 325-348.

RATHER, R.A., HOLLEBEEK, L.D. (2021). Customers' service-related engagement, experience, and behavioral intent: Moderating role of age. *Journal of Retailing and Consumer Services*. 60, 102453.

TRANFIELD, D., DENYER, D., SMART, P. (2003). Towards a methodology for developing evidence-informed management knowledge by means of systematic review. *British Journal of Management*, 15(4), 404-428.

VAN ECK, N. J., WALTMAN, L. (2010). Software survey: VOSviewer, a Computer Program for Bibliometric Mapping. *Scientometrics*, 84(2), 523-538.

SİBER SALDIRILAR VE SİBER GÜVENLİK DENETİMİ GEREKSİNİMİ

CYBER ATTACKS AND THE NEED FOR CYBERSECURITY AUDITS

Özer Kestane

Öğr. Gör. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Meslek Yüksekokulu, Bilgisayar Teknolojileri Bölümü, Türkiye
e-mail: ozer.kestane@deu.edu.tr

Öz

Bilişim teknolojilerindeki hızlı gelişme ve ilerlemeler günümüzde işletme faaliyetlerini de değiştirmiş, işletmeler ar-ge, üretim, pazarlama ve finansman gibi tüm alanlarda internet ve internet tabanlı uygulamaları kullanmaya başlamışlardır. Bu uygulama ve araçlar sayesinde yeni ürün ve hizmet tasarımlarını kolayca geliştirmek, pazarlama faaliyetlerini çok daha etkinleştirmek, finansal analizleri rahatlıkla yapabilmek, her alandaki veriyi dijital ortamlarda depolamak, saklamak ve istenilen anda veriye ulaşmak mümkün hale gelmiştir. Fakat bu avantajlar aynı zamanda siber saldırılara maruz kaldığı için çok yüksek riskler de doğurmakta, işletmeleri maddi ve manevi zarara uğratabilmektedir. Bunun için işletmeler siber güvenlik alanlarına oldukça yüksek yatırım yapmakta ve gerekli önlemleri almaya çalışmaktadır. Bu araştırmanın da amacı siber saldırı ve siber denetimler konusunda bir farkındalık yaratmaktır.

Araştırma, bir literatür taraması olup siber saldırılar, siber güvenlik, atak tipleri, standartlar konusunda bilgiler vermektedir. Bu bilgiler ışığında işletmelerin uğrayabileceği siber saldırıların neler olduğu, bu konuda ne gibi önlemler alınması gerektiği, dünya ve ülkemizdeki siber güvenlik standartları konusunda bilinç yaratılmaya çalışılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Siber Güvenlik, Zararlı Yazılım, Atak Tipleri, Siber Güvenlik Standartları, Siber Güvenlik Denetimi

Citation/Atıf: KESTANE, Ö. (2025). SİBER SALDIRILAR VE SİBER GÜVENLİK DENETİMİ GEREKSİNİMİ. İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER DAYANIŞMA DERGİSİ. 8(1): 41-49, DOI: 10.69599/izd.2746

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Özer Kestane
E-mail: ozer.kestane@deu.edu.tr

Bu çalışma, Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Abstract

Rapid developments and advances in information technologies have also changed business activities today, and businesses have started to use the internet and internet-based applications in all areas such as R&D, production, marketing and finance. Thanks to these applications and tools, it has become possible to easily develop new product and service designs, make marketing activities much more effective, make financial analyses easily, store and save data in every field in digital environments and access data at any time. However, these advantages also pose very high risks as they are exposed to cyber attacks and can cause financial and moral damage to businesses. For this reason, businesses make quite high investments in cyber security areas and try to take the necessary precautions. The purpose of this research is to create awareness about cyber attacks and cyber audits. The research is a literature review and provides information about cyber attacks, cyber security, attack types and standards. In the light of this information, it is tried to create awareness about what cyber attacks businesses may be subject to, what precautions should be taken in this regard, and cyber security standards in the world and our country.

Keywords: Cyber Security, Malware, Attack Types, Cyber Security Standards, Cyber Security Audit

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihini gözden geçirdiğimizde, insanın kendini koruma ve hayatta kalma ihtiyacı günümüze değin sürmüştür ancak her geçen gün daha yeni boyutlar kazanmıştır. Avcı toplayıcı bir düzenden tarım toplumuna geçiş ile yerleşik hayata geçen insan, korumak zorunda olduğu varlıkların sahibi olmuştur. Modern yaşama evrildikçe de uymak zorunda olduğu kurallar ve kanunlara maruz kalmıştır. Bu süreç artık korunma ihtiyacının boyutlarının çok çeşitlendiği bir dönemin kapılarını aralamıştır. Çünkü önceki dönemlerde sahip olduğu arazisini bir köpekle ve tel bir çit ile koruması mümkünken, modern dönemde sadece somut varlıklarını değil, dijital dünyadaki her türlü ayak izini de korumaya ve bu ihtiyacı giderecek çok daha güçlü güvenlik tedbirlerini almaya mecbur kalmıştır. Çünkü kişisel, kurumsal ya da toplumsal olarak sınırları olmayan gözle görülemeyecek farklı bir tehdidin varlığı hemen hemen herkesin bildiği bir gerçektir ve bu durum siber güvenlik kavramını doğurmuştur.

Siber güvenlik, tüm bilişim sistemlerini içine alan genel bir kavram olarak ortaya çıkmıştır ve siber saldırı, siber savaş, siber ordu gibi bir çok kavramı içinde barındıran bilgi güvenliği kavramından çok daha geniş bir anlam içermektedir. Ayrıca internet güvenliği, yazılım güvenliği, donanım güvenliği gibi birçok konuyu da içermektedir (Altınkaynak, 2018).

Günümüzde dijital dünyada gerçekleşen her türlü faaliyet izlenebilmekte, kaydedilebilmekte, tehdit olarak kullanılabilir. Siber suç, bir bilişim sisteminin güvenliğini ve/veya buna bağlı verileri ve/veya kullanıcılarını hedef alan ve bilişim sistemi kullanılarak işlenen suçlardır. Siber suçun diğer suçlardan farklı olarak değerlendirilmesinin sebebi bir bilişim sistemi olmadan işlenememesi ve ağ bağlı cihazların kullanılması nedeniyle de sınırlarının çok geniş olabilmesidir. Siber suç bir bilişim sistemine izinsiz ve hukuka aykırı bir şekilde girilmesi ve sonrasında gerçekleştirilen faaliyeti anlatır. Bu tür suçlarda hedef bir kişi olabileceği gibi, bir kurum, bir işletme, bir bölge, bir şehir, bir kıta ya da dünyanın büyük bir kesimi olabilir. Bir sisteme girilerek verileri silmek, şifrelemek, ele geçirmek, zarar vermek, iletişimi izinsiz izlemek ve kayıt etmek gibi eylemler siber suçlar kapsamına girmektedir (Müdürlüğü, 2025).

İçeriden ya da dışarıdan girilerek bir şirketin resmi muhasebe kayıtları, fatura sistemleri ve diğer verilerinin başka bir ortama transfer edilmesi veya mevcut kayıtlarının silinmesi fiili de siber suç olarak adlandırılabilir.

Bilgi teknolojilerindeki baş döndürücü hız hayatın her yönünü etkilediği ve her meslekte, her alanda köklü değişimlere neden olduğu gibi bu değişimin yansımaları muhasebe mesleği ve bu meslekle ilgili her kurumu da etkilemiştir. Günümüzde gerek muhasebe kayıtları gerek-

se işletmeler için önemli yönetsel ve finansal bilgiler dijital ortamlarda kaydedilmektedir. Bunun yanı sıra vergi mükellefi işletmeler için verilmesi gereken vergi beyannameleri başta olmak üzere, yevmiye defterleri ve kayıtları, faturalar, irsaliyeler, tahsilat makbuzları tüm belgeler elektronik ortamda oluşturulmakta ve elektronik olarak kaydedilmektedir. Elektronik ortama kaydedilen bu veri, teknolojiyi kullananlar açısından güvenlik boyutunda risklerin de oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle siber suçlara karşılık siber güvenlik, şirketler, bireyler, kurumsal örgütler ve devletler için önemli bir konu haline gelmiştir (Özdemir, 2020). Verinin kaydedildiği ve işlendiği sistemlerdeki zayıflıkların, güvenlik zafiyetlerinin kötü niyetli kişi, kurum ya da topluluklar tarafından kullanılması, dünya çapında işletmelerin trilyonlarca dolar finansal kayba neden olduğu gibi güven kaybı, prestij kaybı, kurum itibarı gibi manevi anlamda da zarar görmesine neden olabilmektedir. Tüm kullanıcıların birbirleri ile hızlı etkileşim kurabildikleri bu dönemde gerçek olmayan bir haberin bile insanlar üzerinde oluşturduğu etki önemli sorunlara sebep olabilmektedir. Örneğin, dijital dünyada yaratılan asparagas bir haber nedeniyle haberle ilişkili sunucu üzerinde beklenenin çok üzerinde bir trafik oluşabilmekte, bu da ddos olarak adlandırılan siber saldırı türüne zemin hazırlayabilmektedir. Birçok kişi veya kurum bu suçun büyüklüğünden ve etkilerinden haberdar değildirler (Verma & Bajaj, 2008). Bu nedenle kişi ya da kurumların siber saldırılar konusunda bilinçlendirilmesi gerekmekte ve siber saldırıların önlenmesi ve bulunabilmesi amacıyla siber güvenlik denetimlerine ihtiyaç oluşmaktadır (Öztürk, Siber Saldırı, Siber Güvenlik Denetimleri, 2018).

Siber güvenlik denetimi, bir kuruluşun güvenlik önlemlerini değerlendirip inceleyerek güvenlik açıklarını tespit etme, uyumluluğu sağlama ve hassas verileri koruma sürecidir (Dataguard, 2025).

Denetim süreci, kötü niyetli kişi, kurum ya da kuruluşların istismar edebileceği zayıflıkları ortaya çıkarmak için kullanılan iletişim kanallarının, bilişim sistemlerinin ve kullanılan uygulamaların detaylı incelemesini içerir ve bu sürecin

devamlı olarak işletilmesini gerektirmektedir. **Çünkü** teknolojik değişimler ve yazılımlarda yapılan güncellemeler yeni zafiyetlerin oluşmasına neden olabilir, bu durum ise denetim sürecinin tekrarını gerektirir. Genel bir yaklaşımla sistemin yılda bir kez siber güvenlik denetiminden geçirilmesi öngörülmektedir. Ancak önemli derecede bir yazılım ya da sistemsel değişiklik durumu olduğunda iç ve dış denetim sayısı artırılabilir. İç siber güvenlik denetimleri şirket içi güvenlik denetçileri tarafından gerçekleştirilir, hem maliyeti daha uygundur hem de dış denetimlerden daha hızlı ve daha verimlidir. Ancak, iç denetleme sürecini yürüten ekibin yetersizliği ya da iyimserliği bu süreçte olumsuzluklara neden olabilir. Aslında iç denetim, planlanan dış denetimin bir ön hazırlığıdır. Dış siber güvenlik denetimleri üçüncü taraf siber güvenlik şirketleri ve profesyonelleri tarafından yürütülmektedir. Dış denetçiler güvenlik protokolleri konusunda uzmanlıkları onaylanmış, belgelenmiş olmalıdır. Dış denetim, profesyonel bir süreç yönetimi sağlayacak, tarafsız sonuçlar elde edecektir, ancak sürecin maliyeti daha yüksek aynı zamanda koordinasyon sorunları yaşanabilecek bir ortamda oluşabilecektir. (Talents, 2025).

Siber güvenlik denetiminin amacı potansiyel siber tehditleri değerlendirmek için kapsamlı risk değerlendirmeleri ve güvenlik açığı taramaları yaparak güvenlik açıklarını tespit etmektir. Bu nedenle öncelikle bilinmesi gereken konuların başında siber saldırı araç ve yöntemleri gelmektedir.

2. SİBER SALDIRILAR

Kritik altyapı sektörlerine saldırma, hizmet dışı bırakma, oltalama, kötücül yazılımlarla zarar verme, sosyal mühendislik, ağ dinleme, veri sızdırma ve değiştirme gibi yöntemler ile devlet veya işletmelerin web hizmetlerini durdurma ya da aksatma, verileri değiştirme, silme, **çalma** veya paylaşma amacıyla hedef kişi, işletme veya kurumun iletişim ağlarına, iletişim cihazlarına veya bilgi sistemlerine siber ortamda yapılan genellikle planlı ve maksatlı saldırılara siber saldırı denir (Çakmak & Demir, 2009).

Siber tehditler, hedef aldığı organizasyonun, hükümet, işletme ve son kullanıcıların günlük

faaliyetlerini etkileyen tehditlerdir. **Örneğin,** dolandırıcılık faaliyetleri, müşteri veri ihlalleri, ATM'den usulsüz nakit çekimi gibi günlük faaliyetler veya etkileri uzun süre devam eden, ülkenin ve toplumun dengelerini değiştirmeyi hedefleyen, endüstriyel ve askeri casusluk, sosyal hoşnutsuzluk ve huzursuzluk yaratma, ulusal güvenlik ihlali gibi tehditlerdir (Yılmaz & Sağıroğlu, 2013).

3. ZARARLI YAZILIM

Zararlı yazılım kavramı, programlanabilir herhangi bir cihaza, hizmete veya ağa zarar vermek veya faydalanmak amacıyla tasarlanmış her türlü zararlı yazılım için kullanılan kapsamlı bir terimdir. Siber suçlular genellikle bunu, mali kazanç için kurbanlardan veri elde ederek baskı yapmak, çıkar sağlamak üzere kullanır. Bu veriler finansal verilerden sağlık kayıtlarına, e-postalara, kişisel bilgilere ve parolalara kadar değişebilir. Zararlı yazılım virüsleri de içeren her tür zararlı yazılımı kapsar ve kötüye kullanılabilecek bilgi türü sınırsızdır (Mcafee, 2025).

Teknolojinin gelişmesi ile her geçen gün yeni tür zararlı yazılımlar ile karşılaşmak mümkün olmaktadır. Günümüzde sıklıkla karşımıza çıkabilecek zararlı yazılım türlerinin başlıcaları ise virüsler, solucanlar (worms), casus yazılımlar (spyware), reklam yazılımları (adware), Truva atları (Trojen horses), botnetler, korsan amaçlı kullanılan yazılımlar (rootkits), fidye yazılımları (ransomware), arka kapılardır (backdoors) (Vodafone, 2025).

Genel anlamda zararlı yazılımlar 3 ana başlık altında analiz edilmektedir. Bunlar; statik analiz, dinamik analiz ve hybrid analizdir (Bbsteknoloji, 2025).

Statik analiz, zararlı yazılımın çalıştırılmadan yazılım ile ilgili bilgi toplanması işlemine verilen isimdir. Bu analiz yöntemi sayesinde bir dosyanın zararlı yazılım içerip içermediğini öğrenmek mümkündür. Dosya adları, IP adresleri, etki alanları gibi teknik göstergeler tanımlanır ve dosya başlığı verileri, bu dosyanın kötü amaçlı olup olmadığını belirlemek için kullanılabilir. Fakat bu analiz yönteminde zararlı yazılımın tam manasıyla amacı belirlenemeyebilir. Bunu belirleyebilmek için dinamik analiz yöntemi kul-

lanılır (Sağıroğlu, Alkan, Samet, Ulutaş, & Yalman, 2018).

Dinamik analiz yöntemine, davranışsal analiz adı da verilir. Bu yöntemde zararlı yazılım çalıştırılır ve etkilediği yapı, meydana getirdiği işlemler, IP adresleri gibi bilgiler elde edilebilir. Bu analiz yöntemi kullanılırken tersine mühendislik tekniklerinden faydalanılır. Dinamik analiz, yazılım davranışını izleyerek sistemdeki hangi makine ve programların etkilendiğini, etkilenen programların eski haline nasıl döndürülebileceğini, sistemdeki hangi güvenlik zafiyetleri kullanılarak saldırının başladığını, hangi verilerin zarar gördüğünü, vb. sorularına yanıt vermek amacıyla yapılır. Bu yüzden zararlı yazılım çalıştırıldığında test edilen sistemlere ya da ağa zarar vermemesi için yalıtılmış konumda olması önemlidir (Bbsteknoloji, 2025).

Hibrit analiz, temel ve dinamik analiz tekniklerini birleştirerek, her iki yaklaşımın birlikte kullanılması ile daha avantajlı bir durum ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Hibrit analizin davranışsal analiz tarafından oluşturulan verilere statik analiz uygulamaktır. Örneğin, kötü amaçlı bir kodun çalışıp bellekte bazı değişiklikler oluşturması gibi. Dinamik analiz ile bu durum algılanabilir ve böylece analistler geri dönüp bu bellek dökümü üzerinde temel statik analiz yaparak sorunun kaynağını belirleyebilir. Sonuç olarak, daha fazla güvenlik ihlali göstergesi elde edilebilecek ve sıfıncı gün açıkları ortaya çıkabilecektir (Şirketi, 2021).

Zararlı yazılımlardan korunabilmek için alınması gerekli önlemlerin başında işletim sistemini ve uygulamaları güncel tutmak gerekmektedir. Sisteme sadece ihtiyaç duyulan ve düzenli olarak kullanılan uygulamalar yüklenmeli, kullanılmayan uygulamalar kaldırılmalıdır. Güvenlik sağlamak amacıyla geliştirilmiş güncel ve güvenilirliği test edilmiş yazılımlar kullanılmaya dikkat edilmelidir. Ayrıca sistemin belirli aralıklarla yedeği alınmalı, güçlü parolalar kullanılmalı ve gizliliğin sağlanması gerekmektedir. Bununla beraber **güvenilir ve güncel** bir tarayıcı ve **güvenli wi-fi** ağı kullanılmalıdır. Bilinmeyen kaynaklardan gelen e-posta ekleri açılmamalı, bilinmeyen bağlantılara tıklanmamalıdır (USOM, 2023).

4. ATAK TİPLERİ

Belirli bir amaca yönelik siber saldırılar olduğu gibi hedef gözetmeden de karşımıza çıkan virüsler vb. yapılar siber saldırıların farklı türlerinin göstergesidir. Siber tehditler üç ana başlık altında toplanabilir. Birincisi keşif atakları (reconnaissance attacks), ikincisi erişim atakları (access attacks) ve üçüncüsü servis dışı bırakma ataklarıdır (denial of service -DoS- attacks) (Çallı, 2024).

İlk aşama olan keşif aşamasında, siber saldırganlar hedefleri hakkında bilgi toplamaktadırlar. Ağ yapısı, işletim sistemi, güvenlik duvarı, veritabanı sunucusu gibi bilgilere ulaşılırken bunların zafiyetlerinin tespit edilmesi, erişim elde etmek için gerekli olan kullanıcı bilgilerinin bulunmasına yönelik veriler elde edilmeye çalışılır. Özellikle hedef bir kurum, kuruluş veya KOBİ olması durumunda saldırganlar genellikle çalışanlara odaklanır ve hedefledikleri çalışanların sosyal medya hesapları üzerinde yer alan bilgilerini kopyalayarak hedefledikleri sisteme erişim elde etmeye çalışır (Çallı, 2024).

Bir sonraki aşama olan erişim atakları ise, önceki aşamada elde edilen bilgiler ile hedef sistemlere veya çalışanlara zararlı dosyalar, e-postalar veya kodlar iletilerek hedef sisteme erişim elde edilir. Elde edilen bu erişim ile bilgi sızdırma, ekleme, değiştirme, ifşa etme gibi temel düzeyde zararlar dışında birçok amaca hizmet edecek farklı durumlar da ortaya çıkabilecektir. Bu aşamada bir kişinin satın aldığı ürün, bu ürünü gönderdiği adres bilgisi bile kişisel mahremiyet açısından çok önemli bir veri olmaktadır. Bu toplum içindeki herhangi bir birey için bile önemli iken, konu tanınmış kişi ya da büyük bir kurum olduğunda çok daha farklı sonuçlar ortaya çıkabilecektir. Örneğin, herhangi bir kişinin kullandığı ilaç ya da tedavi süreci ile ilgili bilginin sızdırılmasından, ülkenin yönetimindeki bir kişinin sağlık bilgilerinin sızdırılması toplumu farklı şekillerde etkileyecek ve belki de o toplumun geleceğini değiştirecektir.

Servis dışı bırakma atakları ise sistemi ya da kurumu işleyemez hale getirmek amacıyla gerçekleştirilmektedir. Amaç, sistem ya da kurumun dış dünya ile bağlantılarını koparmak ya da iş/işlem

yapamaz hale getirmektir. Burada öncelikli olarak sistemin çalışmamasından kaynaklı bir zarar oluşmaktadır. Bir e-ticaret sitesinin çalışmaması o süre içerisinde işlemlerin yapılamaması anlamına gelmektedir. Bu süre içerisinde muhtemel yapılacak satış ve elde edilecek kazanç hesaplanıp, zarar olarak düşünülebilir, ancak müşteri güveninin kaybedilmesi, prestij kaybı gibi nedenlerden ötürü zarar bunun çok daha ötesinde olabilecektir. Eğer çalışması engellenen bir finans sistemi ise bu durumda kullanıcıların anlık olarak gerçekleştirmesi gereken ödeme, para transferi gibi işlemlerin yapılamamasının mali boyutları çok daha büyük zararlar oluşturabilecektir. Sağlık sektöründe bir sistemin çalışması engellendiğinde bir hastanenin tüm işlemlerinin aksamasına hatta ameliyatlara yapılamamasına neden olabilecektir. Günümüzde hemen hemen her sektörde kullanılan tüm cihazlar yazılım ve internet desteği almaktadırlar. E-ticaret gibi tamamen sanal ortamda müşterilerine hizmet veren ve gelir elde eden işletmeler için hizmet durdurma (DoS- DDOS) saldırıları çok tehlikeli olmakla beraber beklenilenden de fazla maddi zararlar verebilecek kadar önemli sonuçlar oluşturmaktadır. Araştırma, geliştirme ve üretim yapan işletmelerin ticari sırlarını ve bilgi birikimini elde etmeye yönelik hedef odaklı saldırılar sonucunda hassas veya ticari değere sahip bilgilerin saldırganların eline geçmesi, ifşa olması, değiştirilmesi veya yok edilmesi söz konusu olabilmektedir. 2010 yılında İran'da nükleer santralde gerçekleşen Stuxnet olayı olarak literatürde yer alan saldırı siber saldırıların boyutlarının uluslararası düzeyde olabileceğini ve tüm toplumu etkileyebileceğini gösteren ilk örneklerden birisi olmuştur (Şener, 2014). Mart 2021 tarihinde kayıtlara geçen bir diğer siber olay da yemeksepeti adlı sitenin verilerinin ele geçirildiğine dair haberlerdir. Bu olayda saldırganlar yaklaşık 22milyon kişiye ait bilgiyi ele geçirmişlerdir. Bu tür bir olay gerçek olmasa bile yapılan haberlerden endişe duyan kullanıcıların güven kaybına ve ilgili işletmenin prestij kaybına neden olabilmektedir (Çalışkan, 2021).

2023 yılında yapılan bir araştırmaya göre dünya genelinde 35 saniyede bir, yani günde 2244 siber saldırı gerçekleşmektedir. Dünyada siber saldırılardan en çok etkilenen ülkeler arasında Türkiye

5.sırada yer almaktadır (Yılmaz M. , 2023). Bir başka araştırmaya göre Türkiye’de 2023 yılının 3. çeyreğinde tespit edilen ortalama saldırıları 2023 yılının 2. çeyreğine kıyasla %20, 2022 yılının 3. çeyreğine kıyasla ise %47 oranında artmıştır. 2022 yılında Türkiye’deki IoT cihazlarına yönelik 27 milyondan fazla saldırı tespit edilmiştir. Bunlar arasında özellikle elektrik ve su sistemleri gibi akıllı şehir altyapı bileşenleri yer almaktadır (Kaspersky, 2023). Bu veriler nedeniyle tüm dünyada ve ülkemizde siber saldırıların zararlarını önlemek ya da en az etki ile bertaraf edebilmek için belirli standartlar oluşturulmuştur.

5. SIZMA TESTLERİ

Sızma testi, bilişim sistemlerini oluşturan ağ yapılarına, donanım, yazılım, veri tabanı ve uygulamalara kötü niyetli kişilerin saldırmasını öngören yöntemleri kullanarak yapılan saldırı ve müdahaleler ile güvenlik açıklarının belirlenip, bu açıklarla sisteme sızılmaya çalışılmasının simüle edilmesi ve tüm bu işlemlerin raporlanmasıdır (Aslanbakan, 2017). Yapılış türlerine göre sızma testlerinin de çeşitleri vardır.

Sızma testinin yapılacağı sistem için testi gerçekleştirecek olan sertifika ve izinlere sahip sızma testi uzmanı/kurumu ile gerçekleştirilecek testler, yapılacak incelemenin türüne bağlı olarak siyah kutu sızma testi, beyaz kutu sızma testi ve gri kutu sızma testi olarak üç farklı inceleme türüne sahip olmaktadır (Yalçınkaya & Küçükşille, 2017).

Siyah kutu sızma testinde, test edilecek sisteme, saldırganlar tarafından gerçekleştirilebilecek ve tamamen dışarıdan gelebilecek saldırıların birebir kopyasına karşılık dayanıklılık testleri gerçekleştirilmektedir. Test edilecek sistem hakkında hiçbir bilgiye sahip olmayan konunun uzmanları gerçek bir saldırgan gibi sistemin olası tüm dış saldırılara karşı güvenliğini test etmektedirler. Bu test türünde gerçek sistem üzerinde test yapıldığı için sistem zarar görebilir. Bu nedenle, testler öncesi sistemin güvenli yedeği alınmalı ya da sistemin birebir kopyası üzerinde testler gerçekleştirilmelidir.

Beyaz kutu test türünde test uzmanına, sistem hakkında detaylı bilgi verilmektedir. Sistemin ip adresleri, ağ haritası, sunucu yazılımları ve ak-

tif servisleri hakkında bilgiler, sistemde tanımlı kullanıcı ad ve şifreler gibi bilgiler kullanılarak testler gerçekleştirilmektedir. Bu test türünde sistem hakkında bilgiye sahip olabilecek olası saldırganların oluşturabileceği tehditleri bertaraf edebilmek için araştırmalar yapılmaktadır.

Gri kutu test türünde iç ağda bulunan yetkisiz bir kullanıcının sisteme neden olabileceği zarar ve hasarın analiz edilmesi sağlanır. Sistemden izinsiz veri elde edilmesi, var olan bir yetkinin seviyesinin yükseltilmesi, ağ trafiğinin izlenmesi ve kaydedilerek bilgi sızdırılması gibi konular testlere tabi tutulmaktadır. Bu test türü siyah kutu sızma testi ile beyaz kutu sızma testi arasında yer almaktadır. Testi gerçekleştirecek kişiler belirli bir seviyede sisteme ait bilgiye sahip olmak durumundalar.

6. SİBER GÜVENLİK STANDARTLARI

İşletmeler faaliyetlerini gerçekleştirirken birçok amaç ile bilgi teknolojilerini kullanmaktadırlar. Kullanılan teknolojiler genel olarak birbirine çok benzerlik gösterse de ülkeden ülkeye, sektörden sektöre, hatta işletmeden işletmeye değişiklik gösterebilmektedir. Dolayısıyla her bir işletmenin bilişim teknolojisi ve risk faktörü birbirinden farklılık göstermektedir. Bu nedenle denetleme faaliyetlerini yürütürken tutarlı bir çerçeveye ihtiyaç duyulmaktadır (Weiss & Solomon, 2015). Siber güvenlik standartlarının amacı işletmelerin riskleri ve güvenlik zafiyetlerini azaltarak, güvenilirliği artırmaktır. Bu amaçla hazırlanmış uluslararası düzeyde kabul görmüş çok sayıda standart ve düzenleme mevcuttur. ISO/IEC 27000 Serisi, COBIT, ITIL ve NIST Siber Güvenlik Çerçevesi gibi standartlar ve düzenlemeler, bu standart ve düzenlemelerden bazılarıdır (Güngör, 2021).

ISO/IEC 27001:2022, uluslararası bir standart olup organizasyonların bilgi güvenliğini en iyi şekilde yönetmelerini sağlamak için gereklilikleri içermektedir. Bilgi güvenliği, siber güvenlik ve gizliliğin korunması, organizasyonların bilgi varlıklarını, bilgi süreçlerini, bilgi güvenliğini ve risk yönetimini korumak amacıyla bir dizi politika, süreç ve kontrolleri içeren bir yönetim yaklaşımını içermektedir. Bu standart, işletmelerin

bilgi güvenliği yönetim sistemini kurma, uygulama, sürdürme ve sürekli iyileştirme süreçlerini yönlendiren bir yapı oluşturmasını sağlar. Standartta, işletmelerin bilgi güvenliği politikalarını belirlemeleri, risk yönetimi süreçlerini uygulamaları, uygun güvenlik kontrollerini seçmeleri ve uygulamaları, bilgi güvenliği farkındalığını artırmaları ve sürekli iyileştirme faaliyetlerini gerçekleştirmeleri konusunda aksiyonlar alınması sağlanır (Yılmaz B. , 2025).

COBIT (Control Objectivesfor Information and Related Technology), 1996'da Information SystemsAuditand Control Foundation (ISACF) tarafından yayımlanmıştır. İş hedeflerinin, bilgi ve ilgili teknolojilerle uyumunu (Business-IT Aligment), sonuçlarını, etkinliğini, bütünlüğünü, verimliliğini, güvenilirliğini, gizliliğini vb. konularını izleyen, ölçen, denetleyen ve iyileştiren bir bilişim teknolojileri yönetişimi (IT Governance) metodolojisidir. Yöneticiler için destekleyici bir araç olacak şekilde tasarlanmış ve teknik konular, iş riskleri ve kontrol gereksinimleri arasındaki uyumu sağlamayı hedeflemektedir. Bu standart işletmelerdeki bilgi sistemlerinin kalitesini, kontrolünü ve güvenilirliğini sağlar (Tanın, 2025).

ITIL (Information Technologies Infrastructure Library), Bilgi Teknolojisi Altyapı Kütüphanesi anlamına gelmektedir. ITIL; HSBC, IBM ve hatta NASA dahil olmak üzere dünyanın en büyük şirketlerinden bazıları tarafından kullanılan bir dizi Bilgi Teknolojileri Hizmet Yönetimi (IT Service Management) uygulamasıdır. ITIL, BT yönetimi prosedürlerini standart hale getirmek ve işletmelerin mümkün olan en kaliteli hizmetleri sunmak amacıyla en bilinen tuzaklardan kaçınmalarına yardımcı olmak için tasarlanmıştır. Çeşitli düzeylere ve modüllere ayrılan ITIL, hizmet stratejilerinden sürekli iyileştirmeye kadar her süreci kapsar ve uygulayıcıların yalnızca bilişim teknolojileri altyapılarını uyarlamalarını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda daha sonraki değişiklikler için çevikliklerini artırır. ITIL'in faydaları, hizmet geliştirme ve dağıtım masraflarının azaltılması, stabil hizmet sunumuyla müşteri memnuniyetinin artırılması, bilişim personelinin veriminin artması, kalite iyileştirmeleri, daha iyi hizmet yönetim metrikleri ve hizmetleri değişen

iş gereksinimlerine uyarlamada artan esnekliği içermektedir (MOSAcademy, 2024) (Academy, 2025).

NIST Siber Güvenlik Çerçevesi, ABD Ticaret Bakanlığına bağlı Ulusal Standartlar ve Teknoloji Enstitüsü (NIST) tarafından oluşturulan Cyber-Security Framework (CSF), uygulandığı kritik altyapıya sahip her türlü kuruluş/organyasyona uyum sağlayabilen, uygulandığında siber saldırıları önleme, tespit etme ve bunlara yanıt verme becerilerinin nasıl değerlendirileceği ve geliştirilebileceğine yönelik politika seviyesinde düzenleme sağlar. Bu düzenleme kuruluşlar için mevcut siber güvenlik duruşunu tanımlar, siber güvenlik için hedef durumların tanımlanmasını sağlar, sürekli ve tekrarlanabilir bir süreç bağlamında iyileştirme fırsatlarını belirler ve önceliklendirir, hedef duruma doğru ilerlemeyi ölçümler ve değerlendirir, iç ve dış paydaşlar arasında siber güvenlik riskleri hakkında iletişim kurulmasını sağlar (Cyberarts, 2025).

Günümüz bilgi çağında, her şeyin her an değiştiği ve yepyeni teknolojilerin hayatımıza her gün giriş yaptığı bu dönemde işletmelerin siber risklere tam anlamıyla hazır olamayacağı bu tür risklerden kaçınmanın neredeyse imkânsız olduğu bir gerçektir. Bu riskleri yönetebilmek adına ya da siber saldırıların öncüllerini belirleyebilmek adına etkin bir eylem planına ihtiyaç duyulmaktadır. İşletmelerde siber risklere uygun kontrollerin planlanması, tasarlanması ve uygulanması sonucunda oluşabilecek riskler ve etkiler minimize edilebilecektir (Kurt & Uysal, 2015).

Öztürk (2018) yaptığı çalışmada, siber güvenlik ile ilgili bütüncül bir siber güvenlik denetim modeli önerisi geliştirmiştir. Modele göre siber güvenlik denetimlerindeki en önemli sorumlular, işletmelerin yönetim birimleri, risk yönetim birimleri ve iç denetim komiteleridir. Bu süreçte işletme yönetimi, en üst düzey yönetici konumunda bulunmaktadır. Risk yönetim birimi, işletmenin karşılaşılabileceği siber tehditlerin ve denetim risklerinin ortaya çıkarılıp yönetilmesinde rol almaktadır. İç denetim birimi siber tehditlere karşı iç denetim mekanizmasının hazırlanmasında, güvenlik önlemlerinin yürütülmesinde, siber güvenlik denetim faaliyetlerinin yerine getiril-

mesinde ve üst yönetimle iletişim kurulmasında aktif rol almaktadır. Yönetimin desteği ve konu ile ilgili yönlendiriciliği olmadan siber güvenlik denetim faaliyetlerinin hedeflenen başarıya ulaşması olası değildir. Siber güvenlik denetimleri ile ortaya çıkan denetim raporu ile denetlenecek veriler, belgeler, dosyalar ve yazılımların işletme tarafından belirlenmiş olan standartlar, kurallar, ilkeler ve yürütülmekte olan güncel mevzuata uygunluğunun araştırılması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Uygunluk konusunda sistemsel düzensizlikler ve açıkların bulunması durumunda güvenlik zafiyetinin varlığı ispatlanmış olmaktadır. Bu durum işletmeleri farklı açılardan zararlara uğratabilecek bir yapının varlığını işaret etmektedir. Yapılan siber güvenlik denetimi, belirlenen bir güven aralığında güvence verilebilmektedir. Denetim güvencesinin iyi olması, işletmenin siber güvenlik politikalarının da başarılı olduğunu belirtmiş olur (Öztürk M. S., 2018).

7. SONUÇ

Bilişim teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte devletler günümüzde, tüm kamu kurumlarının hizmetlerini dijitalleştirerek bilgisayar ve internet ortamına taşımıştır. Kurumların tüm verilerini bilgisayar ortamına taşıması, güvenlik risklerini de beraberinde getirmektedir. İnternet üzerinden kullanıma açılan tüm bu veriler kamu düzeni ve güvenliği, kamu hizmetlerinin sürdürülebilirliği açısından kritik altyapıların korunması gerekliliği doğurmaktadır. Günümüz şartlarında her bir birey de dijital dünyanın bir parçası olarak yaşamını sürdürmekte, dijital varlıklarının güvenliğini sağlamak durumunda kalmaktadır. Bununla birlikte iş dünyası ve ticari faaliyetlerin de bilişim teknolojileri ve dijital dünyanın avantajlarını kullanırken dijital varlıklarını korumak için siber saldırılara yönelik önlemler almak zorundadırlar. Çünkü, internet ağı sayesinde, özellikle bulut ortamında kaydedilen ve saklanan veriler zaman ve mekan sınırlaması olmadan kullanımı kolaylaştırmaktadır. Ancak bunlar aynı zamanda dışarıdan gelen saldırılara karşı da çok açıktır. İşletme sistemlerine dışarıdan gelebilecek bu saldırılar gerek maddi gerekse de manevi birçok problemi beraberinde getirebilmektedir. Siber güvenlik probleminin

risklerini olabildiğince ortadan kaldırmak için öncelikli konulardan birisi siber güvenlik denetimidir. Siber güvenlik denetimi, saldırıların gerçekleşmeden önce nasıl önlenileceğini araştırmayı, buna göre tedbir almayı gerektirmektedir. İşletmeler siber tehditler için mekanizmalar geliştirseler bile hızla gelişen bilgi teknolojilerine ayak uydurmak için aynı hızda aksiyon almayı gerektirmektedir. Bu sebeple siber güvenlik denetimi, siber saldırıları önlemek ya da oluşabilecek zararları olabildiğince azaltmak için gerekli hamlelerin atılmasını sağlayacak bir yapının temel taşlarıdır.

KAYNAKÇA

- Altınkaynak, M. (2018). *Uygulamalı Siber Güvenlik ve Hacking*. İstanbul: Abaküs.
- Aslanbakan, E. (2017). *Bilgi Güvenliği ve Uygulamalı Hacking Yöntemleri*. 2. dü. İstanbul: Pusula.
- Bbstecknoloji, (2025). *Bbstecknoloji*. [Çevrimiçi] Available at: <https://bbstecknoloji.com/zararli-yazilim-analizi/> [Erişildi: 10 2 2025].
- Çakmak, H. & Demir, C. K. (2009). Siber Dünyadaki Tehdit ve Kavramlar. %1 içinde H. Çakmak & T. Altunok, düz. *Suç Terör ve Savaş Üçgeninde Siber Dünya*. Ankara: Barış Platin Kitabevi, pp. 23-54.
- Çallı, Y. (2024). *Siber Saldırı Nedir? Siber Saldırılarından Nasıl Korunuruz?*. [Çevrimiçi] Available at: <https://berqnet.com/blog/siber-saldiri> [Erişildi: 14 2 2025].
- Dataguard, (2025). *Dataguard*. [Çevrimiçi] Available at: <https://www.dataguard.com/cyber-security/audit/> [Erişildi: 4 2 2025].
- Mcafee, (2025). *Mcafee*. [Çevrimiçi] Available at: <https://www.mcafee.com/tr-tr/antivirus/malware.html> [Erişildi: 10 2 2025].
- Müdürlüğü, E. G., 2025. *Siber Suç Nedir?*. [Çevrimiçi] Available at: <https://www.egm.gov.tr/siber/sibersuc-nedir>
- Özdemir, M., (2020). *Muhasebe Finans Perspektifinde E-Dönüşüm Süreci*. 1 dü. Ankara: Nobel Yayın.
- Öztürk, M. S. (2018). Siber Saldırıları, Siber Güvenlik Denetimleri. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, Issue özel sayı, pp. 208-232.

Sağiroğlu, Ş. ve diğerleri. (2018). *Siber Güvenlik ve Savunma*. 1. dü. Ankara: Grafiker Yayınları.

Şirketi, O. B. G. v. Y. L. (2021). *Kötü Amaçlı Yazılım Analizi Nedir?*. [Çevrimiçi] Available at: [https://www.ozztech.net/siber-guvenlik/kotu-amacli-yazilim-analizi-nedir/#:~:text=Hibrit%20analiz%2C%20temel%20ve%20dinamik,ihlali%20g%C3%B6stergesi%20\(IOC\)%20%C3%A7%C4%B1karabilir.](https://www.ozztech.net/siber-guvenlik/kotu-amacli-yazilim-analizi-nedir/#:~:text=Hibrit%20analiz%2C%20temel%20ve%20dinamik,ihlali%20g%C3%B6stergesi%20(IOC)%20%C3%A7%C4%B1karabilir.) [Erişildi: 10 2 2025].

Talents, C. (2025). *Siber Güvenlik Denetimi: Bilmeniz Gereken Her Şey*. [Çevrimiçi] Available at: <https://cybertalents.com/blog/cyber-security-audit> [Erişildi: 9 2 2025].

USOM, U. S. O. M. M. -. (2023). *Bireysel Siber Güvenlik Yöntemleri*. [Çevrimiçi] Available at: https://dsy.usom.gov.tr/usom/23/07/230704142928_Bireysel%20Siber%20Gu%CC%88venlik%20O%CC%88nlemleri.pdf [Erişildi: 10 2 2025].

Verma, A. & Bajaj, S. K. (2008). Cyber Fraud: A Digital Crime. %1 içindeP. I. a. P. P. Miguel Baptista Nunes, dü. *IADIS International Conference Information Systems 2008*. basım yeri bilinmiyor:IADIS Dijital Library, pp. 147-154.

Vodafone, (2025). *Vodafone*. [Çevrimiçi] Available at: <https://www.vodafone.com.tr/hakkimizda/zararli-yazilimler> [Erişildi: 10 2 2025].

Yalçinkaya, M. A. & Küçüksille, E. U. (2017). *Uygulamalı Sızma Testleri Pentest Lab*. 4 dü. İstanbul: Abaküs.

Yılmaz, S. & Sağiroğlu, Ş. (2013). *Siber Güvenlik Risk Analizi, Tehdit ve Hazırlık Seviyeleri*. Ankara, 6. Uluslararası Bilgi Güvenliği ve Kriptoloji Konferansı.

SOCIAL CRM KAVRAMI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN VOSVIEWER İLE BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF SOCIAL CRM WITH VOSVIEWER

Yaren Sıla Koç¹ **Serpil Ünal Kestane²** ¹ YL Öğrencisi, Bilgi Yönetimi, Anabilimdalı E-Ticaret Programı, Türkiye, e-mail: yarensilakoc9@gmail.com² Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Türkiye
e-mail: serpil.kestane@deu.edu.tr

Öz

Bu çalışmada, Social CRM (Social Customer Relationship Managment) kavramı ve bu alanda yapılan çalışmalar ele alınıp incelenmiştir. Çalışmada, nicel veriler kapsamında, Social CRM kavramına ilişkin literatürün bibliyometrik analizi yapılarak sistemli bir özet çıkartılmıştır. Çalışmanın amacı, 1981-2024 yılları arasında yayınlanan makaleler ışığında, bu kavramın gelişimini ve yeni ortaya çıkan araştırma konularını anlamaktır.

Çalışmada analiz birimi olarak Web of Science veri tabanında taranan 1981-2024 yılları arasında yayınlanmış toplam 1093 makale baz alınmıştır. Social CRM ile ilgili makaleler incelendiğinde konuyla ilgili en çok yayın yapan ilk üç yazarın May, Carl R., Vrontis Demetris, Thomas, Sujo olduğu görülmektedir. En fazla atıf alan Chun-Tuan Chang, Raj Agnihotri, Demetris Vrontis; en fazla atıf alan ülke ABD, İngiltere, Hindistan ve en fazla atıf alan kurumlar ise Auckland Üniversitesi, Southampton Üniversitesi, Newcastle Üniversitesi'dir. En çok atıf alan dergilerin başında Journal of Business Research, International Marketing Review, International Review on Public and Nonprofit Marketing olduğu görülmektedir. Social CRM ile ilgili yayınlarda en sık kullanılan anahtar sözcüklere bakıldığında "cause-related marketing, CRM, social media, customer relationship management" kelimeleri başı çekmektedir. Ancak 2022 yılından itibaren ise "sales performance, customer experience" gibi anahtar kelimelerin de çalışmalarda yer aldığı gözlemlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: SocialCrm, Müşteri İlişkileri Yönetimi, Bibliyometrik Analiz.

Citation/Atıf: KOÇ, Y. S. & ÜNAL KESTANE, S. (2025). SOCIAL CRM KAVRAMI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN VOSVIEWER İLE BİBLİYOMETRİK ANALİZİ. İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER DAYANIŞMA DERGİSİ. 8(1): 51-62, DOI: 10.69599/izd.2747

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Serpil Ünal Kestane
E-mail: serpil.kestane@deu.edu.tr

Bu çalışma, Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Abstract

In this study, it is aimed to map the studies conducted in this field by touching upon the concept of Social CRM (Social Customer Relationship Management) and the evolution of the concept. In the study, a systematic summary of the literature on the concept of Social CRM was prepared using bibliometric analysis within the scope of quantitative data. The aim of the study is to understand the development of this concept and emerging research topics in the light of articles published between 1981-2024.

The study was based on a total of 1093 articles published between 1981 and 2024, using Web of Science data as the unit of analysis. When articles on Social CRM are examined, it is seen that the top three authors who published the most on the subject May, Carl R., Vrontis Demetris and Thomas, Sujo and Jason. The most cited authors are Chun-Tuan Chang, Raj Agnihotri, Demetris Vrontis, the most cited countries are USA, England, India and the most cited institutions are No Arizano University, University of Nicosia, University of Ahmedabad. The most cited journals are Journal of Business Research, International Marketing Review, and International Review on Public and Nonprofit Marketing. Regarding the most frequently used keywords in Social CRM-related publications, terms such as cause-related marketing, CRM, social media, and customer relationship management are the most prominent. However, since 2022, keywords such as sales performance and customer experience have also been observed in studies.

Keywords: *Social CRM, Customer Relationship Management, Bibliometric Analysis.*

1. GİRİŞ

Günümüz rekabet ortamında müşteri ilişkileri yönetimi (CRM), işletmelerin müşterileriyle olan etkileşimlerini yönetmeleri açısından kritik bir rol oynamaktadır. Ancak teknolojinin, dijital platformların ve sosyal medya teknolojilerinin hızla gelişmesiyle birlikte geleneksel CRM yaklaşımları yetersiz kalmaya başlamıştır. Bu bağlamda, Web 2.0 teknolojilerinin ortaya çıkması, müşteri işlemlerine odaklanan bir stratejiye dayanan CRM'in, müşteri ile şirket arasında etkileşim yaratmaya odaklanan bir stratejiye dayanan Sosyal CRM'e evrilmesine olanak sağlamıştır (Faase vd., 2011). Bu dönüşüm, CRM'in "sosyal" kavramıyla bütünleşmesini sağlamış ve sürece farklı unsurlar ekleyerek CRM'i daha etkin kullanılan, etkileşim odaklı bir yönetim sistemi ve işletme anlayışına dönüştürmüştür (Woodcock ve diğ., 2011). Sosyal CRM, CRM'in yerini almak yerine CRM ile uyum içinde çalışarak onu tamamlamakta ve daha etkili sonuçlar elde edilmesini sağlamaktadır. Web 2.0 teknolojilerini kullanarak müşteri etkileşimi, yalnızca CRM kullanan bir müşteri yönetimi olduğunda mümkündür (Faase vd., 2011). Sosyal CRM'in eklediği şeyler, şirket ile müşterileri, tedarikçileri ve ortakları arasında sosyal özellikler, işlevler, süreçler ve

farklı etkileşim biçimleridir (Greenberg, 2010).

Son yıllarda işletmeler, müşteri sadakatini artırmak, marka bilinirliğini güçlendirmek ve müşteri geri bildirimlerini daha etkin bir şekilde analiz edebilmek amacıyla sosyal CRM çözümlerine giderek daha fazla yönelmektedir. Ancak bu yeni yaklaşım, işletmeler için bazı zorlukları da beraberinde getirmektedir. Sosyal medyanın zamanla daha anlatımcı bir yapıya kavuşması, tüketicilerin görüş ve deneyimlerini paylaşarak diğer tüketiciler üzerinde daha fazla etki yaratmalarına olanak tanımaktadır. Bu durum, düşük maliyetli ve tarafsız bir iletişim aracı olarak sosyal medyanın pazarlama iletişiminin geleceği olarak görülmesine neden olmaktadır (Kotler, 2010:21). Öte yandan, şirket reklamlarının tüketiciler üzerindeki etkisi giderek zayıflamakta, tüketim alışkanlıklarını yönlendirme gücü azalmaktadır. Sosyal ağ platformlarını (Facebook, LinkedIn, Twitter vb.) benimseyen tüketiciler, bu kanallar aracılığıyla arkadaşlarıyla iletişim kurarken, aynı etkileşim biçimini şirketlerden de beklemeye başlamıştır. Müşteriler için, sosyal medya üzerinden arkadaşlarıyla olduğu gibi şirketlerle de iletişime geçmek doğal bir beklenti haline gelmiştir. Müşteri beklentilerinde yaşanan bu değişim, firmaların yeni teknolojilere yönele-

rek müşterileriyle daha fazla etkileşim kurmasını zorunlu hale getirmiştir (Trainor vd., 2014). İnternetin, özellikle Facebook, Twitter, Instagram ve Snapchat gibi sosyal ağ platformlarının kullanımındaki artış, müşteri ilişkilerini yönetmek isteyen pazarlamacılar için çeşitli fırsatlar ve zorluklar getirmiştir. Bu durum, işletmelerin müşteri verilerini yalnızca satış ve destek süreçlerinde değil, aynı zamanda sosyal medya etkileşimleri üzerinden de yönetmesini zorunlu hale getirmiştir (Kotlerve diğ., 2017). Bu doğrultuda, sosyal CRM uygulamalarını benimseyen şirketler, sürdürülebilir büyüme ve başarıya ulaşmada önemli bir avantaj elde etmektedirler.

Sosyal CRM'e dair akademik literatürün bu dönüşüme ve hızla değişen dijital pazarlama stratejilerine, müşteri ilişkileri yönetimindeki yeni yaklaşımlara ne ölçüde uyum sağladığı, araştırılmaya açık bir konudur. Günümüzde, belirli bir araştırma alanında üretilen bilginin etkisini belirlemek, gelişim yönlerini analiz etmek ve ölçümleme süreçlerini anlamak amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Bu doğrultuda, bibliyometrik analiz, araştırmacılar tarafından sıkça tercih edilen ve söz konusu amaçlara önemli katkılar sağlayan bir yöntem olarak öne çıkmaktadır (Kestane, 2024). Bibliyometrik analiz, geniş kapsamlı bilimsel verileri keşfetmek ve değerlendirmek için yaygın olarak kullanılan, titiz bir yöntemdir. Belirli bir alanın gelişim süreçlerini ortaya koyarken aynı zamanda bu alandaki yeni araştırma yönelimlerine de rehberlik eder (Ongun & Albayrak, 2024). Bu araştırmada, sosyal CRM alanındaki mevcut literatürün değerlendirilmesi amacıyla bibliyometrik analizin izlediği sistematik niceliksel literatür taraması (SQLR) yöntemi kullanılmıştır. Bu doğrultuda, sosyal CRM literatüründen ortaya çıkan ana temalar (daha önce yayınlanmış çalışmalar ve konular) belirlenerek alana kapsamlı bir bakış sunulması hedeflenmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın bu bölümünde, Sosyal CRM kavramı açıklığa kavuşturulmaya çalışılmış ve geleneksel CRM ile arasındaki farklar, avantajları ve işletmelere sunduğu stratejik faydalar ele alınmıştır. Literatür incelemesinde Sosyal CRM'in içeriksel ve biçimsel uygulanışı (Vural

ve Okmeydan, 2016), işletmelerin bu kavrama verdikleri önem (Kılıç, 2017), müşterilerin Sosyal CRM faaliyetlerinden memnuniyet düzeyi (Yolcu, 2018) ve turizm ile konaklama sektörlerinde sosyal müşteri ilişkileri yönetimi ve yetkinlikleri (Ergün ve Büyüker, 2019) üzerine çalışmalar tespit edilmiştir. Bununla birlikte, sosyal müşteri ilişkileri yönetimi uygulamalarının müşteri memnuniyeti, müşteri sadakati ve ürün tasarım süreçlerine etkisini inceleyen araştırmaların da literatürde yer aldığı görülmüştür (Karadeniz ve Gözüyükarı, 2015; Şekerefeli, 2018).

Bu çalışma, Sosyal CRM ile ilgili daha önce yapılan araştırmalardan belirli farklılıklar göstermektedir. İlk olarak, belirli bir bağlam veya Sosyal CRM kullanımının sonuçlarına odaklanmak yerine, Sosyal CRM alanının genel bir haritasını çıkarmayı hedeflemektedir. Ayrıca, 1981 yılından itibaren Web of Science'da yayımlanan tüm Sosyal CRM araştırma makalelerini içermesi nedeniyle konuyu daha geniş bir çerçevede ele almakta ve bu alandaki tarihsel gelişimi anlamaya katkı sunmaktadır. Bu yönüyle, yalnızca Sosyal CRM'in mevcut durumunu değil, aynı zamanda CRM çalışmalarının zaman içindeki eğilimlerini de ortaya koyarak çalışmanın literatüre önemli katkılar sunacağı öngörülmektedir.

Sonuç olarak, bu araştırma kapsamında aşağıdaki araştırma soruları (AS) yanıtlanmaya çalışılmıştır:

AS1: Sosyal CRM'deki mevcut yayın eğilimi nedir?

AS2: Sosyal CRM ile ilgili en fazla yayın yapan araştırmacılar kimlerdir?

AS3: Sosyal CRM hakkında en fazla atıf alan yazarlar, ülkeler ve kurumlar kimlerdir?

AS4: Sosyal CRM alanındaki hangi temalar, araştırmacılar arasında popülerdir?

AS5: Sosyal CRM literatüründe hangi araştırma boşlukları bulunmaktadır ve gelecekte hangi araştırma alanları ön plana çıkacaktır?

2.1. SocialCRM kavramı

Sosyal müşteri ilişkileri yönetimini (SCRM) doğru bir şekilde anlamak için, öncelikle geleneksel

müşteri ilişkileri yönetimini (CRM) kavramak gerekmektedir (Yasa, 2022). CRM, müşteriyi tanımayı, onların ihtiyaçlarını belirlemeyi ve buna göre hizmetler ve ürünler geliştirmeyi hedefler (Duran, 2001:2). CRM, yönetim ve teknoloji olmak üzere iki temel unsurdan oluşmaktadır. Teknoloji, firma ile müşterileri arasında verimli ilişkiler kurmak ve sürdürmek için kritik bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmeler, geleneksel CRM'i e-CRM, m-CRM ve nihayetinde Sosyal CRM'ye dönüştürmede önemli bir rol oynamıştır (Agrawal, 2020:1).

Geleneksel müşteri ilişkileri yönetimi, CRM 1.0 olarak bilinirken, "sosyal" ifadesinin CRM'in başına eklenmesiyle süreçte farklı özelliklerin ortaya çıkması ve tanımın değişmesi, kavramın yeni bir çağını simgeleyen CRM 2.0 olarak adlandırılmasını gerekli kılmıştır (Yasa, 2022). Sosyal medya pazarlamasının kullanımı, etkili bir CRM stratejisinin oluşturulmasında önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır (Elena, 2016: 785). CRM 2.0'ın gelişmesindeki en belirleyici etken, Web 2.0 teknolojilerinin ilerlemesidir. Web 2.0, sosyal medyanın temelini oluşturmakla birlikte, tek yönlü iletişimden çok yönlü, katılımcı ve yaratıcı iletişime geçişi mümkün kılmıştır. Bu değişim, tüketicilerin yalnızca pasif birer alıcı olmaktan çıkıp, söz sahibi olan ve değer yaratma sürecine katkı sağlayan işbirlikçilerine dönüşmesine yol açmıştır (Acker vd., 2011; Faase vd., 2011).

CRM 2.0, müşterilerle güvenilir ve şeffaf bir iş ortamı içinde karşılıklı fayda sağlayan işbirlikçi bir sohbeti teşvik etmek amacıyla tasarlanmış bir felsefe ve iş stratejisidir. Bu strateji, teknoloji platformları, iş kuralları, süreçler ve sosyal özelliklerle desteklenmektedir (Greenberg, 2010). Ancak, Sosyal CRM yalnızca bir teknoloji seti olarak sınıflandırılmaz; şirketlerin müşteri katılımı oluşturması ve güçlü ilişkiler geliştirmesi için özgün bir strateji olarak uygulanmalıdır (Faase, 2011).

Sosyal CRM, işletme ile müşteri arasında karşılıklı etkileşim sağlayarak, müşterilerin firma ile yaptıkları iletişimde daha fazla söz hakkı hissetmelerine olanak tanır. CRM'in temel amacı, kuruluşların stratejilerini değiştirerek ürün odaklı bir yaklaşımdan müşteri odaklı bir yaklaşıma

geçmeleridir. Bu süreçte amaç, müşterilere değer sunmak, onların ihtiyaçlarını anlamak ve onlara katma değerli hizmetler sağlamaktır. (Oren-Rogla ve Chalmers, 2016: 2). Diğer taraftan, Sosyal CRM'nin tanımında Web 2.0 kavramı, Faase ve diğerleri (2011) tarafından vurgulandığı gibi yalnızca kanal boyutunu ele almak, bu kavramı tam anlamıyla yansıtmayan eksik bir yaklaşımdır. Sosyal CRM'in bazı önemli tanımları, Tablo 1'de örnek olarak yer almaktadır.

Tablo 1. Sosyal CRM Tanımları

Tanım	Yazar/Yazarlar
CRM 2.0, müşterilerle güvenilir ve şeffaf bir iş ortamı içinde karşılıklı fayda sağlayan işbirlikçi bir sohbeti teşvik etmek amacıyla tasarlanmış bir felsefe ve iş stratejisidir.	(Greenberg, 2010)
Sosyal CRM, Web 2.0 kavramını kullanarak işletme ve müşteri arasındaki karşılıklı faydayı artırmayı hedefleyen bir CRM stratejisidir.	(Faase vd., 2001)
Sosyal CRM, sosyal medya teknolojilerinin kullanımıyla işletmelerin, müşterileriyle etkileşimde bulunarak elde ettikleri bilgileri toplama, entegrasyonunu sağlama ve bu bilgilere yanıt verme becerilerini ifade eder.	(Trainor, 2013)
Sosyal müşteri ilişkileri yönetimi, sosyal medya ortamları üzerinden gerçekleştirilen müşteri ilişkileri yönetimini ifade eder ve kuruluşlara ile markalara, zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın müşterileriyle karşılıklı iletişim kurma imkânı sağlayan önemli bir stratejik araçtır.	(Yüzel, 2013)
Sosyal CRM, klasik "birden çoğa" müşteri iletişimini, birçok müşteriyle yapılan bireysel "bire bir" etkileşimlere dönüştürme potansiyeline sahip bir yaklaşımdır.	(Alt ve Reionhold, 2012)

2.2. Sosyal CRM ve geleneksel CRM karşılaştırması

Geleneksel CRM ve Sosyal CRM, her ne kadar birbirine yakın kavramlar olsalar da aralarında belirgin farklar vardır. Bu farklar, müşteri etkileşimi, stratejiler, güç dinamikleri ve kullanılan teknolojilerle ilgilidir.

CRM'in temel amacı, kuruluşların stratejilerini

değiştirerek ürün odaklılıktan müşteri odaklılığa geçiş yapmalarını sağlamaktır. Bu süreç, müşteriler için değer yaratmayı, onların ihtiyaçlarını anlamayı ve katma değerli hizmetler sunmayı hedefler. Sonuç olarak, şirketin değeri artar ve rakiplerine karşı stratejik bir avantaj elde edilir, çünkü memnun müşterilerle ilişkiler kurmak ve onları elde tutmak daha kolay hale gelir (Orenga-Roglá ve Chalmeta, 2016: 2). Geleneksel CRM modeli, müşterilerin pasif olduğunu ve bir şirketin eylemlerine öncelikle satın alma davranışlarıyla yanıt verdiğini varsayar. Sosyal medyanın CRM'i etkilemesinin temel bir yolunun, müşterilere şirketle etkileşim kurma fırsatları sağlayarak ilişkide aktif katılımcılar olmalarına izin vermek olduğunu öne sürmektedir. Bir kullanıcı belirli bir markayla ilgili içerik ürettiğinde, şirketle etkileşime giriyor demektir (Harrigan vd., 2020:2). CRM'de mevcut bir yeteneğe sahip kuruluşlar için sosyal medyanın entegrasyonu, S-CRM'de gelişmiş bir yetenek yaratacak kadar yıkıcıdır ve bu, geleneksel CRM'den birkaç önemli açıdan farklıdır (Harrigan ve diğ., 2020). Bu alanda hem yöneticilere hem de araştırmacılara rehberlik edebilmek için bütüncül ve disiplinler arası araştırmalara duyulan ihtiyaç giderek artmaktadır (Harrigan vd., 2020: 2). Sosyal medyanın giderek daha popüler hale gelmesi, şirketlerin sadece geleneksel CRM yöntemleriyle yetinmemeleri gerektiğini ve yeni CRM yetenekleri geliştirmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır. Sosyal medya, mevcut CRM sistemleriyle entegre edilerek, müşteri memnuniyetini artıracak yeni fırsatlar sunabilir ve müşteri ilişkilerini yönetmek için bu etkileşimli platformlardan daha etkili bir şekilde faydalanılabilir (Kim ve Wang, 2019: 42). Sosyal CRM kavramının ortaya çıkışıyla, müşteri ilişkileri yönetimindeki güç dengesi değişmiş ve bu güç, firmalardan tüketicilere geçmiştir. Geleneksel CRM'de, tüketiciler genellikle pasif bir rol üstlenirken, sosyal CRM süreciyle birlikte tüketicilerin aktif bir şekilde etkileşimde bulunması hedeflenmiştir. Bu, müşteri yönetimi anlayışından ziyade müşterinin sürece dahil edilmesine olanak tanımaktadır. Geleneksel CRM'de, tüketiciler yalnızca alıcı konumundayken, sosyal medya sayesinde tüketiciler ürünler ve markalar hakkında yorum yapabilir, fikirlerini paylaşarak kamuoyu oluşturabilir hale gelmiştir. Böylece sosyal medya, geleneksel CRM'yi dönüştürerek

daha etkileşimli ve güçlü bir müşteri katılımı ortamı yaratmıştır (Karagülle ve Çaycı, 2014).

Zamanla daha fazla işletme, markasını tanıtmak ve tüketicilerle daha etkin bir iletişim kurmak amacıyla sosyal medyayı kullanma yoluna gitmektedir (Paliouras ve Siakas, 2017: 20). Sosyal CRM, geleneksel CRM'nin sosyal medya platformlarıyla entegrasyonudur (Marolt vd., 2015: 260). Bazı öne çıkan sosyal ve geleneksel CRM karşılaştırmasından örnekler ise Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2. Geleneksel CRM ve Sosyal CRM Karşılaştırması

Kriter	Geleneksel CRM	Sosyal CRM	Kaynak
Müşteri Rolü	Pasif, yalnızca satın alma davranışlarıyla tepki verir.	Aktif, marka hakkında içerik üretilebilir ve kamuoyu oluşturabilir.	(Harrigan vd., 2020:2; Karagülle ve Çaycı, 2014)
Etkileşim Dinamiği	Tek yönlü iletişim (şirket → müşteri).	Çift yönlü ve etkileşimli iletişim (müşteri ↔ şirket).	(Kim ve Wang, 2018:42; Karagülle ve Çaycı, 2014)
Veri Kullanımı	Satış verileri ve müşteri geçmişini analiz edilir.	Sosyal medya verileri ve müşteri etkileşimleri analiz edilir.	(Lin vd., 2017; Steinhoff vd., 2018)
Stratejik Yaklaşım	Ürün odaklı.	Müşteri odaklı, sosyal katılım teşvik edilir.	(Orenga-Roglá ve Chalmeta, 2016:2)
Teknoloji Kullanımı	Geleneksel CRM yazılımları, müşteri veritabanları.	Sosyal medya entegrasyonu, büyük veri ve analitik araçları.	(Marolt vd., 2015:260; Dubey vd., 2020:115)
Güç Dinamikleri	Şirketin kontrolünde.	Güç, firmalardan tüketicilere geçmiştir.	(Karagülle ve Çaycı, 2014)
Müşteri İlişkileri	Şirket tarafından yönetilir.	Müşteri, sürece dahil edilir ve etkileşime geçer.	(Malthouse vd., 2013:271)

Günümüzde müşteri ilişkileri yönetimi (CRM), geleneksel veri tabanlı yaklaşımların ötesine geçerek dijital dünyaya entegre olmuş durumdadır. Bu dönüşümün en önemli unsurlarından biri Social CRM (Sosyal CRM) kavramıdır. CRM bilgi teknolojileri ile evrimine devam etmektedir. Gelecek nesil CRM sistemlerinde Sosyal CRM'in rolünün daha da artacağı öngörülmektedir. Özellikle yapay zeka destekli analizler, chat-bot entegrasyonları ve gerçek zamanlı müşteri desteği gibi faktörlerin, bu alanın ilerlemesine önemli bir katkı sağlayacağı söylenebilir.

3. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın amacı, gerçekleştirilen analizler ve elde edilen bulgular sunulmuştur.

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu bölümde, nicel veriler ve sayısal ölçüm göstergeleri kullanılarak sosyal CRM kavramına yö-

nelik gerçekleştirilen bibliyometrik analizlerin sonuçları sunulmakta, bu sayede kavrama dair yapılan çalışmalar bütünsel bir bakış açısıyla araştırmacıların ilgisine sunulmaktadır. Araştırmanın giriş kısmında belirtilen hedefler doğrultusunda, bu çalışmada sosyal CRM ile ilgili mevcut yayın eğiliminin ne olduğu, kavramla ilgili en etkili makalelerin hangileri olduğu, en fazla yayın yapan ve en fazla atıf alan araştırmacıların kimler olduğu, hangi ülke ve kurumların ön planda olduğu, bilim insanları arasında sosyal CRM konusunda en popüler temaların neler olduğu ve bu alanda gelecekte hangi araştırma alanlarının ön plana çıkacağı gibi sorulara yanıt aranmaktadır.

Veri ve Analiz

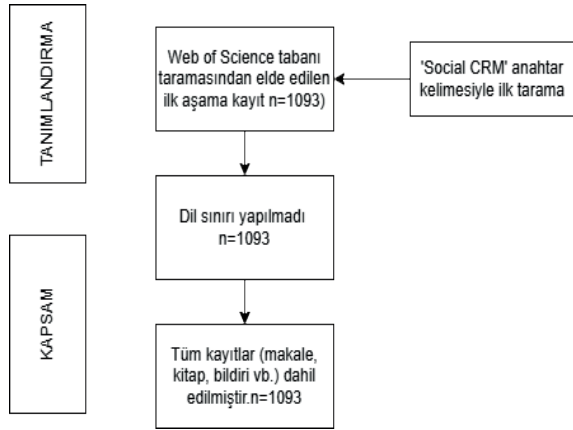
Araştırma amacına ulaşmak için bibliyometrik analiz ve literatür taraması yapılmıştır. Bibliyometrik analiz, büyük veri setlerini keşfetmek ve analiz etmek için yaygın olarak kullanılan titiz bir yöntem olup, belirli bir alanın evrimsel gelişimini ortaya koyar ve bu alandaki yeni yönleri keşfetmemize olanak tanır (Kumar vd., 2021). Ayrıca, bibliyometrik analiz, ülkeler, kurumlar, konu alanları ve dergiler gibi çeşitli araştırma konularını belirleme, değerlendirme ve analiz etme konusunda sıklıkla başvurulmuş bir tekniktir (Huang vd., 2006). Bibliyometri, bilimsel yayınların yazar, konu, alan, atıf, kurum, ülke gibi çeşitli bilgilerini matematiksel ve istatistiksel araçlar kullanarak nicel bir şekilde analiz etmeye yönelik bir yöntemdir. Bu yöntem, belirli bir alandaki disiplinler, konular, kurumlar, yazarlar arası iş birliği ve diğer ilişkilere dair değerli ipuçları sunar (Al & Tonta, 2004; Bellis, 2009; Broadus, 1987; Osareh, 1996; Zan, 2012). Bibliyometrik analizler sayesinde; yazarlar, ülkeler, üniversiteler, dergiler ve atıflar gibi veriler üzerinden üretkenlik ölçümleri yapılabilir, ayrıca literatürdeki boşluklar, yeterli ve yetersiz araştırma alanları, iş birlikleri, fırsatlar ve alanla ilgili bulguların etkileri hakkında nicel veriler elde edilebilir (Çuhadar, 2024). Bibliyometri, ilgili konu alanındaki verileri grafik ve tablolara dökerek sayısal okumalar ve analizler yapılmasını kolaylaştırırken, Google Scholar, Scopus, Web of Science (WoS), ULAK-BİM, Microsoft Academic gibi veri tabanlarının gelişimi de yıllarca biriken bilimsel araştırmala-

rın kapsamlı bir şekilde incelenmesine ve analiz edilmesine olanak sağlamıştır (Aslançı, 2022). Veri bilimi ve operasyonel araştırmadan çeşitli diğer disiplinlere kadar bibliyometrik metodolojinin etkisi, geniş bir şekilde kabul görmesinde önemli bir faktör olmuştur (Doulani, 2020).

Literatürde farklı bibliyometrik analiz araçları kullanılmaktadır. Bu araçlardan biri olan VOSviewer, ağ verilerine dayalı haritalar oluşturmak ve bu verileri keşfetmek için kullanılan bir yazılım aracıdır (Çuhadar, 2024). VOSviewer, literatürdeki çalışmaların ağ, bibliyografik ve metin verilerine dayalı haritalar oluşturulmasını, görselleştirilmesini ve çeşitli bağlamlarda keşfedilmesini sağlayan ücretsiz, açık kaynaklı bir bibliyometrik haritalama aracıdır. İşlevselliği, kullanıcı dostu arayüzü ve güvenilir çıktıları sayesinde, 2010 yılından itibaren uluslararası literatürde giderek daha fazla tercih edilmektedir (Kestane, 2024). Bu çalışma kapsamında Vosviewer yazılımı tercih edilmiştir.

Mevcut çalışmada veriler, Web of Science veri tabanından elde edilmiştir. 1 Aralık 2024 tarihinde, Web of Science (WOS) veri tabanında “social CRM” anahtar sözcüğüyle “tüm alanlar” (full-record) seçilerek yapılan aramada toplam 1093 sonuca ulaşılmıştır. Veri tabanında gerçekleştirilen tarama sonucunda elde edilen dokümanlar, makale, kitap, bildiri gibi farklı türlerde olup dil açısından herhangi bir kısıtlama uygulanmamıştır. Yapılan tarama sonucunda, 1981 yılından 2024 yılına kadar farklı disiplinlerden toplam 1093 makale araştırmaya dahil edilmiştir. Elde edilen veriler, yazar, atıf, dergi, ülke, kurum ve anahtar kelimeler analiz edilerek VOSviewer programı aracılığıyla incelenmiştir. İlk sıradaki veriler detaylı şekilde sunulmuş ve çalışmaların yoğunlaştıkları alanlar açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmada kullanılan veri tabanı ise Web of Science’da endekslenen içeriklerdir (Şekil 1).

Şekil 1. Kaynak Seçimi Akış Diyagramı

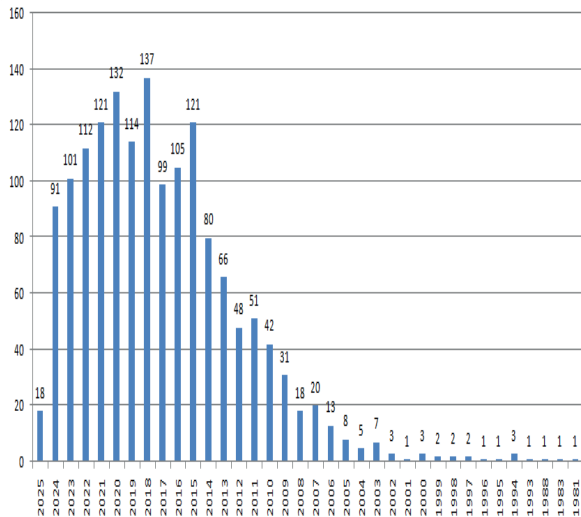
4. ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu bölümde, çalışmada elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Sosyal CRM alanına ait veriler, VOS-viewer programı kullanılarak analiz edilmiş ve bulgular tablolar ve şekillerle detaylı bir şekilde sunulmuştur.

4.1. Yıllar bazında Social CRM ile ilgili yapılan yayın sayısı

Sosyal CRM kavramı ile ilgili yapılan analizlerde ilk yayının 1981 yılında yayınlandığı ve tek bir yayından oluştuğu, yıllar itibarıyla yayın sayısının arttığı ve en çok yayının 2018 yılında 137 çalışmadan oluştuğu görülmektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Yıllar Bazında Yayın Sayısı

4.2. Social CRM konusunda en fazla yayın yapan araştırmacılar

Sosyal CRM ile ilgili yayın yapan çok sayıda araştırmacı mevcuttur. Ancak, bu yazarlar arasında en fazla yayını bulunan ilk 10 yazar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tabloya göre, en fazla yayına sahip olan yazarlar arasında ilk sırada 12 yayınlı May, Carl R., ikinci sırada 11 yayınlı Vrontis, Demetris ve üçüncü sırada ise 10 yayınlı Thomas, Sujo bulunmaktadır.

Tablo 3. En Çok Yayını Olan İlk 10 Yazar

Yazar Adı	Makale Sayısı
May, Carl R.	12
Vrontis, Demetris	11
Thomas, Sujo	10
Mickenzie, Craig R. M.	8
Hardy, Chris J. D	7
Marshall, Charles R.	7
Warren, Jason D.	7
Bhatt, Viral	7
Patel, Ritesh	7
Thassou, Alkis	7

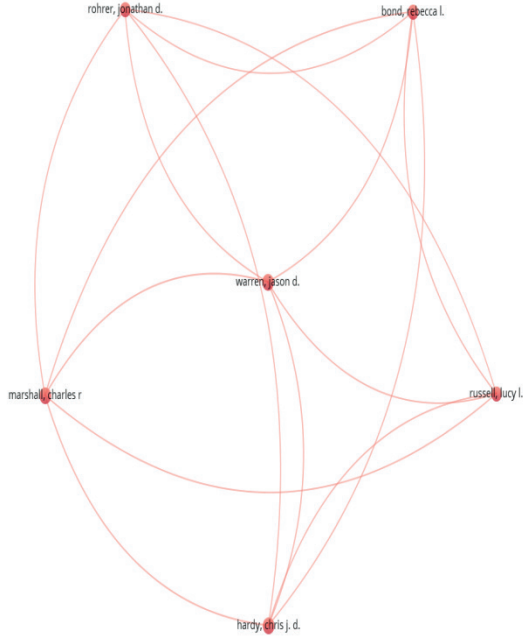
4.3. Ortak Yazar Analizi (Co-authorship of Authors)

Yazarların ortak yazarlık analizine dayalı olarak, en fazla bağlantıya sahip ve iş birliği yapan yazarlar belirlenmiş ve en az 1 yayın ile en az 1 atıf kriteri dikkate alınarak bir ağ haritası oluşturulmuştur (Şekil 3).

Yapılan analiz sonucunda, en yüksek bağlantıya sahip isimler arasında 6 kümede birleşen 54 kalem ve toplamda 355 bağlantı olduğu tespit edilmiştir. Tüm kümeler içinde bağlantı gücü en yüksek 5 yazar, tüm kümeler içinde yapılan analizlere göre sırasıyla şu şekildedir: Hardy, Chris J.D V. (7 yayın, 231 bağlantı, toplam bağlantı gücü 74), Marshall, Charles R. (7 yayın, 231 bağlantı, toplam bağlantı gücü 74), Warren, Jason D. (7 yayın, 231 bağlantı, toplam bağlantı gücü 74), Rohrer, Jonathan D. (6 yayın, 227 bağlantı, toplam bağlantı gücü 67) ve Bond, Rebecca I. (6 yayın, 224 bağlantı, toplam bağlantı gücü 66). Ortak yazarlar arasında yapılan bu bağlantı haritası, yazarların yayın veya atıf sayıları ile bağlantıların arasındaki ilişkinin doğru orantılı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, daha fazla yayın

yapan ya da daha fazla atıf alan yazarların, daha güçlü iş birliği ve bağlantılara sahip olduğunu göstermektedir.

Şekil 3. Ortak Yazar Analizi

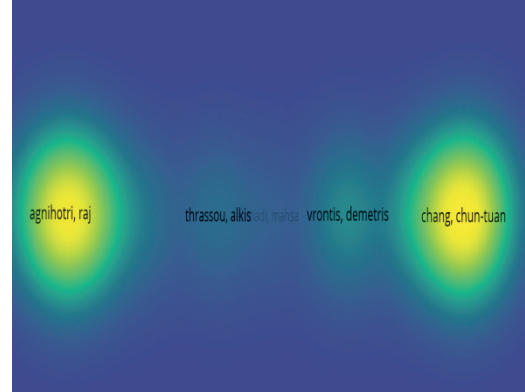
4.4. Yazarların Atıf Analizi (Citation of Authors)

Atıf ağlarını tespit etmek amacıyla en az 1 yayın ve en az 1 atıf kriteriyle yapılan yazar atıf analizine dayalı ağ haritası çıkarılmıştır. Bu analizde, birbirine bağlantılı olan 826 birim üzerinden toplam 20 küme, 1150 bağlantı ve 13525 bağlantı gücü tespit edilmiştir. Şekil 3'te görülebileceği üzere, en fazla atıf alan ve bağlantı gücü en yüksek olan 5 yazar sırasıyla Chang, Chun-Tuan (6 doküman, toplam 418 bağlantı), Agnihotri, Raj (4 doküman, toplam 362 bağlantı), Vrontis, Demetris (11 doküman, 358 bağlantı), Trainor, Kevin J. (3 doküman, toplam 325 bağlantı) ve Rapp, Adam (3 doküman, toplam 267 bağlantı) olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre Vrontis, Demetris 11 dokümanla en fazla yayın yapan yazardır ancak Chang, Chun-Tuan bağlantı gücü açısından daha etkilidir. Bu durum, yayın sayısının tek başına etki gücünü belirlemediğini, atıf sayısının ve bağlantıların daha önemli olduğunu gösterir.

Trainor, Kevin J. ve Rapp, Adam gibi bazı yazarlar az yayın yapmasına rağmen yüksek bağlantı gücüne sahiptir. Bu durum, yazarların az ama

etkili yayınlar yaptıklarını göstermektedir.

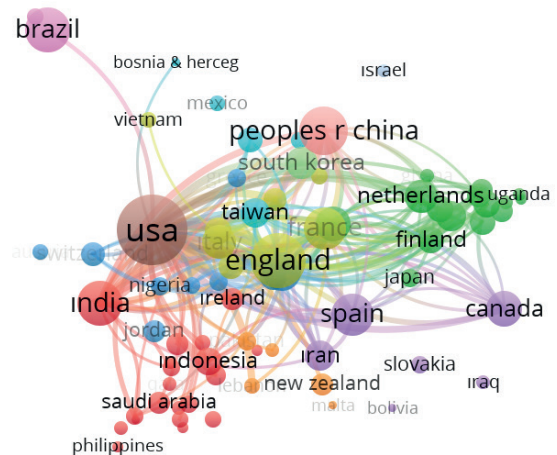
Şekil 4. Yazarların Atıf Analizi

4.5. Ülkelerin Atıf Analizi (Citation of Countries)

Yayınların menşei ülkelerine göre aldıkları atıfları analiz edebilmek için, her bir ülkeden en az 1 eser yayınlanması ve 1 atıf alınması şartı ile ilişkili olan 79 gözlem birimi üzerinden ağ haritası oluşturulmuştur. Bu analizde, 12 küme, 941 bağlantı ve toplam 4253 bağlantı gücü elde edilmiştir. En fazla atıf alan 5 ülke sırasıyla ABD (12949 atıf), İngiltere (7649 atıf), Avustralya (4223 atıf), Fransa (4020 atıf) ve Almanya (3680 atıf) olmuştur. Toplam bağlantı gücü açısından ise sıralama değişmiştir; ABD ve İngiltere'nin sıralamaları aynı kalırken, üçüncü sıraya Hindistan, dördüncü sıraya Çin ve beşinci sıraya Avustralya yerleşmiştir. Eser sayısı bakımından ise ABD (262 yayın), İngiltere (133 yayın), Çin (96 yayın), Hindistan (80 yayın) ve Brezilya (79 yayın) sıralanmıştır (Şekil 5).

Şekil 5. Ülkelerin Atıf Analizi

4.6. Kurumların Atıf Analizi (Citation of Organizations)

Kurumlar arası atıflara dair ağ haritası oluşturulurken, bir kurum tarafından en az bir eser yayınlanması ve bir atıf alınması kriterine göre ilişki bulunan 1000 gözlem birimi üzerinden analiz gerçekleştirilmiştir. Şekil 6'da görüleceği gibi, Southampton Üniversitesi 15 eserle, UCL (University College London) 15 eserle, Nicosia Üniversitesi 14 eserle, Islamic Azad Üniversitesi 11 eserle ve Leeds Üniversitesi de 11 eserle ilk beşte yer almaktadır. En fazla atıf alan üniversiteler arasında ise Univ Auckland (1466 atıf), Southampton Üniversitesi (1326 atıf), Newcastle Üniversitesi (1324 atıf), Glasgow Üniversitesi (1238 atıf) ve Leeds Üniversitesi (1234 atıf) öne çıkmaktadır. Toplam 34 küme, 6169 bağlantı ve toplam bağlantı gücü 7646 olarak tespit edilmiştir (Şekil 7)

Şekil 6. Kurumların Doküman Analizi

Şekil 7. Kurumların Atıf Analizi

4.7. Anahtar Sözcük Analizi (Co-occurrence of All Keywords)

Anahtar sözcük analizinde, en az 3 kez geçen ve aralarında ilişki bulunan 202 gözlem birimi ile yapılan analiz sonucunda toplam 18 küme, 912 bağlantı ve 1322 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir. Şekil 8'de görüldüğü üzere, Social CRM ile ilgili yayınlarda en sık kullanılan anahtar kelimeler sırasıyla "cause-related marketing"

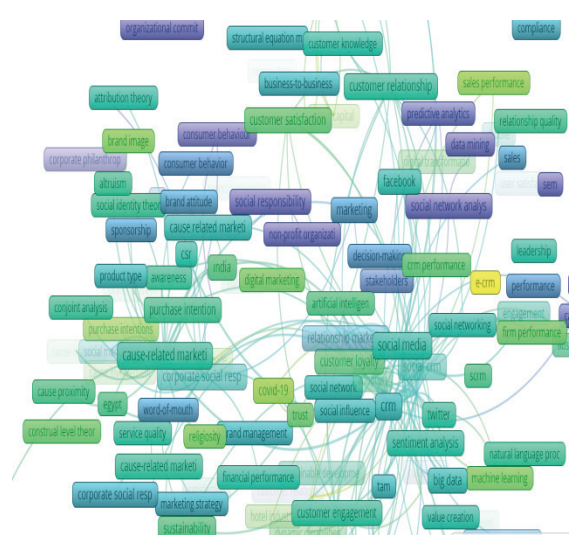
(122 tekrar), "crm" (88 tekrar) ve "socialmedia" (78 tekrar) ifadeleridir.

Toplam bağlantı gücü açısından en güçlü ifadeler yine aynı kelimelerden oluşmakla birlikte sıralamaları değişmiştir. İlk sırada 177 bağlantı gücüyle "socialmedia", ikinci sırada 167 bağlantı gücüyle "crm" ve üçüncü sırada ise 154 bağlantı gücüyle "cause-related marketing" yer almaktadır. 2022 yılından itibaren ise (Şekil 9, açık yeşil alanlar) "salesperformance, customer experience, digital marketing, machine learning, brand image, customer satisfaction, firm performance" gibi anahtar kelimelerin kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Şekil 8. Anahtar Sözcük Analizi

Şekil 9. Yıllara Göre Anahtar Sözcük Analizi

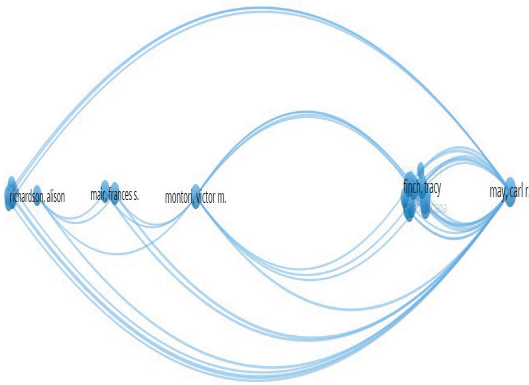

4.8. Yazarların Bibliyografik Eşleşme Analizi (Bibliographic Coupling of Authors)

Yazarlar arasındaki bibliyografik eşleşme, iki bağımsız kaynağın ortak bir esere atıfta bulunması durumunu tanımlar. Daha fazla ortak referansa

sahip yazarlar, akademik olarak daha yakın kabul edilir. En az bir eser yayınlamış ve 100 atf almış olan 147 birimle yapılan analiz sonucunda, 11 küme, 3482 bağlantı ve toplamda 71156 bağlantı gücü elde edilmiştir. Şekil 10'da, en fazla bibliyografik eşleşmeye sahip yazarlar sırasıyla 1864 alıntı ve 3855 toplam bağlantı gücüyle May, Carl R.; 1341 alıntı ve 2050 toplam bağlantı gücüyle Finch, Tracy; 1092 alıntı ve 1903 toplam bağlantı gücüyle Montori, Victor M. olarak belirlenmiştir. Şekilde ayrıca Richardson, Alison ve Mair, Frances gibi yazarların da dikkat çeken isimler arasında olduğu görülmektedir.

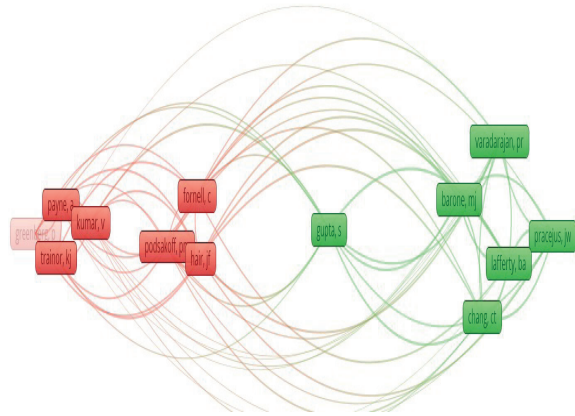
Şekil 10. Yazarların Bibliyografik Eşleşme Analizi

4.9. Yazarların Ortak Atıf Analizi (Co-citation of Co-authors)

Ortak Atıf Analizi (Co-Citation of Authors), iki yazarın aynı kaynakça içinde birlikte atıf alması durumunu ifade eder. Eğer iki yazar birden fazla çalışma içinde birlikte referans gösteriliyorsa, aralarındaki ortak atıf bağı güçlenir. Atıf sayısı minimum 100 olarak belirlenip 13 birim üzerinden yapılan analize göre, toplamda 2 küme, 67 bağlantı ve 4061 toplam bağlantı gücü elde edilmiştir. Şekil 11'de, en fazla ortak atıf yapılan yazarlar sırasıyla Hair JF. (245 atıf ve 855 toplam bağlantı gücü), Lafferty, BA. (222 atıf ve 1194 bağlantı gücü) ve Chang, C.T. (180 atıf ve 1055 bağlantı gücü) olarak belirlenmiştir.

Şekil 11. Yazar Ortak Atıf Analizi

5. SONUÇ

Bu çalışmada, sosyal CRM (Social CRM) alanında yapılan bilimsel yayınlar, bibliyometrik analizle incelenmiş ve çeşitli veriler elde edilmiştir. Analiz sonuçları, sosyal CRM'in tarihsel gelişimini ve mevcut durumunu detaylı bir şekilde ortaya koymuş, literatürdeki önemli eğilimler ve gelecekteki araştırma alanlarına ışık tutmuştur.

İlk olarak, sosyal CRM ile ilgili yapılan yayın sayısının yıllar içinde önemli bir artış gösterdiği belirlenmiştir. Bu artış, sosyal medyanın iş dünyasındaki etkisinin arttığı ve şirketlerin müşteri ilişkileri yönetimi anlayışlarını dijitalleşen dünyaya uyarlamaya başladıkları bir dönemi yansıtmaktadır. Ayrıca, bu alanda en fazla yayın yapan yazarların Carl R. May, Demetris Vrontis ve Sujo Thomas olduğu, ancak atıf sayıları ve bağlantı güçleri bakımından Chang Chun-Tuan ve Agnihotri Raj gibi isimlerin daha etkili olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, yayın sayısının yalnızca niceliksel bir gösterge olduğuna, atıf ve bağlantı güçlerinin daha büyük bir akademik etkiyi ifade ettiğine işaret etmektedir.

Ülkeler bazında yapılan atıf analizine göre, ABD ve İngiltere, sosyal CRM literatüründe önde gelen ülkeler arasında yer almaktadır. Bu ülkelerin, akademik iş birlikleri ve kaynaklar yoluyla bu alana önemli katkılarda bulunduğu görülmektedir. Ülkeler arasındaki atıf ve yayın sayıları, sosyal CRM'in global anlamda yaygınlık kazandığını göstermektedir. Ayrıca, bu alanda en fazla atıf alan üniversiteler arasında Southampton Üniversitesi ve University College London gibi kurumlar ön plana çıkmıştır. Bu bulgu, söz konusu üniversitelerin sosyal CRM alanında

gerçekleştirdikleri etkili araştırmaların uluslararası düzeyde büyük bir yankı uyandırdığını göstermektedir.

Anahtar kelime analizleri, sosyal CRM alanındaki mevcut eğilimleri de yansıtmaktadır. Bu alanda en çok kullanılan anahtar kelimeler “cause-related marketing”, “crm” ve “socialmedia” gibi terimler olup, son yıllarda ise “salesperformance”, “customerexperience” ve “machinelearning” gibi daha spesifik konular ön plana çıkmıştır. Bu durum, sosyal CRM’in sadece müşteri ilişkileri yönetimi değil, aynı zamanda dijital pazarlama ve yapay zeka gibi diğer işlevsel alanlarla da entegre olmaya başladığını göstermektedir.

Son olarak, sosyal CRM literatüründe yeni fırsatlar ve araştırma alanlarının ortaya çıkması beklenmektedir. Özellikle yapay zeka, dijital pazarlama ve müşteri deneyimi gibi kavramların sosyal CRM ile entegrasyonu, gelecekteki çalışmalarda daha fazla odaklanılması gereken konular arasında yer almaktadır. Bu çalışmanın bulguları, akademik araştırmaların yanı sıra işletmelere de önemli bilgiler sunmakta olup, sosyal CRM stratejilerinin geliştirilmesine katkıda bulunabilir.

Gelecekte yapılacak araştırmalar, sosyal CRM’in etkilerini daha derinlemesine inceleyerek, yeni yöntemler ve teknolojiler ile bu alanda inovasyon yaratılmasına olanak sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- ACKER, O., GRÖNE, F., AKKAD, F., PÖTSCHER, F. ve YAZBEK, R. (2011). *Social CRM: How companies can link into the social web of consumers*. *Journal of Direct, Data and Digital Marketing Practice*, 13(1), 3-10.
- AGRAWAL, S. R. (2020). *Adoption of WhatsApp for Strengthening Internal CRM Through Social Network Analysis*. *Journal of Relationship Marketing*, 1-21. doi: 10.1080/15332667.2020.1802643
- AL, U., & TONTA, Y. (2004). Atıf analizi: Hacettepe Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü tezlerinde atıf yapılan kaynaklar. *Bilgi Dünyası*, 5(1), 19-47.
- ALT, R., & REINHOLD, O. (2012). SOSYAL MÜŞTERİ İLİŞKİLERİ YÖNETİMİ (SOSYAL CRM). *BUSINESS & INFORMATION SYSTEMS ENGINEERING*, 4, 287-291. <https://doi.org/10.1007/s12599-012-0225-5>

ASLANCI, S. (2022). Araştırma Sorgulamaya Dayalı Öğrenme: Bibliyometrik Bir Analiz. *Scientific Educational Studies*, 6(1), 1-25.

BELLIS DE, N. (2009). *Bibliometrics and citation analysis: from the science citation index to cybermetrics*. Scarecrow Press.

BROADUS, R. (1987). Toward a definition of “bibliometrics”. *Scientometrics*, 12(5-6), 373-379.

ÇUHADAR, Y. (2024). Yoksul Yanlısı Turizm Bağlamında Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi: Web of Science Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 12(1), 204-226.

DOULANI, A. (2020). A bibliometric analysis and science mapping of scientific publications of Al Zahra University during 1986–2019. *Libr. HiTech*, 39, 915–935.

DURAN, M. (2001). CRM: Çok konuşulan ama az bilinen bir kavram. www.danismend.com [Erişim Tarihi: 26.04.2005].

ELENA, C. A. (2016). *Social Media—A Strategy in Developing Customer Relationship Management*. *Procedia Economics and Finance*, 39, 785-790.

ERGÜN, E. & BÜYÜKER İŞLER, D. (2019). İlişkisel pazarlama kapsamında sosyal müşteri ilişkileri yönetimi ve konaklama işletmelerinde bir uygulama. *Journal of International Social Research*, 12(62).

FAASE, R., HELMS, R. & SPRUIT, M. (2011). Web 2.0 in the CRM domain: defining social CRM. *International Journal of Electronic Customer Relationship Management*, 5(1), 1-22.

FAASE, R., HELMS, R. ve SPRUIT, M. (2011). *Web 2.0 in the CRM domain: defining social CRM*. *International Journal of Electronic Customer Relationship Management*, 5(1), 1-22.

Greenberg, P. (2009). Social CRM comes of age. ORACLE. Erişim: https://hosteddocs.ittoolbox.com/social-crm-comes-of-age_paul-greenberg.pdf

GREENBERG, P. (2010). The impact of CRM 2.0 on customer insight. *Journal of Business & Industrial Marketing*, 25(6), 410-419.

HARRIGAN, P., MILES, M. P., FANG, Y., & ROY, S. K. (2020). The Role of Social Media in the Engagement and Information Processes of Social CRM. *International Journal of Information Management*, 54, 102151.

HARRIGAN, P., MILES, M. P., FANG, Y., & ROY, S. K. (2020). The role of social media in the engagement and information processes of social CRM. *International Journal of Information Management*, 54, 102151.

HUANG, Y.L., HO, Y.S., & CHUANG, K.Y. (2006). Bibliometric analysis of nursing research in Taiwan 1991–2004. *Journal of Nursing Research*, 14, 75–81.

KARADENİZ, M. & GÖZÜYUKARI, M. (2015). Sosyal

CRM uygulayan şirketler tarafından sunulan hizmet kalitesinin müşteri memnuniyeti üzerine etkisi. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, Cilt 11, Sayı 44, 239-256.

KARAGÜLLE, A. E., & ÇAYCI, B. (2014). Sosyal Medyanın Bir İletişim Ortamı Olarak Müşteri Memnuniyetinde Kullanımı. *International Trends and Issues in Communication & Media Conference 2014*, 153.

KESTANE, S. Ü. (2024). CRM (Customer Relationship Management) kavramı üzerine yapılan çalışmaların VOSviewer ile bibliyometrik analizi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33(1), 311-329.

KILIÇ, A. (2017). Sosyal müşteri ilişkileri yönetimi ve Türkiye'deki devlet ve vakıf üniversitelerin değerlendirilmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 64, 317-340.

KIM, H. G., & WANG, Z. (2019). "Defining and Measuring Social Customer-relationship Management (CRM) Capabilities", *Journal of Marketing Analytics*, 7(1), 40-50. *Marketing*, 39, 15-26. <https://doi.org/10.1108/00251741211194903>

KIM, H. G., & WANG, Z. (2019). Defining and Measuring Social Customer-relationship Management (CRM) Capabilities. *Journal of Marketing Analytics*, 7(1), 40-50.

KOTLER, P. (2010). *Pazarlama 3.0 (ürün, müşteri, insan ruhu)*. Çev. K. Dünder. İstanbul: Optimist Yayın Dağıtım.

KOTLER, P., KARTAJAYA, H. & SETIAWAN, I. (2017). *Pazarlama 4.0*. İstanbul: Optimist Yayın Grubu.

KUMAR, V., RAMACHANDRAN, D., & KUMAR, B. (2021). Influence of new-age technologies on marketing: A research agenda. *Journal of Business Research*, 125, 864-877. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.01.007>

LIN, X., LI, Y., & WANG, X. (2017). Social commerce research: Definition, research themes and the trends. *International Journal of Information Management*, 37(3), 190-201.

MAROLT, M., PUCIHAR, A., & ZIMMERMANN, H. D. (2015). Social CRM Adoption and Its Impact on Performance Outcomes: A Literature Review. *Organizacija*, 48(4), 260-271.

ONGUN, U. & ALBAYRAK, A. I. (2024). İkinci konut ve turizm konulu araştırmaların haritalanması: Bradford, Lotka ve Zipf yasalarını kullanan bir bibliyometrik analiz. *Turizm Araştırmaları IV*, 89.

ORENGA-ROGLÁ, S. & CHALMETA, R. (2016). Social customer relationship management: taking advantage of Web 2.0 and Big Data technologies. *SpringerPlus*, 5, 1462. DOI: [10.1186/s40064-016-3128-y](https://doi.org/10.1186/s40064-016-3128-y).

ORENGA-ROGLÁ, S., & CHALMETA, R. (2016). "Social customer relationship management: Taking ad-

vantage of Web 2.0 and Big Data technologies", *SpringerPlus*, 5(1), 1-17. <https://doi.org/10.1186/s40064-016-3128-y>

OSAREH, F. (1996). Bibliometrics, citation analysis and co-citation analysis: A review of literature I. *Libri*, 46(3), 149-158.

PALIOURAS, K., & SIAKAS, K. V. (2017). Social Customer Relationship Management. *International Journal of Entrepreneurial Knowledge*, 5(1), 20-34.

RENGA-ROGLÁ, S., & CHALMETA, R. (2016). Social Customer Relationship Management: Taking Advantage of Web 2.0 and Big Data Technologies. *SpringerPlus*, 5(1), 1-17.

STEINHOFF, L., ARLI, D., WEAVER, S., & KOZLENKOVA, I. V. (2018). Online relationship marketing. *Journal of the Academy of Marketing Science*, <https://doi.org/10.1007/s11747-018-0621-6>

ŞEKEREFELİ, B. (2018). *The Effect of Social CRM on Product Design: Case of Marketing Campaign Design in Retail Businesses*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

TRAINOR, K. (2013). *Relating Social Media Technologies to Performance: A Capabilities-Based Perspective*. *Journal of Personal Selling & Sales Management*, 32(3), ss. 317-331.

TRAINOR, K. J., ANDZULIS, J. M., RAPP, A. & AGNIHOTRI, R. (2014). Social media technology usage and customer relationship performance: A capabilities-based examination of social CRM. *Journal of Business Research*, 67(6), 1201-1208.

VURAL, B. & OKMEYDAN, C. K. (2016). Türkiye'deki moda markalarının sosyal medya üzerinden hedef kitleleri ile kurdukları iletişim ve sosyal müşteri ilişkileri yönetimi. *Akdeniz İletişim Dergisi*, Sayı: 25, 64-83.

WOODCOCK, N., GREEN, A. & STARKEY, M. (2011). Social CRM as a business strategy. *Journal of Database Marketing & Customer Strategy Management*, 18(1), 50-64. DOI: [10.1057/dbm.2011.7](https://doi.org/10.1057/dbm.2011.7).

YASA, Y. A. (2022). *Social CRM: Customer Relations Management in the Digital Age*. Digital Marketing. İstanbul: Orion Kitabevi.

YOLCU, E. (2018). Ticari bankacılıkta sosyal müşteri ilişkileri yönetimi ve bir uygulama. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

YÜZEL, N. (2013). *Müşteri İlişkileri Yönetiminde Yeni Bir Anlayış: Sosyal Müşteri İlişkileri Yönetimi*. *International Journal of Social Science*, 6(1), ss. 1-xx.

ZAN, B. U. (2012). Türkiye'de bilim dallarında karşılaştırmalı bibliyometrik analiz çalışması. Doktora tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

EMEK GÜCÜNÜN VERGİLEMESİNDE YÖNTEM KARŞILAŞTIRMASI: MALİ FEDARİLİZMDE ÜLKE ÖRNEKLERİ*

Aslıhan Küden

Dr. Öğr.Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye, e-mail: aslihankuden@gmail.com

Öz

Mali federalizm, devletlerin mali sorumluluklarının ve yetkilerinin yönetim birimlerine paylaştırılması olarak uygulandığı üniter yapıya alternatif bir yapıdır. Bu çalışmada, mali federalizm uygulayan üç gelişmiş ülkede emek gelirlerinin vergilendirilme esasları incelenmiştir. Bu ülkeler emeğin vergilendirilmesinde ele alınan indirimler, vergi tekniğinde mevcut unsurlar ile vergi adaleti açısından ödeme gücüne ulaşılmasında dikkate alınan düzenlemeler çerçevesinde araştırılmıştır. Araştırmada karma yöntem kullanılarak ülkelerin mevzuat ve vergilendirme yöntemleri incelenmiş karşılaştırma olanağı sunulmuştur. ABD örneğinde farklı vergilendirme yetkisine sahip idari yapıya sahip olmasına rağmen çifte vergilendirmeyi önlemekle beraber vergilemede subjektiflik özelliğini koruyan reform düzenlemeler yapılmıştır. Almanya’da federal devletin eyalet bazda vergilendirme yaparken mali eşitliği sağlayıcı federal devlet sınırları çerçevesinde yeknesanlığı koruması şartı kabul edilerek birçok gider indirimleri ile subjektiflik korunmaktadır. İsviçre’de de mali sorumluluk yönetim birimlerine mükelleflerin omuzlarına aşırı vergi yükü yüklenmemesi amacıyla ayrıştırılarak yaşam standartlarını düşürmemek gerçek ödeme gücüne ulaşabilmek için detaylı harcamalar indirim yapılarak yine subjektifliğin korunması gerçekleştirilmektedir.

Çalışmanın amacı bu alanda ve örnek ülke vergi politikalarında ihtiyaç duyulan bilgi kaynağındaki yetersizliğin literatüre kazandırılmasıdır. Mevzuat uygulamaları temelinde güncel veriler araştırılmıştır. Türkiye’nin uluslararası vergi politikalarına uyum amaçlı düzenlemelerinde elde edilen bulguların karşılaştırılabilir faydası gözetilmektedir. Emek kaynağının diğer gelir unsurları karşısında korunması

* Çalışma, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Maliye Doktora Programı kapsamında tamamlanan “Vergi Adaleti Açısından Ücret Gelirinin Beyan Usulü Vergilendirilmesi: Gelişmiş Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneriler” konulu doktora tezinden türetilmiştir.

ve mali eşitliğin sağlanması bakımından vergilendirmede farklı usul imkanlarının tanınması tavsiye edilmektedir. Bilhassa bölgesel çeşitlilik gösteren heterojen yapı dikkate alındığında verginin subjektif özelliğinden faydalanılması bakımından beyan usulü daha detaylı incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Emek, Mali federalizm, Ödeme Gücü, Gelir Vergisi, Vergi Yüğü

ABSTRACT

Fiscal federalism is an alternative to the unitary system, where the financial responsibilities and authorities of states are distributed among administrative units. This study examines the principles of income taxation in three developed countries that implement fiscal federalism. These countries were analyzed within the framework of the deductions considered in labor taxation, the elements present in the tax technique, and the regulations taken into account to reach ability to pay in terms of tax justice. A mixed-method approach was used in the study, allowing for the examination of countries' legislation and taxation methods, providing an opportunity for comparison. In the case of the United States, despite having an administrative structure with different taxation authorities, reforms have been made to avoid double taxation while maintaining the subjective nature of taxation. In Germany, when the federal government taxes at the state level, it is accepted as a condition that the federal state ensures uniformity within its boundaries, while maintaining subjectivity through various expense deductions to ensure fiscal equality. In Switzerland, to avoid placing excessive tax burdens on taxpayers, financial responsibilities are divided among administrative units, and to prevent a decrease in living standards, detailed expenditure deductions are made to ensure the achievement of real ability to pay while maintaining subjectivity.

The aim of this study is to contribute to the literature by addressing the insufficiency of information sources in this field and in the tax policies of the example countries. Up-to-date data based on legislative practices have been investigated. The findings obtained from Turkey's regulations aimed at aligning with international tax policies are examined for their comparable benefits. In terms of protecting labor income compared to other income elements and ensuring fiscal equality, it is recommended to recognize different procedural options in taxation. Particularly considering the heterogeneous structure with regional diversity, the declaration procedure is examined in more detail in terms of benefiting from the subjective feature of taxation.

Keywords: Labour, Fiscal Decentralization, Ability to pay, Income Tax, Tax Burden

1. GİRİŞ

Ülkelerin yönetim şekilleri o ülkedeki tarihi olaylar, yaşayanların benimsedikleri kültürlere göre değişiklik göstermektedir. Bu durum yalnızca ülkeler arasında değil aynı ülkede farklı bölgelerde yaşayanlar arasında da olabilmektedir. Federal devletlerde, eyaletlerin uyguladıkları mali politikalar da birbirinden ve federal devletten farklılık gösterebilmektedir. Mali federalizmle eyaletlerin uyguladığı vergi oranları o eyaletin gelir durumuna göre diğer eyaletlerden

ve federal devletten farklılık gösterebilmektedir. Genellikle federe devlet, eyaletler ve yerel yönetimler olarak yönetim birimleri arasında mali sorumluluklar bölüşülmektedir. Bu sorumluluklar vergi türlerinin hangi yönetim birimince toplanabileceği ve vergi koyma hakkının hangi ölçülerde hangi birimlere tanınabileceği olarak ayrılmaktadır. Mali federalizm uygulayan federal ülkelerde tam mali federalizm söz konusu değildir. Bu ülkelerde federal devlet tarafından çeşitli teşviklerle dezavantajlı kalan eyaletler desteklenebilmektedir.

İsviçre, ABD ve Almanya mali federalizmin başarılı bir örneği olarak incelenmiştir. Çalışma, gelir unsuru ücretliler odaklıdır. Kaynağı emek olan bu gelir unsurunun vergi ödeme gücüne ulaşılmasında dikkate alınan yasal düzenlemeler ABD, İsviçre ve Almanya özelinde araştırılmıştır.

ABD, İsviçre ve Almanya federal yapıları nedeniyle gelir vergisi oranları ve uygulamaları eyaletlere göre değişiklik gösterirken ödeme gücüne ulaşmada beyan usulünü kullanmaları vergilemede adaleti sağlamada bir ölçüt olmuştur. Bu üç ülke farklı yöntemlerle de olsa nihayetinde ücret gelirleri için beyanname usulünü kullanarak vergi yükünün mükellefin ödeme gücünü aşarak yaşam standardını düşürmeyi engellemektedir. Beyan yönteminde eğitim, sağlık, ev edinme, borç ödemeleri, bu ülkelerin politikaları ve gelişmişlik düzeyleri ile insani yaşam standartlarını sağlama anlayışıyla bu giderlere eklenebilecek birçok giderler gelirlerinden indirim konusu yapılarak mükelleflerin gerçek ödeme gücüne ulaşabilmektedir. Çalışmada, farklı mali idari yapıda gelişmiş ülke örnekleri için ücretlilerin vergi yüküne etki eden düzenlemeler incelenmektedir.

2. MALİ FEDERALİZM

Mali federalizm, mali sorumlulukların federal, eyaletler ve yerel yönetimler arasında nasıl dağıldığını incelemektedir. Sorumluluk dağılımında çeşitli görüşler olabileceği için optimum bir mali sorumluluk dağılımının belirlenmesi oldukça güçtür (Hughes, 2020:1) Mali federalizmin uygulanmasının temel amacını eyalet ve yerel yönetimlerin, halkla daha yakın olmaları nedeniyle, seçmenlerinin özel tercihlerine daha duyarlı olmaları ve bu hizmetleri sunmanın yeni ve daha iyi yollarını bulabilmeleridir (Oates, 1999:1120). Ancak tam bir mali federalizm uygulamasının eşit olanlara eşit muamele ilkesini bozulacağı görüşü hâkimdir. Buna göre, farklı gelir seviyesine sahip eyaletler arasında daha fazla gelir elde eden eyaletlerde vergi seviyeleri düşük olabilecekken, az gelir elde eden eyaletlerde vergi seviyeleri daha yüksek olabilecektir. Bu durumda aynı geliri elde eden bireyler yaşadıkları eyalet-

lerin farklı olmasından dolayı farklı vergi oranlarında vergilendirilecektir. Bu durumda mali eşitsizliği doğuracaktır (Buchanan,1950:584). Mali eşitsizliği, ortadan kaldırmak için federal düzeyde gelir dağılımı gerçekleştirilmelidir. Federal bütçeden mali transfer yapılabileceği gibi temel kamu hizmetleri (sağlık, eğitim) için yerel bölgelere teşvik verilebilmektedir. Ancak temel itibari ile bu eşitlik ulusal düzeyde çözülebilecektir (Musgrave, 1971:6-11). Bunun yanında vergi ihracatı, ayaklı oylama^{1*} ve idari karışıklık gibi olumsuz sonuçlar da doğurabilecektir (Darby, Muscatelli ve Graeme, 2003:8-9).

OECD ülkeleri arasında vergi hasılatında en fazla yerel yönetim payına sahip olan ülkeler arasında İsviçre ve ABD'dir. İsviçre, kantonlar düzeyinde vergi oranlarının ve vergi indirimlerinin belirlenmesinde (a1) %99,2 özerkliğe sahiptir. Kantonal yönetimlerin uyguladığı ve farklılık arz eden gelir vergileri sonrası nihai efektif oran %12 ile %22 arasında değişebilmektedir. İsviçre mali federalizmin en başarılı uygulandığı ülkelerden biri olması ile birlikte hukuki ve mali düzenlemelerdeki çeşitlilik, bölgesel eşitsizliklere de neden olmuş, finansal açıdan zayıf bölgelerde hem gelir hem de vergi yükünün dağılımı açısından eşitsiz yapı görülmüştür. Vergi oranlarında standartlaşmaya gitmeden dolayısıyla mali federalizmi koruyarak bu bölgelerin vergi yükünü azaltmak amacıyla "mali eşitleme" programı uygulanmıştır (Güneş ve Acar, 2022:389).

İsviçre, mali federalizm yapısında bireysel vergi çeşitliliğini vergi özerkliği ile uygulayan bir ülkedir. Anayasa ve yasalarda öngörülen yükümlülükleri uygulayabilmesi ve anayasa değişiklikleri otomatik olarak hem federal hem de kanton düzeyinde bir halk oylamasına tabidir. Federal sistemlerde bölgeler arasındaki rekabet, vatandaşları ve sermayeyi kendi bölgelerinde tutmak isteyen yöneticiler ve iyi yönetim için daha iyi kamu hizmetleri ve avantajlı vergi politikaları olarak okunmaktadır. Diğer taraftan, rekabetin artan düzeyinde bölgeler arası mali eşitsizlikleri de arttırabilecektir. İsviçre'de güçlü vergi rekabetine dayalı 1980'lerden itibaren vergi oranlarının önemli ölçüde düşürülmesi, kanton-

^{1*} Bireyler kendisi için daha fazla hizmet alıp daha az vergi verebileceği eyalet ya da belediyelere yerleşme eğilimindedirler. Bu nedenler doğrultusunda taşınmaları ayaklı oylama olarak ifade edilmektedir.

lar arası mali eşitsizliği arttırmıştır. Vergi yüklerini azaltmaya olanak tanıyan denkleştirme ödemeleri almışlardır. Daha nihai çözüm için 2008 başında Kaynak eşitleme ve maliyet tazminatı sistemi yürürlüğe girmiş, mali açıdan daha zayıf kantonlara yapılan kaynak eşitleme ödemeleri, Konfederasyon (dikey kaynak eşitleme) ve mali açıdan güçlü kantonlar (yatay kaynak eşitleme) tarafından ortaklaşa finanse edilmiştir (Güneş ve Acar, 2022:390,394,395).

Gelişmiş bir ülke olarak İsviçre'nin idari ve mali yapısını model olarak olduğu şekli ile uygulamak başka bir ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel normlarına uymayabilir. Ancak, heterojen yapıda bölgesel çeşitliliklerin yüksek olduğu ülkelerde mali eşitsizliğin dengelenmesine yönelik uygulamalar dikkate alınabilir. Bu kapsamda yerel birimlerin mali ihtiyaçları doğrultusunda vergi oranları, vergi matrahı ve vergi katsayıları belirlenebilir, vergi oran ve indirimlerinde vergi özerkliğine imkân sağlayan anayasal düzenlemeler, kaynak eşitleme ödemeleri ülke vergi politikaları ile uyumlaştırılabilir. Nitekim, vergi yönetimi süreçleri sağlıklı işleyen ve denetim mekanizmalarının etkin çalıştığı siyasal rejimlerde vergiye gönüllü uyum da artmaktadır. Eğer, bireyler mevcut yönetim sisteminde sunulan kamu hizmetlerinden yeterli fayda sağladığını düşünüyorsa vergi ödevlerini yerine getirme arzuları daha güçlü olmaktadır. Vergi karmaşıklığı endekslerine göre gelişmişlik düzeyi farketmezsiniz ülkelerin karşı karşıya kaldığı vergi karmaşıklığının azaltılmasında bir öneri de küresel ölçekte dünya ile uyumlu bir vergi sistemi oluşturulmasıdır (Zeren, 2019:146).

2.1. İsviçre'de Vergilendirme Yetkisi ve Gelir Vergisi Uygulamaları

İsviçre'de vergi konfederasyon, kantonlar ve komünle olmak üzere üç seviyede toplanmaktadır. Bu üç yönetim biriminin vergi toplama hakkı Federal Anayasa'ya dayanmakla beraber buradaki amaç mali egemenliğin üç kamu kurumunun birbirini engellemeyecek şekilde dağıtılması ve mükelleflere aşırı yük getirmesinin önlenmesidir. Sonuç olarak Anayasa, Konfederasyona belirli vergileri toplama hakkı verirken, aynı vergiyi kantonun toplamasını reddeder (FTA, 2021:9).

Federal Anayasa Art. 3'te kantonlar ile Konfederasyon arasındaki ilişki şu şekilde ifade edilmektedir (Federal Constitution of the Swiss Confederation, 1999, md.3): *"Kantonlar, Federal Anayasa'nın sınırlandığı ölçüde egemendirler. Konfederasyonun hakkı saklı oldukça kantonlar tüm haklarını kullanabilir."*

Bu madde vergiler için uygulandığında, Konfederasyonun yalnızca Anayasa'da yetkilendirildiği vergileri toplayabildiğini ve kantonların genellikle açıkça yasaklanmadığı ya da Konfederasyonun saklı hakkı olmadığı sürece vergi seçme özgürlüğünün bulunduğunu ifade etmektedir. Ancak bu durumda Anayasa'nın Konfederasyona vergi salma yetkisini vermesi, otomatik olarak kantonların benzer vergi salmasını engellemez. Bunun için özellikle yasak getirilmesi gerekmektedir. Bu durumda direkt vergiler için yasak söz konusu değildir. Nitekim direkt vergilerde Konfederasyon ve kantonlar rekabet halindedir. Konfederasyon ve kantonlar asıl mali egemenliğe sahiptir buna karşılık komünler yalnızca kendi kantonları tarafından açıkça yetkilendirildikleri ölçüde vergi alabilirler. Buna da türetilmiş ya da devredilmiş vergi gücü denilmektedir (FTA, 2021:9).

İsviçre'de, %7,10 ve %1,80 (FTA, Tax Rates) düz oranlı gelir vergisi tarifesi uygulayan Kanton Uri ve Obwalden (ESTV,2021:7) haricinde artan oranlı gelir vergi tarifesi uygulanmaktadır. Uygulanan gelir vergisi oranları kantonlar arasında farklılık gösterdiği gibi federal hükümetten de farklıdır. İsviçre'de 26 kanton vardır ve bu kantonların her biri kendi kurallarını koyabilmektedir. Böylelikle de İsviçre'de vergi yükü kantonlar arasında ve hatta aynı kanton bünyesindeki komünler arasında dahi değişebilmektedir (FTA, 2021:20).

Federal düzeyde gelir vergisi tarifeleri, bekâr çocuksuz, evli/bekâr çocuklu tarifesi olmak üzere iki statüde uygulanır. Bekârlar için 14.800 CHF'ye kadar olan tutarlar, evli/bekâr çocuklular için 28.800 CHF'ye kadar olan tutarlar gelir vergisinden istisna tutularak bu tutarların üstünde elde edilen gelirlere tablo 1'de açıklandığı şekilde artan oranlı vergi tarifesi uygulanmaktadır (MME, 2023:5).

Tablo 1. İsviçre’de Uygulanan Federal Bazda Gelir Vergisi Tarifesi (2022)

Vergilendirilebilir Gelir (CHF)	Taban Tutar (CHF)	Vergi Oranları		Vergilendirilebilir Gelir (CHF)	Taban Tutar (CHF)
Bekâr ve çocuksuz	Bekâr ve çocuksuz	Bekâr ve çocuksuz (%)	Evli/bekâr çocuklu (%)	Evli/bekâr çocuklu	Evli/bekâr çocuklu
0	0	0,00	0,00	0	0
14.800	0	0,77	1,00	28.800	0
32.200	133,95	0,88	2,00	51.800	230
42.200	221,95	2,64	3,00	59.400	382
56.200	591,55	2,97	4,00	76.700	901
73.900	1.117,2	5,94	5,00	92.000	1.513
79.600	1.455,75	6,60	6,00	105.400	2.183
105.500	3.165,75	8,80	7,00	116.900	2.873
139.200	5.954,75	11,00	8,00	126.500	3.545
179.400	10.596,75	13,20	9,00	134.200	4.161
769.600	88.503,15	-	10,00	139.900	4.674
769.700	88.515,5	11,50	11,00	143.800	5.064
			12,00	145.800	5.284
			13,00	147.700	5.512
			11,50	912.600	104.949

Kaynak: 1990 tarihli 642.11 sayılı Doğrudan Federal Vergiye İlişkin Federal Kanun (Bundesgesetz über die direkte Bundessteuer-DBG), md. 36/1-2.

Federal kişisel gelir vergisi oranlarına baktığımızda, bekârlar için olan tarife %0,77 ile başlayarak, en yüksek vergi diliminde %11,5 ile sonlanmaktadır. Bu artan oranlı gelir vergisi tarifesinde vergi oranları yumuşak bir şekilde artan 11 vergi diliminden oluşmaktadır. Evli/bekâr çocuklu olanlar için uygulanan kişisel gelir vergisi tarifesinde ise oranlar %1’den başlayarak %11,5’la sonlanmaktadır. Bu tarifede de yine yumuşak bir şekilde artan oranlı 14 vergi diliminden oluşmaktadır. Bu iki statü için düzenlenen gelir vergisi tarifesinde dikkat çeken konu ise vergi matrahının son dilimde sert bir şekilde artması ve vergi oranının bu son vergi diliminde düşmesidir. Bekârlar için olan vergi tarifesinde son dilimde vergi oranı, bir önceki vergi oranı olan %13,2’den %11,5’e düşmüştür. Vergi matrahı ise 179.400 CHF’den 769.600 CHF’a çıkmıştır. Evli/bekâr çocuklu için olan vergi tarifesinde son dilimde vergi oranı, bir önceki vergi oranı olan

%13’ten %11,5’e düşmüştür. Gelir vergisi matrahı ise bir önceki dilimde 147.700 CHF iken son dilimde 912.600 CHF’a çıkmaktadır. Uygulanan bu federal gelir vergisine bakıldığında hem vergi dilimleri arasındaki geçişlerde matrah tabanının birbirine yakın olması hem de vergi dilimlerine uygulanan vergi oranı farkının ortalama 1 puan gibi oldukça az olmasıyla yumuşak artan oranlılık uygulanmaktadır. Yalnızca hem bekâr hem de evli mükellef vergi tarifelerinde son vergi dilimi olarak belirlenen vergi diliminin matrah tabanı ile bir önceki dilimin matrahı ile aralarında farkın büyüklüğü fazladır. Bu durumda son dilim yine oldukça düşük bir oranla sabitlenerek artan oranlılığın fazla gelir elde eden mükellefi vergi vermekten kaçınmasına neden olarak daha fazla gelir elde etmekten vazgeçirmesi önlenmiş olacaktır. Ancak unutulmamalıdır ki gelir vergisini yalnızca federal devlet almamaktadır. Kantonların da kendi gelir vergisi oranları vardır.

Bu durumda mükellefin ödediği gelir vergisinin oranı yalnızca federal gelir vergisi tarifesiyle sınırlı kalmamaktadır.

Evli/bekâr çocuklular için uygulanan tarife ek olarak, evli, bekâr ya da dul olarak bakıma muhtaç biriyle ya da bakmakla yükümlü olunan bir çocukla aynı hanede yaşamaktaysa bakmakla yükümlü olunan her bir kişi için 255 CHF indirim hakkı bulunmaktadır (DBG, md.36/2). Hem vergi oranlarının mükellefin medeni haline göre farklı belirlenmesi hem de çocuk ve bakmakla yükümlü olduğu kişi için indirim hakkının olması gelir vergisinde subjektifliği sağlamada olumlu uygulamalardır.

2.2. İsviçre’de Emeğin Vergilendirilmesi

İsviçre’de vergilendirme yönteminde gelirin elde edildiği kaynaktan ziyade kişinin uyrukluğuna bakılmaktadır. Eğer kişi vatandaş ise gelir vergisini beyanname ile bildirir. Eğer yabancı uyruklu mükellef ise gelir vergisi kaynaktan kesinti usulüyle işveren tarafından kesilmektedir (MME, 2023: s.6.)

İşverenler çalışanların ücretlerinden sosyal güvenlik prim ödemelerini yabancı uyrukluların ise gelir vergisi ve sosyal güvenlik primleri

tevkifat usulü ile kesmektedir. İsviçre’de gelir vergisi beyannamesi üzerinden ulaşılan vergilendirilebilir gelirin hesaplama şekli Tablo 2’de özet şeklinde düzenlenmiştir. Buna göre, gelir vergisi beyannamesini ücret geliri elde edenler dâhil olmak üzere her gelir unsurundan gelir elde eden mükellefler doldurmaktadır. Sistemde her gelir unsuruna mesleki farklılıklar dışında vergi uygulamalarında eşit davranılmaktadır. Ücret gelirinden indirim konusu giderler incelendiğinde; hangi tür ulaşım aracı detayı ile birlikte yol masrafları dikkate alınmaktadır. Mesleki giderlerde kendini geliştirmek ya da yeni bir meslek öğrenmek isteyen çalışanların bu süreçteki giderlerinin indirilmesi mükelleflere kendilerini geliştirme imkânı sunmakta vergi yükü nedeniyle bu alanda tercihlerinin etkilenmesi önlenmektedir.

Evli ve çocuklular için uygulanan farklı vergi tarifeleri, evlilik indirimi, düşük gelirli olanın gelirin %50’sinin indirilmesi, çocuk bakım giderleri ve çocuk için ayrıca yapılan indirim, bakımı üstlenilen biri varsa onun için yapılan indirimler, borç faizlerinin indirim konusu edilmesi vergilemenin subjektiflik özelliği temelinde düzenlemelerdir.

Tablo 2. İsviçre Federal Gelir Vergisi Hesaplaması

BRÜT GELİR	
(-) İNDİRİMLER	➤ Sosyal Güvenlik Prim Kesintileri* ➤ Mesleki Giderler ➤ Kişisel borç faizi ödemeleri ➤ Nafaka ve emeklilik sigortasından alınan yardımlar ➤ Emeklilik sistemiyle ilgili indirimler ➤ Mesleki geliştirme ve yeniden eğitim ➤ Siyasi partiye ödenen tutarlar ➤ Engellilik maliyetleri ➤ Çocuk bakım masrafları ➤ Menkul kıymet yönetim maliyetleri ➤ Evli çiftlerde düşük maaşın %50’si
NET GELİR	
(-) EK İNDİRİMLER	➤ Hastalık ve kaza masrafları ➤ Yapılan bağışlar
REİNEİNKOMMEN	
(-) SOSYAL İNDİRİMLER	➤ Çocuk indirimi ➤ Bakımının üstlenildiği kişi indirimi ➤ Evlilik indirimi
VERGİLENDİRİLEBİLİR GELİR	

Kaynak: ESTV, Steuerklärung 2022’deki bilgilerle tarafımca oluşturulmuştur.

*Sosyal güvenlik prim kesintisi işveren tarafından tevkifat usulü ile ücretten kesilmektedir.

2.3. Amerika'da Vergi Yetkisi Ve Gelir Vergisi Uygulamaları

ABD'de vergiler federe devlet, eyaletler ve mahalli idareler tarafından toplanmaktadır. Federal devletin vergi gelirlerini kişisel gelir vergisi (individual income taxes), servet vergisi (property taxes), muamele/işlem vergisi (transaction taxes), ölüm vergisi (death taxes), miras ve hediye vergisi (estate and gift taxes) ve istihdam vergisi (employment taxes) oluşturmaktadır (Sherlock ve Marples 2022:1).

Eyalet ve belediyelerin vergi gelirlerini ise kişisel gelir vergisi, kurumlar vergisi, genel ve özel satış vergisi, servet vergisi oluşturmaktadır (Urban Institute, 2022).

ABD'de her eyaletin kendi kurallarının olduğu yasaları vardır. Bu yasalarda da eyaletlerin vergilerle ilgili kendi düzenlemeleri vardır. Böylelikle de her eyaletin kendi gelir birimleri vardır. Bu birimlerden vergilerle ilgili takip edilmesi gereken adımlar, ulaşılması gereken formlara bireysel düzeyde vergiye dair ihtiyaç duyulan gereksinimlere ulaşabilmektedir. Bunlara bağlı olarak da her eyalet kişisel gelir vergisi için farklı kurallar uygulayabilmektedir. Eyaletlerde uygulanan kişisel gelir vergisi oranı, indirimleri, formları farklılık gösterebilmektedir (<https://law.justia.com/us-states/>) Federal vergi sisteminde kişisel gelir vergileri için artan oranlı vergi tarifesi uygulanmaktadır (Piketty ve Saez, 2007:11)

2017 yılında uygulamaya konulan Vergi İndirimleri ve İşler Yasası (Tax Cuts and Jobs Act – TCJA) (Authenticated U.S. Government Information:2017) ile kişisel gelir vergisi de dâhil olmak üzere birçok konuda reform olarak adlandırılan

değişikler yapılmıştır. Bu yasa ile vergi tarifeleri düşürülmüş, bu da bireylerin vergi sonrası gelirlerini yükseltmiştir. Bireysel ve bağımlı muafiyetler kaldırılmış bunların yerine standart indirimler ile çocuk kredileri (child tax credit) arttırılmıştır. Bu düzenlemelerin yanında ayrıntılı indirimlerde (itemized deductions) de birçok düzenlenme yapılmıştır (Rappoport, 2019:1)

Tablo 3'te görülen oranlar TCJA yasasından önce sırasıyla %39,6, %35, %33, %28, %25, %15 ve %10 olarak uygulanmaktayken, yasayla beraber bu oranlar tablodaki gibi değiştirilmiştir. Bu değişiklikler vergi oranlarının genel itibarı ile düşürülerek vergi yükünün azaltılmaya çalışıldığı görülmektedir. Aynı zamanda vergi oranları birbirine yakınlaştırılarak dilimler arası geçişler yumuşatılmıştır. Bunun yanında çocuk vergi kredisi ve bağımlı nüfus için ödenen kredinin arttırılması gibi mükellef lehine değişiklikler yapılmıştır. Vergi tarifelerinde yapılan bu değişikliklerin 2025 yılına kadar geçerli olacağı yasada belirtilmiştir (Gale vd. 2018:28).

Eyaletlerin kişisel gelir vergisi uygulaması federe devletten farklılık gösterebilmektedir. Örneğin, Colorado, Illinois, Utah, Indiana, Kentucky, Massachusetts, Michigan, North Carolina ve Pennsylvania eyaletlerinde düz oranlı vergi tarifesi uygulanmaktadır. Bunun yanında Alaska, Tennessee, Teksas, Nevada, Güney Dakota, Washington, Florida ve Wyoming eyaletlerinde kişisel gelir vergisi alınmamaktadır (Vermee ve Loughhead, 2022).

Tablo 3. Federal Devlet'te Uygulanan Kişisel Gelir Vergisi Tarifeleri (2024)

Vergi oranları	Bekâr	Evli olup beraber dolduranlar	Evli olup ayrı dolduranlar	Aile reisi
%10	0-11.600	0-23.200	0-11.600	0-16.550
%12	11.601-47.150	23.201-94.300	11.601-47.150	16.551-63.100
%22	47.151-100.525	94.301-201.050	47.151-100.525	63.101-100.500
%24	100.526-191.950	201.051-383.900	100.526-191.950	100.501-191.950
%32	191.951-243.725	383.901-487.450	191.951-243.725	191.951-243.700
%35	243.726-609.350	487.451-731.200	243.726-609.350	243.701-609.350
%37	609.351 fazlası	731.201 fazlası	609.351 ve fazlası	609.351 fazlası

Kaynak: IRS, Internal Revenue Bulletin: 2023-48, https://www.irs.gov/irb/2023-48_IRB#REV-PROC-2023-34 (15.02.2025).

2.4. Amerika'da Emeğin Vergilendirilme Yöntemi

Federal devlette ücret gelirleri hem beyan hem de tevkif usulüyle vergilendirilmektedir. ABD'de ücret gelirleri tevkifat ve gelir vergisi beyanı yöntemlerinin her ikisinin de uygulanmasıyla tahsil edildiği için tevkifat sırasında federal gelir vergisi, sosyal güvenlik ve sağlık vergisi kesintileri yapılmaktadır.

Ücret geliri elde eden mükellef gelir vergisi beyanı da verdiği için beyanname üzerinden birçok indirim de gelirinden ve hesaplanan vergisinden düşebilmektedir. Bu indirimler öncelikle beyanname üzerindeki işlemlere göre tablo 3'de özet bir şekilde açıklanmaktadır.

ABD kişisel gelir vergisinin hesaplanmasına baktığımızda düzenlenmiş gelire ulaşmak için sigortayla ilgili ödemeler, bu sigortadan erken para çekilmesi nedeniyle ödenmesi gereken cezalar, nafaka ödemeleri, öğrenci kredisi faiz indirimi, gelecekte kullanmak için ayrılan para gibi olduk-

ça kapsamlı indirimlerin olduğu görülmektedir. Bu indirimleri daha çok sigorta ve gelecekle ilgili ya da ödenmesi zorunlu olan ödemelerle vergiye dâhil olmayan para ödülleri olduğu görülmektedir. Bunlardan sonra mükellefin harcamalarına yönelik indirimlerde de hem standart hem de ayrıntılı olmak üzere iki seçenek sunulması fazla harcaması bulunmayan mükellef için oldukça avantajlı bir durum olmaktadır. Ayrıntılı indirim kısmında bulunan bir harcamanın örneğin dış sağlığı için yapılan harcama ya da genel olarak sağlık harcaması vergilendirilen dönemde standart indirimden fazlaysa mükellef o yıl ayrıntılı indirimden faydalanarak harcamalarını indirim konusu yapabilmektedir. Harcaması olmadığı yıl ise standart indirim kullanabilmektedir. Bu durum mükellefin yıllık yaptığı harcamalara göre oldukça avantaj sağlayabilmektedir.

Hesaplanan vergiden de iki aşamada geri ödemesi ve ödemesiz vergi kredileri ve ödenen vergilerin düşülmesi çifte vergilendirmeyi önlemekle beraber vergilemede sübjektiflik özelliğini

Tablo 4. ABD Gelir Vergisi Hesaplaması

Brüt Gelir	
(-) Düzeltilmiş Gelire Ulaşmak İçin Yapılabilecek İndirimler	Sağlık birikim hesabı indirimi, bireysel emeklilik hesabı indirimi, birikimlerden erken para çekilmesi nedeniyle ödenen cezalar, ödenen nafaka, öğrenci kredi faizi indirimi, serbest meslek erbapları için açıklanan indirimler, ordu mensuplarının taşınma masrafları ve diğer indirimlerdir.
Düzeltilmiş Gelir	
(-) Düzeltilmiş Gelirden Yapılabilecek İndirimler	<i>Standart İndirim:</i> Bekâr ya da evli ama ayrı form dolduranlar için 12.950 Dolar, evli ve beraber form dolduranlar için 25.900 Dolar, aile reisi olarak form dolduranlar için 19.400 Dolar <i>Ayrıntılı İndirimler:</i> Sağlık ve dış masrafları, ödenen vergiler, ödenen faizler, hâyır kurumuna hediyeler, kaza ve hırsızlık kayıpları, diğer ayrıntılı indirimler
Vergilendirilebilir Gelir	
Hesaplanan Gelir Vergisi (Vergilendirilebilir gelir x Vergi Oranı)	
(-) Geri Ödemesiz Krediler ve Diğer Vergiler: Çocuk vergi kredisi, bakmakla yükümlü olunan için bakım kredisi, yaşlı ya da engelli kredisi, eğitim kredisi, mortgage faiz kredisi, nitelikli elektrikli araç kredisi, alternatif, motorlu taşıt kredisi, alternatif minimum vergi, serbest meslek vergisi.	
Toplam Vergi	
(-) Geri Ödenebilir Krediler ve Ön ödemeler: Stopaj yöntemiyle kesilen federal gelir vergisi, ek çocuk vergi kredisi, kazanılmış gelir kredisi: peşin vergi ödemeleri.	
Vergi Borcu ya da Vergi İadesi	

Kaynak: Form 1040'a göre tarafımca düzenlenmiştir.

korumaktadır. Şöyle ki, vergi kredileri genellikle çocuk vergi kredisi, bakmakla yükümlü olunan kişi için verilen kredi, araç kredisi ve ev faiz kredisi gibi mükellefin bakmakla yükümlü olduğu kişilerle ve ödemeleri ile ilgilidir. Diğer yandan bakıldığında çoğu gelir ve harcama kalemi için detaylı doldurulacak ayrı formların bulunması sistemi biraz karışık hale getirirse de bu kadar detaylı oluşturulan gelir gider kalemlerinin ödeme gücüne ulaşmada olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Beyannamenin neredeyse her mükellef tarafından doldurularak uygulamada eşitliğin sağlanması vergi sistemi açısından pozitif bir durumdur.

2.5. Almanya’da Vergilendirme Yetkisi Ve Gelir Vergisi Uygulamaları

Almanya’da vergiler Federal devlet, eyaletler ve belediyeler arasında dağılmaktadır. Buna göre gümrük vergilerinde ve mali tekelerde yasama yetkisi Federal devlette olmakla beraber federal devlet kendisine tam ya da kısmi tahakkuk eden vergilerde yasama yetkisine sahiptir. Buna ek olarak gayrimenkul vergilerinde eyaletlerle eş yasama yetkisine sahiptir. Federal devletin topladığına benzemediği sürece eyaletler de tüketim ve harcama vergileri toplayabilmektedir. Ayrıca eyaletler gayrimenkul edinimi üzerinden alınacak verginin oranını belirleme yetkisine sahiptirler. Gelirlerin tamamı veya bir kısmı eyaletlere veya belediyelere tahakkuk eden vergilere

ilişkin federal yasalar, Federal Konseyin onayını gerektirir. Federal Konseyin onayını gerektiren federal bir yasa ile belirlenir. Bu belirleme gerekli harcamaları karşılamak için cari gelirden eşit haklara sahip olma ve mali ihtiyaçlar adil dengeleme, mükellefin omuzlarına aşırı vergi yüklemekten kaçınmalı ve federal bölge genelinde yaşam standartlarının kalıcılığını sağlayacak şekilde ayarlanmalıdır (Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası, md.106).

Almanya’da gelir vergisi yıllık olarak hesaplanmakta ve ödeme gücü ilkesine göre artan oranlı tarifesine göre belirlenmektedir. Gelir vergisi tarifesine (einkommensteuertarif), Gelir Vergisi Kanunu’nun (Einkommensteuergesetz), 5. Kısımının 32a olarak ifade edilen maddesinde yer almaktadır (EST, md.32). Vergi tarifesine olarak tablo 4’te belirtilen formüller yer almaktadır. Bu formüllerle direkt ödenecek vergi hesaplanmaktadır.

Vergi dilimlerine karşılık gelen formüllerin uygulanmasında önemli olan vergi dilimlerinin başlangıç eşikleridir. İlk vergi dilimi olan 10.908 Euro’ya kadar olan gelirler vergiden istisna tutulmaktadır. İkinci vergi dilimi de 10.909 eurodan 15.999 Euroya kadar olan gelirleri kapsamaktadır. Bu vergi diliminin başlangıç tutarı olan 10.908’den fazla olan tutarın 1/10.000’i vergiyi hesaplayabilmek için formülde uygulanacak katsayıyı vermektedir. Örneğin; 11.000 Euroluk

Tablo 5. Almanya Gelir Vergisi Dilimleri ve Tarifeleri (2023)

Bekârlar İçin Uygulanan Vergi Dilimleri	Evliler İçin Uygulanan Vergi Dilimleri	Gelir Vergisini Bulmak İçin Uygulanan Formül
10.908	21.816	0
10.909-15.999	21.816-125.618	$(979,18 \cdot y + 1\,400) \cdot y$
16.000-62.809		$(192,59 \cdot z + 2\,397) \cdot z + 966,53$
62.810-277.825	125.618-555.650	$0,42 \cdot x - 9.972,98$
277.826	555.650	$0,45x - 18.307,73$

Kaynak: Almanya Gelir Vergisi Kanunu (Einkommensteuergesetz), md. 32a, https://www.gesetze-im-internet.de/estg/_32.html (15.02.2025).

y: vergilendirilebilir gelirin temel indirimi aşan kısmının tam euro tutarına yuvarlanmış kısmının on binde biri kadardır
z: vergilendirilebilir gelirin 15.999 avroyu aşan kısmının on binde biri olup, tam avro tutarına yuvarlanmıştır.
x: tam euro tutarına yuvarlanan vergiye tabi gelirdir.

gelir elde eden bir mükellefin gelirinin 10.908 Eurodan fazla kısmı 92 Euro'dur. 92 Euronun $1/10.000$ 'i olan 0,0092 formülde kullanılan "y" katsayısını vermektedir. Uygulandığında ise ödenmesi gereken vergi 12,96 Euro olarak hesaplanmaktadır. Bu da vergilendirilen gelire oranlandığında %14 olarak sonuçlanmaktadır. Aynı şekilde üçüncü vergi dilimi için de belirtilen formül kullanılmaktadır ancak bu sefer gelirin 15.999 Eurodan fazla olan kısmının $1/10.000$ 'i katsayı (z) olarak kullanılmaktadır. Bu formülde eklenen 966,53 Euro ise mükellefin 15.999 Euro-luk gelirine karşılık gelen vergidir. Son iki dilim olan dördüncü ve beşinci vergi dilimlerinde %42 ve %45 olmak üzere direkt oran uygulanmaktadır. Ancak bu oranlarla hesaplanan vergiden formüllerde belirtilen tutarlar düşüldükten sonra ödenecek vergi gelirin %42 ve %45'inden az olarak belirlendiği için bu vergi oranları vergi dilimlerinde uygulanan azami vergi oranlarıdır diyebilmeyiz.

2.6. Almanya'da Emegün Vergilendirilmesi

Almanya'da ücret geliri elde edenler genellikle tevkifat usulüne göre vergilendirilse de kanunda belirtilen şartların taşınması halinde beyanname verme yükümlülüğü doğmaktadır. Bunun yanı sıra isteyen ücret geliri elde mükellefler de gönüllü olarak gelir vergisi beyannamesi verebilmektedir. Böylelikle diğer gelir unsurları gibi yıl içerisinde yaptıkları harcamaları beyanname üzerinden indirme imkânına sahip olmaktadır.

İşveren Gelir Vergisi Kanunu'nda belirtildiği şekilde çalışanın izni olmadan ücret ve kilise vergisi tevkifatı yapabilmektedir (EST, md.39/8). Vergi tevkifatının yanında işveren çalışandan sosyal sigorta (sozialversicherung) kesintileri de yapmaktadır.

Ücret gelirinden tevkifat sırasında gelir vergisi, kilise vergisi (zorunlu değildir, çalışanın beyanı üzerine kesilir) ve sosyal güvenlik sigorta prim kesintisi yapılmaktadır. Bu kesintiler yapılacağı mükellefin gelir vergisi sınıfına göre farklılık göstermektedir.

Almanya'da mükellefler 6 vergi sınıfına ayrılmaktadır. İlk vergi sınıfı (I) genellikle bekârları kapsamaktadır, ikinci vergi sınıfı (II) bekâr ebeveynler içindir, üçüncü vergi sınıfı (III) beşinci

vergi vergi sınıfında olan eşten daha fazla gelir elde eden eşler içindir, dördüncü vergi sınıfı (IV) yaklaşık aynı tutarlarda kazanan eşleri kapsar, beşinci vergi sınıfı (V) üçüncü vergi sınıfındaki eşten daha az kazanan ya da hiç kazanmayan eşi dâhil eder, altıncı ve son vergi sınıfı (VI) ise ikinci bir işi olan mükellefleri kapsamaktadır.

Bu vergi sınıflarının belirli avantajları ya da dezavantajları bulunmaktadır. I. ve ayrı beyan veren IV. Vergi sınıfındaki mükelleflerin temel indirimi ilk vergi dilimi olurken III. Vergi sınıfındaki mükellef için temel indirim bu tutarın iki katıdır. V. Ve VI. Vergi sınıflarında olan mükellefler için temel indirim söz konusu olmamaktadır. II. Vergi sınıfındaki mükellef için temel indirim ilk vergi dilimi olurken buna ek ödenek almaktadır.

Almanya'da beyanname veren herkes öncelikle mükellefiyet bilgilerinin içerdiği ana beyanname doldurmaktadır. Tam ve dar mükelleflerin doldurduğu ayrı iki ana form bulunmaktadır. Tam mükellefiyete sahip olan mükellefler ana form olarak Hauptvordruck Est 1'i doldurmaktadır. Bunun devamında belirtilen gelir unsurları için ayrı ayrı beyannameler bulunmaktadır. Bu beyannameler ana beyanın eki niteliğinde olduğu için Ek beyannameler olarak geçmektedir. Ücret geliri elde eden mükellefler Ek N (anlage N) beyannamesini (bkzn. https://www.formularebfinv.de/ffw/resources/ticket/iBdVqlQFR-iQtiHFfLYuDA/Anlage_N_2023.pdf) doldurmaktadır. Bu beyanname 4 sayfadan oluşmakla beraber ilk sayfası elde ettiği gelirleri ve ödediği vergileri kapsamaktadır. Bunlar yıl içerisinde elde ettiği ücret geliri ve buna bağlı olarak ödediği tevkif usulüyle kesilen gelir vergisi ve eğer ödediye kilise vergisidir. Toplu olarak alınan ücret tazminatı, emeklilik ödemeleri de gelir olarak belirtilmektedir.

Genel itibarıyla yıllık toplam elde ettiği gelir ve ödemeler belirtildikten sonra ücret geliri elde eden mükellef iş için yaptığı harcamaları (Werbungskosten) belirtmektedir. Bu harcamalar Alman Gelir Vergisi Kanunun 9. maddesinde de belirtilmektedir. Buna göre işe ulaşmak için yapılan yol harcamaları, yemek giderleri, iş kıyafeti ve ekipmân alım ve bakım giderleri, home-office olarak çalışılıyorsa bununla ilgili giderler, mesleki eğitim giderleri, işle ilgili seyahat giderleri

ve iş yerinin merkezinden uzakta başka bir evde yaşayıp aynı zamanda iş yerinin merkezinde bulunan bölgede ayrı bir ev tutma gerekliliğinden doğan çift ev yönetimiyle ilgili giderler mesleki giderler olarak belirtilmektedir. Bunların yanında ilk sayfada belirtilen emeklilik ödenekleri ve birkaç yıllık tazminat ve ücretlere ilişkin giderler de özel durum giderleri olarak belirtilmektedir. İş başvuruları ile ilgili oluşacak giderlerse diğer mesleki giderler olarak yine beyanname üzerinde belirtilmektedir.

Ücret geliri elde eden mükellefler, ücret geliri elde edenler için bu gelir ve işle ilgili giderleri doldurdukları beyannamenin dışında çeşitli harcamalar için hazırlanmış beyannameleri de bu harcamalarda bulunmaları halinde doldurabilmektedir. Özel giderler (Anlage Sonderausgaben), çocuk giderleri (Anlage Kind), bakmakla yükümlü olunan kişi için yapılan harcamalar (Anlage Unterhalt), konut enerji tedbirleri (Anlage Energetische Maßnahmen), ev sahipliğini teşvik etme (Anlage FW) ve engellilik indirimi (Anlage Außergewöhnliche Belastungen) için doldurulabilecek ayrı ayrı beyannameler bulunmaktadır. Bu beyannamelerde belirtilen

harcamalar mükelleflerin gelirlerinden indirim konusu olabilmektedir (bknz. <https://www.formulare-bfinv.de/ffw/content.do>) Bu beyannamelerdeki giderler ile işle ilgili yapılabilecek giderler daha anlaşılır kılmak amacıyla Tablo 6'da belirtilmektedir.

3. SONUÇ

Küresel ekonomik ve teknolojik gelişmeler ülkelerin vergi politikalarında uyumlaşma çalışmalarını kaçınılmaz kılmaktadır. Bölgesel olduğu kadar uluslararası etki alanı oluşturan kararlar alınırken hukuk devletleri vergilendirme prensipleri önceliğinde davranmaktadır. Vergi yükünün adil dağılımı için karşılaşılan sorunların çözümünde geliştirilen program ve oluşturulan modeller her ülkenin kendi dinamiklerine uygun dönüştürülebilir.

İsviçre Federal, kantonal ve komünal yönetimler olarak vergilendirme yetkisini kullanmaktadır. Artan oranlı gelir tarifesinde vergi dilimlerine oran artışının belli gelir düzeyine kadar oldukça düşük farklarda ancak çeşitlendirildiği, kişisel yaşam tercihlerinin detaylı olarak dikkate alındığı ve yönetimler arasında farklı oranlar

Tablo 6. Ücretliler için Beyanname Üzerinden İndirilebilecek Giderler

BRÜT GELİR	
İŞ İLE İLGİLİ GİDERLER	➤ Ulaşım Giderleri ➤ Mesleki Bilgilere Katkılar ➤ İş Ekipmanı Giderleri ➤ Evde Çalışma Giderleri ➤ Mesleki Eğitim Giderleri ➤ İşle İlgili Seyahat Giderleri ➤ Özel Durum Giderleri ➤ Çift Ev Yönetimi İçin Uygulanacak İndirimler
ÖZEL GİDERLER	➤ Kilise Vergisi ➤ Bağışlar ➤ İlk Mesleki Eğitim Giderleri ➤ Emeklilik Ve Sosyal Güvenlik Sigortası Ödemeleri ➤ Nafaka Ödemesi
ÇOCUK İNDİRİMİ	
BAKMAKLA YÜKÜMLÜ OLUNAN KİŞİLERE YAPILAN HARCAMALAR	
KONUTLARDA ENERJİ TEDBİRLERİNE İLİŞKİN HARCAMALAR	
EV SAHİPLİĞİNİ TEŞVİK ETME	
ENGELLİLİK İNDİRİMİ	

Kaynak: Gelir vergisi ek beyannameleri ve Alman Gelir Vergisi Kanunu incelenerek tarafımda hazırlanmıştır. <https://www.formulare-bfinv.de/ffw/content.do> (15.02.2025).

uygulandığı düzenlemeler yer almaktadır. Vergilemenin subjektiflik özelliği gereği ücretliler için şahsi ve ailevi ihtiyaçların net gelirin hesabında indirim konusuna geniş bir yelpazede dikkate alındığı görülmektedir.

ABD’de artan oranlı gelir tarifesinde vergi yükünü azaltmaya yönelik oranlar düşürülmüş ve aradaki farklar azaltılmıştır. Federe devlet ile eyaletlerin kişisel gelir vergisi uygulamalarında farklılıklar bulunmaktadır. Ücret gelirinin vergilendirilmesinde tevkifat yöntemi beraberinde beyan usulünün geniş uygulama alanı bulmasına ilişkin düzenlemeler açıklanmaktadır. Mükellefin harcamalarına yönelik indirimlerde standart ve ayrıntılı olmak üzere tanınan seçenekler harcaması düşük mükelleflerde avantaj oluştururken bazı harcamalarının yüksek olduğu dönemlerde de indirim imkanı ile maruz kaldığı vergi yükünü yine azaltmaktadır. Beyanamenin neredeyse her mükellef tarafından doldurulması uygulamada mali eşitliğin sağlanması açısından önemli bir yapı oluşturmuştur.

Almanya’da mali sorumluluk federal devlet, eyaletler ve belediyeler arasında bölünmektedir. Mükellefler 6 sınıfa ayrılarak sınıflarına göre gelir vergisi uygulanmaktadır. Bu durumda yalnızca evli olmak değil evli olup eşlerin birbirine yakın ya da birbirlerinden farklı maaş almalarına göre de sınıflar ayrıştırılmaktadır. Bu durumda evli, bekâr, bekâr ve çocuklu olan mükelleflere farklı gelir vergisi tarifeleri uygulanmaktadır. Gelir vergisi uygulanırken subjektifliğe dikkat edilmektedir. Eğitim masrafları, bakımla yükümlü olunan bireyler için yapılan masraflar, çocuklar için harcamalar, eski evlerin tesisatlarını yenileme harcamaları gibi mükelleflerin yaşamlarında katlandıkları giderler, gelirlerinden düşülmektedir. Genellikle tevkifat usulü vergilendirilseler de beyanname verme yükümlülüğü olmayanlar dahi gönüllü olarak istemeleri halinde beyanname verme imkanına sahip olmaktadır.

Demografik farklılıkların, vergisel uygulamalarda bölgesel çeşitliliğin olduğu bu ülke örnekleri Türkiye’de ücretlilerin vergilendirilmesinde hangi hususlar için uygulanabilir olduğu sorgulaması seçilmiştir. Bu kapsamda alternatif yöntemler incelendiğinde aşağıdaki hususlar ücretlilerin vergilemesinde değerlendirilmektedir.

➤Çoğunluk gelir vergisi beyannamesi düzenleme imkânına erişmeli,

➤Türkiye’de istihdama katkısı bakımından mesleki gelişimin teşvik edilmesi amacıyla yapılan harcamaların vergilendirmede beyan usulü ile indirim konusuna edilmesi,

➤Ekonomik kriz ve yüksek enflasyon dönemlerinde yol ve yemek masraflarının gerek sağlıklı beslenme gerek temel ihtiyaçların çalışma dinamizmine engel oluşturmaması bakımından işveren desteği olmayan ücretliler için vergilendirmede beyan usulü ile indirim konusuna edilmesi,

➤Ekonomide konut ihtiyacında karşılaşılan yüksek maliyetlerin ücretlilere yansımalarının bir sonucu olarak emeğin desteklenmesine yönelik kira, konut edinmede kredi faiz desteğinin vergilendirmede dikkate alınması,

➤Bakmakla yükümlü olunan yaşlı nüfusun desteklenmesine yönelik harcamaların ücretlinin vergilendirilmesinde dikkate alınması,

➤Çocukların eğitim masrafları.

Değerlendirmede, ayrıca, diğer gelir unsurlarının vergilemesinde vergi ödeme gücünün esas alındığı teşvik düzenlemelerinin ücretliler için de mali eşitlik sağlama amacına yönelik düzenlenmesi ve temel şahsi ve ailevi ihtiyaçların indirimine imkân sağlayacak yöntemlere kavuşturulması, beyan yönteminin etkin kılınması gereği olduğu kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Almanya Gelir Vergisi Kanunu (Einkommensteuergesetz), md.32a, https://www.gesetze-im-internet.de/estg/_32.html (05.11.2023).

Authenticated U.S. Government Information, 3 Ocak 2017, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/BILLS-115hr1enr/pdf/BILLS-115hr1enr.pdf> (14.02.2025).

Buchanan, The American Economic Review , Sep., 1950, Vol. 40, No. 4 (Sep., 1950), pp. 583- 599.

Bundesministerium der Finanzen, Steuerformulare, <https://www.formulare-bfinv.de/ffw/content.do> (14.02.2025).

Darby, Julia, Anton Muscatelli, and Graeme Roy. "Fiscal decentralisation in Europe: A review of recent experience." *European Research in Regional Science* 13 (2003): 1-32.

DBG, md.36/2

Ek N beyannamesi (Ücret Geliri Elde Eden Mükelleflerin Doldurması Gereken Beyanname), https://www.formulare-bfinv.de/ffw/resources/ticket/iBdVqlQFRi-iQtiHFfLYuDA/Anlage_N_2023.pdf (14.02.2025).

ESTV, Kurzer Überblick über die Einkommenssteuer natürlicher Personen, 2021,

Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland), md.106 https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html#p0605 (15.02.2025).

Federal Constitution of the Swiss Confederation, 18 Nisan 1999, md.3.

Federal Tax Administration (FTA), Swiss Tax System, Swiss Tax Conference, 3. edition 2021

Federal Tax Administration, Tax rates, <https://swiss-taxcalculator.estv.admin.ch/#/taxdata/tax-scales> (15.02.2025).

Gale, William G. Hilary Gelfond, Aaron Krupkin, Mark J. Mazur, and Eric Tode, Effects Of The Tax Cuts And Jobs Act: A Preliminary Analysis", Tax Policy Center, June 13, 2018, s.28. https://www.urban.org/sites/default/files/publication/98633/2018.06.08_tcja_summary_paper_final_1.pdf (15.02.2025).

Güneş Bayram ve Sedat Acar. (2022). Bir Mali Federalizm Örneği Olarak İsviçre, s.388,396.

<https://law.justia.com/us-states/> (15.02.2025)

Hughes, Joseph S. Fiscal Federalism: Theory and Practice, Congretional research service, June 3, 2020, <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46382> s.1.

MME, Overview of Individual Taxation in Switzerland, <https://www.mme.ch/en/magazine/articles/overview-of-individual-taxation-in-switzerland> (15.02.2025).

Musgrave, Richard A. Nebraska Journal of Economics and Business , Autumn, 1971, Vol. 10, No. 4 (Autumn, 1971), pp. 3-13.

Oates, Wallace E. An Essay on Fiscal Federalism *Journal of Economic Literature*, Vol. 37, No. 3 (Sep., 1999), pp. 1120-1149 (30 pages).

Piketty, Thomas ve Emmanuel Saez, "How Progressive Is the U.S. Federal Tax system? A Historical and International Perspective", *The Journal of Economic Perspectives*, Cilt: 21, No. 1, Winter, 2007.

Rappoport W., David E. Tax Reform, Homeownership Costs, and House Prices, **Proceedings. Annual Conference on Taxation and Minutes of the Annual Meeting of the National Tax Association**, Cilt: 112, 2019, s.1.

Sherlock, Molly F., Donald j. Marples, Overview of the Federal Tax System in 2022, Congressional Research Service, 2022. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R45145> (15.02.2025).

Urban Institute, State and Local Revenues, <https://www.urban.org/policy-centers/cross-center-initiatives/state-and-local-finance-initiative/state-and-local-backgrounders/state-and-local-revenues> (15.02.2025)

Vermeer, Timothy Katherine Loughhead, State Individual Income Tax Rates and Brackets for 2022, <https://taxfoundation.org/publications/state-individual-income-tax-rates-and-brackets/> (15.02.2025)

Zeren, G. (2019). "Türkiye'de ve Bazı Ülkelerde Vergi Karmaşıklığının Karşılaştırmalı İncelenmesi", *International Journal of Public Finance*, 4(2), 145-165.

MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİ-BAĞIMSIZ DENETİM VE ROBOTİK SÜREÇ OTOMASYONU İLİŞKİSİ

Gönül Alkan¹ **Gülşah Atağan²** **Ozan Can Kara³** ¹ Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye, e-mail: gonul.ipek@deu.edu.tr² Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye, e-mail: gulsah.ugurluel@deu.edu.tr³ SBE Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye, e-mail: ozan.can.ock@gmail.com

Öz

Robotik süreç yazılımlarının amacı, insanların faaliyetlerini yürütmelerine destek olmak veya onları bireysel faaliyetlerden tamamen kurtarmaktır. Robotik yazılımlar, diğer dijital sistemlerle iletişim kurarak, verileri toplayıp yöneterek ve diğer uygulamalara ekleyerek iş süreçlerini kısaltır. Mevcut bilgi altyapısında köklü değişiklikler gerektirmediği için daha kolay çözümler sunar.

Muhasebe bilgi sistemi işletmelerde yönetim bilgi sisteminin alt sistemlerinden biridir. Muhasebe bilgi sisteminin tasarımında robotik süreç otomasyonunun kullanımı ile manuel işlemlerin yarattığı kaos ve hatalar minimize edilebilir.

Robotik süreç otomasyonunun zorlukları olmasına rağmen, muhasebe uygulamalarında uygun şekilde uygulandığında verimlilik, doğruluk ve maliyet azaltma açısından önemli faydalar sağlayabileceğine dikkat etmek önemlidir.

Bağımsız denetimde etik konusu da önemli olduğu için sistemler ne kadar teknolojik olursa olsun insan faktörü ve etik anlayış bağımsız denetim raporunun oluşturulmasını sağlar. Bu nedenle denetim raporunun tamamen teknolojik süreçler veya yapay zeka kullanılarak hazırlanması daha uzun süre tartışma konusu olmaya devam edecektir.

Bağımsız denetimde insan faktörü önemlidir ve robotik süreç otomasyonu ile sürece katkı sağlanmalıdır. Zaman içerisinde sürecin tamamen yapay zeka veya diğer otomasyonlarla yönetildiği görülecektir. Bu çalışmada robotik süreç otomasyonunun bağımsız denetimde kullanımı incelenecek ve örnek uygulamalar değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Bağımsız Denetim, Robotik Süreç Otomasyonu, Muhasebe Bilgi Sistemi

Citation/Atıf: ALKAN, G., ATAĞAN, G. & KARA, O.C. (2025). MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİ-BAĞIMSIZ DENETİM VE ROBOTİK SÜREÇ OTOMASYONU İLİŞKİSİ. İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER DAYANIŞMA DERGİSİ. 8(1): 77-91, DOI: 10.69599/izd.2749

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Gönül Alkan
E-mail: gonul.ipek@deu.edu.tr

Bu çalışma, Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Abstract

The purpose of robotic process software is to support people in carrying out their activities or to completely relieve them of individual activities. Robotic software shortens business processes by communicating with other digital systems, collecting and managing data and adding it to other applications. It offers easier solutions because it does not require fundamental changes in the existing information infrastructure.

Accounting information system is one of the subsystems of management information system in businesses. The chaos and errors created by manual processes can be minimized by using robotic process automation in the design of accounting information system.

It is important to note that although RPA has its difficulties, it can provide significant benefits in terms of efficiency, accuracy and cost reduction when properly applied in accounting applications.

Since the issue of ethics is also important in independent auditing, no matter how technological the systems are, the human factor and ethical understanding ensure the creation of the independent audit report. For this reason, preparing the audit report using purely technological processes or artificial intelligence will continue to be a matter of debate for a long time.

The human factor is important in independent auditing and should be contributed to the process with robotic process automation. It will be seen over time that the process is completely managed by artificial intelligence or other automation. In this study, the use of robotic process automation in independent auditing will be examined and sample applications will be evaluated.

Keywords: Independent Auditing, Robotic Process Automation, Accounting Information System

1. GİRİŞ

1990'lı yıllar ile birlikte teknolojik gelişmeler hızlı bir ivme kazanmıştır. Bilgisayarların evrimi, internet, endüstri 4.0, makine öğrenmesi, yapay zeka derken baş döndürücü bir hızla teknolojiyle bütünleştik. Teknoloji devrimi hayatımızın her alanında köklü değişiklikler yaratmış ve eğitim, sosyal yaşam, kültürel faaliyetler bunlara bağlı olarak değişen tüketim alışkanlıkları teknoloji devriminden payını almıştır.

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı değişim işletmelerin iş yapma biçimleri ve iş süreçlerini de etkilemektedir. Bu bağlamda yapay zeka ve robotik süreçler işletme verilerinin işlenmesini ve raporlanmasını kolaylaştırmakta böylece daha kolay ve güvenilir finansal bilgiye erişim sağlanmaktadır. Robotik otomasyon uygulamaları işletmelerde birçok alanda yaygın olarak kullanılmaktadır. Muhasebe süreçleri açısından değerlendirildiğinde robotik süreçler, yapay zeka ve bulut sistemlerine yönelik uygulamalar

muhasebe süreçlerini kolaylaştırmaktadır.

Teknolojinin evrimi özellikle emek yoğun alanlarda çok hızlıdır. İşletmelerde muhasebe uygulamaları emek yoğun süreçlerden oluşur ve bu süreçte insan faktörünü yok saymadan sürece destek olacak otomasyon sistemlerine gereksinim vardır. Bu bağlamda robotik süreç otomasyonu muhasebe uygulamalarında iş süreçlerini kolaylaştıracaktır.

Robotik süreç yazılımlarının amacı kişilerin faaliyetlerini yürütmelerine destek olmak veya onları bireysel faaliyetlerden tamamen kurtarmaktır. Robotik yazılımlar diğer dijital sistemlerle iletişim kurarak, verileri toplar, yönetir ve diğer uygulamalara ekleyerek iş süreçlerini kısaltır. Mevcut bilgi alt yapısında temel değişiklikler gerektirmediği için daha kolay çözümler sunar.

Muhasebe bilgi sistemlerinde verilerin toplanması, sınıflandırılması ve kaydedilmesi gibi tekrarlayan ve emek gerektiren süreçlerde RSO işletmelere büyük yararlar sağlayacaktır.

Robotik Süreç Otomasyonu, kavramda kullanılan robotik kelimesi nedeniyle fiziksel uzuvları olan, konuşan fiziksel robotlar olarak algılanmaktadır. RSO fiziksel bir robot ya da yapay zeka ve ses tanıma yazılımı değildir. RSO çapraz makroları olan tekrarlayan kurallara dayalı görevleri yapan bilgisayar kodlu bir yazılımdır.

2. ROBOTİK SÜREÇ OTOMASYONU

Robotik süreç otomasyonunun tarihsel gelişimine baktığımızda farklı kaynaklar konuya farklı tarihsel öğelerle yaklaşmaktadır. Aslında her buluş ve her yenilik teknolojiye önemli aşamaların kıvılcımını oluşturur. Bazı kaynaklarda II.Dünya Savaşı sırasında askeri programlama amacıyla kullanılan ENIAC isimli bilgisayarları RSO'nun atası olarak kabul etmektedir. Bazı kaynaklar ise RSO'nun çıkış noktasının makine öğrenmesi olduğunu belirterek yapay zeka için geliştirilen ML kavramına atıf yapmaktadır.

1959 yılında Arthur Samuel tarafından RSO kavramının temelleri oluşturulmuştur. ML algoritmalarını kullanan bilgisayarların metinler üzerinde yaptıkları denemeler, insan dilinin nasıl işleneceği konusunda yapılan araştırmaları tetiklemiş ve Doğal Dil İşlemenin (Natural Language Processing-NLP) geliştirilmesine katkı sunmuştur. NLP, yapay zekadan faydalananak bilgisayarlar tarafından metin veya ses verilerinin işlenmesi ve anlaşılmasıyla insanlara benzer şekilde tepkiler oluşturmaya olanak tanıyan bir teknolojidir (URL4). Bu teknolojinin ilerlemesi aynı zamanda yapay zekadaki gelişmeleri de etkilemiştir. Bu gelişmeler RPA'nın gelişiminde ileriye dönük temelleri oluşturan adımlardır. RPA, farklı otomasyon teknolojilerini çeşitli amaçlar için birleştiren bir araç setidir. RPA terimi 2000'li yılların başında ortaya çıkmış olsa da gelişimi 1990'lı yıllarda başlamıştır (Özdem ve Bora, 2022: 3).

1990'lı yılların başında oluşan ve otomasyon anlamında önemli gelişmelerden ilki Ekran Kazıma teknolojisidir. Ekran Kazıma, otomasyonun veri girişi, veri taşıma ve entegrasyon adımlarının önemli bir parçasıdır (URL-5). Bu teknoloji; gerekli veriyi başka bir belge, yazılım, ekran, web sitesi veya uygulamanın çıktısından elde etme temeline dayanmaktadır. Bir diğer teknolojik ge-

lişme olan İş Akışı Otomasyonu ile insan görevlerini azaltmak için otomatikleştirilmiş yönetim araçları kullanılır. Bunlar tekrar eden ve belirli görevleri manuel olmaktan kurtarmaya yönelik çalışan sistemlerdir. Bu gelişmeler 2000'li yılların başında RPA'nın ortaya çıkmasını desteklemekle kalmayıp bazı farklılıklarla şu anki çalışma sistematğinde de yer almaktadır (Özdem ve Bora,2022:2).

2000'li yılların başında Robotik Süreç Otomasyonu (RPO) gelecek vaat eden bir teknoloji olarak ortaya çıkmıştır. O zamanlar yapay zekaya ve iş akışı otomasyonuna dayanmaktadır. Ancak RSO, bu süreçte yeteneklerini başlangıçtaki sınırlamalarının ötesinde önemli ölçüde genişletmiştir. RSO geçmişini daha iyi anlamak için 90'lı yıllardan günümüze kadar olan süreci takip etmek gerekmektedir. 90'lı yıllarda piyasada sadece birkaç bilgisayar modeli vardı. Ancak tipik bilgisayar kullanıcısı kişiliği, dev şirketlerin ve devlet kuruluşlarının çalışanlarından sıradan ev tabanlı kullanıcılara dönüşmüştür (Smeets, vd., 2019). Sonuç olarak, sistemlerin ekran boyutlarını çeşitlendirmek için kullanıcı arayüzü testi geliştirme konsepti başlamıştır. RSO'nun hikayesi ve uygulaması bu kullanıcı arayüzü test otomasyonu ile başlamıştır. Otomasyonun rolü, arayüzlerin görsel öğelerini test ederek bunların doğru çalışmasını ve kullanıcının uygulamayla ilgili herhangi bir sorunla karşılaşmamasını sağlamaktır. 90'ların sonuna gelindiğinde kuruluşlar ve endüstriler öğrenmeye başlamıştır. Daha sonra çeşitli otomasyon konseptlerine hayati bir ivme kazandırmıştır. RSO'nun geçmişi, Robotik Süreç Otomasyonunun temel öncülünün Screen Scraping, iş akışı otomasyonu, yapay zeka olduğunu göstermektedir (Van der Aalst vd., 2018: 270)

Robotik süreç otomasyonu verileri işleyerek bilgiye dönüştüren yazılım ve donanım içeren bir sistem olarak tanımlanabilir. Bu sistem işletmelerde maliyet tasarrufu sağlayarak verimliliği artırır.

Otomasyon, herhangi bir sistemin işleme yeteneğini içermektedir. Otomasyona ulaşmak için insanları ve sistemleri entegre etmek basit bir mesele değildir. İnsan faktörleri, özellikle de bilişsel yönler, sistem tasarımında sıklıkla yanlış

anlaşılmakta ve ihmal edilmektedir (Sheridan, 2002; akt. (Madakam vd, 2019: 4).

Otomasyon süreci günlük işleri daha kolay, daha hızlı, daha iyi hale getirmekte ve hatta insanı emek harcamaktan ve tekrarlanan işlerin monotonluğundan kurtarmaktadır. Ev enerji izleme sistemi, akıllı Wi-Fi Termostatları, kablosuz hoparlör sistemi, akıllı ampuller, hareket sensörü gibi teknolojik cihazlar son dönemde ev otomasyonlu akıllı cihazlardan bazılarıdır. Bu akıllı cihazların en güzel tarafı ise insana yaşam kalitesi, operasyonel verimlilik kazandırması ve insan müdahalesinin hiç mümkün olmadığı durumlara baş edebilmesidir (Madakam, 2015: 253).

RSO, geleceğin teknolojilerinin yeni bir dalgasıdır. RSO, bilgisayar bilimi, elektronik ve iletişim, makine mühendisliği ve bilgi teknolojisi alanındaki en ileri teknolojilerden biridir. İşleri çok basit bir şekilde yapmak için hem donanım hem de yazılımın, ağ oluşturma ve otomasyonun birleşimidir (Madakam, vd., 2019: 250). Telekomünikasyon, kamu hizmetleri, mali hizmetler ve sağlık hizmetleri gibi son derece rekabetçi sektörlerden dünya çapındaki devlet kurumlarına kadar arka ofisler, maliyetleri kontrol altına alma konusunda sürekli baskı altındadır. Ancak maliyet verimliliği, hizmet mükemmelliği, iş olanağı, ölçeklenebilirlik, esneklik, güvenlik ve uyumluluk gibi diğer performans zorunluluklarıyla dengelenmelidir (Willcocks vd., 2015: 3).

Gerek işletmelerin gerçekleştirdiği faaliyetlerin gerekse bireysel işlemlerin otomasyona dönüştürülmesi noktasında birtakım kolaylıklar sağlayan ve insanlara özgü yeteneklerin artırılmasına destek sağlayan bir sistem olan robotik süreç otomasyonu, hem büyük olması hem de çok kapsamlı bir uygulama alanına sahip olması bakımından önem kazanmaktadır. (Kestane, 2021:820).

RPA'nın oluşum ve gelişiminde en büyük paya sahip olan teknolojiler makine öğrenmesi, iş akışı otomasyonu, ekran kazıma ve yapay zekâdır. 1959 yılında makine öğrenmesi keşfi ile Arthur Samuel tarafından temeli atılan yapay zekâ sistemleri RSO'nun da temelini oluşturmaktadır. 1990'lı yıllarda ortaya çıkan ekran kazıma teknolojisi, otomasyon sisteminin başlangıcı olarak

sayılmaktadır. Bu teknolojiye veri girişi, veri taşıma ve entegrasyon gibi işlemlerin sağladığı kolaylıklar, RSO teknolojisinin bir başka temel dayanağını oluşturmaktadır. Bu gelişmelerin ardından İş Akışı Otomasyonunun ortaya çıkması 2000'li yılların başında RSO'nun daha hızlı gelişmesini destekleyen teknolojik gelişmeler arasında yer almaktadır.

Robotik Süreç Otomasyonu yazılımı, tekrarlanan görevlerin otomasyonunu sağlamanın yanı sıra, hem iş süreci sahiplerine hem de genel olarak kuruluşa önemli miktarda yatırım getirisi sağlayabilir. Robotik Süreç Otomasyonu yazılımının fiyat noktasının genellikle geleneksel iş uygulamalarına göre daha düşük olması nedeniyle firmaların manüel süreçleri uygun maliyetli bir şekilde otomatikleştirmesine olanak tanır (Amiri, 2019: 8).

3. ROBOTİK SÜREÇ OTOMASYONUNUN ÖZELLİKLERİ

RSO'nun ilk tanımı yapıldıktan sonra, bir sonraki adım RSO'nun özelliklerini tanımlamaktır. Bu özelliklerine dayanarak RSO'nun daha detaylı bir tanımı yapılabilir. Ek olarak, özellikler RSO'nun anlaşılmasını, yeteneklerini ve uygulama alanlarını genişletmek için uygundur. (Van der Aalst vd. 2018: 269-271; Allweyer, 2016: 2-3; Willcocks vd., 2017: 19-20).

Otomasyon sistemleri “zekasına” göre üç temel kullanım yöntemine sahiptir. Bunlar kural bazlı otomasyon, bilgi bazlı otomasyon ve yapay zekâdır. Verilerin ve işlem kurallarının yapıları süreçlerin karmaşıklıklarını belirlemektedir. Buna göre kullanılacak araçlar da şekillenmektedir. Datalar ve süreçler belirli bir yapıya sahip olmazsa işlemler karmaşık bir düzende yer alır. Bu durumda kullanılacak araç daha fazla yapay zekâ, doğal dil işleme ve makine öğrenmesi gibi kompleks uygulamaların kullanılmasını gerektirir. Ancak düşük çeşitlilik, karmaşıklık ve orta-yüksek seviye hacme sahipse RSO kullanımı gerekmektedir.

RSO kullanımı için en önemli unsur bu uygulamadan yararlanılacak süreçlerin belirlenmesi ve bu süreçlerin uygunluğunun ölçülmesidir. RSO için gerekli kriterlerin sağlanıp sağlanmadığı tek tek analiz edilmelidir. Bu analiz gerçek-

leşmediğinde süreç RSO kullanımına ne derece uygun olsa da elde edilecek verim ve etkinlik düşük olabileceğinden kaynak israfına neden olabilir. Örneğin; az sayıda çalışanın az zamanda gerçekleştirdiği ve çıktı olarak işyerine nitelik sağlamayan süreçlerin RSO'ya devredilmesi başta RSO için ayrılan mali kaynağın gereksiz kullanımı dışında personel ve zaman açısından da bir kayba neden olacaktır (Willcocks vd., 2017, s.4).

RSO araçları, temel nitelikte iş görenin işlerini taklit etme yoluyla çalışma göstermektedirler. Bu robotlar başka mekanizmaların veya ekranların entegrasyonu sayesinde ekran kazıma yöntemi yardımıyla belirli bir çalışanın yaptığı ekran verilerini çekme, alanları doldurma, dosyaları kapatma-açma şeklindeki görevlerde bulunmaktadır. RSO tarafından yapılan bu görevler sistem geliştirici birimlerin yazılımlarının da üst düzeyinde performans sergileyen programlar aracılığıyla aplikasyon ara yüzünde çalışmalarını gerçekleştirmektedir. Firmalar oluşturulmakta olan RSO yazılımları için başka tasarımlardan yardım almaktadırlar (Schuster, 2020).

RSO araçları işletme ihtiyaçlarına göre farklılaşmaktadır. İşletme içi görevler, işletmenin robotik süreç otomasyonundan beklentileri RSO araçlarını çeşitlendirir. Robotik süreç otomasyonunun özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Van der Aalst 2018: 269-271; Allweyer, 2016: 2-3; Willcocks vd., 2017: 19-20):

Kullanıcı Arayüzü: RSO genellikle (grafiksel) kullanıcı arayüzünü, yani otomatikleştirecek uygulamaların grafiksel kullanıcı arayüzünü kullanır.

İnsanın Taklit Edilmesi: RSO, kullanıcı tarafından herhangi bir karar verilmese bile, otomatikleştirecek uygulamalardaki insan girdisini taklit eder.

Programlama Bilgisine Gerek Olmaması: Botları yapılandırmak için hiçbir programlama bilgisine gerek yoktur (ancak, BT'nin temel düzeyde anlaşılması faydalıdır ve genellikle gereklidir). Yapılandırma, örneğin akış çizelgeleri temelinde gerçekleştirilir.

Dışarıdan İçeriye Yaklaşımı: İçten dışı yaklaşımı izleyen (uygulama sıfırdan uyarlanır veya yeni

geliştirilir) geleneksel otomasyon çözümlerinin (STP, WfM vb.) aksine, RSO ile otomasyon, programlama açısından mevcut uygulamalara müdahale etmez.

Yazılım: RSO donanım değil yazılımdır. Örneğin, RSO'yu endüstriyel robotlarla karıştırmamak gerekir.

Yapılandırılmış Rutin Görevler: RSO, prosedürleri sabit olan ve dolayısıyla değişmeyen yapılandırılmış süreçleri yürütür.

4. ROBOTİK SÜREÇ OTOMASYONU TÜRLERİ

RSO sistemleri birbirini tekrar eden görevler için kurgulanır. Özellikle güncel veriye ihtiyaç duyulan veri toplama ve hazırlama süreçlerinin yoğun olduğu iş kollarında RSO uygulamaları verimliliği artırır. Bazı iş süreçleri rutindir, muhakeme ve yorum gerektirmez bu durumda RSO hem iş kalitesini artırır hem de işletmelere maliyet avantajı sağlar.

Robotik süreç otomasyonu farklı işletmelerde farklı işler için yapılandırılır. Literatürde RSO türleri üçe ayrılmıştır. (Willcocks vd., 2017: 19):

- Katılımlı RSO
- Katılımlı olmayan RSO
- Akıllı süreç RSO

Katılımlı RPA: Katılımlı RSO, süreçleri başlatmak ve kontrol etmek için insanlarla aynı anda etkileşime giren bir RSO botudur. Katılımcı RSO'da bot doğrudan kullanıcının masaüstünde çalışır ve iş süreçlerini yürütmek için kullanıcıdan komutlar alır. İnsan müdahalesi gerektiren süreçlerde RSO robotları insanlarla birlikte çalışır ve süreç etkileşimli olarak gerçekleşir (Yılmaz, 2021: 37).

Katılımlı robotlar bir nevi sanal asistan gibi kullanıcıya karşı duyarlıdır. İş süreçlerinin tamamen otomasyona dönüştürülemediği sektörler için uygundur. Katılımlı robotlar kullanıcının harekete geçirdiği ve planladığı robotlar olup bir sunucuya ihtiyaç olmadan çalışan robotlardır.

Katılımlı olmayan RSO: Katılımsız robotlar katılımlı robotların aksine bir sunucu üzerin-

den çalışırlar. Kullanıcı kontrolü gerektirmeyen arayüzleri olan bu robotların çalışma zamanları önceden planlanır ve veriler dijital ortamda mail vb. yollarla iletilir. Genel olarak bakıldığında gözetimsiz otomasyon, toplu işler gibi veri yoğun görevler ve yüksek işlem hacmine sahip süreçler için uygundur. Katılımcı olmayan RSO, süreçleri insan müdahalesi olmadan otomatikleştiren ve genellikle arka ofis işlevleri için kullanılan ikinci nesil RSO'dur. Genellikle bir sunucuda çalışan, kendi kendine başlayan ve kullanıcı etkileşimi olmadan işlemleri gerçekleştiren bir botu ifade eder (Özdem ve Bora, 2022: 5).

Akıllı süreç RSO: Hibrit robotlardır. Katılımlı ve katılımlı olmayan robotların kombinasyonu şeklinde çalışırlar.

4. ROBOTİK SÜREÇ OTOMASYONU-NUN KULLANIM ALANLARI

Robotik süreç otomasyonu yaratıcılık ve yorum gerektirmeyen işler için uygundur. Rutin, tekrar eden ve yapılandırılmış işler RSO ile daha kısa sürede ve kaliteli yapılabilir. Uygulamada muhasebe ve finans alanında özellikle raporlamada RSO kullanımı yaygındır. Bordrolama, fiyatlandırma, satış, tedarik ve mutabakat süreçlerinde RSO iş süreçlerine önemli katkılar sağlar.

Günümüzde RSO'lar ticari yazılımlar olarak pazarlanmaktadır. Bu yazılımları geliştiren şirketlerden Blueprism market lideri konumundadır. Bunun dışında UiPath, Automation anywhere, WorkFusion diğer RSO geliştiricileri olarak sıralanabilmektedir. Blueprism uygulamasına yönelik işlem adımları şunlardır:

- Sisteme giriş,
- Excel sayfası oluşturma,
- Excel sayfasından veri alma,
- Alınan veriyi sipariş sistemine aktarma
- Sipariş için ilgili doküman oluşturma

şeklinde sıralanmaktadır.

Benzer şekilde ProcessFlows uygulamasında;

- Elde etme
- Doküman yönetimi

- İş akışı
- Raporlama

şeklinde sıralanan dört bileşen kullanılmaktadır.

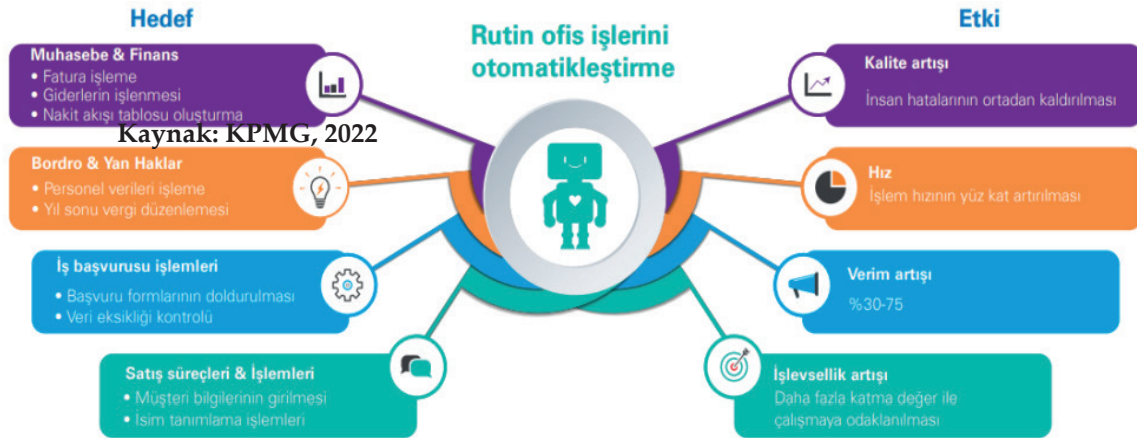
IBM tarafından geliştirilmiş olan IBM-RPA uygulamasının ise,

- Kontrol odası
- Müşteri
- Süreç yönetimi

şeklinde sıralanan üç bileşenden oluşmaktadır. Bu bileşenler yardımı ile işletmenin anlık durumu kolaylıkla gözlemlenebilmektedir. Ayrıca IBM-RPA uygulamasında her yeni müşteri için yeni bir bot yaratılmakta ve süreç faaliyeti bu bot aracılığıyla yürütülmektedir (Karabacak, 2019: 25-26).

Robotik süreç otomasyonu diğer bilgi işlem teknolojilerine göre daha düşük maliyetlidir ve standartlara uygundur bu nedenle verimliliği yüksektir. RSO iş süreçlerine kolay entegre edilir zaman problemi yoktur 7/24 çalışır. İşletmeler iş gücünü diğer alanlara aktararak kaynak tasarrufu sağlar. Şekil 1'de RSO'nun uygulama ve çıktıları verilmiştir.

Şekil 1. RSO Uygulama ve Çıktıları

Robotik süreç otomasyonu işletmelere aşağıda belirtildiği üzere birçok fayda sağlamaktadır (Kroll vd., 2016: 7; Strömberg, 2018: 14; Çalışkan ve Kıran, 2020: 4):

- Süreç iyileştirmeleri bilgi teknolojilerine (BT) göre daha kısa sürede gerçekleştirilebilmektedir.
- Personele göre hatalar minimuma indirilir.
- Zaman kısıtlaması olmadan çalışabilir.
- Kontrolü kolaydır.
- Maliyetleri düşürücü etkisi vardır.
- Çalışanları katma değeri yüksek diğer işlere yönlendirir.
- Çevik ve hızlıdır.
- Operasyon süreci tamamlandığında ilgili taraflara hemen bilgi verebilir.
- Durmadan çalışabilir.
- Analizlere yönelik kolaylık sağlar.
- RSO manuel sistemlere göre daha az risklidir.
- Tutarlıdır, çıktı varyasyonlarını ortadan kaldıran özdeş süreçleri ve görevleri vardır.
- Yüksek katma değerli görevlere yönelen insan kaynakları sayesinde iş gücü ve iş süreçlerinde kalite artar.
- RSO'nun şeffaf ve denetlenebilir iş süreçleri bulunmaktadır.
- RSO, endüstriler arasında kullanılabilir, çünkü

kullanımdaki prosedürleri takip eder.

Robotik süreç otomasyonu muhasebe, bankacılık ve sigortacılık, insan kaynakları, tedarik zinciri yönetimi, lojistik, müşteri hizmetleri, otomotiv sektörü gibi birçok alanda yaygın olarak kullanılmaktadır.

5. MUHASEBE BİLGİ SİSTEMİ VE ROBOTİK SÜREÇ OTOMASYONU

Muhasebe bilgi sistemleri robotik süreç otomasyonunun yaygın olarak kullanıldığı alanlardan biridir. Muhasebe uygulamaları rutin, tekrarlayan ve yoğun iş süreçlerini içerir. Bütün işletmelerde işletme içi ya da işletme dışı organizasyonlarla yürütülen muhasebe süreçlerinde işgücü ihtiyacı çok fazladır ve bu süreçlerin bazıları çalışanlar açısından verimsizdir.

Muhasebe bilgi sistemi tarafından bilgi kullanıcıları için üretilen finansal tabloların içerdiği bilgilerin doğruluğu, anlaşılabilirliği, ihtiyaca uygunluğu ve doğru zamanda sunumu önemlidir. Finansal tabloların hazırlanması süreci emek yoğun bir süreçtir. Muhasebede belge düzeni ve fiş kayıtları ile başlayan bu süreç belgelerin kaydedilmesi, sınıflandırılması, raporlanması gibi birbirine benzer ve tekrarlayan işlemlerden oluşur. Bu süreçlerde çalışanlar sisteme öznel katkılarda bulunmazlar bu nedenle RSO etkin olarak kullanılabilir.

Özellikle 2024 yılında uygulanmaya başlayan Enflasyon Muhasebesi ile birlikte muhasebe alanındaki rutin ve verimsiz iş süreçleri mesleki motivasyonu da olumsuz etkileyerek iş yükünü

arttırmıştır. Muhasebe tarafından sunulan finansal veriler karar alma süreçlerinde etkili olduğu için sunulan bilginin niteliği önemlidir. Muhasebe bilgisi ekonomik konjonktür, yasal ve politik düzenlemeler, finansal piyasalar ve kültürel faktörlerden etkilenir. RSO finansal tabloların hazırlanması aşamalarında muhasebe bilgi sisteminde kullanılır.

Muhasebe bilgi sistemi işletmelerde yönetim bilgi sisteminin alt sistemlerinden biridir. Muhasebe bilgi sisteminin tasarımında robotik süreç otomasyonunun kullanımı ile manuel işlemlerin yarattığı kaos ve hatalar minimize edilebilir.

Tekbaş muhasebe mesleğini etkileyen teknolojik gelişmeleri şöyle sıralamıştır: (Tekbaş,2024)

- Muhasebe yazılımları,
- Yapay zeka,
- Robotik süreç otomasyonu,
- Bulut sistem
- Endüstri4.0,
- Blockchain teknolojisi
- Radyo frekansı tanımlama teknolojisi,
- Büyük Veri,
- Üç boyutlu baskı teknolojileri,
- Nesnelerin interneti
- Arttırılmış gerçeklik,
- Toplum 5.0,
- Siber güvenlik teknolojileri.

RSO, muhasebe bilgi sisteminde yer alan işgücünü sanallaştırarak oluşturduğu işgücüyle, insan kaynaklı hataların ortadan kaldırılmasını sağlamaktadır. Ayrıca işletmedeki tüm süreçlerin ayrıntılarını yakalayabilmekte ve denetim işlemleri için saklayabilmektedir. Bu yönüyle işletmelerin stratejik hedeflerine ulaşabilmeleri için kullandıkları kaynakların maliyet bilgisini şeffaf ve denetlenebilir bir biçimde elde etmelerini sağlamaktadır. Bu strateji, işletme yönetimine kapsamlı maliyet değerlendirmesi yapabilmeye yardımcı olacak ek göstergeler sunmaktadır. Bu

göstergeler işletmelerin üretimde kullandığı fiziksel kaynakları ve bu kaynaklara ait maliyet bilgisini yönetime detaylı bir biçimde aktarmaktadır. RSO bu yönüyle finansal işlemlerin sağlıklı bir biçimde raporlayarak kurumsal sürdürülebilirliğin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır (Büyükanıkan,2022:29).

RSO'nun zorlukları olmasına rağmen, muhasebe uygulamalarında uygun şekilde uygulandığında verimlilik, doğruluk ve maliyet azaltma açısından önemli faydalar sağlayabileceğine dikkat etmek önemlidir. Kuruluşların, RSO çözümlerini uygulamadan önce kendi özel ihtiyaçlarını, süreçlerini ve olası sınırlamalarını dikkatli bir şekilde değerlendirmesi gerekir (Dahabiyeh ve Mowafi, 2023).

5.1. Maliyet Muhasebesi Robotik Süreç Otomasyonu

Robotik süreç otomasyonunun muhasebe süreçlerine sağlayacağı katkıları iki açıdan değerlendirmek gerekir. Muhasebenin işletmenin diğer fonksiyonları ile entegre çalıştığı durumlardaki katkılar ve muhasebe bölümünün yürüttüğü ve finansal muhasebe ile ilgili konularda yapılan katkılar. Muhasebe işlevi işletmelerde diğer işletme işlevleri ile entegre çalışır bu nedenle özellikle üretim ve pazarlama bölümlerindeki işleyiş muhasebe süreçlerini etkiler.

Üretim faaliyetlerini konu alan ve üretimle ilgili değer alışverişlerini bünyesinde kaydeden sınıflandıran ve birim maliyetlerini hesaplayarak bu bilgi sisteminden elde edilen bilgileri rapor eden muhasebeye maliyet muhasebesi adı verilir. "Maliyet Muhasebesi" üretim maliyetlerinin belirlenmesini sağlar ve planlamaya yardımcı olur.

Üretim işletmelerinde üretim süreci hammadde ve malzemelerin satın alınmasıyla başlar. Üretim için gerekli hammadde ve malzemeler "malzeme istek fişi" olarak nitelendirilen bir formla elektronik ortamda satın alma bölümüne iletilir. Satın alınan hammadde ve malzemelerin faturaları ve ödeme belgeleri muhasebe bölümüne gönderilir. Hammadde ve malzemeler ise "ambar giriş fişi" ile depoya gönderilir. Üretim bölümüne depodan hammadde ve malzeme gönderildiğinde "ambar çıkış fişi" düzenlenir. Stok kontrolü için

bu fişlerin bir nüshası muhasebe bölümüne gönderilmelidir. Üretim sürecinde üretim için gerekli hammadde, işçilik, genel üretim gideri gibi bütün diğer giderler maliyet muhasebesi sistemine kaydedilir.

Maliyet muhasebesi sistemi oluşturulurken üretim sistemi ile bağlantı kurulur. Üretilecek ürünlere ilişkin olarak “ürün reçetesi” adı verilen reçeteler bilgisayar sistemine üretim bölümü tarafından kaydedilir. Üretim için gerekli ham madde ve diğer malzemeler stoktan üretime gönderildikçe sarf tablosu adı verilen tablolar oluşturulur. Bu tablolar muhasebe bölümüne gönderilir ve muhasebe bölümünde tüketilen malzemenin türüne göre ilgili maliyet hesaplarına kaydedilir. Görüldüğü gibi üretim işletmelerinde üretim sürecinin bütün aşamaları maliyet muhasebesi ve finansal muhasebe ile işbirliği içinde gerçekleştirilmektedir.

Bu süreçte özellikle stok kontrolü ve üretim reçetelerinin hazırlanmasında RSO kullanılabilir. RSO üretimdeki tedarik süreçlerini otomatikleştirdiği için üretim reçetelerinin sisteme girişi, tedarik faturalarının kaydedilmesi evrak işlerini dijitalleştirmek, envanter seviyelerini ve müşteri taleplerini izlemek vb. işlemler için botlar kullanılır. Sonuç olarak, operasyonel üretim artar, maliyetler önemli ölçüde azalır ve tedarikçi ve müşteri etkileşimleri iyileştirilir.

Satın alma sürecinde sipariş girişleri, tedarikçiye mail gönderilmesi, faturaların işlenmesi, satıcılara mutabakat formlarının gönderilmesi, satıcı bilgilerinin tutulması satıcılara yapılan ödemelerin kaydedilmesine yönelik işlemler RSO aracılığıyla yapılmaktadır.

Ürün stok düzeylerinin tespiti ve otomatik yeniden sipariş verilmesi süreçleri üretimle ilgili süreçler olarak tanımlansa da stok kartlarının oluşturulması tedarik sürecinde satıcılarla ilgili faturalama ve muhasebe kayıtlarının yapılmasında RSO kullanılabilir. Üretim sürecindeki aşamalar maliyet muhasebesi ve genel muhasebeye yansıdığı için RSO bu bağlamda önemli kolaylıklar sağlar.

5.2. Pazarlama-Muhasebe ve Robotik Süreç Otomasyonu

Malın depoya giriş anından müşterilere ulaştırılıp, paraya çevrilinceye kadar geçen zaman içinde ortaya çıkan “maliyet bilgilerinin nelerden oluştuğunu saptayan, bunları inceleyerek, yorumlayan ve maliyetlerin düşürülmesi için yöneticilere önerilerde bulunmayı amaçlayan işlemler bütünü” pazarlama muhasebesi olarak tanımlanmaktadır (Akdoğan,1982).

İşletmelerde pazarlama işlevi ürünlerin fiyatlarını belirlerken ihtiyaç duyduğu temel bilgileri muhasebeden alır. Bu bağlamda pazarlama işlevinin fiyatlandırma kararlarında temel bilgileri aldığı birim üretim yapan işletmelerde maliyet muhasebesidir. Pazarlama yönetiminin ihtiyaçlarını karşılayacak olan pazarlama muhasebesinin üç temel görev alanı bulunmaktadır:

- Maliyetlerin saptanması (ölçülmesi),
- Maliyetlerin analizi ve kontrolü,
- Pazarlama faaliyetlerinin planlanması ve yönlendirilmesi.

Bu görev alanlarıyla ilgili çalışmaların sağlıklı, güvenilir ve başarılı bir biçimde sürdürülebilmesi, işletmenin Muhasebenin Temel Kavramları ve Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri’ni temel alan uluslararası standartlarla uyumlu bir biçimde tasarlanmış bir muhasebe sistemine sahip olmasına bağlıdır. Pazarlama muhasebesi sisteminde toplanan bu bilgiler, daha sonra maliyet yöntemleriyle pazarlama maliyetlerine dönüştürülür ve sonuçlar tekrar muhasebe sistemine aktarılır (Tek,1995:10-14).

Pazarlama işlevi ile muhasebenin ortak noktalarından biri de fiyatlandırmadır. Pazarlama işlevi maliyet muhasebesinden aldığı temel maliyet bilgilerinden yararlanarak fiyatlandırma kararlarında minimum fiyat sınırını belirler. Maliyet muhasebesi ve pazarlamanın temel kesişme alanları aşağıda belirtilmiştir (Wieder, 1999, akt. Ceren&İnal,2004:63):

- Mal ve Hizmet Üretim Programını Planlama
- Başabaş noktası analizleri,

- Mal çeşitleriyle ilgili oran hesaplamaları,
- Ambalajlamayı iyileştirmeye yönelik yöntemler,
- Marka muhasebesi.
- Fiyat Politikası
- Fiyat politikasıyla ilgili seçenekleri geliştirme,
- Fiyat politikasıyla ilgili modeller,
- Tutundurma Politikası.
- Reklamların etkisini ölçme
- Reklam bütçeleme,
- Reklam maliyeti artışlarına fon ayırma.
- Dağıtım Politikası,
- Lojistik Planlama ve Depolama Planlaması (Satış devir hızının planlanmasına yönelik lojistik maliyetlerin hesaplanması),
- Organizasyon,
- Pazarlama maliyeti.

Robotik süreç otomasyonu özellikle pazarlama alanında çok kullanılmaktadır. Muhasebe işlevi ile pazarlamanın birlikte hareket ettiği konularda da RSO'dan yararlanılır. Özellikle lojistik, depolama süreçlerinde envanter ve stok kontrolünde RSO iş süreçlerini hızlandırır. Satış faturalarının oluşturulması ve işlenmesi RSO tarafından yapılır.

RSO'nun yaygın kullanıldığı alanlardan biri de iade sürecidir. RSO satış iadelerinde iade sürecini hızlandırır, müşteriye iadenin geri ödenmesini sağlar bu veriler stok sistemine hızlıca aktarıldığı için envanter yönetimi kolaylaşır. Özellikle elektronik ortamda ticaret yapan işletmeler için bu konu özel önem arz eder. RSO ile iade sürecinin aşamaları aşağıda özetlenmiştir:

- İadenin alındığını ifade eden bir bilgilendirme mesajının müşteriye iletilmesi,
- Stok sürecinin güncellenmesi,
- Müşteriye geri ödeme yapılması,
- Müşteriye geri ödeme süreci hakkında bilgi-

lendirme yapılması,

- Faturalandırma sürecinin revizyonu.

5.3.Finansal Muhasebe Süreçleri ve Robotik Süreç Otomasyonu

Robotik süreç otomasyonunun en yaygın kullanım alanları muhasebe ve finansdır. Muhasebe ve finans işletme süreçlerinde farklı bölümlerden veri alan, aldığı bu verileri işleyen ve raporlayan bölümlerdir bu nedenle operasyonel süreçlerde tekrarlayan eylemler kullanılır. Muhasebenin işlevleri kaydetme, sınıflandırma, raporlama ve analizdir. Verilerin toplanması ve kaydedilmesinde RSO'dan yararlanılır. Makine öğrenimi algoritmaları kullanılarak muhasebe kayıtlarında gerekli olan belgeler tanımlanır. RSO özellikle tekrarlayan iş süreçlerinde verimlidir. Bu bağlamda işletmenin diğer birimlerinden toplanan veriler RSO aracılığıyla muhasebe sistemine aktarılır ve raporlanır. Veri alışverişi işletmede kullanılan muhasebe yazılımlarına entegre edildiğinde sistem sorunsuz çalışır. Muhasebe süreçleri açısından değerlendirildiğinde RSO çözümleri farklı kategorilerde sunulmaktadır.

5.3.1. Tedarik Süreci İşlemleri ve Robotik Süreç Otomasyonu

Tedarik sürecinin RSO ve muhasebe ilişkisi satıcı, belge, ödeme ekseninde değerlendirilmelidir. Satıcıların doğrulanması, satıcılar ile ilgili verilerin yönetimi, satıcı sorguları ve satıcı beyan mutabakatı farklı firmalar tarafından sunulan RSO çözümlerinin ortak çözüm araçlarıdır. Muhasebe açısından değerlendirildiğinde uygulamada satıcı cari olarak bilinen hesap grubunun takibi ve yönetimi hem zaman hem de personel gerektirir. Özellikle belirli zamanlarda yapılan mutabakatlar işgücü gerektiren süreçlerdir. Bu süreçlerin otomasyona devri ve takibi verimliliği arttırarak iş yükünü azaltacaktır.

Satın alma faturalarının ve satın almaya ilişkin makbuzların sınıflandırılması, takibi ve kaydedilmesi, faturaların kodlanması, fatura ve fiş kayıtlarının eşleştirilmesi muhasebe işlemlerini kolaylaştırarak hataları azaltır. Muhasebe süreçlerinde kontrol önemlidir RSO kontrol açısından da katma değer yaratır.

Tedarik sürecini tamamlanması ödeme aşamasıdır. Satıcılara ait borç hesaplarının tahakkuku ve kaydedilmesini takip eden aşamada ödemeler planlanmalıdır. RSO satın alma faturalarını toplayarak mutabakatını yapar, ödeme emirlerini oluşturarak ilgili birime ödeme zamanlarını hatırlatan bilgiler gönderir. Ödeme ve planlama aşaması finans ve bütçeyi de ilgilendirdiği için RPA veri akışının finans bölümüne de iletilmesini sağlayarak sürecin tamamlanmasına yardımcı olur.

5.3.2.Alacak İşlemleri ve Robotik Süreç Otomasyonu

İşletmelerde satış süreçleri pazarlama bölümü tarafından yürütülür ancak satış yapıldıktan sonraki muhasebeleştirme aşamasında manuel belge akışı için RSO kullanımı gittikçe yaygınlaşmaktadır. Satış, müşteri ve tahsilat üçgeninde değerlendirilen bu iş süreçlerine yönelik RSO çözümleri birçok firma tarafından kullanılmaktadır.

Satış siparişinin girişi ile başlayan süreçte RSO satış faturalarının düzenlenmesi ve muhasebe sistemine aktarılması görevlerini üstlenir. İş akışı, satış faturalarının muhasebe fişlerinin kaydedilmesi, yevmiye defteri ve büyük deftere kayıt şeklinde devam eder. Entegre işleyen sistemde bu kayıtlar RSO destekli sistem tarafından yapılır. Bu noktada önemli olan RSO'nun sistemine doğru veri akışının sağlanması ve kullanılan muhasebe yazılımı ile entegre edilmesidir.

Alacak işlemlerinde müşteri riski ve nakit yönetimi önemlidir. Bu süreçler RSO tarafından takip edilerek raporlanır. Özellikle müşteri portföyü yoğun olan işletmelerde RSO anlaşmazlıkların çözümü ve mutabakat konularında da sanal asistan olarak çözüm üretir.

5.3.3.Genel Muhasebe ve Robotik Süreç Otomasyonu

İşletmelerde genel muhasebe süreçleri defter kayıtları ve raporlamaya yöneliktir. Ticari defterlere yapılan kayıtların kontrolü ve hesap mutabakatları RSO ile yapılabilir.

İşletmelerde yevmiye fişleri aracılığıyla yapılan yevmiye kayıtlarının sınıflandırılması ve

kontrolünde RSO kullanımı yaygındır. Muhasebe sürecinde en önemli konulardan biri de envanter kontrolüdür. Hesapların doğrulanması için yapılması gereken şirket ve banka mutabakatlarında da RSO'dan yararlanılır.

Sabit varlıkların kaydedilmesi ve amortisman hesaplamaları işletmelerde tekrar eden muhasebe süreçleridir. Excel'de hazırlanan amortisman tablolarına amortisman verilerinin aktarılması ve kontrolü konularında RSO kullanılabilir.

Bordro işlemlerinde RSO, çalışan verilerini çekerek, ücretleri, kesintileri ve vergileri hesaplayarak ve bordro raporları oluşturarak bordro işlemlerini otomatikleştirebilir. Doğru ve zamanında bordro işleme sağlamak için İnsan Kaynakları sistemleri, zaman izleme yazılımı ve vergi veri tabanları ile entegre olabilir (Madakam vd., 2019). Kıdem tazminatlarının kontrolü ve aktüeryal hesaplamalar da RSO yapısına uygundur.

Muhasebede hesap döneminin kapanış işlemleri sırasında gider hesaplarının gelir tablosu hesaplarına aktarılması mizan kontrolü ve bilanço hesaplarına devir işlemleri RSO yapılandırmasına uygun iş süreçleridir.

Finansal raporlamada RSO, farklı sistemlerden veri çekerek, hesaplamalar yaparak ve raporları önceden tanımlanmış şablonlara göre biçimlendirerek finansal raporların oluşturulmasını otomatikleştirebilir. Raporlama sürecinde zaman kazandırabilir ve hataları azaltabilir (Wei vd., 2022). Finansal durum tablosu, kapsamlı kar zarar tablosu, nakit akış tablosu ve yönetim için gerekli diğer raporların hazırlanması RSO tarafından yapılmaktadır.

RSO vergilendirme işlemleri ile ilgili konularda da kullanılmaktadır. Vergi beyan sistemi için verilerin toplanması, vergi beyannamelerinin hazırlanması ve dosyalanması işleri uygulamada RSO tarafından yürütülmektedir.

RPA'nın muhasebe süreçlerinde uygulanması ile ilgili riskler şunlardır (Mookerjee ve Rao, 2021: 3677):

Operasyonel Risk: Kötü robot kaynak yönetimi, iş akışı sürecinde yetersiz istisnalara veya etkisiz

operasyonel yürütmeye (örneğin, tek bir robot başına çok fazla zamana duyarlı işleme izin verilmesi) neden olmaktadır.

Finansal Risk: Yetersiz yapılandırılmış kriterler finansal yanlış anlamalara veya yanlış sonuçlara yol açmaktadır. Ayrıca bir insanın birden fazla robot girdisini yönlendirmesine olanak tanıyan görevler ayrılığı ihlallere yol açarak bir şirketin finansal kayıplarına neden olan süreçleri otomatik hale getirmektedir.

Düzenleyici Risk: Robotik süreç otomasyonu faaliyetlerinden mali raporlama için hileli bir şekilde yararlanmak mümkün olduğundan (örneğin, yanlış bir çıktıyı yönlendirmek için bir robotik sürecin girdisini manipüle etmek) mali kontrollerin önemli ölçüde güçlendirilmesi ve otomasyon risklerinin hafifletilmesi gerekir.

Organizasyonel Risk: Yetersiz yönetim ya da idari süreklilik planlaması (çünkü kaynaklar başka görevlere yeniden tahsis edilir) veya işlevsel performansı sürdürememe durumları söz konusu olabilmektedir. RSO'nun organizasyonel uygulamasında ortaya çıkan kötü yönetim, dokümantasyon veya operasyonel süreklilik planlaması bunlara örneklerdir.

Teknolojik Riskler: Bot başarısının uygulama entegrasyon istikrarsızlığına etkisi; (Saldırganlar) premium erişim hesaplarını izinsiz elde ederek veya RSO veri tabanlarından veri alarak siber tehdit oluşturur. Sonuç olarak, geliştiriciler bot tasarımının bir parçası olarak hassas verileri şifrelemede başarısız olabilir ve bu da önemli bir risk oluşturmakta sisteme olan güven azalmaktadır.

RSO iş süreçlerine olumlu katkı sağlasa da zorlukları da beraberinde getirmektedir (Prov, 2018). RSO sistemlerinin kurulumu ve entegrasyonu maliyetli olabilir. Sürekli bakım ve güncellemeye ihtiyaç duyan RSO sistemleri, ek maliyet oluşmasına neden olabilmektedir. Çalışanlar açısından değerlendirildiğinde iş süreçlerine entegre edilen RSO, bazı çalışanların işlerini kaybetmelerine neden olabilmektedir. RSO sistemlerinin karmaşıklığı arttıkça, yönetimi ve kontrolü de zorlaşabilmektedir. RSO sistemleri hassas verilere erişim sağladığından güvenlik açıklarına ve veri ihlallerine karşı savunmasız

olabilir (Can, 2022: 18-21).

6. ROBOTİK SÜREÇ OTOMASYONU VE İÇ KONTROL

İç kontrol "işletmelerde farklı bölümlerin ihtiyaçlarının karşılanmasında ortak bir yapı oluşturma; işletmenin kar amacı güden veya gütmeyen, büyük veya küçük ölçekli, kamu veya özel sektör tüm işletmelerin standart bir kontrol sistemi sürecini meydana getirme ve bu sistemin geliştirilmesine hizmet etme" şeklinde tanımlanmaktadır. İç kontrol, işletmenin yöneticilerinden diğer çalışanlarına kadar tüm taraflarınca etkilenen bir süreci ifade etmektedir. İç kontrol, işletmenin yönetim kurulundan, idarecilerinden ve diğer çalışanlarından etkilenen, finansal raporlamanın güvenilirliği, işlemlerin etkililiği ve etkinliği, kanun ve yönetmeliklere uyum amaçlarına ulaşmak için makul bir güvence sağlamak üzere tasarlanmış bir süreçtir (COSO: www.coso.org).

İşletmeye güven esasının temelinde iç kontrol sisteminin sağlamlığı yer almaktadır. Finansal raporlamanın güvenilirliği, işletme varlıklarının suiistimallere karşı korunması, işletme faaliyetlerinin etkinliği, verimliliği, yasalara ve diğer düzenlemelere uygunluğun sağlanması, etkin bir iç kontrol sisteminin varlığı ile mümkün olmaktadır (Doyrangöl, 2007:302, Hatunoğlu vd., 2012:174).

Etkin çalışan bir iç kontrol sisteminin işletmeye sağlamış olduğu faydaları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Öndeş, 2000:82; Akbulut, 2012:176):

- Üst yönetimin belirlediği temel amaçlara ulaşmak için çalışanların, izlenecek politikalara ve kurallara uygun davranıp davranmadıklarını belirlemek,
- Üst yönetimin faaliyetlerin verimliliğini ve etkinliğini saptamada ihtiyaç duyduğu güvenilir bilgileri üretmek,
- Üst yönetimin arzuladığı faaliyetlerdeki fire ve artıkların en az düzeyde olmasını, kaynakların israf edilmemesini sağlamak,
- Üst yönetimin isteği doğrultusunda işletmede bulunan varlıkları çalınmaya, kaybolmaya,

amacı dışında kullanılmaya karşı korumak.

İşletmelerde iç kontrol sisteminde raporlamalar genellikle ERP yazılımları ile yürütülür. ERP kullanılarak yapılan iç kontrol sistemi raporlamalarında manuel veri girişi yapıldığı için sistem maliyetlidir ve iş süreci zaman alır. Kontrol riskini azaltmak için yapılan raporlamalarda RSO kullanımı sistemin verimliliğini arttırarak iş gücü tasarrufu sağlar.

7. ROBOTİK SÜREÇ OTOMASYONU VE BAĞIMSIZ DENETİM

Bağımsız denetim, işletme faaliyetleri sonucunda düzenlenen mali tabloların ve bu mali tabloların hazırlanması için kullanılan finansal bilgilerin, konusunda uzman bağımsız denetçiler tarafından belirli ölçütlere göre incelenmesi, doğrulanması ve kontrol edilmesi sürecidir. Bağımsız denetim bir süreçtir. Bu süreç bağımsız denetçiler tarafından yürütülür ve süreç sonucunda bağımsız denetim raporu hazırlanır. Bağımsız denetim sürecinde, yönetimin sorumluluğunda hazırlanan mali tabloların içerdiği bilgilerin doğruluğu işletme dışından bağımsız denetçiler tarafından değerlendirilir.

RSO'nun denetimle ilgili içerdiği üç önemli adım şunlardır (Mookerjee ve Rao, 2021: 3677):

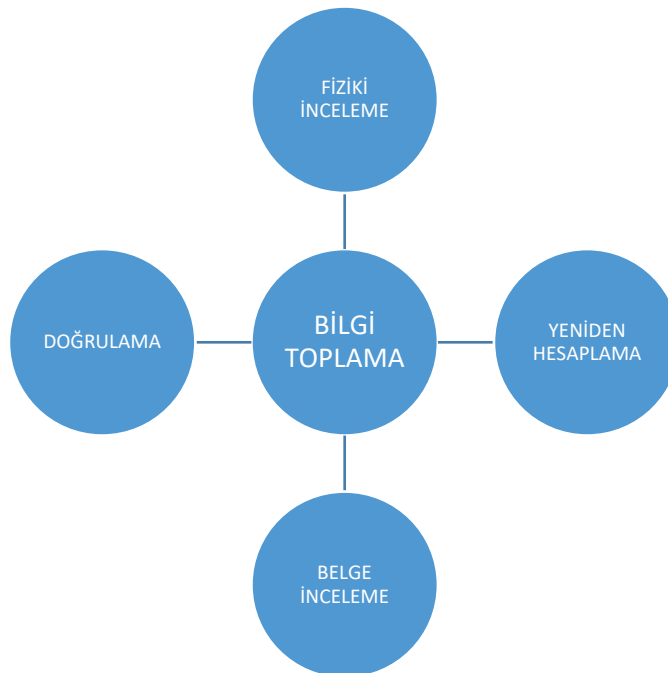
- (I) Denetim verileri standardizasyonu
- (II) Süreç anlayışı
- (III) Otomatik denetim testlerinin uygulanması

Robotik süreç otomasyonu iş süreçlerini kolaylaştırarak zaman ve maliyet tasarrufu sağlar. Çalışma sürelerini kısaltarak verimliliği arttıran ve karar alma süreçlerini hızlandıran bu teknoloji, bağımsız denetim süreçlerine entegre edilerek denetçinin yargı gerektiren konulara yoğunlaşmasını sağlayabilir. Denetçi denetim görüşünü oluşturmak için işletme süreçlerini Genel Kabul Görmüş Denetim Tekniklerini kullanarak inceler. Bağımsız denetimde temel denetim tekniklerinin uygulanması sürecinde robotik süreç otomasyonu kullanılabilir.

Denetim görüşünün oluşması için denetçi fiziki inceleme yapar ve belgeleri inceler. Envanter ve sayım yapılırken fiziki incelemelerde robotik süreç otomasyonu kullanılabilir. Büyük ölçekli işletmelerde özellikle depo sayımlarının insandan bağımsız hale getirilmesi hem zaman tasarrufuna hem de insan kaynaklı hataların azalmasına neden olacaktır.

Robotik süreç otomasyonu, satış, faturalar, sevk belgeleri vb. satış süreçlerinde fiyatların ve mik-

Şekil 2. Genel Kabul Görmüş Denetim Teknikleri

tarların farklılık gösterip göstermediğini değerlendirmek, miktar veya fiyat içeren herhangi bir işlem için satış bildirimleri göndermek için kullanılabilir. Bu süreçlerin otomatikleştirilmesine yardımcı olan RSO, denetçilerin daha fazla katma değerli faaliyetlere yönelmelerini sağlamaktadır. Böylelikle zamandan tasarruf sağlanarak denetim etkinliğinin ve üretkenliğinin artırılmasına yardımcı olmaktadır. RSO yazılımını kullanan denetçiler, müşterilerinin iş süreçlerini daha iyi anlamakta ve bu da onların bilgiyi yanlış anlama riskini ortadan kaldırarak müşterilerin denetçilere olan güvenini arttırmaktadır (Rana, 2019; Mookerjee ve Rao, 2021: 3677).

Denetimde belge incelemesinde örneklem seçimi yerine robotik süreç otomasyonu kullanılarak tam inceleme yapılması mümkündür. Böylece denetim riski minimize edilebilir.

8. SONUÇ

Günümüzde muhasebe ve denetim faaliyetlerinin yürütülmesinde birçok teknolojik ürün kullanılmakta olup bu alanda belli bir yetkinliğe sahip insan kaynağı bulunmaktadır. Ancak maliyet, zaman, kaynak ve verimlilik açısından önemli avantajlar sunan yeni nesil teknolojilerin takip edilmesi ve muhasebe bilgi sistemlerine entegre edilmesi gerekmektedir. Robotik Süreç Otomasyonu (RSO) son yıllarda adından sıkça söz ettiren yeni nesil teknolojilerden biridir. Bu teknolojinin çok maliyetli olmaması, tanımlanmış tüm operasyonların eş zamanlı olarak yapılabilmesi ve fiziksel insan kaynaklarının daha verimli alanlarda kullanılmasını sağlaması gibi birçok faydası olduğu söylenebilir. RSO teknolojisi muhasebe-denetim alanında ve tüm iş kollarında kullanılabilen bir dijital dönüşüm aracı olarak düşünülebilir.

Bilişim teknolojileri alt yapısına dayalı, karmaşıklığa yol açmadan uygulanabilen robotik süreç otomasyonu, farklı sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin finans, muhasebe, denetim, üretim, pazarlama, satın alma, tedarik zinciri yönetimi, insan kaynakları yönetimi, müşteri hizmetleri gibi farklı birimlerdeki iş süreçlerini otomatize ederek süreçlerin daha kolay ilerlemesini sağlamaktadır.

RSO ile tasarlanan etkili bir iç kontrol sistemi,

finansal tabloları olumsuz etkileyecek hesapları kontrol ederek hesap bakiyelerini ve hesap sınıflandırmalarını tespit ederek kontrol riskini azaltır. Böylece muhasebe hatalarının ve sahtekarlıklarının önlenmesine katkıda bulunur ve denetçinin iş yükünü azaltır.

RSO, denetçiye stok kontrolü ve stok sayım sisteminde kolaylık sağlar. Bağımsız denetim prosedürlerine göre, denetçi gerçek stok sayımına katılmak ve finansal tablolarda sunulan envanter ve stok bilgilerini doğrulamakla yükümlüdür. Bu bağlamda RSO, finansal tablolarda sunulan varlıkların varlığı, muhasebe sistemindeki kayıtların gerçek envanterle karşılaştırılması, gerçek durumun daha kolay ve daha sistematik bir şekilde sunulması ve eksikliklerin ve sahtekarlıkların tespiti açısından bağımsız denetim sürecine katkıda bulunur.

Ayrıca, RSO'nun uygulanmasında bazı teknik (Zaman ve Kapasite Eksikliği, Teknik Deneyim ve Eğitim vb.) ve örgütsel (Destekleyici Kurum Kültürü Eksikliği, Beklenmeyen Maliyetler, Bürokrasi vb.) engeller olacağı da unutulmamalıdır. Bilişim teknolojileri çağının çok hızlı geliştiği ve kullanım alanlarının giderek yaygınlaştığı düşünüldüğünde, işletmelerde ve özellikle kontrol ünitelerinde RSO teknolojisinin kullanımında her türlü zorluğun üstesinden gelmek önemlidir. Bu bağlamda hem kamu hem de özel sektör, teknolojinin kaçınılmaz bir zorunluluk olduğunun bilincinde olmalı ve kurumlar ihtiyaçları doğrultusunda teknolojik sistemlere uyum sağlamalı ve olası sorunlara karşı gerekli önlemleri almalıdır.

KAYNAKÇA

- Akbulut, E. (2012). "İşletmelerde İç Kontrol Sisteminin Etkinliğinin İncelenmesi Ve Trakya Bölgesindeki Ayçiçek Yağı Sektöründe Bir Araştırma", *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 2(1), 174-187.
- Akdoğan, N. (1982). *Pazarlama Maliyetleri ve Muhasebesi*, Gazi Üniversitesi Ankara İ.T.İ.A. Yayın No: 197, Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara, s. 22.
- Amini, B. (2019). *Robotic Process Automation: Implementation Within An Organization*. Bachelor's Thesis.

Büyükarıkan,U. (2022). Muhasebe Bilgi Sisteminde Robotik Süreç Otomasyonu. *Journal of Faculty of Economics*. (7) 1.

Çalışkan, L., & Kıran, S. (2020). İş Süreçlerinin Otomasyonunda RSO'nun Faydaları, *Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi*, 1-13.

Dahabiyeh, L., & Mowafi, O. (2023). Challenges of using RPA in auditing: A socio-technical systems approach. *Intelligent Systems in Accounting, Finance and Management*, 30(2), 76– 86. <https://doi.org/10.1002/isaf.1537>

Erişim: <https://dergipark.org.tr/en/pub/aifd/issue/70818/1088979>

Erişim: <https://ranakapil.medium.com/effects-of-advanced-automation-on-accounting-processes-21a385fc9c97>

Erişim:https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/226996/Borhan_Amini_Opin_n%C3%A4ytety%C3%B6_Final.pdf?sequence=2

Hatunoğlu, Z., Koca, N., Kılı, M., (2012). “İç Kontrolün Muhasebe Sistemindeki Hata Ve Hilelerin Önlenmesindeki Rolü Üzerine Bir Alan Çalışması”, *Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20), 169-189.

Karabacak, P. (2019). Farklı Sektörlerde Robotik Süreç Otomasyon Potansiyellerinin İstatistiksel İncelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Kestane, A. (2021). İç Denetimde Akıllı Otomasyon Teknolojilerinin Kullanımı: Robotik Süreç Otomasyonu Ve Bilişsel Zekâ. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 14(2), 813-835.

KPMG (2022). Robotik süreç otomasyonu <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/tr/pdf/2018/11/robotik-surecotomasyonu.pdf> adresinden alındı. (Erişim Tarihi: 26.03.2023)

Lacity, M., Willcocks, L. ve Craig, A. (2015). Robotic Process Automation: Mature Capabilities in the Energy Sector. *The Outsourcing Unit Working Research Paper Series*, 15(6), 1-16.

Madakam, S. (2015). Internet Of Things: Smart Things. *International Journal of Future Computer and Communication*, 4(4), 250-253.

Madakam, S., Holmukhe, R. M. ve Jaiswal, D. K. (2019). The future digital work force: Robotic Proses Automation (RPA). *Journal of Information Systems and Technology Management*, 16, 1-16

Özdem, H. & Bora, M. P. (2022). Türkiye’de Robotik Süreç Otomasyonu. *Bilgisayar Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi– 2022*; 1(1): 1-9.

Prov. (2018). Top-5 Benefits Of Robotics Process Automation (RPA) Adoption For Your Company. Erişim: <https://www.provintl.com/blog/top-5-benefits-of-robotics-process-automation-rpa-software>

Rana, K. (2019). Effects Of Advanced Automation On Accounting Processes.

Schuster, A. S. (2020). *Robotic Process Automation in Human Resource Management: Ein Anwendungsfall*. Smart Human Resource Management: Analytics, Automatisierung und Agilität in der Personalarbeit, 149-159.

Tek, N. (1995). Pazarlama Maliyetleri ve Tekdüzen Muhasebe Sisteminde İzlenmesi. *Pazarlama Dünyası*, Yıl: 9, s. 10-14.

Tekbaş,İ. (2019). *Muhasebenin Dijital Dönüşümü ve Mali Mühendislik*. Ceres Yayınları.

Van der Aalst, W. M., Bichler, M. & Heinzl, A. (2018). Robotic Process Automation. *Business & Information Systems Engineering*, 60(4), 269-272.

Wei, L., Yu, H., & Li, B. (2022). Advanced Artificial Intelligence Model for Financial Accounting Transformation Based on Enterprise Unstructured Text Data. *Journal of Organizational and End User Computing (JOEUC)*, 34(8), 1-15.

Wieder, B. (1999). Kosten- und Erlösrechnung im Marketing-Accounting, Wiesbaden, Deutscher Universitäts-Verlag GmbH. und Betriebswirtschaftlicher Verlag Dr. Th. Gabler GmbH'den Aktaran: Yunus Ceran & Emin İnal (2004), “Maliyet Bilgileri Temeline Dayalı Pazarlama Kararları için Pazarlama Muhasebesi”, *Erçiyas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Sayı: 22, s. 63.

Willcocks, L., Lacity, M. ve Craig, A. (2017). Robotic Process Automation: Strategic Transformation Lever For Global Business Services? *Journal Inf Technol Teaching Cases*, 7, 17-28.

Yılmaz, B. (2021). Elektronik Belge Yönetim Sistemlerinde Robotik Süreç Otomasyonu. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLAMASINDA ÖNEMLİLİK KAVRAMI KAPSAMINDA ULUSLARARASI STANDARTLARIN İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

EVALUATION OF INTERNATIONAL STANDARDS WITHIN THE SCOPE OF MATERIALITY CONCEPT IN SUSTAINABILITY REPORTING

Alperen Çıkıkcı

Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizcilik İşletmeleri Yönetimi,
Doktora Programı, Türkiye, e-mail: alpckkc@gmail.com

Öz

Son yıllarda uluslararası ticaret hacminin artmasıyla birlikte çevresel ve sosyal sorunlar önemli ölçüde gündeme gelmiş, sürdürülebilirlik kavramının önemi daha fazla vurgulanmaya başlanmıştır. Özellikle üretim faaliyetlerinin gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere kayması sonucu oluşan çevresel etkiler, küresel çapta yeni tartışmalara ve düzenlemelere yol açmıştır. Birleşmiş Milletler tarafından 1987 yılında yayımlanan Brundtland Raporu, sürdürülebilirlik kavramını ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları dengeleyerek mevcut nesillerin ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesillerin ihtiyaçlarını tehlikeye atmamak şeklinde tanımlamıştır. Bu bağlamda sürdürülebilirlik raporlaması kavramı ortaya çıkmış ve günümüzde özellikle büyük ölçekli küresel şirketler arasında standart bir uygulama halini almıştır. Ancak şirketlerin sürdürülebilirlik raporlarında önem verdikleri konuların belirlenmesinde standartlaşmış bir yöntemin bulunmayışı, sektörel ve bölgesel farklılıklara neden olmaktadır. Bu durum önemlilik kavramına yönelik tartışmaları beraberinde getirmiştir. Başlangıçta finansal raporlama alanında ortaya çıkan önemlilik kavramı, son dönemde finansal olmayan sürdürülebilirlik raporlaması alanında da yaygın biçimde uygulanmaya başlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, önemlilik kavramının sürdürülebilirlik raporlamasındaki temellerini literatür temelinde incelemektir. Detaylı literatür incelemesi, önemlilik değerlendirme kriterlerinin standardize edilmemesi ve, paydaş beklentilerindeki farklılıklar gibi sorunların önemlilik değerlendirme süreçlerini olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, sürdürülebilirlik raporlamasında önemlilik kavramının daha şeffaf ve

Citation/Atıf: ÇIKIKCI, A. (2025). SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLAMASINDA ÖNEMLİLİK KAVRAMI KAPSAMINDA ULUSLARARASI STANDARTLARIN İNCELENMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ. İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER DAYANIŞMA DERGİSİ. 8(1): 93-102, DOI: 10.69599/izd.2770

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Alperen Çıkıkcı
E-mail: alpckkc@gmail.com

Bu çalışma, Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

standart hale getirilmesi gerekmektedir. Uluslararası düzeyde ortak standartların geliştirilmesi, sektörlere özgü kriterlerin oluşturulması ve dijital araçların kullanılması, sürdürülebilirlik raporlarının tutarlılığını ve karşılaştırılabilirliğini artıracaktır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik Raporlaması, Önemlilik Kavramı, Kurumsal Sürdürülebilirlik

Abstract

In recent years, the increase in international trade volume has significantly raised environmental and social concerns, intensifying discussions around sustainability. Particularly, shifting production activities from developed to developing countries has escalated environmental impacts, triggering global debates and regulatory measures. The Brundtland Report published by the United Nations in 1987 defines sustainability as an approach balancing economic, social, and environmental dimensions, ensuring the needs of present generations without compromising future generations' ability to meet their own needs. Within this context, sustainability reporting has emerged as a common practice, particularly among large-scale global companies. However, the lack of standardized criteria for determining materiality leads to significant sectoral and regional differences, causing ongoing debates regarding the concept of materiality. Initially developed in the field of financial reporting, the concept of materiality has recently been increasingly applied to non-financial sustainability reporting as well. This paper conducts an extensive literature review examining the background of the materiality concept within sustainability reporting. The findings indicate that challenges such as non-standardized materiality criteria and differences in stakeholder expectations affect the materiality decisions of reporting processes. In conclusion, it is crucial to standardize and clarify the concept of materiality within sustainability reporting frameworks. Developing universally accepted international standards and enhancing digital tool utilization will significantly increase the consistency and comparability of sustainability reports.

Keywords: Sustainability Reporting, Materiality Concept, Corporate Sustainability

1. GİRİŞ

1.1. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilirlik Raporlaması

Sürdürülebilirlik, Birleşmiş Milletler tarafından “mevcut nesillerin ihtiyaçlarını, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yetisini tehlikeye atmadan karşılamak” şeklinde tanımlanmıştır (Birleşmiş Milletler, 2016). Bu tanımın yanı sıra, sürdürülebilirlik kavramı, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutların dengeli birleşmesini sağlayan bir yaklaşım olarak da değerlendirilmektedir.

Günümüzde artan uluslararası ticaret sebebi ile toplam karbondioksit (CO₂) salımlarının yaklaşık yüzde 20-30'u uluslararası ticaretle ilişkilendirilmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere doğru

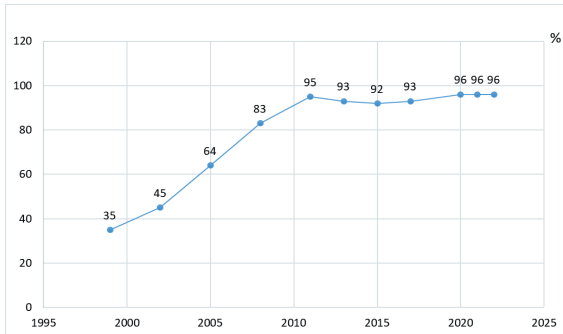
kayan üretim faaliyetlerinin çevresel etkileri, sürdürülebilirlik konusunda yeni tartışmaları ve düzenlemeleri gündeme getirmiştir. Bu gelişmeler toplumda sosyal ve çevresel problemler ile kaygılara sebep olmuş ve sürdürülebilirliğin önemi uluslararası düzeyde daha fazla vurgulanmaya başlanmıştır. Sürdürülebilirlik kavramı bu bağlamda ortaya çıkmış ve sürdürülebilirliğin geliştirilmesi konusunda uluslararası şirketlere yeni sorumluluklar yüklemiştir (WTO (Dünya Ticaret Örgütü) 2021, Peters ve diğ., 2011; ve diğ., 2018; Zhang ve diğ., 2020).

Sürdürülebilirlik raporlaması da bu yeni sorumluluklardan biri olarak belirmiştir. Sürdürülebilirlik raporlaması, 1987 yılında Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED)

tarafından yayımlanan Ortak Geleceğimiz (Our Common Future) adlı Brundtland Raporu ile ortaya çıkmıştır. Bu belge, sürdürülebilirlik kavramını tanıtmının yanı sıra, çevresel, sosyal ve ekonomik boyutları birleştiren bir sürdürülebilir kalkınma taslağı da sunmuştur (Birleşmiş Milletler, 1987). 1987 yılında yayımlanan Brundtland Raporu, sürdürülebilirlik kavramının literatürde geniş bir şekilde benimsenmesinde öncü rol oynamıştır (Beske ve diğ.,2020:164).

Sürdürülebilirlik raporlaması sürekli gelişim gösteren bir çalışma alanı olup, işletmelerin finansal ve finansal olmayan raporlamaları arasındaki uyumun artmasını amaçlamaktadır. Özellikle büyük ölçekli küresel şirketler için giderek daha yaygın hale gelen sürdürülebilirlik raporlaması, yıllık bir etkinlik olarak öne çıkmaktadır. İklim değişikliğiyle ilgili açıklamalar ise genellikle sürdürülebilirlik raporlamasının ayrılmaz bir parçası ve en gelişmiş bileşeni olarak kabul edilmektedir (Ngu ve Amran, 2018:1).

Şekil 1. Fortune Sıralamasına Göre Dünyanın En Yüksek Gelire Sahip 250 Şirketinin Sürdürülebilirlik Raporlama Oranları

Kaynak: KPMG, 2022:13

Bunun en somut örneği olarak, Fortune dergisinin yaptığı şirketlerin sürdürülebilirlik raporlamasındaki oranları gösterilebilir. Fortune dergisi tarafından 2022 yılında yaptığı araştırmaya göre dünyanın en yüksek gelire sahip 250 şirketinin sürdürülebilirlik raporlama oranı, 1999 yılında yüzde otuz beş iken 2022 yılında yüzde doksan altıya yükselmiştir. Bu artış, sürdürülebilirlik raporlamasının günümüzde giderek daha fazla önem kazandığını ve kurumsal düzeyde benimsenme oranının önemli

ölçüde arttığını göstermektedir. (Statista, 2022; KPMG, 2022:23).

Ancak, sürdürülebilirlik raporlaması yapan şirket sayısındaki artışla birlikte, farklı sektörlerde faaliyet gösteren şirketler açısından hangi sürdürülebilirlik konularının daha önemli veya daha az önemli olduğu hususunun değerlendirilmesi giderek daha ciddi bir durum haline gelmiştir (Jorgensen ve diğ., 2022: 342; Eccles ve diğ., 2012; Beske ve diğ., 2020: 163). Önemlilik kavramı bu noktada sürdürülebilirlik raporlamasında daha kritik bir mesele haline gelmiştir.

Şekil 2. Fortune Sıralamasına Göre Dünyanın En Yüksek Gelire Sahip 250 Şirketinin Benimsedikleri Önemlilik Yaklaşımı

Kaynak: KPMG, 2022:32

Şekil 2'de gösterildiği üzere Fortune dergisi tarafından 2022 yılında yapılan araştırmaya göre dünyanın en yüksek gelire sahip 250 şirketinin sürdürülebilirlik konularının önem derecesini neye göre belirledikleri gösterilmiştir. Şirketlerin yüzde sekizi sürdürülebilirlik konularının önemini sadece şirket üzerindeki etkisine bağlı olarak belirlemektedir. Şirketlerin yüzde otuz dokuzu sürdürülebilirlik konularının önemini şirket ve paydaşları üzerindeki etkisine göre, yüzde otuzu ise şirket, paydaşları ve geniş toplum üzerindeki etkisine göre belirlemektedir. Bunlar haricinde sürdürülebilirlik konularının öneminin belirlendiği yöntem bulunmamaktadır. Son olarak şirketlerin yüzde yirmi üçü sürdürülebilirlik konularının önemliliklerini belirlememektedir. Şekil 2'ye dayanarak şirketlerin sürdürülebilirlik konularının önemini benimsemeye farklı yaklaşımları oldukları açıkça görülmektedir. Buna dayanarak sürdürülebilirlik raporlamalarında yer alan

konular hakkında önemlilik kavramına dair bir fikir birliği bulunmadığı görülmektedir.

2.2. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Sürdürülebilirlik raporlamasında önemlilik konusunun daha iyi anlaşılması için Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin (SKH'nin) bilinmesi faydalı olmaktadır.

2015 yılında Birleşmiş Milletler, tüm üye ülkelerin ortak kararıyla Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'ler) adı verilen kapsamlı bir kalkınma planını hayata geçirmiştir. Bu hedefler, dünya genelinde sosyal, ekonomik ve çevresel açıdan sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla belirlenen ve 2030 yılına kadar ulaşılması hedeflenen toplam 17 ana hedef altında toplanmıştır. Her bir ana hedef başlığın altında daha ayrıntılı olarak toplam 169 alt hedef yer almaktadır (Birleşmiş Milletler, 2015).

Bu hedefler; yoksulluğun sona erdirilmesi, eşitsizliklerin azaltılması, kaliteli eğitim, cinsiyet eşitliği, temiz suya ve sağlıklı sanasyona erişim, erişilebilir ve temiz enerji kaynaklarının yaygınlaştırılması, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve istihdam, sorumlu üretim ve tüketim alışkanlıklarının geliştirilmesi, iklim değişikliğiyle mücadele, biyoçeşitliliğin korunması ve güçlü kurumların oluşturulması gibi birbirinden farklı ancak birbirini tamamlayan alanları içermektedir. Bu hedefler ile ülkelerin politikalarını şekillendirilmesi, farklı sektörlerin ve kurumların iş birliği yapması kolaylaşmakta ve sürdürülebilir kalkınmanın somut göstergelerle ölçülebilmesini mümkün kılmaktadır.

SKH'ler günümüzde, devletlerin yanı sıra özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve toplumların sürdürülebilir bir gelecek için ortak hedefler doğrultusunda hareket etmelerini kolaylaştıran, küresel düzeyde kabul görmüş önemli bir referans noktası haline gelmiştir (Birleşmiş Milletler, 2015).

2.3. Yeşil Aklama

Önemlilik kavramı hakkında yapılan çalışmalarda yeşil aklama olgusuna değinilmesini gerektirmektedir.

Yeşil aklama, şirketlerin çevresel ve sosyal performanslarına yönelik olarak kamuoyuna yaptıkları açıklamalarda, kendi lehlerine olan bilgileri öne çıkarırken, aleyhte olan ya da olumsuz olarak algılanabilecek konuları bilinçli olarak göz ardı ettikleri iletişim yöntemidir. Bu yöntem aracılığıyla firmalar, toplumda sürdürülebilir, çevreci ya da sosyal sorumluluk sahibi oldukları yönünde, gerçekte olduğundan çok daha güçlü ve olumlu bir algı yaratmayı hedeflerler (Lyon ve Maxwell, 2011:7-8; Garst ve diğ., 2022: 66).

Böylelikle, şirketin tüketici ve paydaş gözündeki itibarı artar ve rekabette avantaj elde edilebilir. Ancak bu durumun ortaya çıkardığı temel sorun, tüketicilerin ve paydaşların gerçeğe uygun olmayan bilgilerle yanıltılmasıdır. Bu nedenle yeşil aklama yaklaşımı uzun vadede güven sorunlarına ve şirkete duyulan güvenin azalmasına neden olabilir. Bu noktada, şirketlerin hangi bilgileri kamuoyuyla paylaşacağına karar verirken kullandığı temel ölçütlerden biri olan önemlilik kavramı da büyük önem kazanır (Adams ve Evans, 2004: 101). Önemlilik kavramı, hangi bilgilerin şirketin performansını ve toplum algısını doğrudan etkileyeceğini belirlemek için kullanılır. Ancak önemliliğin ne olduğu ve hangi durumların önemli kabul edilip edilmeyeceği konusunda ortak bir görüş bulunmadığı için, şirketler bu kavramı kendi çıkarlarına göre yorumlayarak yeşil aklamaya zemin hazırlayabilirler. Bu da paydaşların yanılgıya düşmesine açık bir belirsiz alan yaratmaktadır (Farooq ve De Villiers, 2017:92; Farooq ve diğ., 2023:3).

Finansal olmayan raporlamada konuların önemliliğini belirlemeye dair standartlaştırılmış yöntemlerin eksikliği, yeşil aklama olarak bilinen olgunun yaygınlaşmasına zemin hazırlayabilmektedir.

Bu noktada çalışma, önemlilik kavramı üzerine yapılan araştırmaları detaylı bir şekilde inceleyerek, uluslararası standartların getirdiği açıklamaları ve yönlendirmeleri analiz edecek, bu bağlamda farklı yaklaşımları ortaya koymayı amaçlayacaktır. Ayrıca, önemlilik kavramının temellerini ele alarak, işletmelerin sürdürülebilirlik raporlaması süreçlerinde bu

kavrama nasıl yaklaştığını değerlendirmeye çalışacaktır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Sürdürülebilirlik raporlaması literatüründe, çeşitli yönlerde odaklanan çalışmalar bulunmaktadır. Sürdürülebilirlik raporlamasında önemli konular olarak değerlendirilen bilgilerin niceliksel ve niteliksel analizini ele alan ampirik çalışmalar mevcuttur (Ortar, 2016: 60; Calabrese ve diğ., 2015: 315-316). Bunun yanı sıra, bazı çalışmalar sürdürülebilirlik raporlamasında sektörler arası farklılıkları açıklamaya odaklanmaktadır (Gao ve diğ., 2005: 233; da Silva Monteiro ve diğ., 2010: 199; Wu ve diğ., 2018: 3233-3234). Bir diğer çalışma grubu ise yayımlanmış sürdürülebilirlik raporlarını bölgesel veya ülkeler arası karşılaştırmalı analizler üzerinden incelemektedir (Bae ve diğ., 2018, : 233; Chen ve diğ., 2015:36-37).

Ayrıca, kurumsal yönetişimin (Said ve diğ., 2009: 212; Hu ve diğ., 2018: 2578) ve örgütsel yapının (Gavana ve diğ., 2017: 2327; Gavana ve diğ., 2018: 1642) sürdürülebilirlik raporlamasını nasıl etkilediğini analiz eden çalışmalar da bulunmaktadır.

Bununla birlikte, sürdürülebilirlik raporlarının (SRs) ve ilgili literatürün giderek artmasına rağmen, sürdürülebilirlik raporlaması bağlamında önemlilik kavramını doğrudan ele alan çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır (Unerman ve Zappettini, 2014:173). Dahası, önemlilik ve sürdürülebilirlik raporlaması ile ilgili çalışmaların ele alınmasında yetersizlik ve tutarsızlık önemli kısıtlar olarak öne çıkmaktadır (Ortar, 2016:60; Wu ve diğ., 2018:3233-3234).

Genel amaçlı finansal tablolar, öncelikli olarak yatırımcılara yönelik olup finansal bir perspektif sunmaktadır. Buna karşın, genellikle isteğe bağlı olarak hazırlanan sürdürülebilirlik raporları, çoğu durumda yalnızca finansal yatırımcılarla sınırlı kalmayan daha geniş bir paydaş kitlesini hedeflemekte ve işletme modelinin etkileri ile sonuçlarını üç boyutta (ekonomik, sosyal ve ekolojik) derinlemesine analiz etmektedir (Beske ve diğ., 2020: 162-163). Bu bağlamda, sürdürülebilirlik raporlamasında hangi konuların daha önemli veya önemsiz olarak

ele alınacağına ilişkin değerlendirme süreci, önemlilik kavramı çerçevesinde şekillenmekte ve bu kavram, raporlamanın içeriğini belirleyen temel unsurlardan biri olarak öne çıkmaktadır.

Önemlilik kavramı, kökenini finansal raporlamadan almakta olup, geleneksel olarak kurumsal finansal verileri temel alan bireylerin, özellikle de yatırımcıların, finansal karar alma süreçlerini etkileyebilecek kritik bir ölçüt olarak işlev görmektedir (Messier ve diğ., 2005, s. 155). Son yıllarda ise bu kavram, sürdürülebilirlik raporlaması alanında da giderek daha fazla uygulanmakta ve finansal olmayan bilgilerin raporlanmasında önemli bir referans noktası haline gelmektedir (Jones ve diğ., 2016, s. 224; Calabrese ve diğ., 2017, s. 440).

Muhasebe disipliniinde ise önemlilik, yaygın olarak kabul gören, temel bir kavram niteliği taşımaktadır (Fasan ve Mio, 2017, s. 289-290). Finansal tabloların hazırlanmasında muhasebeciler için yönlendirici bir ilke olarak kullanılan bu kavram, finansal denetçiler tarafından da denetim süreçlerinin planlanması ve yürütülmesi aşamalarında kritik bir referans noktası olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte, önemliliğe ilişkin evrensel ölçekte üzerinde mutabık kalınmış tek ve kesin bir tanımın bulunmadığı da vurgulanmalıdır (Edgley, 2014, s. 258-259; Farooq ve diğ., 2021, s. 969).

Finansal muhasebe perspektifinden bakıldığında, finansal bilginin önemliliği şu şekilde tanımlanmaktadır (Uluslararası Finansal Raporlama Standartları, 2018: 2):

Bir bilginin atlanması, yanlış aktarılması veya belirsizleştirilmesi, genel amaçlı finansal tabloların birincil kullanıcılarının, bu tablolar aracılığıyla belirli bir raporlama kuruluşuna ilişkin edindikleri finansal bilgilere dayanarak aldıkları kararları makul ölçüde etkileyebilecekse, söz konusu bilgi önemlidir.

Bununla birlikte sürdürülebilirlik bağlamında önemlilik taşıyan bilgiler, Adams ve diğ. (2020: 9) ve Jørgensen ve diğ. (2022: 344) tarafından aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır:

- Paydaşların, kuruluşun Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları'na yönelik hem olumlu hem de olumsuz katkılarını değerlendirmesine etki edebilecek her türlü bilgi.

- Finansman sağlayıcıların, kuruluşun hem kendisi hem de toplum için uzun vadeli değer yaratma kapasitesini değerlendirmesine yardımcı olabilecek bilgiler.

Bu açıklama, sürdürülebilirlik bilgilerine ilişkin hem finansal hem de sosyo-çevresel önemliliği vurgulamaktadır. Bu bağlamda, önemlilik kavramı, yatırımcıların karar alma süreçlerini makul ölçüde etkileme olasılığı bulunan tüm unsurların raporlanmasını gerektirmektedir. Şirketlerin yöneticileri, sürdürülebilirlik raporlarında hangi konuların ele alınması gerektiğini belirlemede ve raporların hem açık hem de öz olmasını sağlamada, önemlilik kavramının kritik rol oynadığını giderek daha fazla fark etmektedir. Bununla birlikte, önemlilik kavramına göre her konunun aynı derecede önemli kabul edilmediği de belirtilmelidir (Ngu ve Amran, 2018:2).

Finansal olmayan bilgiler bağlamında önemlilik arz eden unsurların belirlenmesi, finansal bilgilerle kıyaslandığında daha büyük bir zorluk teşkil etmektedir (Mio ve diğ., 2020: 308). Bu durumun temel nedenleri arasında, her işletmenin kendine özgü dinamiklere sahip olması, sektörler arasında sosyal ve çevresel etkilerin farklılık göstermesi ve önemlilik konusundaki tam bir fikir birliğinin sağlanamaması yer almaktadır.

Finansal raporlama kapsamında, yönetimlerin konuların önemliliği hakkındaki takdir yetkisi zorunlu raporlama standartları ve bağımsız denetçiler tarafından belirlenen kurallarla sınırlanmaktadır. Buna karşın, finansal olmayan raporlama süreçlerinde önemlilik değerlendirmeleri, standartlaşmış yöntem ve kurallardan yoksun doğrudan işletme tarafından yapılmaktadır. (Eccles ve Krzus, 2014: 119).

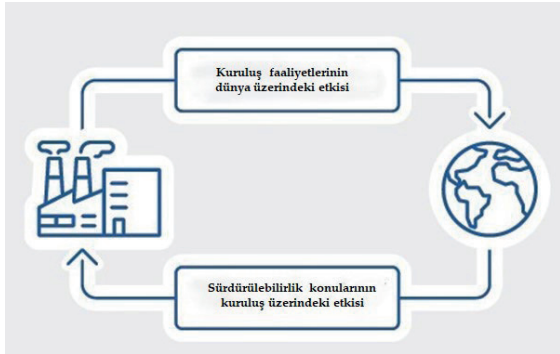
Uluslararası Finansal Raporlama Standartı S1 Sürdürülebilirlik Raporlaması Standardı, bir konunun önemliliğini, şirketin kendisi üzerinde makul ölçüde bir etki yaratıp yaratmayacağına dayalı olarak belirlemektedir (Uluslararası

Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu (International Sustainability Standards Board), 2023: 8).

Sürdürülebilirlik raporlarında önemli konuların belirlenmesine yönelik çeşitli standartlar ve işletmelere yardımcı olması amacı ile hazırlanmıştır. Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative) GRI 3 Material Topics 2021 standardına göre, bir kuruluşun sürdürülebilirlik raporunda ele alacağı konuların önemini belirlerken, şirkete ait özel durumları göz önünde bulundurarak ilgili konunun ekonomi, çevre, insanlar ve insan hakları üzerindeki mevcut ve potansiyel olumlu ve olumsuz etkilerini ve bunları nasıl tespit ettiğini açıklaması gerekmektedir (Küresel Raporlama Girişimi, 2021: 15-16). Buna ek olarak, Küresel Raporlama Girişimi sürdürülebilirlik ile ilgili konuların finansal etkilerinin de raporlanmasını desteklemektedir. Bu doğrultuda, sürdürülebilirlik raporlarında yer alan önemli konuların belirlenmesi şirketlerin kendi tarafından yapılan çevresel, toplumsal ve finansal etkileri göz önünde bulunduran bir öz değerlendirme sürecini gerektirmektedir (Küresel Raporlama Girişimi, 2023:1-2).

Önemlilik kavramı hakkında Avrupa Birliği'nin 2013/34/AB Direktifi'nin 19a(1) ve 29a(1) maddeleri, şirketlerin faaliyetlerine ek olarak çevresel koruma, sosyal ve çalışan hakları, insan hakları, yolsuzluk ve rüşvetle mücadele gibi alanlardaki etkilerini de raporlamalarını zorunlu kılmaktadır (Avrupa Birliği, 2013). Bu yaklaşım, şirketlerin hem insanlar hem de çevre üzerindeki etkilerini açıklamalarını ve aynı zamanda bu sürdürülebilirlik konularının kuruluş için oluşturduğu riskleri ortaya koymalarını gerektirmektedir. Çift önemlilik (double materiality) ilkesi olarak bilinen bu yaklaşım, şirketlerin yalnızca finansal etkileri değil, aynı zamanda sosyal ve çevresel etkileri de değerlendirmesini zorunlu kılmaktadır. Bu ilkeye ilişkin yanlış anlaşılmanın sıkça yaşanması nedeniyle, şirketlerin her iki bakış açısını dikkate alarak önemli görülen konuları değerlendirmesi ve raporlaması büyük önem taşımaktadır (Avrupa Birliği, 2022; Küresel Raporlama Girişimi, 2023).

Şekil 3. Sürdürülebilirlik Konularının Önemliliğinde Dikkat Edilen Etkiler

Kaynak: Küresel Raporlama Girişimi, 2023:1

Şekil 3'te bulunan şekilde görüldüğü üzere, Küresel Raporlama Girişimi, sürdürülebilirlik konularının önemliliğini paydaşlar üzerindeki çevresel ve sosyal, kurum üzerindeki ekonomik etkilerine göre belirler. Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu (International Sustainability Standards Board) ise bir konunun önemliliğini şirketin kendi üzerindeki etkisini esas olarak değerlendirmektedir.

Literatürde önemlilik kavramının uygulanmasına yönelik çalışmalarda çeşitli zorluklar ve tartışmalar ortaya çıktığı görülmektedir. Tartışmaların temelinde sürdürülebilirlik raporlamasında kullanılan önemlilik analiz yöntemlerinin çoğunlukla öznel ve tartışmalı olduğu vurgulanmaktadır. Özellikle önemlilik değerlendirmelerinde kullanılan ölçütlerin standardize edilmemesi, aynı sektörde faaliyet gösteren şirketlerin raporlama yaklaşımlarında bile farklılıklara neden olmaktadır. Bu durum, sektörel karşılaştırmaları zorlaştırmakta ve paydaşların raporlama sonuçlarına olan güvenini azaltmaktadır. Yaşanan problemler sürdürülebilirlik raporlamasındaki önemlilik kavramının uygulanmasına dair sektörel çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Paydaş beklentilerinin geniş bir yelpazeye yayılması ve paydaş grupları arasındaki farklılıklar, önemlilik değerlendirmelerinde ciddi belirsizliklere yol açan diğer bir önemli husustur. Bu durum şirketlerin paydaş beklentilerini kapsayıcı şekilde raporlamasında güçlükler yaratmaktadır. Özellikle farklı

paydaş gruplarının beklentileri arasındaki uyumsuzluklar, şirketlerin sürdürülebilirlik raporlarında hangi konulara öncelik vereceğine ilişkin kararlarını zorlaştırmaktadır. Bu durum, önemlilik analizi süreçlerinde paydaş katılımının kritik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak sürdürülebilirlik raporlamasındaki önemlilik kavramının uygulanmasına dair sektörel çalışmalara ihtiyacı gözler önüne sermektedir.

Yukarıda belirtildiği üzere sürdürülebilirlik raporlamasında önemlilik kavramına dair sektörel uygulamaları, önemlilik değerlendirmesinde paydaş katılımlarına dair çalışmaların artması ile birlikte bahsedilen problem ve tartışmaların bitmesi beklenebilecektir. Ayrıca Uluslararası düzeyde üzerine fikir birliği sağlanmış ve geniş kabul gösterilmiş sürdürülebilirlik raporlaması standartları farklı sürdürülebilirlik raporu uygulamalarını azaltabilecektir.

3. SONUÇ

Bu çalışma, sürdürülebilirlik raporlamasında önemlilik kavramının kuramsal ve uygulamalı yönlerini literatür temelinde incelemiştir. Yapılan detaylı literatür taraması, önemlilik kavramının sürdürülebilirlik raporlamasında kritik bir rol oynadığını ve şirketlerin bu konudaki yaklaşımlarında önemli farklılıklar bulunduğunu ortaya koymaktadır. Öncelikle önemlilik kavramının kökeninin finansal raporlamaya dayandığı ve zaman içerisinde finansal olmayan bilgilerin raporlanmasında da yaygın olarak kullanılmaya başlandığı tespit edilmiştir. Önemlilik değerlendirmelerinin, finansal ve sürdürülebilirlik raporlamalarında farklı kriterlere ve bakış açılara göre şekillenmesi, şirketlerin bu konuda farklı stratejiler benimsemesine neden olmaktadır.

Yapılan detaylı analizler, şirketlerin sürdürülebilirlik raporlarında önemlilik değerlendirmelerini genellikle ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarda çok yönlü bir bakış açısıyla ele aldığını göstermektedir. Bununla birlikte, bu değerlendirmelerin sektörel ve bölgesel farklılıklar gösterdiği ve şirketlerin sürdürülebilirlik performanslarını belirlerken farklı kriterler kullandıkları anlaşılmaktadır.

Literatürdeki çalışmalar, özellikle paydaşların beklentileri ve işletme üzerinde yaratılan etkilerin önemlilik değerlendirmelerinde merkezi bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Bu durum, paydaşlarla etkin iletişimin sağlanmasının ve paydaş beklentilerinin doğru şekilde değerlendirilmesinin önemini ortaya koymaktadır.

Öte yandan, sürdürülebilirlik raporlarında önemlilik kavramının belirgin bir şekilde tanımlanmaması ve uygulamada farklılıkların olması, yeşil aklama (greenwashing) olarak adlandırılan olgunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yeşil aklama, şirketlerin gerçek performanslarını olduğundan daha olumlu göstermeleri ve kamuoyunu yanıltıcı şekilde bilgilendirmeleri anlamına gelmektedir. Bu durum, sürdürülebilirlik raporlarının güvenilirliğine gölge düşürmekte ve şirketlerin sürdürülebilirlik konularındaki şeffaflığını ve güvenilirliğini azaltmaktadır. Bu bağlamda, önemlilik değerlendirmelerinin daha şeffaf ve standartlaştırılmış bir yöntemle yapılması gerektiği açıktır.

Uluslararası standartların önemi bu noktada devreye girmektedir. Küresel Raporlama Girişimi ve Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu gibi kuruluşlar tarafından hazırlanan standartlar, şirketlerin sürdürülebilirlik raporlarında hangi konuların önem arz ettiğini belirlemelerine yardımcı olmaktadır. Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu şirketlerin kendi faaliyetleri üzerindeki etkilerini ön plana çıkararak sürdürülebilirlik konularının önemlilik değerlendirmelerini şekillendirir. Bunun yanında Avrupa Birliği ve Küresel Raporlama Girişimi standartları tarafından ortaya konan çift önemlilik prensibi, şirketlerin hem iç hem de dış etki alanlarını eşit derecede önemseyerek değerlendirme yapmalarını teşvik etmektedir. Bu durum, şirketlerin sürdürülebilirlik performanslarını daha kapsamlı ve etkili bir biçimde ele almalarını sağlamaktadır.

Sonuç olarak, sürdürülebilirlik raporlamasında önemlilik kavramı, şirketlerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine olan katkılarının doğru ve güvenilir bir şekilde ölçülmesinde ve

raporlanmasında temel bir rol oynamaktadır. Bu kavramın net bir şekilde tanımlanması ve standartlaştırılması, sürdürülebilirlik raporlamasının etkinliğini artıracaktır. Gelecekte yapılacak çalışmaların, önemlilik kavramının sektörel uygulama farklılıklarını daha derinlemesine analiz ederek, standartların geliştirilmesi ve ortak bir çerçeve oluşturulmasına katkı sağlaması önemlidir. Ayrıca, önemlilik değerlendirme süreçlerinde paydaş katılımının artırılması, raporlama süreçlerinde daha şeffaf hale gelmesi ve böylece sürdürülebilirlik raporlarının daha güvenilir ve anlaşılır olması açısından kritik önem taşımaktadır. Sürdürülebilirlik raporlamasında önemlilik kavramının daha tutarlı ve bütüncül bir yaklaşımla uygulanması, sürdürülebilirlik raporlamasında önemli bir ilerleme sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Adams, C.A. and Evans, R. (2004). Accountability, completeness, credibility and the audit expectations gap. *Journal of Corporate Citizenship*. 2004 (14), 97-115.
- Adams, C. A., Druckman, P. B., & Picot, R. C. (2020). Sustainable Development Goals Disclosure (SDGD) recommendations (online). https://www.integratedreporting.org/wp-content/uploads/2020/01/Adams_Druckman_Picot_2020_Final_SDGD_Recommendations.pdf, (Erişim Tarihi: 11/11/2023).
- Avrupa Birliği. (2022., Corporate Sustainability Reporting Directive (online). at <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32022L2464>, (Erişim Tarihi 19/09/2024).
- Bae, S. M., Masud, M. A. K., & Kim, J. D. (2018). A cross-country investigation of corporate governance and corporate sustainability disclosure: A signaling theory perspective. *Sustainability*. 10(8),2611-2627.
- Beske, F. , Haustein, E., & Lorson, P. C. (2020). Materiality analysis in sustainability and integrated reports. *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*. 11(1),162-186.
- Birleşmiş Milletler. (1987). Our common future. United Nations (online). <https://digitallibrary.un.org/record/139811?v=pdf>, (accessed 18 September 2024).
- Birleşmiş Milletler.(2015). Sustainable

- Development(online). <https://sdgs.un.org/goals>. (Erişim Tarihi 19/09/2024)
- Birleşmiş Milletler.(2016). Sustainability (online). <https://www.un.org/en/academic-impact/sustainability> , (Erişim Tarihi 16/09/2024).
- Calabrese, A., Costa, R., & Rosati, F. (2015). A feedback-based model for CSR assessment and materiality analysis. *In Accounting Forum*. 39 (4), 312-327.
- Calabrese, A., Costa, R., Ghiron, N. L., & Menichini, T. (2017). Materiality analysis in sustainability reporting: a method for making it work in practice. *European Journal of Sustainable Development*. 6(3),439-439.
- Chen, L., Tang, O., & Feldmann, A. (2015). Applying GRI reports for the investigation of environmental management practices and company performance in Sweden, China and India. *Journal of Cleaner Production*. 98, 36-46.
- Dünya Ticaret Organizasyonu. (2021). Trade and climate change (online). https://www.wto.org/english/news_e/news21_e/clim_03nov21-4_e.pdf, (Erişim Tarihi 16/09/2024).
- Eccles, R. G., Krzus, M. P., Rogers, J., & Serafeim, G. (2012). The need for sector-specific materiality and sustainability reporting standards. *Journal of applied corporate finance*. 24(2),65-71.
- Edgley, C. (2014). A genealogy of accounting materiality. *Critical Perspectives on Accounting*. 25(3);255-271.
- Farooq, M.B. and de Villiers, C. (2017). The market for sustainability assurance services: a comprehensive literature review and future avenues for research. *Pacific Accounting Review*. 29(1),79-106.
- Farooq, M. B., Zaman, R., Sarraj, D., & Khalid, F. (2021). Examining the extent of and drivers for materiality assessment disclosures in sustainability reports. *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*. 12(5),965-1002.
- Farooq, M. B., Azantouti, A. S. A., & Zaman, R. (2023). Non-financial information assurance: a review of the literature and directions for future research. *Sustainability accounting, management and policy journal*.15(1), 48-84.
- Fasan, M., & Mio, C. (2017). Fostering stakeholder engagement: The role of materiality disclosure in integrated reporting. *Business Strategy and the Environment*. 26(3),288-305.
- Gao, S. S., Heravi, S., & Xiao, J. Z. (2005). Determinants of corporate social and environmental reporting in Hong Kong: a research note. *In Accounting Forum*.29(2),233-242.
- Garst, J., Maas, K., & Suijs, J. (2022). Materiality assessment is an art, not a science: Selecting ESG topics for sustainability reports. *California Management Review*. 65(1),64-90.
- Gavana, G., Gottardo, P., & Moisello, A. M. (2017). Earnings management and CSR disclosure. Family vs. non-family firms. *Sustainability*. 9(12),2327.
- Gavana, G., Gottardo, P., & Moisello, A. M. (2018). Do customers value CSR disclosure? Evidence from Italian family and non-family firms. *Sustainability*. 10(5),1642.
- Hu, M., & Loh, L. (2018). Board governance and sustainability disclosure: A cross-sectional study of Singapore-listed companies. *Sustainability*. 10(7),2578.
- Jones, P., Comfort, D., & Hillier, D. (2016). Managing materiality: a preliminary examination of the adoption of the new GRI G4 guidelines on materiality within the business community. *Journal of Public Affairs*.16(3),222-230.
- Jørgensen, S., Mjøs, A. and Pedersen, L.J.T. (2022). Sustainability reporting and approaches to materiality: tensions and potential resolutions. *Sustainability Accounting, Management and Policy Journal*. 13(2), 341-361.
- Küresel Raporlama Girişimi. (2021). GRI 3: Material Topics 2021 (online). <https://www.globalreporting.org/how-to-use-the-gri-standards/gri-standards-english-language/>, (Erişim Tarihi: 14/07/2023).
- Küresel Raporlama Girişimi. (2023). Double materiality The guiding principle for sustainability reporting (Online). <https://www.globalreporting.org/media/rz1jf4bz/gri-double-materiality-final.pdf>, (Erişim Tarihi: 21/09/2024).
- KPMG. (2022). Big Shifts, Small Steps: Survey of Sustainability Reporting 2022 (online). <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/se/pdf/komm/2022/Global-Survey-of-Sustainability-Reporting-2022.pdf>, (Erişim Tarihi: 02/09/2023).
- Lyon, T. P., & Maxwell, J. W. (2011). Greenwash: Corporate environmental disclosure under threat of audit. *Journal of economics & management strategy*. 20(1),3-41.
- Meng, B., Peters, G. P., Wang, Z., & Li, M. (2018). Tracing CO2 emissions in global value chains. *Energy Economics*, 73, 24-42.
- Messier Jr, W. F., Martinov-Bennie, N., & Eilifsen, A. (2005). A review and integration of empirical research on materiality: Two decades later. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*.24(2),153-187.
- Mio, C., Fasan, M., & Costantini, A. (2020). Materiality in integrated and sustainability reporting: A paradigm

shift?. *Business Strategy and the Environment*. 29(1),306-320.

Ngu, S. B., & Amran, A. (2018). Materiality disclosure in sustainability reporting: Fostering stakeholder engagement. *Strategic Direction*. 34(5),1-4.

Peters, G. P., Minx, J. C., Weber, C. L., & Edenhofer, O. (2011). Growth in emission transfers via international trade from 1990 to 2008. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 108(21),8903-8908.

da Silva Monteiro, S. M., & Aibar-Guzmán, B. (2010). Determinants of environmental disclosure in the annual reports of large companies operating in Portugal. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*. 17(4),185-204.

Ortar, L. (2016). From flexibility to specificity: practical lessons from comparing materiality in sustainability reports of the world's largest financial institutions. *International Journal of Corporate Strategy and Social Responsibility*. 1(1), 44-64.

Said, R., Hj Zainuddin, Y., & Haron, H. (2009). The relationship between corporate social responsibility disclosure and corporate governance characteristics in Malaysian public listed companies. *Social responsibility journal*. 5(2), 212-226.

Statista. (2022). Companies who report on sustainability worldwide from 1993 to 2020 (online). <https://www.statista.com/statistics/1232295/global-sustainability-reporting-growth-rate/>, (Erişim Tarihi: 02/09/2023).

Uluslararası Finansal Raporlama Standartı. (2018). Definition of Material Amendments to IAS 1 and IAS 8 (online). <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/project/definition-of-materiality/definition-of-material-feedback-statement.pdf>, (Erişim Tarihi: 23/10/2023).

Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu. (2023). IFRS S1 General Requirements for Disclosure of Sustainability-related Financial Information (online). <https://www.ifrs.org/issued-standards/ifrs-sustainability-standards-navigator/ifrs-s1-general-requirements/>, (Erişim Tarihi: 24/10/2023).

Unerman, J. and Zappettini, F. (2014). "Incorporating materiality considerations into analyses of absence from sustainability reporting. *Social and Environmental Accountability Journal*. 34 (3),172-186.

Wu, S. R., Shao, C., & Chen, J. (2018). Approaches on the screening methods for materiality in sustainability reporting. *Sustainability*.10(9),3233-3249.

Zhang, Z., Guan, D., Wang, R., Meng, J., Zheng, H., Zhu, K., & Du, H. (2020). Embodied carbon emissions in the supply chains of multinational enterprises. *Nature Climate Change*. 10(12), 1096-1101.

İRTİBAT BÜROLARININ İŞLEYİŞİ

Erol Sönmezocak

S.M.M.M. / Türkiye, email: erol@umutmuhasebe.com

Öz

Ticari faaliyet dışında iletişim, karşılama, ağırlama, bağlantı kurma, yatırım yapılacak ülkede Pazar araştırması yapma, iş olanaklarını araştırma, yatırım yapılacak ülkenin toplumsal, ekonomik ve kültürel yapısını öğrenme ve araştırma gibi amaçlarla yurtdışında yerleşik kişi ve kuruluşlar tarafından açılan bürolara **irtibat bürosu** denir.

Kuruluş izni alan irtibat büroları, vergi dairesine kayıt belgesinin ve büro ile ilgili kira sözleşmesinin bir örneğini en geç 1 ay içinde Genel Müdürlüğe iletirler. Bürolar adres, büro yetkilisi/yetkilileri veya yabancı şirketin unvan değişikliklerini, değişikliğin gerçekleşmesinden itibaren en geç 1 ay içinde, yeni adresi gösterir kira sözleşmesi, yeni atanan kişiye ilişkin yetki belgesi ya da yabancı şirketin unvan değişikliğine ilişkin belge/belgelerle birlikte Ekonomi Bakanlığı'na bağlı "Teşvik ve Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü" ne bildirirler.

Anahtar kelimeler: İrtibat, kuruluş esasları, S.S.K Prim ödemeleri, Gelir vergisi istisnası

GİRİŞ

İrtibat Büroları, yurtdışında kurulu şirketlerin Türkiye' deki ticari olmayan işlerinin takibi için kurulan işyerleridir. VUK' nun 156. maddesinde **işyeri**; ticari, sınaî veya zirai veya mesleki bir faaliyetin icrasına tahsis edilmiş veya bu faaliyetlerde kullanılan yer şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanım oldukça kapsamlı ve ayrıntılı bir tanımdır. Bu tanımda belirtilen 22 örnek işyerlerinden en önemlileri Mağaza, Yazıhane, İdarehane, Muayenehane, İmalathane, Şube, Depodur. İrtibat büroları tanımı V.U.K' nun 156. Madde-sinde belirtilen iş yeri tanımları içerisinde bulunmamaktadır.

Citation/Atıf: SÖNMEZOCAK, E. (2025). İRTİBAT BÜROLARININ İŞLEYİŞİ. İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER DAYANIŞMA DERGİSİ. 8(1): 103-108.

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Erol Sönmezocak
E-mail: erol@umutmuhasebe.com

Bu çalışma, Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

İrtibat Bürolarının Kuruluş Esasları

1-Türkiye’de irtibat bürosu açmak için başvurabilecek gerçek ve tüzel kişiler yabancı ülke kanunlarına göre kurulmuş olmaları gerekmektedir. Dolayısıyla, şirket dışındaki yabancı kişi kurum ve kuruluşların (Dernek, Vakıf, vb.) 4875 sayılı Kanuna göre irtibat bürosu açmak için izin alınması mümkün değildir.

2-İrtibat bürosu kuruluşunda mevzuatta yer alan açık düzenleme gereği ilgili Bakanlıktan izin alınması gerekmektedir. Bu izin, 637 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (K.H.K.) ile Ekonomi Bakanlığı kurulduğu için mezkûr K.H.K.’nin Geçici 2.maddesinin 6’ncı bent hükmü gereğince Ekonomi Bakanlığı’na bağlı “Teşvik ve Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü” nünden alınacaktır.

3-Türkiye’de yabancı şirketler tarafından açılacak olan irtibat bürolarının hiçbir şekilde ticari bir faaliyet ile iştigal etmesi mümkün değildir.

İrtibat Bürolarının Faaliyet Esasları

Ticari faaliyet dışında iletişim, karşılama, ağırlama, bağlantı kurma, yatırım yapılacak ülkede Pazar araştırması yapma, iş olanaklarını araştırma, yatırım yapılacak ülkenin toplumsal, ekonomik ve kültürel yapısını öğrenme ve araştırma gibi amaçlarla yurtdışında yerleşik kişi ve kuruluşlar tarafından açılan bürolara **irtibat bürosu** denir.

İrtibat büroları yıllık faaliyetlerini takip eden yılının en geç mayıs ayı içinde aynı makama bildirilmelidir. Bunun için “İrtibat Bürolarının Faaliyetlerine İlişkin Bilgi Formu” kullanılır ve irtibat bürosunun harcamalarının yurtdışından getirilen dövizlerle karşılandığı belgelenir.

İrtibat Bürosu için Kurumlar Vergisi ve KDV mükellefiyeti tesis edilmez. Gelir vergisi (stopaj) yönünden mükellefiyet tesis edilmesi gereklidir. Gelir Vergisi Kanunu’nun 94.maddesi kapsamında herhangi bir ödeme yaptıkları takdirde bu madde kapsamında gerekli vergi kesintisini (stopajı) yaparak muhtasar beyanname ile beyan etmeleri ve ödemeleri gereklidir.

a) İrtibat bürolarına ilk başvurularda azami 3 yıl süre ile beyan edilen faaliyet kapsamında izin verilir. Faaliyet sürelerini uzatmak isteyen bürolar, faaliyet süresinin sona ermesinden önce Ge-

nel Müdürlüğe müracaat ederler.

b) Genel Müdürlük süre uzatma taleplerini, büronun geçmiş yıl faaliyetleri, yabancı şirketin Türkiye’de geleceğe yönelik iş planı ve hedefleri, mevcut ve öngörülen harcama tutarları ile istihdam edilen personel sayısı çerçevesinde değerlendirerek, yürütülecek faaliyetin niteliğine uygun şekilde aşağıda belirtilen sürelerle izin verilebilir. Pazar araştırması veya yabancı şirketin ürünlerinin ya da hizmetlerin tanıtımını yapmak üzere izin alan büroların faaliyet süreleri uzatılmaz.

İrtibat bürolarının faaliyet alanları ve kuruluş sürelerini belirtir tablo aşağıdadır.

FAALİYET	SÜRE(YIL)
Temsil ve ağırlama (Yabancı şirketin sektörel kuruluşlar nezdinde ve ilgili organizasyonlarda temsil edilmesi, yabancı şirket yetkililerinin Türkiye’deki iş temaslarının koordinasyonu ve organizasyonu, bu kişilerin ofis kullanım ihtiyaçlarının karşılanması)	5
Türkiye’deki tedarikçilerin kalite ve standart açısından kontrolü, denetimi ve tedarikçi temini (Yabancı şirket adına üretim yaptırılan firmaların ⁷ , yabancı şirketin kalite standartları çerçevesinde denetlenmesi ⁸ , yabancı şirketin ürün ve üretici taleplerinin temini)	5
Teknik destek (Distribütörlere yönelik eğitim veya teknik destek sağlanması, tedarikçi üreticilere kalite standartlarını arttırmaları yönünde destek hizmeti sunulması)	5
Haberleşme ve bilgi aktarımı (Türkiye ile iş ilişkisi içinde bulunan yabancı şirkete iletilmek üzere piyasadaki gelişmeler, tüketici eğilimleri, rakip firmaların ve distribütörlerin satış durumları, distribütör firmanın performansı, vb. konulara ilişkin bilgilerin toplanması ve aktarılması)	5

Bölgesel yönetim merkezi	10
(Yabancı şirketin, diğer ülkelerdeki birimlerine yönelik olarak; yatırım ve yönetim stratejilerinin oluşturulması, planlama, tanıtım, satış, satış sonrası hizmetler, marka yönetimi, finansal yönetim, teknik destek, AR-GE, dış tedarik, yeni geliştirilen ürünlerin test edilmesi, laboratuvar hizmetleri, araştırma ve analiz, çalışanların eğitimi gibi faaliyetlere ilişkin koordinasyon ve yönetim hizmeti sağlanması)	

7 Burada yabancı şirketler tarafından Türkiye’de fason üretim yapılması söz konusudur. Dolayısıyla fason üretim dışında Türkiye’de yapılan üretimin kontrol edilmesi faaliyeti irtibat bürolarının faaliyet alanları dâhilinde değildir. Bu iş yabancı şirketlerce açılan üretim birimlerinde görevli kimseler tarafından yerine getirilecektir.

*Bu denetim, Türkiye’de yapılacak kalite uygunluk denetimi olabileceği gibi, Türkiye’den tedarik edilecek malların kalite kontrolünün ve üretim şartlarının yurt dışında teknik laboratuvarlarda yaptırılması faaliyetini de kapsamaktadır.

c) Kuruluş izni alan irtibat büroları, vergi daireesine kayıt belgesinin ve büro ile ilgili kira sözleşmesinin bir örneğini en geç 1 ay içinde ilgili Genel Müdürlüğe iletirler. Bürolar adres, büro yetkilisi/yetkilileri veya yabancı şirketin unvan değişikliklerini, değişikliğin gerçekleşmesinden itibaren en geç 1 ay içinde, yeni adresi gösterir kira sözleşmesi, yeni atanan kişiye ilişkin yetki belgesi ya da yabancı şirketin unvan değişikliğine ilişkin belge/belgelerle birlikte yine aynı Genel Müdürlüğe bildirirler.

ç) İrtibat büroları, her yıl en geç mayıs ayı sonuna kadar, büronun geçmiş yıl faaliyetleri hakkında, bu Yönetmelik ekinde yer alan EK-4 İrtibat Bürolarının Faaliyetlerine İlişkin Bilgi Formu ’nu ve ekli belgelerini Bakanlığa gönderirler. Bu formu ve ekli belgelerini göndermeyen irtibat bürolarının, süre uzatma talepleri değerlendirmeye alınmaz. Faaliyet izinleri de resen iptal edilebilir.

d) İrtibat bürolarının faaliyetlerini, mevzuata ve izinlerinde belirtilen faaliyet konusuna uygun şekilde yürütüp yürütmedikleri, resen veya ilgili

kurum ve kuruluşların yazılı bildirimleri üzerine Bakanlık tarafından denetlenebilir. Yapılan denetim sonucunda, izin kapsamı dışında faaliyet gösterdikleri tespit edilen bürolara, fiilen yürütülen faaliyet için izin başvurusu yapmaları için otuz gün süre verilir. Bu süre, haklı gerekçelerin varlığı halinde en fazla otuz gün daha uzatılabilir. Verilen süre sonunda başvuruda bulunmayan büroların faaliyet izni iptal edilir. Denetim sonucunda ticari faaliyet yürüttüğü tespit edilen büroların ise faaliyet izni iptal edilerek ilgili mercilere bildirilir.

e) İrtibat bürolarının faaliyetlerini sona erdirmesi durumunda kapatma işlemi için, ilgili vergi dairesinden alınacak iş bırakma-yoklama fişi Genel Müdürlüğe gönderilir. Bürolar, kapanış ve tasfiye sonucunda oluşan bakiye haricinde, transfer talebinde bulunamazlar. *Lebib Yalkın Dergisi, sayı:169 s.213-222 Levent BAŞAK-Vergi Başmüfettişi/Yabancılar Hukuku Uzmanı.

İrtibat Bürolarında çalışan personellere ödenen ücretlerden yapılacak vergi ve SGK kesintileri.

İrtibat bürosu çalışanların ücretlerinden SGK yasası gereğince SSK kesintileri yapılır. Çalışanlar 5510 sayılı Sosyal Güvenlik ve 4857 sayılı İş Yasası hükümlerine tabidir. Kısacası irtibat bürosunda çalışanlar diğer iş yerlerinde çalışanların faydalandıkları her türlü yasal sosyal haklardan yararlanabilirler.

Bu nedenle, irtibat bürolarında büronun ihtiyaçları doğrultusunda istenilen miktarda yerli veya yabancı personel istihdam edilmesi mümkündür. Bu personel yardımcı maliyetteki personel olabileceği gibi serbest meslek erbabı da olabilecektir. Yabancı personele ödenecek ücret tutarları hakkında her yıl değişen “yabancı işçi çalıştırılması hakkındaki Genelgeye” dikkat edilmesi gerekmektedir.

İrtibat bürosunda çalışanların en önemli ayrıcalığı, çalışanların ücretlerinden gelir **vergisi kesintisi yapılmaz**. Bu konu çok tartışılmakla beraber aşağıda belirtilen yedi özelge örneğinde görüleceği üzere Gelir İdaresi de aynı görüştedir.

Örnek 1: Merkezi Çin’de bulunan (X) Firmasının İstanbul’daki irtibat bürosunda çalışan Bay

(A)' ya işvereni tarafından Türkiye dışında elde ettiği kazançları üzerinden 2018 yılında 40.000 dolar tevkifata tabi tutulmamış ücret ödenmiştir. Gelir Vergisi Kanunu'nun 23/14 numaralı bendine göre irtibat bürolarında çalışanlara döviz olarak ödenen ücretler gelir vergisinden istisna olduğundan, ödevli Mart/2019'da yıllık beyanname vermeyecektir.

Örnek 2: Merkezi Japonya'da bulunan (Z) Firmasının Ankara'daki irtibat bürosunda çalışan Bay (B)'ye, işvereni tarafından Türkiye dışında elde ettiği kazançları üzerinden 2018 yılında 50.000 Japon yeni tevkifata tabi tutulmamış ücret ödenmiştir. GVK' nun 23/14. Maddesine göre irtibat bürosunda çalışanlara döviz olarak ödenen ücretler gelir vergisinden istisna olduğundan ödevli yıllık beyanname vermeyecektir.

Örnek 3: Merkezi Almanya'da bulunan (Z) Firmasının İstanbul'da bulunan irtibat bürosunda çalışan Bayan (D), 2018 yılında tevkifata tabi tutulmamış 250.000 TL ücret geliri elde etmiştir. Ödenen ücret, döviz olarak ödenmediğinden GVK' nun 23/14. maddesinde yer alan istisnadan yararlanması mümkün olmadığından, ücretlinin elde ettiği ve tevkifata tabi tutulmamış ücret gelirinin tamamı 1-25 Mart 2019 tarihleri arasında Yıllık Beyanname ile beyan edilmesi gerekmektedir.

Örnek 4: Türkiye' de çalışan yabancı uyrukluların yurtdışından aldıkları ücretlerin vergilendirilmesi durumu; Türkiye'de mukim olarak, Türkiye'nin de ücret geliri vergileme yetkisi olduğu değerlendirildiğinde dar mükellef kuruma bağlı olarak çalışılması karşılığında anılan kurumun doğrudan doğruya yurt dışından elde ettiği kazanç üzerinden döviz olarak çalışanına ödediği ücret, Gelir Vergisi Kanununun 23 üncü maddesinin birinci fıkrasının 14/a bendine göre gelir vergisinden müstesna olacaktır.

-Ancak, dar mükellef işverenin Türkiye'de kazanç elde edecek şekilde faaliyette bulunması halinde elde edilen ücret geliri için söz konusu gelir vergisi istisnadan yararlanması mümkün olmayacaktır.

Bu durumda, tevkifata tabi olmayan söz konusu ücret geliri çalışan tarafından Gelir Vergisi Kanunu'nun 95/1 inci maddesi gereğince yıllık gelir

vergi beyannamesi ile beyan edilmesi gerekecektir. **Gelir İdaresi Başkanlığının 01.09.2021 tarih ve 68474 sayılı Özelgesi**

Örnek: 5 Merkezi yurtdışında bulunan firmanın Türkiye'deki irtibat bürosunda çalıştırdığı personele ödenen ücretlerin **Gelir Vergisi istisnası kapsamında olup olmadığı hakkında bilgi verebilir misin?**

Yanıt: Kanunî ve iş merkezi Türkiye'de bulunmayan dar mükellefiyete tâbi kurumların bünyesinde çalışan hizmet erbabına ödenen ücretlere istisna uygulanabilmesi için;

1- Türkiye' de hizmet arz eden gerçek kişinin bağlı olduğu işverenin dar mükellef kurum olması, bu kurumun da Türkiye' de kazanç elde edecek şekilde faaliyette bulunmaması,

2- Dar mükellef kurumda çalışan kişinin hizmet erbabı ve yapılan ödemenin de ücret niteliğinde olması,

3- Dar mükellef kurumun Türkiye'deki personele yapılacak ödemenin bu kurumun yurt dışı kazançlarından karşılanması,

4- Ücretin döviz olarak ödenmesi,

5- Ödenen ücretin dar mükellef kurumun Türkiye'deki hesaplarına gider olarak kaydedilmesi, şartlarının bir arada mevcut olması gerekmektedir.

Çalışanlara yapılan ücret ödemelerinin yurt dışından gelen dövizlerle karşılanması şart olup bu ödemelerin çalışanlara, döviz olarak veya bu dövizlerin yetkili bankalarda bozdurulmak suretiyle Türk lirası olarak yapılması mümkündür. Ödemelerin Türk lirası olarak yapıldığı durumda, döviz bozdurulması ile ilgili belgelerin ücret bordrolarına eklenmesi gerekmektedir.

Buna göre, ücret ödemelerinin yurt dışından getirilen dövizlerle karşılanması kaydıyla, çalışanlarınızla yapılan hizmet sözleşmelerinde ücretlerin Türk lirası cinsinden belirlenmesi ve bu ücretlerin çalışanlarınıza Türk Lirası olarak ödenmesi, anılan istisnadan faydalanılmasına engel teşkil etmeyecektir. 15.04.2022 tarihinde, E-64597866-125[6]-6418 sayılı, T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı İzmir Vergi Dairesi Başkanlığı Gelir

Kanunları Gelir Vergileri Grup Müdürlüğü'nün yayınladığı özelge

Örnek: 6 Bölgesel yönetim merkezinin kurumlar vergisi muafiyeti ve burada çalışan kişilere uygulanan ücret istisnası hakkında bilgi verebilir misiniz?

Yanıt:19.08.2022 tarihli, E-62030549-125[3-2021/233]-928981sayılı, T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı Gelir Kanunları Gelir Ve Kurumlar Vergileri Grup Müdürlüğü'nün yayınladığı özelgeye göre; Bölgesel Yönetim Merkezlerine ilişkin muafiyet 1.1.2019 tarihi itibarıyla kurulu bölgesel yönetim merkezleri için 1.1.2022 tarihinden itibaren kaldırılmış olmakla birlikte, Ekonomi Bakanlığından alınan izne istinaden bölgesel yönetim merkezi olarak kurulan irtibat büronuzda istihdam edilen hizmet erbabına yapılacak ücret ödemeleri, GVK md. 23/14 ve 293 seri no.lu GVK Genel Tebliği'nin 3. bölümünde yer alan koşulların ve bir arada sağlanması kaydıyla, gelir vergisinden istisnadır. İstisnanın uygulanabilmesi için söz konusu ücretin irtibat bürosunda çalışan personele, döviz olarak veya yurt dışından gelen paraların yetkili bankalarda bozdurulmak suretiyle Türk parası olarak ödenmesi ve döviz bozdurulması ile ilgili belgelerin ücret bordrolarına eklenmesi gerekmektedir.

Örnek:7 Yurt dışından döviz olarak elde edilen ücretin vergilendirilmesi **hakkında bilgi verebilir misiniz?**

Yanıt: Türkiye'de kanuni ve iş merkezi bulunmayan Finlandiya mukimi ... unvanlı firmada yeşil bina danışmanları, mimarlar, üreticiler ve tasarımcılar tarafından yeşil bina sertifikası oluşturulması, bina için çevresel ürün beyanları oluşturulması, bina yaşam döngüsü değerlendirmesi ve daha yeşil binalar tasarlanması hususlarında uzaktan çalışma şeklinde işçi-işveren sözleşmesine bağlı kalarak ücretli olarak çalıştığınız, ücretinizin tamamını Türkiye'de iş yapmayan Finlandiya mukimi söz konusu işvereninizden döviz olarak aldığınız belirtilerek elde ettiğiniz ücret gelirin Türkiye'de gelir vergisinden istisna olup olmayacağı hakkında Defterdarlığımız görüşü talep edilmektedir.

Ücretleri vergileme yetkisinin Türkiye'ye ait

olduğu değerlendirildiğinde, dar mükellef kuruma bağlı olarak çalışma karşılığında anılan kurumun doğrudan doğruya yurt dışından elde ettiği kazanç üzerinden tarafınıza döviz olarak ödediği ücretler, yukarıdaki şartların da sağlanması halinde Gelir Vergisi Kanunu'nun 23'üncü maddesinin birinci fıkrasının (14/a) bendine göre gelir vergisinden müstesna olacaktır. Ancak, bağlı bulunduğunuz dar mükellef işverenin Türkiye'de kazanç elde edecek şekilde faaliyette bulunması halinde elde etmiş olduğunuz ücret geliri için söz konusu istisnadan yararlanmanız mümkün olmayacaktır. Bu durumda, söz konusu ücret gelirin Türkiye'de Gelir Vergisi Kanunu'nun 95 inci maddesi gereğince yıllık gelir vergisi beyannamesi ile beyan edilmesi gerekeceği tabiidir. 18.04.2023 tarihli, E-46464534-045-6981 sayılı, T.C. Yozgat Valiliği Defterdarlık Gelir Müdürlüğü'nün yayınladığı özelge

İrtibat Bürolarının elde ettiği faiz gelirlerinden vergi kesintisi konusu

İrtibat bürolarında çalışanların maaşlarından vergi kesintisi yapılmaması irtibat bürolarının her türlü gelirlerinin de vergiden istisna olduğu anlamına gelmemektedir. Gerek elde ettikleri kira gelirlerinden gerekse bankalardaki mevduatlarına işleyen faizlerden gelir vergisi stopajı yapılacaktır. Bu konudaki bir Gelir İdaresi özelge örneği aşağıdadır.

Örnek 1: İrtibat bürosu tarafından elde edilen faiz gelirlerinden gelir vergisi tevkifatı yapılır mı?

Yanıt: 24.08.2018 tarih ve 266589 sayılı özelgeye göre; Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ve bu Kanuna dayanılarak çıkarılan Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Uygulama Yönetmeliğinde yer alan düzenlemelere göre bir irtibat bürosu olarak kurulmuş olunması ve ticari ve diğer gelir getirici faaliyetler ile izin konusu dışında bir faaliyette bulunulmaması halinde kurumlar vergisi mükellefiyeti tesisine gerek bulunmamaktadır. Öte yandan, şartlara uygun bir şekilde kurulmak ve faaliyet göstermek kaydıyla, irtibat bürosunda yapılacak harcamalar için kullanılmak üzere yurt dışından getirilen dövizin bankada vadeli mevduat hesabına yatırılmasından elde edilen faiz geliri, yurt dışına transfer

edilmeksizin irtibat bürosunun harcamaları için kullanılması halinde, diğer gelir getirici faaliyet olarak değerlendirilmez ve bu gelirler dolayısıyla beyanname verilmesi gerekmez. Ayrıca, Gelir Vergisi Kanunu'nun geçici 67. maddesinin (5) numaralı fıkrası hükmü gereği söz konusu faiz gelirleri üzerinden anılan maddenin (4) numaralı fıkrası kapsamında 2012/4116 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile vadelere ve hesap türüne göre belirlenmiş olan oranlarda gelir vergisi tevkifatı yapılması gerekmektedir. *Ahmet Erol, Yaklaşım Dergisi, Nisan 2019 sayı:304

Örnek 2: İrtibat bürosunun sabit kıymet satışının vergilendirilmesi durumu.

Yanıt: 21.05.2024 tarihli, E-62030549-125[3/2023]-sayılı, T.C. Gelir İdaresi Başkanlığı **İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı** Gelir Kanunları Gelir Ve Kurumlar Vergileri Grup Müdürlüğü'nün yayınladığı özelgeye göre; ...firmasının ... İrtibat Bürosu olarak faaliyete başladığınız, irtibat büronuzu süre bitimi nedeniyle kapatmanız gerektiğini belirterek, aktifinizde kayıtlı bulunan sabit kıymetleri yeni kurmuş olduğunuz limited şirkete emsal bedelden devretmeniz halinde mükellefiyeti bulunmayan irtibat büronuzun vergilendirilmesi hususunda Başkanlığımız görüşünün talep edildiği anlaşılmıştır.

İrtibat büronuzun Türkiye'deki faaliyetlerini yürütülebilmesi amacıyla satın alınan ve satın alma ve diğer tüm masrafları yurt dışındaki merkeziniz tarafından karşılanan sabit kıymetlerin emsal bedelden satılması durumunda, satıştan elde edilen hasılatın irtibat bürosunun hesaplarıyla ilişkilendirilmeksizin doğrudan yurt dışındaki merkezin hesaplarına yansıtılması şartıyla irtibat büronuz için kurumlar vergisi mükellefiyetinin tesis ettirilmesine gerek bulunmamaktadır.

Ancak, yurt dışındaki merkezin söz konusu demirbaş ve taşıtların satışından sağladığı kazanç, Türkiye'de arazi ticari faaliyetten elde edilen diğer kazanç ve iratlar niteliğinde olduğundan, Kurumlar Vergisi Kanununun 26. ncı maddesine göre anılan kazancın, iktisap tarihinden itibaren 15 gün içinde yabancı kurum veya Türkiye'de namına hareket eden kimse tarafından aynı Kanunun 27. nci maddesinde belirtilen vergi daire-

sine beyanname ile bildirilmesi gerekmektedir.

SONUÇ

Yurtdışında faaliyet gösterdiği ülkenin yasalarına göre kurtulan şirketler tarafından Türkiye'de irtibat bürosu açılmak istenmesi durumunda 4875 sayılı Kanunun 3'üncü maddesinin (h) bendinde yer alan düzenlenmenin dikkate alınması gereklidir. İrtibat bürolarının faaliyet esasları için ise mezkûr Yönetmeliğin 8'inci maddesi hükmünün uygulanması zorunludur.

4875 sayılı Kanunun 3'üncü maddesinin (g) bendinin ilk cümlesine göre, Türkiye'de olacak irtibat bürolarında yabancı uyruklu personel istihdam edilmesi mümkündür. İrtibat bürolarında istihdam edilecek yabancı uyruklu personelin çalışma esasları 6735 sayılı Kanun ile belirlenmiştir.

Gerek 4875 sayılı Kanun gerekse mezkûr Yönetmelikle irtibat bürolarında istihdam edilecek personele ilişkin başkaca bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle, irtibat bürolarında büronun ihtilaçları doğrultusunda istenilen miktarda yerli veya yabancı personel istihdam edilmesi mümkündür. Bu personel yardımcı maliyetteki personel olabileceği gibi serbest meslek erbabı da olabilecektir.

Bu noktada uygulamada ortaya çıkan sorun, irtibat bürolarında istihdam edilecek personel sayılı ile ilgilidir. Bu konuda mevzuatımızda herhangi bir belirleme yapılmamıştır. Ancak, kanaatimize göre hem irtibat bürolarına Türkiye'de faaliyet göstermesi için izin verilirken hem de izin süresinin uzatılmasına ilişkin talepler dikkate alındığında istihdam edilen personel sayısının belirli bir miktarı aşmaması gereklidir. *Lebib Yalkın Dergisi, sayı:169 s.213-222 Levent BAŞAK-Vergi Başmüfettişi/Yabancılar Hukuku Uzmanı.

DEVLET VE ÖZEL SEKTÖR TAHVİLLERİ İÇİNDE PROJE TAHVİLLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Hüseyin Kaya

S.M.M.M. / Türkiye, email: hkaya@denizliproje.com.tr

Günümüzde özel sektör ve kamu yatırımları artmakta ancak buna bağlı olarak gelir kaynakları bu oranda artmamaktadır. Ülkemizde 81 il içinde 29 büyükşehir belediyesi vardır. Büyükşehir olan illerde köyler mahallelere döndüğü için, şehirde yaşama oranı %93,4'e yükselmiştir.(2022 verileri)

Şehirleşme oranı arttıkça belediyelerin altyapı, ulaşım ve telekomünikasyon yatırımlarının da maliyetleri oldukça artmaktadır. Hatta bazı şehirlerde şehir inanılmaz oranlarda dikey ve yatay büyüdüğü için inanlarda “**sonsuz şehir sendromu**” da yaratmaya başlamıştır.(Örnek İstanbul)

Artan şehirleşme oranında gelirler yeterince artmamış bu sebeple uzun vadeli borçlanma gereksinimi ortaya çıkmıştır. Türkiye’de yerel hizmetlerin büyük kısmı belediyeler tarafından sunulmaktadır.

Ancak belediyeler sundukları yerel nitelikli hizmetleri sağlayacak düzeyde gelir kaynaklarına sahip değildirler. Bu nedenle belediyelerin finansman sorununu çözme konusunda başvurdukları yöntemlerden biri de borçlanmadır. Belediyelerin sermaye piyasalarından tahvil ihraç etmek yoluyla finansman sağlaması da borçlanma yöntemlerinden biri olmasına rağmen belediyeler tarafından kullanılan yöntemlerden biri değildir. Belediyeler ve ya özel sektör özellikle proje konusunda tahvil çıkararak uzun vadeli borçlanabilir.

Citation/Atıf: KAYA, H. (2025). DEVLET VE ÖZEL SEKTÖR TAHVİLLERİ İÇİNDE PROJE TAHVİLLERİNE GENEL BİR BAKIŞ. *İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER DAYANIŞMA DERGİSİ*. 8(1): 109-111.

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Hüseyin Kaya
E-mail: hkaya@denizliproje.com.tr

Bu çalışma, Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Öncelikle tahvil çeşitlerini ve tahvilin özelliklerini yazmak isterim:

Tahvil Çeşitleri ;

Devlet Tahvilleri. Devlet tarafından ihraç edilir.

Özel Sektör Tahvilleri. Anonim şirketler veya bankalar tarafından ihraç edilir.

Belediye Tahvilleri.

İşletme Tahvilleri.

Sabit Faizli Tahviller.

Değişken Faizli Tahviller.

Teminatsız Tahviller.

Teminatlı Tahviller.

Tahvilin Özellikleri ;

Kıymetli bir evraktır.

Borç senedir.

Anonim Şirketler tarafından çıkarılabilir.

Şirketler dışında devlet ve kamu kurumları tarafından da çıkarılabilir.

Vade sona erdiğinde yatırımcı ve kurum arasındaki ilişki sona erer.

Anonim Şirket tarafından borç senedi, satın alan kişi için ise alacak senedi niteliğindedir.

Tahvilin nominal değerinin alt ve üst sınırını tahvili çıkartan şirket belirler.

Mevzuatta nominal değerinin altında değerle yani iskontolu olarak ihraç edilebilir.

Hamiline veya satın alan kişi adına yazılı olabilir.

Tahvili satın alan kişiye tahvil çıkaran kuruluşun yönetiminde söz hakkı vermez.

Proje tahvili konusunda yurt dışı uzun vadeli borçlanarak düşük faizlerle yatırım yapabilmektedir.

Peki proje tahvilinin açılımı nedir ? Nasıl uygulanır ?

Proje Tahvilleri;

Altyapı projelerine sigorta şirketleri ve emeklilik fonları gibi kurumsal yatırımcılardan daha fazla özel sermaye çekmek için tasarlanmış olan proje tahvilleri girişimi, Trans-Avrupa ağları kapsamındaki büyük çaplı ulaşım, enerji ve geniş bant telekomünikasyon altyapısı projelerinin finansmanının sermaye piyasalarından karşılanmasını teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Proje tahvilleri uygulaması, projeyi gerçekleştirecek firma tarafından ihraç edilen tahvillerin kredi güvenirliliği artırılarak, yatırımcılara çekici hale getirilmesi ile projenin finansmanı için gerekli maliyetin düşürülmesi mümkün olacaktır.

Avrupa Komisyonu'na göre, Avrupa 2020 Stratejisi kapsamında Trans-Avrupa Ulaşım Ağları (TEN-T), Trans-Avrupa Enerji Ağları (TEN-E) ve bilgi iletişim teknolojisi (ICT) alanlarında belirlenen hedeflere ulaşılması için mevcut AB altyapısına 2 trilyon avronun üzerinde yatırım yapılması gerekmektedir.

Kriz nedeniyle büyük kesintilere uğrayan kamu bütçeleri, alt- yapı projelerinin finanse edilmesine özel sektör katılımının önemini artırmaktadır. Buradan hareketle, Avrupa Komisyonu Başkanı José Manuel Barroso, 2010 yılında yaptığı "Birliğin Durumu" başlıklı konuşmasında, altyapı projeleri için gerekli fonların sağlanması için Avrupa 2020 Proje Tahvilleri Girişimi teklifini sunmuştur. Proje tahvilleri girişiminin yasal dayanağı ise 2012 yılında AP ve AB Ekonomik ve Mali İşler Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Proje Tahvilleri, ayrıca Avrupa 2020 Stratejisi'nin bir parçası olan ve enerji, ulaşım ve telekomünikasyon projelerinin etkin bir şekilde uygulanmasının sağlanması için uzun vadeli bir mali çerçeve oluşturmayı amaçlayan, Avrupa'yı Birleştirme Aracı (Connecting Europe Facility - CEF) kapsamında öngörülen finansal araçlardan birini oluşturmaktadır.

Görüldüğü üzere AB bu konuda gerekli adımları atmış ve proje tahvil ihracı ile yatırımları uzun vadeli ve düşük faizle borçlanma araçlarına bağlamayı amaçlamıştır.

Ülkemizde durum nasıldır ? Hazine garantisi var mıdır ? Vergisel avantajlar nelerdir ? Borç veren tarafından riskler nelerdir ?

2003-2004 Yıllarında Ankara ve İstanbul belediyeleri yurt içinde tahvil ihracı yaparak borçlanmak istemişler, ancak 2001 krizinin etkisiyle başarılı olunmamıştır. Burada bir etken de kredi derecelendirme notlarının düzeyidir.

Yerel yönetim tahvilleri ise yerel yönetimlerin (ihraççıların), borç verenlere borç aldıkları para karşılığında anapara ve faiz ödemesi taahhütünü içeren menkul kıymetlerdir. Bununla birlikte yerel yönetim tahvilleri yerel yönetimlerin yanı sıra **yerel yönetimlere bağlı kuruluşlar tarafından da** çıkarılabilmektedir. Yerel yönetim tahvilleri okul binası, yol, kamu binası, elektrik üretim tesisi, hastane inşaatı ile su ve kanalizasyon işleri gibi çok geniş bir proje yelpazesinin finansmanında kullanılmaktadır. Bu sebep önemli bir borçlanma aracıdır. Ancak ülkemizde yeterince kullanılmadığı görülmektedir.

Ülkemizde belediyelerin tahvil ihracına yönelik düzenlemelerde kamu otoritesi Hazine ve Maliye Bakanlığı'dır. Bu konuda düzenleme özellikle dış borçlanma artıka Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karara ilişkin 92-32/7 sayılı Tebliğ, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı Teşkilat ve

Görevleri Hakkında Kanun ve Kamu Finansman ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun ile sınırlandırılması yoluna gidilmiş olup, bakanlığın iznine tabi olmasına rağmen hazine garantisi yoktur.

Belediyelerin ihraç edeceği tahvillere mutlaka vergisel avantajlar getirilmelidir. Bu konuda Tevkifat oranı 23/07/2006 tarihinden itibaren %10 olarak belirlenmiştir. Bu kazançlar için beyanname verilmesi ihtiyari olup, beyan edilen kazançlar üzerinden %10 oranında vergi hesaplanacak, tevkif suretiyle ödenen vergiler beyanname üzerinden hesaplanan vergiden mahsup edilecektir.

Diğer yandan çıkarılan belediye tahvillerinde riskler mevcuttur.

Riski azaltmak için yatırımcı şunları yapmalıdır;

Tahvil Sigortası yaptırmalı.

Banka teminatı uygulamasını yaptırmalı.

Bağımsız denetimden yıllar itibariyle onaylanmış mali tabloların mevcut olması.

Belediyenin ve ya iştirakinin kredi Derecelendirme Sistemindeki yeri ve Kredi Notunun iyi ya da çok iyi olmasının kontrol edilmesi gereklidir.

Bu anlamda 29 büyükşehir belediyesi içinde İzmir Büyük Şehir Belediyesi lider konumundadır.

27 Eylül 2024 Tarihinde web sayfasında yapılan açıklamaya göre;

Fitch Ratings, ulusal bazda alınabilecek en yüksek kredi notu "AAA" ile en üst basamakta olan İzmir'in uzun vadeli yabancı ve yerel kredi derecelendirme notunu da "B+"dan BB-"ye yükseltti.

Uluslararası Kredi Derecelendirme Kuruluşu Fitch Ratings, ulusal bazdaki en yüksek kredi notu olan "AAA" notunu koruyan İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin uzun vadeli yabancı ve yerel para cinsinden kredi notunu da "B+"dan "BB-"ye yükseltti. Ülke notundan daha yüksek not verilmediği bu kriterde görünüm "durağan" olarak belirlendi. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin yerel ve yabancı para cinsinden uzun vadeli kredi derecelendirme notu ile ülke Hazinesi'nin notu aynı.

Diğer yandan ülkemiz 10 yıllık devlet tahvili ihraç ettiğinde faiz oranı 29,12 %0,24

Almanya 10 yıllık devlet tahvili ihraç ettiğinde 2,25 yatay seyretmektedir.

Görüldüğü üzere bağımsız denetimden geçmiş ve yıllar itibariyle iyi uygulamalar yapmış belediyelere ihtiyaç olduğu aşıkardır. Dolayısı ile belediyelerin ve ya iştiraklerinin mali tabloların dönemler itibariyle bağımsız denetimlerden geçirmeli ve yıllar itibariyle de kredi notu yükselmelidir.

TÜRKİYE'DE VERGİ ADALETİ VE DOLAYLI VERGİLERİN EKONOMİYE ETKİLERİ: KÜRESEL KARŞILAŞTIRMALAR VE İSTATİSTİKLER

Güliden Kaman

SMMM, Bağımsız Denetçi, Muhasebe Bilim Uzmanı, Türkiye, email: guldenkaman@hotmail.com

Özet

Bu makale, Türkiye’de vergi adaleti konusunu ele alarak dolaylı vergilerin ekonomiye etkilerini incelemektedir. Türkiye’deki dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki yüksek payı, gelir dağılımı adaleti, tüketim üzerindeki baskılar, kayıt dışı ekonomi ve yatırımlar açısından değerlendirilmektedir. Türkiye’nin mevcut vergi politikaları, Avrupa ve OECD ülkeleriyle karşılaştırılarak analiz edilmekte ve adil bir vergi sistemine yönelik çözüm önerileri sunulmaktadır. Araştırma, literatür taraması, güncel istatistikler ve uluslararası karşılaştırmalar ışığında şekillendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vergi Adaleti, Dolaylı Vergiler, Doğrudan Vergiler, Gelir Dağılımı, Vergi Reformu

1. GİRİŞ

Vergi politikaları, ekonomik büyüme ve sosyal adalet açısından kritik bir rol oynamaktadır. Türkiye’de dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki yüksek payı, vergi adaletini olumsuz etkilemekte ve gelir dağılımında dengesizliklere yol açmaktadır. OECD ve Dünya Bankası verileri, gelişmiş ülkelerde doğrudan vergilerin daha ağırlıklı kullanıldığını, ancak gelişmekte olan ülkelerde dolaylı vergilerin daha büyük bir yer tuttuğunu göstermektedir. Bu makale, Türkiye’deki vergi adaleti meselesini ele almakta ve küresel bağlamda dolaylı vergilerin ekonomik etkilerini karşılaştırmalı olarak incelemektedir.

Citation/Atfı: KAMAN, G. (2025). TÜRKİYE’DE VERGİ ADALETİ VE DOLAYLI VERGİLERİN EKONOMİYE ETKİLERİ: KÜRESEL KARŞILAŞTIRMALAR VE İSTATİSTİKLER. İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER DAYANIŞMA DERGİSİ. 8(1): 112-114.

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Güliden Kaman
E-mail: guldenkaman@hotmail.com

Bu çalışma, Creative Commons Atfı 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

2. TÜRKİYE'DE VERGİ SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Türkiye'de vergi sistemi tarihsel olarak Osmanlı döneminden günümüze kadar önemli değişimler geçirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda "aşar" gibi doğrudan vergiler yaygınken, Tanzimat reformları sonrasında modern anlamda vergilendirme sistemine geçiş başlamıştır. Cumhuriyet döneminde ise 1926 yılında çıkarılan Vergi Usul Kanunu ile modern vergi sistemi oluşturulmuştur. 1980 sonrası ekonomik liberalizasyon süreciyle birlikte dolaylı vergilerin payı giderek artmış ve 2002 yılında Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) yürürlüğe girmiştir. Günümüzde Türkiye'deki vergi sisteminde dolaylı vergilerin ağırlığı dikkat çekmektedir ve bu durum vergi adaleti açısından tartışmalara neden olmaktadır.

3. DOLAYLI VERGİ ÇEŞİTLERİ VE KÜRESEL KARŞILAŞTIRMALAR

Türkiye'de uygulanan dolaylı vergiler arasında Katma Değer Vergisi (KDV), Özel Tüketim Vergisi (ÖTV), Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi (BSMV) ve Damga Vergisi gibi kalemler bulunmaktadır. KDV, Türkiye'de %10, %20 ve bazı ürünlerde %1 olmak üzere üç farklı oranla uygulanmaktadır. ÖTV ise özellikle akaryakıt, tütün ürünleri ve lüks tüketim mallarında yüksek oranlara sahiptir.

Dünya genelinde dolaylı vergiler farklı şekillerde uygulanmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde KDV oranları genellikle %20 civarında olup temel gıda ürünleri için daha düşük oranlar mevcuttur. ABD'de ise federal düzeyde bir KDV uygulanmazken, eyalet bazlı satış vergileri bulunmaktadır. Japonya'da KDV oranı %10'dur ve düşük gelir gruplarını korumak için temel ihtiyaç maddelerinde muafiyetler sağlanmaktadır. İngiltere'de ise KDV oranı %20 olup sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerde istisnalar uygulanmaktadır.

Tablo 1. Türkiye ve Seçilmiş Ülkelerde Dolaylı Vergi Oranları (2023)

Ülke	Dolaylı Vergi Oranı (%)
Türkiye	65
Almanya	40
Fransa	38
ABD	25
Japonya	30
İngiltere	35
Kanada	28

Bu veriler, Türkiye'nin dolaylı vergiye aşırı bağımlı bir sistem benimsediğini ve vergi adaletinin gelişmiş ülkelerde daha iyi sağlandığını göstermektedir.

4. DOLAYLI VERGİLERİN EKONOMİYE ETKİLERİ

4.1 Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi

Dolaylı vergiler, düşük gelir gruplarını daha fazla etkileyerek gelir eşitsizliğini artırmaktadır. Dünya Bankası'nın (2022) raporuna göre, dolaylı vergi oranlarının yüksek olduğu ülkelerde yoksul kesimler, gelirlerinin %30-40'ını vergilere harcarken, yüksek gelirli kesimler için bu oran %10'un altındadır.

4.2 Tüketim ve Enflasyon Üzerindeki Etkisi

Yüksek KDV ve ÖTV oranları, tüketicilerin harcamaya alışkanlıklarını olumsuz etkileyerek talep daralmasına yol açabilir. Türkiye'de temel tüketim mallarındaki KDV oranlarının yüksek olması, düşük gelirli gruplar için ciddi bir yük oluşturmaktadır. İngiltere ve Kanada gibi ülkelerde ise temel ihtiyaç ürünlerinde düşük KDV oranları uygulanarak tüketici üzerindeki yük azaltılmaktadır.

4.3 Kayıt Dışı Ekonomi Üzerindeki Etkisi

IMF'nin (2023) verilerine göre, dolaylı vergilerin aşırı yüksek olması, kayıt dışı ekonomiyi teşvik edebilir. Türkiye'de kayıt dışı ekonomi oranının

%25-30 seviyelerinde olduğu tahmin edilmekte olup, bu durum vergi tabanının daralmasına neden olmaktadır.

4.4. Yatırımlar ve Rekabet Üzerindeki Etkisi

Yüksek dolaylı vergiler, üretim maliyetlerini artırarak yatırımcılar açısından caydırıcı olabilir. Japonya, dolaylı vergi oranlarını düşük tutarak sanayi yatırımlarını teşvik ederken, Türkiye’de yüksek vergi yükü nedeniyle birçok sektörde maliyetler artırmakta ve rekabet gücü zayıflamaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de vergi adaletinin sağlanması, ekonomik istikrar ve sosyal denge açısından kritik öneme sahiptir. Doğrudan vergilerin payının artırılması ve dolaylı vergilerin düşürülmesi, gelir dağılımında adaletsizliğin önüne geçmek için önemli bir adımdır. Dolaylı vergi yükünün azaltılması, kayıt dışı ekonominin daraltılmasına ve yatırımların teşvik edilmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca, düşük gelir grupları üzerindeki vergi yükünü hafifletmek için temel tüketim mallarında vergi indirimleri yapılmalı ve sosyal destek mekanizmaları güçlendirilmelidir. Küresel örnekler, adil bir vergi sisteminin ekonomik büyüme ve toplumsal refahı olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Atkinson, A. B., & Stiglitz, J. E. (1980). *Lectures on Public Economics*. Princeton University Press.
- Bird, R., & Zolt, E. (2005). *Redistribution via Taxation: The Limited Role of the Personal Income Tax in Developing Countries*. UCLA Law Review.
- OECD. (2023). *Revenue Statistics 2023*.
- World Bank. (2022). *Global Taxation Report*.
- IMF. (2023). *Tax Policies and Economic Development*.
- Özdemir, H. (2021). *Türkiye’de Vergi Adaleti Üzerine Bir İnceleme*. Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Schmidt, M. (2019). *Taxation and Economic Growth in Germany*. Springer.
- Johnson, R. (2020). *The US Tax System: Challenges and Reforms*. Oxford University Press.

VERGİ MÜFETTİŞİNE İBRAZ EDİLEMİYEN DEFTER VE BELGELERİN AKİBETİ NE OLABİLİR ?

Mustafa Alpaslan

Dr., S.M.M.M / Türkiye, email: m.alpaslan@windowslive.com

Bilindiği gibi, vergi mükelleflerinin yasal olarak tutmak ve kullanmak zorunda olduğu defter ve belgeler ile ibrazı gerekli diğer kayıtların vergi incelemesine yetkili kimselere süresi içerisinde mazeretsiz olarak ibraz etmemesi halinde bu fiil defter ve belgelerin gizlenmesi, kaçakçılık suçunu oluşturmaktadır.¹ Bu fiilin yaptırımını 18 aydan 3 yıla kadar hapis cezasıdır.²

Diğer yandan, defter ve belgelerin ibraz edilmemesi fiilinin suç oluşturmadağı haller ise: ibraz isteğinin vergi incelemesine yetkili olmayanlarca yapılması halinde bu fiil suç teşkil etmez.³ Ayrıca, ibraz edilmeyen defter ve belgelerin mevcudiyeti noter kayıtları veya diğer şekillerde sabit olması zorunludur. Bunun yanı sıra defter ve belgeler dışındaki kayıtlar veya yardımcı materyalin ibraz edilmemesi halinde, suç oluşmaz.⁴

Burada yeri gelmişken üzerinde durulması gereken en önemli konu şudur: vergi incelemesinin VUK md. 139 hükmüne göre uygun bir şekilde yapılmış olması zorunludur. Başka bir ifade ile, vergi incelemesinin öncelikle mükellefin işyerinde yapılması esastır.⁵ Mükellefin işyeri vergi incelemesine uygun değilse ki, bu durum tutanak ile tespit edilmelidir. Mükellefin işyeri incelemeye uygun olmadığı hallerde vergi incelemesi inceleme elemanının (vergi müfettişliği adresindeki çalışma odasında) bürosunda devam edilir.(Bkz: ALPASLAN Mustafa, KAYA Eda, ALPASLAN Nazlı Gaye, Ödeme Emri, Met Matbaacılık, Ekim-2017, İzmir)

¹ Vergi müfettişlerine ibrazı zorunlu defter ve belgeler şunlardır: yevmiye defteri, kebir, envanter defteri, bu defterlerle ilgili bütün alış, satış faturaları, ücret bordroları ve deftere kaydedilmiş diğer fatura ve fatura yerine geçen belgeler

² VUK md.359/2

³ VUK md. 139

⁴ Yargıtay 11. Ceza Dairesinin 6.7.2011 gün ve E:2011/5028-K:2011/4033 sayılı kararları.

⁵VUK md. 139/1. Bu konuda ayrıntılı araştırma yapacak olanlar için bkz. ALPASLAN Mustafa – SAKAL Mustafa, Vergi Hukuku Uygulaması, Ocak 2008, Grafmat Basım.

Citation/Atıf: ALPASLAN, M. (2025). VERGİ MÜFETTİŞİNE İBRAZ EDİLEMİYEN DEFTER VE BELGELERİN AKİBETİ NE OLABİLİR ? İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER DAYANIŞMA DERGİSİ. 8(1): 115-117.

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Mustafa Alpaslan
E-mail: m.alpaslan@windowslive.com

Bu çalışma, Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Maliye Bakanlığı Vergi müfettişlerinin inceleme yetkisi bulunmaktadır. Vergi incelemesi konusunda SGK müfettişleri veya iş müfettişleri yetkili değildir.

Tutulması ve kullanılması zorunlu olan defter ve belgelerin vergi incelemesi dışında başka bir nedenle ibraz edilmesinin talep edilmesi halinde defterleri gizleme fiilinden bahsedilemez. Ayrıca, defter ve belgelerin mutlak surette tarh zamanışımı süresinde ibrazı talep olunabilir. Zamanışımının bitmesine 15 günden az bir süre kalması halinde defterlerin istenilmesi durumunda, defterleri ibraz etmeyen mükellef hakkında defterlerin gizlenme fiilinden bahsedilemez. Örneğin, 20 Aralık 2012 tarihinde tebliğ edilen bir yazı ile 2007 takvim yılına ait defter ve belgelerin ibrazı istenilmesi halinde 5 yıllık süre 5 Ocak 2012'de son bulacağından dolayı burada defterlerin gizlenmesi fiili söz konusu olamaz.

Netice olarak, mücbir sebepler nedeniyle defter, kayıt ve belgelerin ibrazı mümkün olmayabilir.⁶ Bu gibi durumlar bilindiği gibi VUK md. 13'de düzenlenmiştir. VUK md. 13'de yer alan ve 4 bent halinde sayılan mücbir sebeplerin malum olması veya ilgili tarafından tespit edilmesi zorunludur. Mücbir sebeplerden herhangi birinin mevcudiyeti halinde defter ve belgelerin ibraz edilmemesi halinde mücbir sebep ortadan kalkınca kadar suç oluşmaz.⁷

Seylap, sel, deprem, zelzele ve bazı tabi afetler nedeniyle kaybolan defter ve belgeler hakkında böyle bir durumun herkes tarafından biliniyor olduğu varsayıldığından bu durumun kanıtlanması zorunlu değildir. Çünkü bu gibi durumlarda Bakanlar Kurulu tarafından doğal afet ilan edilmektedir. Ancak, yangın, hırsızlık işyerinin nakli sırasında evrakların zayi olması gibi (su basması dahil, sel hariç) gibi zayi olma durumlarında zayi belgesi ile durum ispat edilebilir. Böyle bir durumun itfaiye raporu ve asliye ticaret mahkemesinden alınacak bir karar

ile tespiti zorunludur. Mücbir sebep nedeniyle defter, kayıt ve belgelerin ibraz edilmesi hiç mümkün olmasa, saklama ve gizleme yönünden VUK'nun 359. md hükmüne göre işlem yapılmaz. Ancak, kayıt, defter ve belgelerin ibraz edilmemesi dönem matrahının takdirine engel değildir. Böyle bir durum karşısında tarh edilecek vergiye 3 kat veya 1 kat VZC uygulanmaz. Diğer taraftan, kaybolan defter ve belge ile ilgili olarak asliye ticaret mahkemesinden alınabilecek zayi belgesi gereğince defterlerin gizleme ile ilgili suç oluşmayacağından dolayı hapis cezası ile ilgili bir sonuç ile karşılaşılmaz. Eğer, idare, mükellefin defter ve belgelerinin kaybolmadığını kanıtlarsa alınacak asliye ticaret mahkemesinin kararı bozulur. Bu durumda, mükellefin zayi belgesinin aksi idare tarafından kanıtlandığı için ceza uygulanır.⁸

Mevcudiyeti noter kayıtlarıyla sabit olan defter ve belgelerin ibraz edilmemesi halinde şu sonuçlar ortaya çıkabilir:

1)İdare tarafından takdir edilen matrah veya matrah farkı üzerinden resen gelir vergisi, KDV, geçici vergi tarh edilir. Ayrıca, tarh edilen vergilere ait 3 kat VZC uygulanır.⁹

2)Defter ve belgelerin gizleme fiili nedeniyle VUK 359/2 md hükmüne göre 18 aydan 3 yıla kadar hapis cezası ile yargılanmak üzere durum vergi müfettişinin suç raporu ile cumhuriyet savcılığına bildirilir.¹⁰

DEFTER VE BELGE GİZLEME SUÇU İLE İLGİLİ EMSALLER

1- Gizleme suçunun sübutu için defter ve belge isteme yazısının sanığa tebliğine ilişkin tevsik edici belgelerin dava dosyasında bulunması gerekir.

Yargıtay 11. Ceza Dairesi 2021/9683 E., 2021/13095 K.

⁶ ÖZYER M.Ali, Vergi Usul Kanunu Uygulaması, HUD Yayınları, Mart 2008, 4. Baskı, s.71

⁷ Yargıtay 11. Ceza Dairesinin E:2001/6285-K:2001/784 sayılı ve 2.2.2001 günlü kararı.

⁸ Bkz. TOKAT Yakup, Defter ve Belge İbrazından Kaçınarak Vergi Sızıntısını Gizleyen Mükellef Hakkında Bir Yargı Kararı, Yaklaşım Dergisi, Kasım 2005, Sayı: 155, s.80

⁹ ALPASLAN Nazlı Gaye, Vergi İhtilafları ile İlgili Makale, Yorum ve İncelemeler, İzmir-2015

¹⁰ BAYKARA Bekir, Teori ve Pratik Yönleriyle Vergi ve Vergi Ceza Hukuku, HUD Yayınları, Aralık 2008, s.402

2- Aynı isteme yazısı ile birden fazla takvim yılına ait defter ve belgelerin incelenmek üzere ibrazının talep edilmesi halinde, tek bir “defter ve belge gizleme” suçu oluşur.

Yargıtay 11. Ceza Dairesi 2018/2595 E., 2021/12944 K.

3- Gizleme suçu zarar değil tehlike suçu olduğundan ibraz etmeme nedeniyle salınacak kamu alacaklarının ödenip ödenmemesi hükmün açıklanmasının geri bırakılması kurumunun işletilmesine engel olmaz.

Yargıtay 11. Ceza Dairesi 2016/4584 E., 2019/6244 K.

4- İşletmeyi devralan kişilerin defter ve belge ibraz etmeme (gizleme) suçundan sorumlu tutulabilmesi için belgelerin kendilerine devredildiği konusunda şüphe bulunmaması gerekir.

Yargıtay 11. Ceza Dairesi K: 2019/4342

5- Dava zaman aşımı açısından, defter ve belgeleri gizleme suçunda suç tarihi, defter ve belgelerin ibrazına ilişkin istem yazısının tebliğ edilmesinden itibaren ibraz için verilen sürenin bitimini izleyen gündür.

Yargıtay 11. Ceza Dairesi 2021/991 (Defter ve belge gizleme suçu ile ilgili emsal Yargıtay kararları LinkedIn 04.02.2025 tarihli Mehmet ALÇAY'dan alınmıştır.)

LİMİTED ŞİRKETİN ANONİM ŞİRKET TÜRÜNE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ SÜRECİ VE YAPILMASI GEREKEN İŞ VE İŞLEMLER İLE TÜR DEĞİŞİKLİĞİNİN AVANTAJLARI

Şevket Kartal

Serbest Muhasebeci Mali Müşavir, Çevre Mühendisi, İş Güvenliği Uzmanı, Türkiye,
e-mail: info@gkmusavirlik.com

GİRİŞ

Bilindiği üzere, 6762 sayılı Eski Türk Ticaret Kanunu'na göre anonim şirketler için; kuruluşta en az 5 ortağın gerekliliği, her yıl yapılması gereken genel kurullarda bakanlık komiseri bulundurma zorunluluğu, kuruluş için asgari sermaye tutarının yüksekliği, yönetim kurulunun en az 3 kişiden oluşması, yönetim kurulu üyelerinin şirketin ortağı olması zorunluluğu vb. birçok prosedürlü, maliyetli ve zorlayıcı şartlar gerekliydi. Bu neden ve gerekçelerle, eski Türk Ticaret Kanunu'nun yürürlükte olduğu dönemler içerisindeki şirketler, Limited Şirket türünden kurulmuştu.

14.02.2011 tarih ve 27846 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanan ve 01.07.2012 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren, 6102 sayılı yeni Türk Ticaret Kanunu ile söz konusu olumsuzluklar giderilmiş ve dolayısıyla, Limited şirketlere göre Anonim şirketler, fevkalade cazibeli hale getirilmiştir.

6102 sayılı yeni Türk Ticaret Kanunu ile Anonim Şirketler için getirilen yenilikleri ve sağlanan avantajları şöylece özetlemek mümkündür.

- Tek ortaklı ve tek yönetim kurulu üyeli Anonim Şirket kurulabilme imkanı,
- An itibarıyla faal olan Anonim Şirketlerin tek ortaklı hale dönüşebilme imkanı,
- Şirket ortaklarının, kamu borçlarına karşı, kendi koydukları sermaye ile sınırlı bulunmaları imkanı,
- Organizasyon ve kurumsal kimliğin oluşturulması yönüyle, ticari piyasada daha itibarlı ve prestijli bir firma kimliği algısının oluşması imkanı,

Citation/Atf: KARTAL, Ş. (2025). LİMİTED ŞİRKETİN ANONİM ŞİRKET TÜRÜNE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ SÜRECİ VE YAPILMASI GEREKEN İŞ VE İŞLEMLER İLE TÜR DEĞİŞİKLİĞİNİN AVANTAJLARI. İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER DAYANIŞMA DERGİSİ. 8(1): 118-128.

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Şevket Kartal
E-mail: info@gkmusavirlik.com

Bu çalışma, Creative Commons Atf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

- Genel kurul toplantılarına, bazı özel durumlar hariç Hükümet Komiseri çağırma mecburiyetinin kaldırılması,
- En önemlisi de pay senetlerinin veya ortaklık paylarının elden çıkarılması durumunda vergisel avantaj sağlanması,
- Kolay hisse değişimi ve sınırsız sayıda ortaklık imkanı sayesinde, sermaye yapısı güçlü şirket oluşumlarının sağlanması,
- Halka açılabilme ve borç senedi ihraç edebilme imkanı,

Bu makalemiz ile ; 6102 sayılı yeni Türk Ticaret Kanunu ve 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu ile diğer vergi kanunları kapsamında, Limited Şirket Tüzel Kişiliği'nden Anonim Şirket Tüzel Kişiliği'ne dönüşüm iş ve işlemleri detaylı şekilde anlatılacak, tür değişikliği sonucu ortaya çıkan Anonim şirketlerin, Limited şirketlere göre cazibe ve avantajları ortaya konmuş olacaktır.

A-) 6102 SAYILI TÜRK TİCARET KANUNU KAPSAMINDA VE TİCARET SİCİL TESCİL HAZIRLIKLARI AŞAMASINDA YAPILMASI GEREKEN İŞ VE İŞLEMLER:

6102 sayılı yeni Türk Ticaret Kanunu'nun 180 ila 193. maddeleri arasında tür değişikliği düzenlenmiştir. Kanunun 180. maddesine göre bir şirket hukuki şeklini değiştirebilir. Yeni türe dönüştürülen şirket eskisinin devamıdır. 181. maddede ise Limited şirket türünden Anonim şirkete tür değiştirmeyi mümkün kılmaktadır. Bu kapsamda yapılması gereken iş ve işlemleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;

1.Ara Bilançonun Çıkarılması:

Bilanço günüyle tür değiştirme raporunun düzenlendiği veya tür değiştirme karar tarihi arasında altı aydan fazla zaman geçmişse veya son bilançonun çıkarıldığı tarihten itibaren şirketin malvarlığında önemli değişiklikler meydana gelmesi halinde ara bilanço hazırlanmalıdır. Örneğin 15.05.2024 tarihinde tür değiştirme kararı alan şirketin 31.12.2023 tarihli bilançosu tür değişikliği işlemleri için yeterlidir. 15.08.2024 tarihinde tür değiştirme kararı alan bir şirket ise 6 aydan eski olmamak üzere yeni bir ara bilanço çıkarması gerekir.

2.Tür değiştirme planının hazırlanması (TTK-185)

Şirketin müdür veya müdürleri tarafından yazılı şekilde tür değiştirme planı hazırlanır.

Tür değiştirme planının;

- Şirketin tür değiştirmeden önceki ve sonraki ticaret unvanını, merkezini ve yeni türe ilişkin bilgileri,
- Anonim şirketin sözleşmesini,
- Ortakların tür değiştirmeden sonra anonim şirketteki sahip olacakları payların sayısına, cinsine ve tutarına ilişkin açıklamaları,

içermesi gerekir.

*Tür değiştirme planı örnekleri ticaret odaları sayfalarında mevcut bulunmaktadır.

3.Tür değiştirme raporunun hazırlanması (TTK-186)

Şirketin müdür veya müdürleri tarafından yazılı bir şekilde tür değiştirme raporu hazırlanır.

Söz konusu raporda;

- Anonim şirkete dönüşmenin amacı ve sonuçlarına,
- Anonim şirkete ilişkin kuruluş hükümlerinin yerine getirilmiş bulunduğu,
- Anonim şirketin sözleşmesine,
- Anonim şirkette ortakların sahip olacakları paylara dair değişim oranına,
- Varsa ortaklar ile ilgili olarak anonim şirkete dönüşmesinden kaynaklanan ek ödeme ile diğer kişisel edim yükümlülükleri ve kişisel sorumluluklara,
- Ortaklar için tür değiştirmeden ötürü doğan yükümlülüklerle,

ilişkin hususlar, gerekçeleri gösterilmek suretiyle hukuki ve ekonomik yönden açıklanmalıdır.

*Tür değiştirme raporu örnekleri ticaret odaları sayfalarında mevcut bulunmaktadır.

Tür değiştirme raporundan vazgeçilmesi halinde, bu durumu tüm ortakların onayladığı ve tür değişikliğinden vazgeçildiğine ilişkin “Beyan ve Taahhüt Belgesi” hazırlanır.

Not: (Tüm ortakların onaylaması hâlinde küçük ve orta ölçekli şirketler tür değiştirme raporunun düzenlenmesinden vazgeçebilirler. (TTK -186/3) Ancak şirketin Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletme ölçütünü karşıladığına, yani küçük ve orta büyüklükteki işletme olduğuna dair Serbest Muhasebeci Mali Müşavir Raporu veya Yeminli Mali Müşavir Raporu hazırlanmalıdır.

4. Şirket Ortaklarına İnceleme Hakkının Sunulması:

Aşağıdaki rapor ve mali tablolar tür değişikliği kararının alınacağı genel kurul tarihinden otuz gün önce ortakların incelemesine sunulmalıdır. (TTK-188)

- Tür değiştirme planı,
- Tür değiştirme raporu,
- Son üç yılın finansal tabloları
- Bilanço günüyle tür değiştirme raporunun düzenlendiği tarih arasında altı aydan fazla zaman geçmişse veya son bilançonun çıkarıldığı tarihten itibaren şirketin malvarlığında önemli değişiklikler meydana gelmesi halinde ara bilanço.

İsteyen ortaklara anılan belgelerin kopyaları bedelsiz verilir. Şirket, ortakları, uygun bir şekilde inceleme haklarının bulunduğu hususunda uygun bir şekilde bilgilendirilir.

5. Yeminli Mali Müşavir veya Serbest Muhasebeci Mali Müşavir Raporlarının Hazırlanması:

-Tür değiştirme raporundan KOBİ olması nedeniyle vazgeçen şirket için, KOBİ tanımına ve ölçütüne ilişkin Yeminli Mali Müşavir veya Serbest Muhasebeci Mali Müşavir raporu hazırlanır.

-Tür değişikliği yapan şirketin sermayesinin ödenip ödenmediğinin, karşılıksız kalıp kalmadığının, şirket özvarlığının tespitinin ve şayet şirketin tapu, trafik, gemi ve fikri mülkiyet sicilleri ile benzeri sicillerde kayıtlı malvarlığının bulunması halinde bunların gerçeğe uygun değerlerinin tespitinin yapıldığı SMM/YMM raporu ya da tür

değiştiren şirket denetime tabi ise denetçinin bu tespitlere ilişkin raporu hazırlanır.

Not: Bu raporların dayanağını teşkil eden bilançolar 6 aydan eski olmamalıdır.

6. Limited Şirket Ortaklar Genel Kurulu Tarafından Tür Değiştirme Kararının Alınması ve Onaylanması:

Tür değiştirme kararında;

- Tür değiştirme planı ve tür değiştirme raporu ile son üç yılın finansal tabloları varsa ara bilançonun kabulü,
- TTK 188 madde gereğince otuz gün önce şirket merkezinde ortakların incelemesine sunulduğu ve inceleme hakkının kullanıldığı,
- Tür değiştirme planının kabulü,
- Yeni şirket ana sözleşmenin kabulü ve anonim şirketine dönüştürülmesinin kabulü,

konularına yer verilip onaylanmalıdır.

Tüm ortakların onaylaması hâlinde küçük ve orta ölçekli şirketler tür değiştirme raporunun düzenlenmesinden vazgeçebilirler. (TTK-186/3)

Not1: Limited şirketlerde, tür değiştirme planı sermayenin en az dörtte üçüne sahip bulunmaları şartıyla, ortakların dörtte üçünün kararıyla alınır.

Not2: Tür değişikliği aşamasında eş zamanlı olarak sermaye artırımı işlemi de yapılabilir. Bu durumda sermaye artırımına ilişkin işlemlerde yapılmalı ve sermaye artırım kararı da genel kurulda onaylanmalıdır.

7. Tescil Değişikliği Gerektiren Maddi ve Maddi Olmayan Mal ve Hakların Beyanları ile Şube Beyanının Hazırlanması:

Maddi ve Maddi Olmayan Mal ve Hakların Beyanı;

-Tür değiştiren şirketin; tapu, gemi ve fikri mülkiyet sicilleri ile benzeri sicillerde kayıtlı bulunan mal ve haklarının listesi ve bunların kayıtlı olduğu siciller ile söz konusu mal ve hakların ilgili sicillerdeki kayıtlarına ilişkin bilgilerini ve değerlerini içeren şirket yetkililerince imzalı

Ticaret sicili müdürlüğüne hitaben yazılı beyanlar hazırlanmalıdır. Bildirilecek her merci için ayrı beyan hazırlanmalıdır. İlgili beyanların ekine gerekli tapu, taşıt ruhsat, marka patent v.b fotokopileri eklenmelidir.

-Tür değişikliğini tescil eden ilgili Ticaret Sicil Müdürlüğü tür değişikliği işlemini tescil sonrasında, bu mal ve hakların yeni şirket (Anonim şirket) üzerine tescillenmesi için gerekli yazışmaları gerek online ortamdan ve gerekse yazılı şekilde olmak üzere ilgili sicillere ve kurumlara gönderecektir. (Örneğin şirketin aktifine kayıtlı tapu varsa tür değişikliği tescil işlemini yapan Ticaret Sicil Müdürlüğü tescil işlemini takiben “siciller arası iş birliğine ilişkin tebliğ” çerçevesinde ilgili tapu müdürlüklerine online olarak tescil değişikliğini bildirmekte, taşıt ruhsat değişiklikleri için notere verilmek üzere gerekli tescil değişikliği yazısını ve imza karşılığı elden ilgili şirket yetkilisine verebilmektedir.)

Şube Beyanı;

Firmanın şirket merkezinin bulunduğu müdürlükte veya başka Ticaret Sicil Müdürlüğünde kayıtlı şubesi veya şubeleri bulunması halinde “Şube bilgi Beyanı” hazırlanmalıdır.

Şube veya şubelerin bulunmaması halinde bulunmadığına ilişkin imzalı beyan verilmesi gerekmektedir.

Önemli Not: Bakanlık veya diğer resmi kurumların iznine veya uygun görüşüne tabi bir şirket için tür değişikliği konusunda ilgili kurumdan izin veya uygun görüş yazısı alınmalıdır. (Örneğin, faktoring şirketleri, sigorta şirketleri, bankalar, bağımsız denetim şirketleri vb. gibi)

8.Mersis Giriş işlemleri ve Ana Sözleşmenin Hazırlanması:

-Tür değişikliğine ilişkin giriş, Mersis ana ekranında “yapı değişikliği” menüsü altında bulunan “Tür Değişikliği” sekmesinden yapılmalıdır. Anonim şirketlerde yönetim kurulu üyesi veya üyeleri en az 1 yıl ve en çok 3 yıl olarak seçilebilmektedir. (TTK-362/1) Mersis giriş aşamasında bu seçimin yapılmasına dikkat edilmelidir.

Mersis girişi aşamasından payların nama yazılı olduğunu belirtmek daha avantajlı olacaktır.

Bu konudaki avantajlara yazımızın ilerleyen aşamasında değinilecektir. Yeni TTK 489. madde kapsamında yapılan değişikliklerin 01.04.2021 tarihinde yürürlüğe girmesiyle hamiline yazılı pay senetlerinin avantajı kalmamıştır. Bu sebeple yeni kurulacak ve tür değişikliği ile Anonim şirkete dönüşecek olan şirketlerin ana sözleşmesinin sermaye maddesinde paylarını **nama** yazmalarını önermekteyiz. Tür değişikliğine ilişkin gerekli bilgiler girildikten sonra oluşan ana sözleşme ve başvuru onaya gönderilerek ilgili sicil müdürlüğünden randevu alınır.

Not: Tür değişikliği aşamasında eş zamanlı olarak sermaye artırım işlemi de yapılabilir. Bu durumda sermaye artırımına ilişkin Mersis giriş işlemleri girilmeli ve tescil aşamasında sermaye artırımına ilişkin belgelerde eklenmelidir.

9.Ticaret Sicil Tescil ve İlan İşlemleri:

Tescil randevusu günü şirket ortakları ana sözleşmeyi imzalaması bakımından ilgili ticaret sicil müdürlüğünde bulunmalıdır veya uygun vekalet vererek de bu işleri yürütülebilirler ve hatta ortakların tümünün Mersis üzerinden ana sözleşmeyi elektronik olarak imzalaması kaydı ile de bu işlem tamamlanmış olur. İlgili ticaret sicil müdürlüğü tescil ve ilan işlemlerini yapacak, devamında varsa şirket tarafından beyan edilen (madde 6’ daki) tescile tabi varlıkların bağlı oldukları ilgili sicillere veya kuruluşlara gerek online ve gerekse yazılı şekilde tür değişikliği bildirim yazışmalarını gönderecektir. (Örneğin tapu değişikliği için tapu sicil müdürlüğüne, trafik tescil için notere hitaben hazırlanan yazı vb.)

Tescil işleminden sonra yeni şirket için Ticaret Sicil Müdürlüğünden aşağıdaki defterlerin eksiksiz olarak alınmasına dikkat edilmelidir;

- Envanter Defteri _____Yaprak Defter
- Damga Vergisi Defteri _____Ciltli Defter
- Pay Defteri _____Ciltli Defter
- Genel Kurul Müzakere Defteri _____Ciltli Defter

- Yönetim Kurulu Karar Defteri _____ Ciltli Defter

10. Ticaret Sicil Tescil Sonrası İşlemler:

Ticaret Sicil tescilinden sonraki aşamada şirketin diğer tescil değişikliği gerektiren mal ve haklarının sicil değişikliği ile ilgili işlemlerinin sonuçlanıp sonuçlanmadığının takibi yapılmalıdır. Örneğin; İlgili tapu müdürlüklerinden randevu alınarak tapu tescil değişikliği yapılmalıdır, taşınlar için noterlerden, marka ve patent değişiklikleri için ilgili kurum ve kuruluşlardan değişiklik işlemleri takip edilmelidir.

Anonim şirketlerde “iç yönerge” zorunlu olup tür değişikliğinden sonra yapılacak ilk genel kurul öncesinde yönetim kurulu tarafından hazırlanıp genel kurul onayına sunulmalı ve Ticaret Sicil’ de tescil ve ilan edilmelidir.

İç Yönerge; Şirketlerin yönetim kurulları tarafından hazırlanan ve genel kurul çalışma esas ve usullerine ilişkin kuralları içeren düzenlemelerdir. Konu hakkında Türk Ticaret Kanunu’nun 419/2. maddesinde ve Anonim Şirketlerin Genel Kurul Toplantılarının Usul ve Esasları ile Bu Toplantılarda Bulunacak Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Temsilcileri Hakkındaki Yönetmeliğin dördüncü bölümünün 40., 41., 42., 43. maddelerinde açıklanmaktadır. Şirketler, söz konusu yönetmelik ekinde yer alan Ek.5 yani İç Yönergenin bir örneğini temin ederek kendilerine uyarlayabilirler.

B-) VERGİ KANUNLARI YÖNÜNDEN YAPILMASI GEREKEN İŞ VE İŞLEMLER:

1. Tür değiştiren Şirketin Kurumlar Vergisine Esas Bilançolarının Hazırlanması:

Tür değişikliği işleminin ticaret sicil müdürlüğünde tescil edildiği gün tür değişikliğinin resmîyet kazandığı tarihtir. Örneğin; tür değişikliği işlemi 09.01.2025 tarihinde tescil edilen bir şirket 09.01.2025 tarihinden itibaren artık Anonim Şirket statüsündedir.

Şirketin kurumlar vergisi beyannamesine esas olmak üzere 31.12.2024 tarihli dönem sonu işlemleri yapılarak 31.12.2024 tarihli yıl sonu bilançosu hazırlanmalı ve kapanış kayıtları yapılmalıdır. Akabinde 01.01.2025-08.01.2025

tarihleri arası işlemleri için kıst dönem bilançosu çıkarılmalıdır. Tescil tarihi öncesi gün olan 08.01.2025 tarihi itibarıyla tüm dönem sonu işlemleri yapılarak ve 08.01.2025 tarihine kapanış fişi oluşturularak 09.01.2025 tarihi itibarıyla yeni kurulan Anonim şirkete açılış bilançosu olarak aktarılmalıdır.

2. Kurumlar vergisi Beyannamelerinin Beyan Edilmesi:

Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 19.maddesi, gerekli şartların sağlanması dahilinde tür değiştirmelerin devir hükmünde olduğunu belirtmektedir.

Aynı Kanun’un “Devir, Bölünme ve Hisse Değişimi Hallerinde Vergilendirme” başlıklı 20. maddesinde:

“.....

Şirket yetkili kurulunun devre ilişkin kararının ticaret sicinde tescil edildiği tarih, devir tarihidir.” denilmektedir.

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 19 uncu maddesinde devir hükümlerine yer verilmiştir. Nevi değişikliğine ilişkin kurumlar vergisi beyannamesinin, birleşmenin Ticaret Sicili Gazetesinde tescil edildiği tarihten itibaren otuz gün içinde nevi değiştiren kurum tarafından verilmesi gerekmektedir.

Tür değiştirme işleminde tür değiştiren şirketteki bilanço kalemleri yeni şirkete değerleme yapılmadan aynen aktarılacağından dolayı tür değiştirme işleminden kaynaklanan herhangi bir kar veya vergilendirme oluşmayacaktır.

Burada dikkat edilmesi gereken husus, tür değişikliği işleminin kurumlar vergisi beyannamesinin verilme süresi içerisinde tescil edilmesi durumunda; tür değişikliğine ilişkin kıst dönem kurumlar vergisi beyannamesi ile birlikte önceki yıla ait kurumlar vergisi beyannamesinin de tescil tarihinden itibaren 30 gün içerisinde bağlı bulunan vergi dairesine verilmesi gerektiğidir.

Mali yılı normal hesap dönemi olan yukarıdaki örneğimizdeki şirket için tür değişikliği işleminin ticaret sicinde 09.01.2025 tarihinde tescil edildiğini varsaymıştık. Bu durumda il-

gili şirket; 01.01.2024-31.12.2024 dönemine ait normal dönem kurumlar vergisi beyannamesi ile, 01.01.2025-08.01.2025 tarihleri arası kıst döneme ilişkin kurumlar vergisi beyannamesini tescil tarihinden itibaren 30 gün içerisinde ilgili vergi dairesine elektronik ortamdan vermelidir. Ödeme süresinde beyan süresi ile aynıdır. Devir, birleşme, bölünme, tür değişikliği vb. işlemlere ilişkin kıst dönem kurumlar vergisi beyannamesi 10.11.2022 tarihinden itibaren interaktif kanaldan verilmektedir.

Geçmiş Yıl Zararlarının Mahsup Durumu:

Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 19.maddesi, gerekli şartların sağlanması dahilinde tür değiştirmelerin devir hükmünde olduğunu belirtmiştir.

5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 9. maddesinde zarar mahsubu düzenlenmiştir. Söz konusu madde hükmüne göre;

“ Her yıla ilişkin tutarlar ayrı ayrı gösterilmek ve 5 yıldan fazla nakledilmemek şartıyla geçmiş yılların beyannamelerinde yer alan zararlar kurum kazancından indirilebilecektir”.

Aynı Kanun'un 9.2. “Devir ve Bölünme durumunda zarar mahsubu” maddesine göre; devir ve bölünme hallerinde devreden zarar tutarları, devralınan veya bölünen kurumun öz sermayesi ile sınırlıdır. Buradan hareketle nev'i değişikliği gerçekleşen münfesi kurumun, tescil tarihindeki öz sermayesi ile sınırlı olmak kaydı ile geçmiş yıl zararları aşağıdaki şartlarında gerçekleşmesi halinde yeni kurulacak şirkette kurum kazancında indirim konusu yapılabilecektir;

- Devralınan veya bölünen kurumların son 5 yıla ilişkin kurumlar vergisi beyannamelerinin kanuni süresinde verilmiş olması,
- Devir veya bölünme neticesinde zarar mahsubu yapacak kurumun, aynı faaliyete devir veya bölünmenin meydana geldiği hesap döneminden itibaren en az 5 yıl süreyle devam etmesi gerekmektedir.

Şartların ihlali halinde zarar mahsubu olanağı ortadan kalkacağından, yersiz zarar mahsubu nedeniyle zamanında tahakkuk ettirilmeyen vergiler için vergi ziyayı doğmuş olacaktır.

3.Kurum Geçici Vergisi Beyannamesinin Beyan Edilmesi:

Tür değişikliği nedeni ile geçici vergi beyannamesinin ne zaman ve ne şekilde verileceği KVK'nun 20. maddesi 1 seri no'lu Tebliği'nde “.....Geçici vergi beyannamesinin verilme süresinden önce aynı döneme ilişkin olarak devir işlemleri veya tam bölünme işlemleri nedeniyle kurumlar vergisi beyannamesi verilmesi halinde, bu dönem için ayrıca geçici vergi beyannamesi verilmeyecektir.” şeklinde belirtilmiştir. Yine örneğimizden yola çıkarsak 09.01.2025 tarihinde tescil edilen tür değişikliğine ilişkin 01.01.2025-08.01.2025 tarihleri arası kıst dönem kurumlar vergisi beyannamesi 30 gün içinde verildiği için ayrıca 01-03/2025 dönemi Kurum Geçici Vergi Beyannamesi verilmeyecektir.

Devir nedeniyle münfesi hale gelen kurumun, devir tarihine kadar ödediği geçici vergiler, devir dolayısıyla vergilenecek devir öncesi kazanç üzerinden hesaplanacak kurumlar vergisinden mahsup edilebilecektir. Mahsup edilemeyen tutarın kalması halinde, bu tutar yeni şirketin kurumlar vergisinden mahsup edilebilecektir.

4.Katma Değer Vergisi Beyannamelerine İlişkin İşlemler:

a-) KDV-1 Beyannamesi Yönünden:

Tür değişikliğinin yapıldığı ayın başından tür değişikliği tarihine kadar gerçekleşen işlemlere ilişkin KDV Limited şirket tarafından, tür değişikliğinin gerçekleştiği tarihten ayın sonuna kadar olan işlemlere ilişkin KDV anonim şirket tarafından takip eden ayın 28. günü akşamına kadar interaktif kanaldan KDV beyannamesi ile beyan edilir. Örneğimizdeki şirket için, 01.01.2025-08.01.2025 tarihleri arasındaki işlemlerin KDV beyannamesi Limited şirket tarafından, 09.01.2025-31.01.2025 tarihleri arasındaki işlemlerin KDV beyannamesi ise Anonim şirket tarafından şubat ayında beyan edilecektir.

Tür değiştiren Limited şirketin sonraki döneme devreden katma değer vergisinin olması durumunda, anonim şirket tarafından mükerrer indirim yol açmayacak şekilde Anonim şirketin ilk KDV beyannamesinde bu KDV'nin indirim konusu yapılması mümkündür. 7524 sayılı kanun

ve KDV Genel Uygulama Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Seri No:52) ile yapılan düzenlemeler neticesinde ve 02.08.2024 tarihinden geçerli olmak üzere, bu indirim hakkının kullanımı Vergi Usul Kanununda düzenlenen zamanaşımı süreleri ile bağlı olmaksızın yapılacak vergi incelemesi sonucuna göre indirim konusu yapılma şartına bağlanmıştır.

Örneğimizden yola çıkarsak 09.01.2025 tarihinde tür değişikliği işlemi tescil olan Limited şirketin devreden KDV tutarının 100.000.000-TL olduğunu varsayalım. Şirket devreden KDV tutarını indirim hesaplarına alabilmek için bağlı bulunduğu vergi dairesine 20.02.2025 tarihinde inceleme yapılması talebi ile başvurmuştur. Vergi inceleme raporu vergi dairesi kayıtlarına 15.11.2025 tarihinde intikal etmiş olup, raporun sonuç bölümünde 90.000.000-TL tutarında devreden KDV'nin anonim şirket tarafından indirim hesabına alınabilmesi uygun bulunmuştur. Anonim şirket tarafından bu tutar 2025/11 dönemi KDV beyannamesinde indirim konusu yapılabilecektir.

Önemli Not: *Bu durumda şirketlerin tür değişikliği tarihini planlarken devreden KDV'nin dikkate alınması; özellikle devir ve ödenecek KDV yönünden aylar bazında veya mevsimsel olarak değişiklik gösteren şirketler için KDV ödemesi çıkan aylarda tür değişikliği yapmak, şirketin finansal dengesini sağlamak yönüyle önem arz etmektedir.*

Tür değiştiren şirketin sonraki döneme devreden KDV sinin, yeni şirket tarafından indirim konusu yapılabilmesinin vergi inceleme şartına bağlanması, bu inceleme için kısa bir süre öngörülmemesi ve hatta zaman aşımı süresinden sonra da inceleme yapılabilecek olması, inceleme yapılmadığı müddetçe indirim hakkının kullanılamayacak olması, uygulamada fiktif KDV tahakkuklarına ve ödemelerine sebep olabileceğinden, şirketlere ek finansman yükü getirecektir.

Söz konusu bu düzenlemenin amacının yüksek devir KDV'si çıkan zombi şirketlerin muvazaalı bir şekilde birleşme veya bölünme yaparak devreden KDV sinin yeni şirkette indirim olarak kullanılmasının önüne geçmek olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda birleşme ve bölünme işlemleri

için bu uygulama kabul edilebilir, fakat eski şirketin tamamen devamı niteliğinde olan ve başka bir değişikliğe uğramadan sadece türünü değiştiren bir şirket için haksız bir uygulama olduğu, söz konusu düzenlemenin tür değişikliği yapan şirketler için yeni bir düzenleme ile kaldırılması gerektiği görüşündeyiz.

b-) KDV-2 yönünden:

İlgili dönemlerde 2 no.lu KDV beyannamesine konu bir işlem varsa; 01.01.2025-08.01.2025 tarihleri arasındaki işlemlerin KDV-2 beyannamesi Limited şirket tarafından, 09.01.2025-31.01.2025 tarihi arasındaki işlemler için Anonim Şirket tarafından beyan edilecektir.

5. Muhtasar Beyannamesine İlişkin İşlemler:

Tür değişikliğinin yapıldığı ayın başından tür değişikliği tarihine kadar gerçekleşen ödemelere ilişkin vergi kesintileri Limited Şirket, tür değişikliğinin gerçekleştiği tarihten ayın sonuna kadar olan ödemelere ilişkin vergi kesintileri Anonim Şirket tarafından takip eden ayın 26. günü akşamına kadar interaktif kanaldan muhtasar beyanname ile beyan edilir. Yukardaki örneğimizdeki şirket için 01.01.2025-08.01.2025 tarihleri arası olan işlemlerin muhtasar beyannamesi Limited şirket tarafından 09.01.2025-31.01.2025 tarihi arasındaki işlemler için Anonim Şirket tarafından beyan edilir.

6. Damga Vergisi Beyannamesine İlişkin İşlemler:

İlgili dönemlerde damga vergisi beyannamesine konu bir işlem varsa, ne'vi değişikliği öncesi damga vergisine tabi işlemin beyannamesi Limited şirket tarafından (sürekli damga vergisi mükellefiyeti yoksa) 15 gün içerisinde, tür değişikliği tarihi sonrası damga vergisine tabi işlemlerin beyannamesi anonim şirket tarafından takip eden ayın 26'sı akşamına kadar beyan edilir. Burada unutulmaması gereken husus anonim şirketlerin zorunlu olarak sürekli damga vergisi mükellefiyet kaydının olduğudur.

7. E-Defterlerin Gönderilmesi:

Tür değişikliğinin gerçekleştiği tarihten önceki muhasebe kayıtlarına ilişkin e-defterlerin gönderimi Limited Şirket tarafından ve eski mali

mühür ile, tür değişikliğinden sonraki muhasebe kayıtlarına ilişkin e-defterlerin gönderimi Anonim şirket tarafından ve yeni mali mühür ile yapılmalıdır.

8. Vergisel İşlemler ile Diğer Kurum ve Kuruluşlara Başvuru İşlemleri:

-Varsa Limited şirketin kağıt olarak kullandığı eski belgelerinin vergi dairesinden tutanak ile iptalleri yaptırılmalıdır. (Fatura, Sevk irsaliyesi Gider pusulası vb.) (30 gün içinde)

Tür değişikliği sonucu oluşan Anonim Şirket için;

- İnternet vergi dairesi kullanıcı başvurusu ve kullanıcı kodu ve şifreleri alınır. (Digital Vergi Dairesi giriş ekranından)
- Gerçek faydalanıcı bildirim formu onaylanır (bir ay içinde içinde)
- E-tebligat başvurusu yapılır (15 gün içinde, e-tabligat formu doldurularak interaktif vergi dairesinden genel amaçlı dilekçe ekinde)
- Sgk tür değişikliği bildirim işlemi yapılır (SGK işyeri tescil ve değişiklik ekranından 10 gün içinde)
- Mali Mühür başvurusu yapılır (15 gün içerisinde)
- E defter tür değişikliği başvurusu yapılır (Digital vergi dairesinden e-Defter Uygulaması Kapsamında Nev'i (tür) Değişikliği Dilekçesi ile 15 gün içinde)
- E-Defter başvurusu yapılır. (E-Deftere tabi tüzel kişi mükellefin; tür (nev'i) değişikliğine gitmesi halinde; söz konusu işlemler neticesinde ortaya çıkan yeni tüzel kişi mükelleflerin de e-Defter uygulamasına geçmesi gerekmektedir. Bu gibi durumlarda; e-Deftere geçme süresi hiçbir koşulda işlemin ticaret siciline tescil tarihini izleyen ayın başından itibaren 3 ayı geçemez.)
- E-fatura başvurusu yapılır (e-fatura zorunluluğu olan şirketler için ve 3 ay içinde mali mühür ile yapılmalıdır)
- Tescil tarihinden itibaren 1 ay içinde vergi levhası onaylanır

• Çalışılan, bankalara, bağlı bulunulan belediyelere, Turkcell, Ttnet, Vodafone, Türk Telekom, Elektrik kurumu gibi iletişim ve enerji firmalarına, Sanayi odası bilgileri, kapasite raporu, sanayi sicil belgesi ve bu gibi diğer belge ve kurum sicil kayıtları güncellenmelidir. Şirkete kayıtlı var ise tapu tescilleri, araç ruhsat bilgileri, marka, patent, K belgeleri vb. tüm bilgi ve belgeler güncellenmelidir. İşyeri kira kontratı vb. diğer tüm sözleşmeler ile devam eden davalar şirket avukatı ile birlikte değerlendirilmelidir.

• Önem arz eden bir işlem ise, ivedi bir şekilde firmanın çalıştığı tüm alıcı-satıcı ve diğer firmalara bilgi verilerek faturalaşmanın yeni firma üzerinden yapılması sağlanmalı, eski firmaya kesilebilecek faturalardan dolayı iptal ve düzeltme külfetine meydan verilmemelidir.

• Sermaye tutarı 1.250.000-TL ve üzerinde olan Anonim Şirketler avukat bulundurma zorunluluğu kapsamında olup kapsama girenlerin bu zorunluluğu yerine getirmesi gerekir.

9. Pay Senedi Basımı ve Ortaklara Dağıtım İşlemleri:

Yeni oluşan anonim şirket için ivedi bir şekilde yönetim kurulu kararı alınarak, ortaklar adına pay senedi bastırılması hisse devirlerinin değerlendirilmesi açısından oldukça avantajlı bir durumdur. Pay senetleri belirli bilgileri içerecek şekilde basılmalıdır. (Türk Ticaret Kanunu'nun 487. maddesi ile açıkça düzenlenmiştir)

Türk Ticaret Kanunu uyarınca pay senetlerinin belli şekil şartlarını sağlaması gerekmektedir ve bu şartların sağlanmadığı durumlarda senetler geçersiz sayılacaktır. Pay senetlerinin şirketin unvanını, sermaye tutarını, kuruluş tarihini ve kuruluş sermayesini, çıkarılan pay senedinin tertibini, bunun tescil tarihini, senedin türünü ve itibarî değerini, kaç payı içerdiği, pay sahibinin adı soyadı veya ticaret ünvanı, yerleşim yeri ve pay senedinin bedelinin ödenmiş olan miktarı belirtmesi gerekmektedir. Çıkarılan pay senetlerinin şirket adına imza etmeye yetkili olan kişilerden en az ikisi tarafından imzalanmış olması geçerlilik şartıdır.

Halka kapalı şirketlerde baskı şeklinde imzanın delikli olması gerekmektedir. Aksi takdirde

sahtekârlığı önleyici başkaca güvenlik önlemleri uygulanmalıdır. Bize göre pay senetlerinin hologramlı, uv gizli fligranlı, giyoş desenli, mikro yazı, karekod uygulamalı vb. güvenli olarak bastırılması tercih edilmelidir. Pay senedi basımı konusunda piyasada oldukça yetkin ve uzman matbaalar bulunmaktadır. Pay senedi bastırıldıktan sonra ortaklar pay defterine işlenip, şirket ortaklarına imza karşılığı verilmelidir.

Yukarıdaki açıklamalarımızda hamiline yazılı pay senetlerinin kayda değer bir avantajı kalmadığını, bu sebeple yeni kurulacak ve tür değişikliği ile Anonim şirkete dönüşecek olan şirketlerin için nama yazılı pay senetlerinin bastırılmasının daha avantajlı olduğunu vurgulamıştık.

Bu kapsamda Nama yazılı pay senetleri ile hamiline yazılı pay senetleri arasındaki belli başlı farkları aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

Kriter	Nama Yazılı Hisse Senedi	Hamiline Yazılı Hisse Senedi
Tanım	Belirli bir kişinin ismine düzenlenir.	Senedi elinde bulunduran kişiye ait kabul edilir.
Devir Şekli	Senedin arkasındaki devir tablosunu kullanarak devredilir	Senedi devralana teslim ettikten sonra HPKS (hamiline pay kayıt sistemi) sistemi üzerinden de devrin tamamlanması gerekir
Pay Defterine Kayıt	Şirket pay defterine kayıt zorunludur.	Basılı senetlerde pay defterine kayıt yapılmaz.
Vergisel Avantaj	Vergisel avantajlar bakımından bir farkları yoktur.	Vergisel avantajlar bakımından bir farkları yoktur.
MKK (HPKS) Bildirimi	MKK'ya (HPKS) bildirim yapılamaz.	MKK'ya (HPKS) bildirilmesi zorunludur.
Zayi ve Güvenlik Durumu	Kaybolduğunda pay senetleri hissedarın ismine yazılı olduğundan daha güvenlidir.	Hamiline yazılı hisse senedinde ise, senet sahibinin adı soyadı veya unvanına senet üzerinde yer verilmez. Adından da anlaşılacağı üzere, hamiline yazılı pay senedinin sahibi, senedi elinde taşıyan kişidir. Kaybolduğunda senet üzerinde isim yazmadığından daha dikkatli saklanmalıdır.
Pay Bedelinin Tahsili Yönünden	Nama yazılı pay senetleri, bedelleri tamamen ödenmemiş olsa bile, şirketin kuruluşunun veya sermaye artırımının tescili ile birlikte, bedelleri tamamen ödenmemiş olsa bile, nama yazılı paylar için nama yazılı pay senedi bastırılabilir.	Hamiline yazılı payların bedelleri tamamen ödenmediği müddetçe, hamiline yazılı pay senedi bastırmak da gerekmez. Aksine, hamiline yazılı payların bedelleri ödenmeden pay senedi bastırılmaz. TTK'nın 484. maddesinin ikinci fıkrası gereği, hamiline yazılı payların bedelleri tamamen ödenmeden bastırılan hamiline yazılı pay senetleri geçersiz sayılır.
Bastırma Zamanı Yönünden	Nama yazılı pay senedi ise, azlığın talebine veya yönetim kurulunun kararına göre, istenildiği zaman çıkarılabilir. Yani, hamiline yazılı hisse senetleri için öngörülen üç ay gibi belirli bir süre sınırı nama yazılı pay senetleri için söz konusu değildir.	Hamiline ve nama yazılı hisse senetleri arasında basım zamanı açısından da farklılık vardır. Hamiline yazılı payların bedellerinin tamamen ödendiği tarihten itibaren en geç üç ay içinde hamiline yazılı hisse senetleri bastırılmalıdır. Üç aylık yasal sürenin geçirilmesi, yönetim kurulu açısından sorumluluk doğurur.
Yönetim Kurulu Kararı Alma Yükümü Yönünden	TTK'da, nama yazılı hisse senedi basımı için yönetim kurulu kararı alınması, tescil ve ilan ettirilmesini öngören bir düzenleme bulunmamaktadır. Dolayısıyla, nama yazılı pay senedi basımı için yönetim kurulu kararı alınması yasal bir zorunluluk değildir.	Anonim şirketin yönetim kurulunun, hamiline yazılı hisse senedi bastırmadan önce bir karar alması ve bu kararı ticaret siciline tescil ettirip Türkiye Ticaret Sicili Gazetesi'nde ilan ettirmesi gerekir.

Not: İlmühaber çıkarılması hususu, ticaret ve vergi kanunları uygulaması açısından tartışılmalı bir durum arz etmektedir. Geçici süreli çıkarılan ilmühaberlerin, üç aylık süre sonunda hisse senetlerine dönüştürülmesi gerektiğini düşünmekte ve önermekteyim. .

C-) Anonim Şirketin Limited Şirkete Göre Belli Başlı Avantajları:

Anonim şirketin Limited Şirkete göre birçok avantajı olmasına rağmen belli başlı avantajlarını aşağıdaki maddeler halinde sıralamak mümkündür:

1. Anonim şirketler, önceden “en az 5 kişi” ile kurulabiliyordu. Yeni TTK ile bir kişilik anonim şirket kurulması mümkün. Mevcut anonim şirketler de tek ortaklı şirkete dönüştürülebilir. Diğer taraftan ortak sayısında herhangi bir sınır söz konusu değildir. Ortak sayısı 500 ü geçerse SPK mevzuatına dahil olur. Limited şirkette ise en fazla 50 ortak olabilir.

2. Anonim şirkette, yönetim kurulu üyesi olmayan ortakların kamu borçlarından dolayı herhangi bir sorumluluğu yoktur, sadece tahhüt ettiği sermayeyi ödemekle şirkete karşı sorumludur. Yönetim kurulu üyeleri sınırsız sorumludur. Limited şirketlerde ise, ortaklar şirketteki hisseleri oranında kamu borçlarından sorumludur. Limited şirketi müdürleri ise bu borçlardan şahsi mal varlığı ile de sorumludur. Anonim şirkete, dışarıdan bir kişi “yönetim kurulu üyesi” olabilmektedir. Bu durumda, şirketin yüzde 100 payına sahip diğer ortak veya ortakların hiçbir sorumluluğu yoktur.

3. Anonim şirket, halka açılabilir ve borç senedi ihraç edebilir. Limited şirket için böyle bir olanak yoktur.

4. Anonim şirket hamiline veya nama pay senedi çıkartabilir. Limited şirketler hamiline pay senedi bastıramaz. Limited şirketlerde pay devri için; ortaklar genel kurulunun onayı, pay devir sözleşmesinin noterden onayı ve ardından ticaret sicilinde tescil ve ilan gerekir. Bu da her hisse devri işleminde devreden ve devralan taraflar için noter masrafı, ticaret sicil tescil ve ilan masrafı anlamına gelmektedir. Anonim şirket pay devrinde noter onayı veya tescil zorunluluğu yoktur

kolayca yapılabilir. Anonim şirketlerde ise hamiline yazılı hisseler teslim yoluyla, nama yazılı hisseler ciro ve teslim yoluyla devredilebilir.

5. Gerçek kişilere ait anonim şirket hissesi, iki yıl geçtikten sonra “pay senedi devri” şeklinde yapılırsa, elde edilen kazanç, tutarı ne olursa olsun **vergilendirilmez**. Limited şirketlerde ise, pay senedi devri söz konusu olmadığından “**değer artışı kazancı**” olarak gelir vergisine tabidir.

6. Limited şirket ortaklarından en az birinin, “müdür” olması gerekiyor. Şirket müdürü şirketin vergi ve sigorta primi borçlarından, tüm malvarlığı ile sorumludur. Anonim şirketlerde ortaklardan en az birinin “müdür” ya da “yönetim kurulu üyesi” olması gibi bir zorunluluk yok.

7. Limited şirket ortaklarının tamamının bağkur olma zorunluluğu bulunurken Anonim şirketlerde yönetim kurulu üyesi dışındaki ortakların böyle bir zorunluluğu yoktur.

8. Halka açık ya da halka kapalı olup olmadığına bakılmaksızın tüm AŞ’lerde “Kayıtlı Sermaye Sistemini” kabul etmek mümkün olup, genel kurul toplantısı yapılmaksızın kayıtlı sermaye tavanına kadar sermayeyi artırma yetkisi Yönetim kuruluna tanınmıştır. Kayıtlı sermaye sisteminin benimsenmesi halinde, belirlenen üst sınıra kadar sermaye artışı kararları yönetim kurulu tarafından verilebilecek ve esas sözleşme değişikliği gerekmecektir. Bu da genel kurul işlemleri için harcanacak emek ve masraflar ile ticaret sicil tescil, ilan ücretlerinden tasarruf anlamına gelmektedir.

9. E-Genel Kurul (Elektronik Genel Kurul) ve Yönetim Kurulu yapabilme imkânı vardır.

10. Şirket sözleşmesi, esas sermayesinin “yarısını” temsil eden ortakların kararıyla değiştirilebilir. Limited şirketlerde şirket sözleşmesi, esas sermayenin “üçte ikisini” temsil eden ortakların kararıyla değiştirilebilir.

11. Organizasyon ve kurumsal kimliğin oluşturulması yönünden; şirket aile şirketi görünümünden çıkarak kurumsal bir görünüm kazancaktır. Ticari piyasada daha itibarlı ve prestijli bir firma kimliği algısı da oluşturacaktır.

12. Anonim şirketlerin sözleşmeli avukat bulundurma zorunlulukları mevcuttur. Limited şirketlerde ise böyle bir zorunluluk yoktur. Anonim şirketler için getirilen bu zorunluluk ek bir maliyet kalemi olarak algılanabilmektedir. Oysaki bir sermaye şirketinin düzenli olarak hukuksal destek alması, o şirket için bir zarurettir. Şirketin kendi bünyesinde sigortalı olarak avukat çalıştırması gerekmemekte, serbest çalışan en az bir avukatla müşavirlik anlaşması yapması yeterli olmaktadır. Bu kapsamda, şirketler bakımından hukuksal yetersizlik nedeni ile maddi kayıpların yaşanabildiği günümüzde bir ihtiyacın ek bir maliyet olarak algılanması son derece hatalı bir yaklaşımdır.

13. Anonim şirketlerde, Limited şirketlerin aksine hisselerin halka arz edilmesi mümkündür. Bu, şirketin kurumsallaşması konusunda önemli bir avantajdır.

14. Her genel kurul toplantısında eski kanunda bakanlık temsilcisi (bakanlık komiseri) bulundurma zorunluluğu kaldırılmıştır. (Sermaye arttırımı, birleşme, bölünme vb. gibi bazı istisnai durumlar hariç)

15. Bunlardan en önemlisi ise hisse senetlerinin veya ortaklık paylarının elden çıkarılması durumunda Limited Şirketlerde değer artış kazancı olarak gelir vergisine tabi tutulacak fakat Anonim Şirketlerin pay senetlerinin 2 yıl geçtikten sonra elden çıkarılması veya hisselerin devredilmesi durumunda değer artış kazancından dolayı herhangi bir vergilendirme olmamasıdır.

16. Anonim şirketlerde ortakların ortaklıktan çıkarılması söz konusu değildir. Bunun tek istisnası, taahhüt edilen sermaye payının ödenmesinde temerrüde düşülmesi nedeniyle ihraçtır. Limited şirketlerde ise şirket ana sözleşmesinde belirtilen sebeplerle ya da haklı sebeplerin varlığı halinde bu haklı sebeplere dayanarak ortağın ortaklıktan çıkarılması mümkündür. Limited şirketlerdeki bu imkân, sorun yaratan ve şirketin işleyişine zarar veren ortakların şirketten çıkarılması yoluyla kalan ortakların verimli bir şekilde çalışmayı sürdürmelerinin önünü açmaktadır.

D-) SONUÇ:

Hızla dönüşen ve değişen dünyamızda, büyümeye başlamış veya büyüyerek belli bir öz ser-

maye tutarına ulaşmış Limited Şirket statüsündeki şirketlerimizin, en avantajlı durumdaki Anonim Şirket türüne dönüştürülmesi hususu ciddi şekilde değerlendirilmelidir.

Dönüşüm sürecindeki tür değişikliği işlemlerinin, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu, 5520 Sayılı Kurumlar Kanunu ve diğer vergi kanunları dikkate alınarak ve hassasiyet içerisinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Tür değişikliği aşamalarındaki kronolojik süreçlere ve özellikle yeni oluşan şirket bakımından yapılması gereken başvuru, bildirim, beyan ve ödemelere azami dikkat edilmelidir.

Tür değişikliği tarihini planlarken, devreden KDV durumunun da dikkate alınması, özellikle devir ve ödenecek KDV yönünden aylar bazında veya mevsimsel olarak değişiklik gösteren şirketler için, KDV ödemesi çıkan aylar itibarıyla yapılmış olması, şirketin finans dengesi açısından oldukça önemlidir.

Yeni kurulan veya Limited şirket tüzel kişiliğinden dönüştürülen anonim şirketler için, pay senedi bastırılması, iki yıl sonundaki devir veya satış işlemleri esnasında, değer artış kazancı vergisine tabi olmamak bakımından gerekli ve önemlidir.

KAYNAKÇA

6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu

5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu

3065 Sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu

Ticaret Sicil Yönetmeliği

6183 Sayılı Amme Alacakları Tahsili Usulü Kanunu

<https://www.verginet.net/dtt/1/ttk-nevi-degisikligi-vergi.aspx>

<https://kpmgvergi.com/blog/nevi-degisikliginde-takip-edilmesi-gereken-islemler/77>

<https://www.alomaliye.com/2020/12/10/limited-sirketlerde-pay-devri-deger-artist-kazanci/>

<https://www.ito.org.tr/tr/hizmetler/ticaret-sicili-islemleri/tescil-islemleri/nevi-tur-degisikligi>

<https://izto.org.tr/tr/tg/tur-degistirme>

https://ebeyanname.gib.gov.tr/Kurumlar_Vergisi_Duyuru.pdf

VERGİ UYGULAMASI'NDA 2 NOLU İHBARNAME VE MÜKELLEF HAKLARI ÜZERİNE

Nazlı Gaye Alpaslan Görgülü

Avukat / Türkiye, email: ngahukuk@gmail.com

Vergi uygulamalarımızda sıkça karşılaştığımız konulardan bir tanesi de, vergi mahkemesi kararına veya Danıştay kararlarına göre veya diğer yargı organlarının kararlarına göre düzenlenen ihbarnameler (bildirimler) vergi mahkemesinde dava konusu edilebilecek midir? Bu sorunun yanıtı çoğunlukla hayır olmalıdır. Çünkü, (2) nolu bu tip ihbarnameler esasında 213 sayılı VUK'a göre bir ihbarname niteliğinde değildir.¹ (2) nolu ihbarnamelerde bir vergi hatası bulunduğu takdirde bu hataların düzeltilmesi ile ilgili olarak dava açılması veya 213 sayılı VUK'nun ilgili hükümlerine göre düzeltme talep edilmesi mümkündür. Bu ihbarnameler esasen, bildirim özelliği taşımaktadırlar. 213 sayılı VUK'nun 34 ve izleyen maddelerinde ihbarname esaslı ayrıntılı olarak açıklanmış bulunmaktadır. 35. madde hükmünde ihbarnamenin kapsamı ve içeriği ayrıntılı olarak belirtildikten sonra VUK 66 Seri Nolu Genel Tebliğde ihbarnamelerle ilgili ayrıntılı açıklamalara yer verilmiştir.²

Vergi idaresi tarafından düzenlenen işte bu 1 nolu ihbarnameler üzerine vergi mahkemesinde dava açılması veya düzeltme talebinde bulunulması mümkün bulunmaktadır. Ne var ki, (2) nolu ihbarname dediğimiz yargı kararları üzerine düzenlenen ihbarnameler için tekrar yargıya gidilmesi istisnai bir yol olarak gözükmemektedir. 2 nolu ihbarnamelerde dava açılabilmesinin tek koşulu bu ihbarname kapsamında yer alan "vergi hatasına" ilişkin hükümlerin yer alıp almadığı konusudur. 2 nolu ihbarname içeriğinde vergi hatası veya diğer hatalar söz konusu ise bu ihbarnamelere karşı düzeltme talebinde bulunmak veya dava açmak hakkı mümkün bulunmaktadır.³

¹213 sayılı VUK md. 35

² Vergi dairesi tarafından tebliğ edilecek olan 1 nolu ihbarnamelerin ekinde mutlak suretle tutanak, takdir kararı veya varsa inceleme raporu mutlaka 1 nolu ihbarnameye eklenmelidir. Aksi halde, ihbarname geçersizdir.

³ 2 nolu ihbarnamelerin ekinde herhangi bir ek ilâştirilmesi söz konusu değildir.

Citation/Atf: ALPASLAN GÖRGÜLÜ, N. G. (2025). VERGİ UYGULAMASI'NDA 2 NOLU İHBARNAME VE MÜKELLEF HAKLARI ÜZERİNE. İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER DAYANIŞMA DERGİSİ. 8(1): 129-131.

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Nazlı Gaye Alpaslan Görgülü
E-mail: ngahukuk@gmail.com

Bu çalışma, Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Uygulamada 2 nolu vergi ve ceza ihbarnameleri, vergi dairesinin ihtilaflı işler servisinin (davalı işler servisinin) ilgili memur veya şefi tarafından düzenlenip, ilgili müdür tarafından imzalanmaktadır. Bu ihbarnameler VUK 112/3 ve 2577 sayılı İYUK'nun 28/5 md. hükmüne göre düzenlenmektedir. Bu ihbarnamelerin tebliğ edilmesi üzerine bölge idare veya Danıştay nezdinde yapılan itiraz ve temyiz müracaatlarına esas olamaz. İtiraz ve temyiz bu ihbarnamenin (bildirimin) ilişkin olduğu vergi mahkemesi kararına karşı ve bu kararın tebliği üzerine yapılabilir. Bu 2 nolu ihbarnamede (bildirimde) vergi hatası bulunması halinde VUK'nun 116-126. maddeleri hükümlerine göre düzeltilmesi istenmelidir.

Vergi mahkemesi kararına göre hesaplanan ve bu ihbarname ile tebliğ edilen vergi; taksit süresi geçmemiş ise, taksit süreleri içinde, taksit süresi kısmen veya tamamen geçmiş ise bir ay içinde ödenmelidir.⁴ Açılan davanın kısmen veya tamamen mükellef aleyhine sonuçlanması durumunda dava konusu yapılan vergilerin ödenmemiş kısmı üzerinden, tarhiyatın ilgili bulunduğu döneme ilişkin normal vade tarihinden itibaren vergi mahkemesi kararının vergi dairesine tebliğ edildiği tarihe kadar geçen süre için, VUK 112/3. maddesine göre hesaplanan gecikme faizi de aynı süre içinde ödenmelidir.

Vergi mahkemesi kararına göre hesaplanan ceza, bu 2 nolu ihbarnamenin tebliğ tarihinden itibaren 1 ay içinde ödenmelidir.⁵

Bölge İdare Mahkemesine veya Danıştay'a başvurulmuş olması, mahkeme kararlarının yürütülmesini durdurmaz, ancak, yürütmenin durdurulmasına karar verilmesi halinde, (tehir-i icra kararı) mahkeme kararlarının yürütülmesini durdurabilmektedir.⁶ Bu gibi durumda mahkeme tarafından tehir-i icra kararı verilmesi zorunludur. Mükelleflerin teminat vermeleri halinde yürütmenin durdurulmasına karar verilebilmektedir.

Öte yandan, yüksek mahkeme Danıştay tarafından verilen bir kararda: "inceleme raporuna

göre yapılan tarhiyatın kaldırılması istemi ile açılan davayı reddeden vergi mahkemesi kararı sonucu, ihbarname ile istenen vergi borçlarının tebliği tarihinden itibaren süresinde ödenmemesi üzerine, düzenlenen ödeme emrinin, vergi mahkemesi kararının Danıştay'ca bozulması üzerine iptal edilmesi gerekir" şeklinde kararları bulunmaktadır.⁷

2 nolu vergi/ceza ihbarnameleri vergi dairelerinin davalı işler servisi tarafından düzenlenmekte ve bu ihbarname üzerinde "İHB2" kod numarası bulunmaktadır. Aynı zamanda ihbarname üzerinde, ilgili vergi dairesinin adı, ihbarname tanzim tarihi, cilt sıra numarası, mükellefle ilgili bilgiler tablosu, davaya konu olan vergi-harc ve cezaya ilişkin ihbarnamenin tarih ve numarası, yargı aşamaları: yani dava konusu edilen vergi ve ceza kısmı, vergi mahkemesi kararına göre hesaplanan verginin ve cezanın matrahı, kat veya oranı ve miktarı, yine Bölge İdare Mahkemesi veya Danıştay kararına göre ödenmesi gereken vergi ve cezanın matrahı, kat veya oranı ve miktarı gösterilmelidir.

Diğer taraftan, 2 nolu ihbarnameler üzerinde, mahkeme kararına göre hesaplanan gecikme faizi ve karar harcı gösterilmelidir. Nihayet, ihbarnamenin en sonunda hangi mahkemenin kararı olduğu mahkemenin mercii, kararın tarihi, esas veya karar numaraları ayrı ayrı gösterilir. 2 nolu ihbarnameler 3 nüsha olarak düzenlenir ve 1 nüshası mükellefe diğer 2 nüsha ise vergi dairesinde iki farklı servislerde dosyalarda muhafaza edilir. Mükellefe tebliğ edilecek nüsha kapalı bir zarf içerisinde posta ile iadeli taahhütlü olarak gönderilir. Bu tebligat yapılmadan mükelleften herhangi bir vergi veya cezanın istenmesi söz konusu olamaz. Mükellefin davayı kazanması durumunda ise, 2 nolu ihbarnamenin düzenlenmesine söz konusu değildir. Anlaşılabacağı üzere böyle bir durumda mükellef açtığı davayı kazanmış ve mahkeme mükellefin lehine neticelenmiş, sonuçta vergi dairesi davayı kaybetmiş bulunmaktadır.

⁴ 213 sayılı VUK md. 112/3

⁵ 213 sayılı VUK md. 368/2

⁶ 2577 sayılı İYUK md. 27, 52

⁷ Dnş. 4. D.nin, 07.02.1996 gün ve E:1995/4468-K:1996/390 sayılı kararı, (Danıştay Dergisi, Sayı:92, 1997, s.382).

İki nolu vergi/ceza ihbarnamelerinde yer alan “gecikme faizleri”nin hesabı ve tutarı konusunda bir hata söz konusu ise bu ihbarnameler yargıya taşınabilecektir. Başka bir ifade ile, iki nolu ihbarname içeriğinde yer alan gecikme faizleri konusunda yapılabilecek itirazlar veya dava açılması gibi konular her halükarda vergi mahkemesine yeniden dava konusu yapılabilecektir. Konuyla ilgili olarak bir başka görüşe göre de işbu 2 nolu ihbarnamelerdeki bazı hususlar yeniden dava konusu yapılabilecektir⁸:

“Ancak iki numaralı ihbarnamede vergi mahkemesi kararına göre ödenmesi gereken tutarlar ile mahkeme kararına göre oluşan sonuç farklıysa; örneğin 2.000 liralık tarhiyat aleyhine açılan davada mahkemenin tarhiyatın 1.000 lirasını iptal etmesine rağmen iki numaralı ihbarnamede mahkeme kararına göre ödenmesi gereken tutar 1.200 lira yazılmışsa, bu fark, yani 200 liralık kısım yeni bir dava konusu yapılabilir. Aynı husus, yargı harçları için de geçerlidir.

Öte yandan iki numaralı ihbarnamede yazılı ‘gecikme faizi’, ilk defa bu ihbarname ile doğmaktadır. İki numaralı ihbarname özünde, gecikme faizi için iki numaralı değil, bir numaralı ihbarnamedir. Bir başka deyişle iki numaralı ihbarname, gecikme faizi açısından tarh işlemini yapan idari işlemidir. Bu nedenle iki numaralı ihbarnamenin gecikme faizi yönünden dava konusu edilmesi mümkündür. Zaten Danıştay’ın yerleşik içtihadı da bu yöndedir. Benzeri bir durum da uzlaşmalar sonrasında düzenlenen tahakkuk fişlerinde yaşanmaktadır. Bu tahakkuk fişlerinde gecikme faizi de yazılmaktadır. Ancak gecikme faizi tahakkuk fişine yazılmakla tahakkuk etmez. Tahakkuk fişi burada gecikme faizi açısından tarh işlemini ifade etmektedir. Zira tarh işlemi olmadan tahakkuk olmaz. Bu nedenle gecikme faizi dolayısıyla tahakkuk fişine karşı dava, 30 günlük sürede açılabilir.

Gerek 2 No’lu ihbarname gerekse tahakkuk fişi, gecikme faizi yönünden tarh işlemini ifade ettiğinden, dava açılmakla, İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun 27. Maddesi uyarınca yürütme kendiliğinden durur ve dava sonuna kadar ödeme emrine bağlanarak cebri takibe konu edilemez.”

Sonuç olarak, görüldüğü üzere Gerek bir nolu vergi ve ceza ihbarnameleri ve gerekse iki nolu İHB2’de yer alan bir çok hukuka aykırı konular yargı yoluna taşınabilmektedir. İki nolu ihbarname birçok konularda hukuka aykırılıklar içermesi durumunda bu hukuka aykırılıkların yargı tahtında incelenmesi, değerlendirilmesi mümkündür. Bu nedenle, yargı kararları üzerine düzenlenen İHB2’lerin mahkeme kararları ile beraber mukayese edilerek değerlendirilmesi ve buna göre karar verilmesinde yarar vardır.

⁸ DOĞRUSÖZ Bumin, “Gecikme faizi ve dava yolu”, Referans Gazetesi, 12.04.2010

TMSF'NİN ŞİRKETLERE KAYYIM OLARAK ATANMASI VE SONUÇLARI

Hüseyin Yörükoğlu

S.M.M.M / Türkiye, e-mail: huseyinyorukoglu@hotmail.com

4 Şubat 2025 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 7539 Sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 7. Maddesi ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun (TMSF) şirketlere kayyım olarak atanmasına ilişkin düzenleme yürürlüğe girmiştir.

Söz konusu düzenleme, muhalefet partilerinin Anayasa'ya aykırılık ve ticari faaliyetler üzerinde risk oluşturduğu eleştirileri nedeniyle 9. Yargı Paketi'nden çıkartılmıştı.

Ancak, düzenleme 25/7/2018 tarihli ve 7145 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanuna 2'nci geçici madde olarak eklenmek suretiyle yayımlanmıştır.

Buna göre 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun;

282'nci maddesinde düzenlenen ve alt sınırı altı ay veya daha fazla hapis cezasını gerektiren bir suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini, yurt dışına çıkaran veya bunların gayrimeşru kaynağını gizlemek veya meşru bir yolla elde edildiği konusunda kanaat uyandırmak maksadıyla, çeşitli işlemlere tâbi tuttuğu, bu suçun konusunu oluşturan malvarlığı değerini, bu özelliğini bilerek satın aldığı, kabul ettiği, bulundurduğu veya kullandığı tespit edilen,

314'üncü maddesinde düzenlenen;

a) Devletin birliğini ve ülke bütünlüğünü bozan, Devlet topraklarının tamamını veya bir kısmını yabancı bir devletin egemenliği altına koymaya veya Devletin bağımsızlığını zayıflatmaya veya birliğini bozmaya veya Devletin egemenliği altında bulunan topraklardan bir kısmını Devlet idaresinden ayırmaya yönelik bir fiil işlediği,

Citation/Atf: YÖRÜKOĞLU, H. (2025). TMSF'NİN ŞİRKETLERE KAYYIM OLARAK ATANMASI VE SONUÇLARI. İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER DAYANIŞMA DERGİSİ. 8(1): 132-136.

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:

Hüseyin Yörükoğlu

E-mail: huseyinyorukoglu@hotmail.com

Bu çalışma, Creative Commons Atf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

b) Düşmanla iş birliği yaptığı, Devlet ile savaş halinde olan devletin ordusunda hizmet kabul ettiği, düşman devletin yanında Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı silahlı mücadeleye girdiği,

c) Devlete karşı savaşa tahrik ettiği, Devlete karşı savaş açması veya hasmane hareketlerde bulunması için yabancı devlet yetkililerini tahrik ettiği veya bu amaca yönelik olarak yabancı devlet yetkilileri ile iş birliği yaptığı,

d) Temel millî yararlar karşı faaliyetlerde bulunmak için yarar sağlamak amacıyla yabancı kişi veya kuruluşlardan doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kendisi veya başkası için maddi yarar sağladığı,

e) Yabancı devlet aleyhine asker toplama, yani Türkiye Devletini savaş tehlikesi ile karşı karşıya bırakacak şekilde, yetkisiz olarak, yabancı bir devlete karşı asker topladığı veya diğer hasmane hareketlerde bulunduğu,

f) Askerî tesisleri tahrip ve düşman askerî hareketleri yararına anlaştığı,,

g) Düşman devlete maddi ve mali yardım ettiği, Devletin savaş halinde olduğu devlete, savaşta Türkiye Cumhuriyeti Devletin aleyhine kullanılabilir her türlü eşyayı karşılıklı veya karşılıksız, doğrudan veya dolaylı olarak verdiği,,

h) Anayasayı ihlal eden, cebir ve şiddet kullanarak, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının öngördüğü düzeni ortadan kaldırmaya veya bu düzen yerine başka bir düzen getirmeye veya bu düzenin fiilen uygulanmasını önlemeye teşebbüs ettiği,

ı) Cumhurbaşkanı suikast ve fiilî saldırıda bulunmayı desteklediği,

i) Yasama organına karşı suç işlediği, yani cebir ve şiddet kullanarak Türkiye Büyük Millet Meclisini ortadan kaldırmaya veya Türkiye Büyük Millet Meclisinin görevlerini kısmen veya tamamen yapmasını engellemeye teşebbüs ettiği,

j) Hükûmete karşı suç işlediği, yani cebir ve şiddet kullanarak Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetini ortadan kaldırmaya veya görevlerini yapmasını kısmen veya tamamen engellemeye teşebbüs ettiği,

k) Türkiye Cumhuriyeti Hükûmetine karşı silâhlı isyana tahrik ettiği,

l) Silâhlı örgüt kuran veya yöneten ve suç için anlaşma sağlayarak bu suçları işlemek amacıyla, silahlı örgüt kurduğu veya yönettiği,

315'inci maddede düzenlenen ve örgütlerin faaliyetlerinde kullanılmak maksadıyla bunların amaçlarını bilerek, bu örgütlere üretmek, satın almak veya ülkeye sokmak suretiyle silah temin ettiği, naklettiği veya depoladığı,

Veya 7/2/2013 tarihli ve 6415 sayılı Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanunun 4 üncü maddesinde düzenlenen terörizmin finansmanı için fon sağlayan veya toplama suçlarının işlendiği (Bu konuda kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığının bulunması halinde) hallerde,

Yani suçun bir şirketin faaliyeti çerçevesinde işlenmekte olduğu hususlarında kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılabilmesi için gerekli olması halinde; Ceza Muhakemesi Kanununun 133 üncü maddesi gereğince soruşturma ve kovuşturma sürecinde, hâkim veya mahkeme tarafından, şirket işlerinin yürütülmesiyle ilgili olarak şirketlere;

Veya son olarak da 128 inci maddesinin onuncu fıkrası gereğince yani soruşturma veya kovuşturma konusu suçun işlendiğine ve bu suçlardan elde edildiğine dair somut delillere dayanan kuvvetli şüphe sebebi bulunan hallerde, malvarlığı değerlerine,

Kayım atanmasına karar verilmesi halinde,

Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren beş yıl süreyle Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kayıyım olarak atanabilecektir.

Bu halde kayıyım hak ve yetkileri bakımından 19/10/2005 tarihli ve 5411 sayılı Bankacılık Kanununda Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna verilen hak ve yetkiler kıyasen uygulanacaktır.

Şirketlerin genel kurul yetkileri, 13/1/2011 tarihli ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümlerine tabi olmaksızın Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından kullanılacaktır.

Bu şirketler veya malvarlığı değerleri Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun gözetiminde, Tasar-

ruf Mevduatı Sigorta Fonunun atadığı yöneticiler tarafından yönetilecektir.

Bu şirketlerin veya malvarlığı değerlerinin mali durumu, ortaklık yapısı, piyasa koşulları veya diğer sorunları nedeniyle şirketin veya varlıklarının ya da malvarlığı değerlerinin kısmen veya tamamen satılmasına veya feshi ile tasfiyesine Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından karar verilebilecek, satış ve tasfiye işlemleri, ilgili şirketin yönetim/müdürler kurulu veya malvarlığı değerleri kayyım temsilcileri ya da Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından yerine getirilecektir.

Satış ve tasfiye işlemlerinde azınlık hisselerinin sahiplerinin rızası aranmayacaktır.

Satıştan elde edilen gelirden şirket veya malvarlığı değerlerinin borçları ödendikten sonra kalan tutar, şirket veya malvarlığı değerlerinin işlerinde kullanılabilecektir.

Fesih ve tasfiye işlemleri sonunda borçlar ödendikten sonra kalan tutar, yargılamanın kesin hükümle sonuçlandırılmasına kadar açılan bir hesapta nemalandırılacaktır.

Şirketlerin tasfiye işlemlerini yürütmek üzere Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Kurulu tarafından görevlendirilen tasfiye komisyonu, adli işlemler veya davalar bakımından taraf ehliyetine sahip olacaktır.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun kayyım olarak atanmasına karar verilen şirket, taşınmaz, hak, varlık ve alacaklar hakkında Ceza Muhakemesi Kanununun 128 inci maddesi uyarınca verilen el koyma ve tedbir kararları, kayyım yetkisinin Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devriyle birlikte kendiliğinden kalkacaktır.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun kayyım olarak atandığı şirketleri veya malvarlığı değerlerini yönetmek ve temsil etmek üzere atananlar veya görevlendirilenler ya da atananlar tarafından temsil yetkisini haiz olmak üzere görevlendirilenler ile bu kapsamda yapılan işlemler hakkında 5411 sayılı Kanunun 127 nci maddesi uygulanacaktır. Yani, Fon Kurulu Başkanı ve üyeleri ile Fon personelinin, görevleriyle bağlantılı olarak işledikleri iddia edilen suçlara ilişkin soruşturma-

malar, Fon Kurulu üyeleri için ilişkili Bakanın, Fon personeli için ise Fon Kurulu Başkanının izin vermesi kaydıyla genel hükümlere göre yapılacaktır. Fon Kurulu üyeleri ile Fon personelinin iştirak hâlinde işledikleri iddia edilen suçlara ilişkin soruşturmalarda Fon personeli hakkında soruşturma izni verme yetkisi ilişkili Bakana ait olacaktır.

Bu şirketlerin veya malvarlığı değerlerinin müsadereesine karar verilmesi halinde müsadere kararı; şirketlerin veya malvarlığı değerlerinin, bunların yönetim/müdürler kurulları veya kayyım temsilcilikleri ya da Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından satışı veya tasfiye edilmesi suretiyle yerine getirilecektir. Bu süreçte şirket ya da malvarlığı değerleri Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun gözetiminde, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun atadığı yöneticiler tarafından ticari teamüllere uygun olarak ve basiretli bir tacir gibi yönetilecektir. Şirket veya malvarlığı değerlerinin satış veya tasfiyeleri veya ticari ve iktisadi bütünlük satışları 5411 sayılı Kanun ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna verilen yetkiler çerçevesinde yapılacaktır. Satıştan elde edilen gelirden şirket veya malvarlığı değerlerinin borçları ödendikten sonra kalan tutar şirket veya malvarlığı değerlerinin işlerinde kullanılabilir. Tasfiyeye karar verilmesi halinde işlemler tasfiye komisyonlarınca yerine getirilir. Tasfiye sonunda bakiye kalması halinde Hazineye irat kaydedilir.

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun kayyımlık görevi kapsamındaki karar ve işlemlerine karşı açılan davalar, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun merkezinin bulunduğu yer idare mahkemelerinde görülecektir.

Bu Kanun hükümlerini Cumhurbaşkanı yürütmektedir.

TMSF'nin Kuruluşu

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu'nun 111'nci maddesi ile Tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunması amacıyla, mevduatın ve katılım fonlarının sigorta edilmesi, Fon bankalarının yönetilmesi, malî bünyelerinin güçlendirilmesi, yeniden yapılandırılması, devri, birleştirilmesi, satışı, tasfiyesi, Fon alacaklarının takip ve tahsili işlemlerinin yürütülmesi ve sonuçlandırılması, Fon varlık ve kaynaklarının idare edilmesi ve

Kanunla verilen diğer görevlerin ifası için kamu tüzel kişiliğini haiz, idarî ve malî özerkliğe sahip Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kurulmuştur

Aynı Kanunun 113'üncü maddesi gereğince Fonun başkan ve üyeleri Cumhurbaşkanı tarafından atanır ve Cumhurbaşkanı üyelerden birini, ikinci başkan olarak görevlendirir.

Önceki Dönemlerde Kayyum Uygulaması

Şirketlere kayyum uygulaması öteden beri söz konusu olup Ticaret Kanunu'nda kayyumun belirli bir tanımı bulunmamaktadır.

Türk Medeni Kanunu'nda düzenleme bulunmakta olup madde 403'e göre belirli işleri görmek, ve mal varlığını yönetmek için, 426/3'e göre yasal temsilcinin görevini yerine getirmesine bir engel olması durumunda ilgilinin isteği veya re'sen, 427/4 maddesine göre ise gerekli organlardan yoksun kalınması ve yönetimin başka yoldan sağlanamaması halinde kayyum atanması söz konusu olacaktır.

Ceza Muhakemesi Kanunu madde 133'te düzenlenen şirket yönetimi için kayyum tayini bir koruma tedbidir. Suçun bir şirketin faaliyeti çerçevesinde işlenmekte olduğu hususunda kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı ve maddi gerçeğin ortaya çıkarılabilmesi için gerekli olması halinde; soruşturma ve kovuşturma sürecinde, hâkim veya mahkeme tarafından şirket işlerinin yürütülmesiyle ilgili olarak kayyum atanabilecektir.

Yeni Uygulamayla İlgili Eleştirilerimiz

Yukarıda anlatmaya çalıştığımız Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun (TMSF) şirketlere kayyum olarak atanmasına ilişkin düzenlemeyle ilgili eleştirilerimizi aşağıdaki gibi özetleyebiliriz:

1-5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 282'nci, 314'üncü ve 315'inci maddelerinde ve 6415 sayılı Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanunun 4'üncü maddesinde düzenlenen suçların şirketler tarafından işlendiği hususunda "şüphenin varlığı" halinde şirketlere ve mal varlıklarına 5 yıl süreyle TMSF kayyum olarak atanabilecektir.

2- Hâkim veya mahkeme tarafından, şirket işle-

rinin yürütülmesiyle ilgili olarak şirketlere kayyum atanmasına karar verilecek olmasına rağmen kuvvetli şüphe sebeplerinin varlığı kriteri öne geçmekte, somut hukuki ve fiili sebeplerin tartışılmadığı, mülkiyet ve zilyetlik haklarının korunmadığı anlaşılmaktadır.

3-Hakim veya mahkeme tarafından kayyum atanmasına karar verilmesi, temel hak ve hürriyetlerden olan mülkiyet hakkı ve ona bağlı olan zilyet hakkını tek başına korumaya yeterli değildir.

4- Başkan ve üyeleri ile ikinci başkanının Cumhurbaşkanı tarafından atanan bir kurum ne derece tarafsız olabilecektir? Çünkü kayyum görevini tarafsız bir şekilde sürdürmesi gerekmekte olup bu sırada şirketin yararlarını korumak ve hukuka riayet etmek zorundadır.

5-Diğer taraftan şirketlere kayyum atanmasına ilişkin o denli seçenek yaratılmış ki, yönetimin düşünce ve yapısına aykırı yapılandığı veya faaliyetinde bulunduğu, düşünülen her şirkete kayyum atanması işten bile olmayacaktır.

Örneğin, bir şirketin gayrimeşru kaynağını gizlemek veya meşru bir yolla elde edildiği konusunda kanaat uyandırmak maksadıyla, çeşitli işlemlere tâbi tutan, bu suçun konusunu oluşturan malvarlığı değerini, bu özelliğini bilerek satın alan, kabul eden, bulunduran veya kullanan şirketlere kayyum atanacak olması nedeniyle kayyum atanmanın gerekçesi olan "bilerek satın alınma" ve "kabul etmenin" objektif ölçütleri var mıdır?

Örneğin, Devletin bağımsızlığını zayıflatmaya veya birliğini bozmaya veya Devletin egemenliği altında bulunan topraklardan bir kısmını Devlet idaresinden ayırmaya yönelik bir fiilin objektif tespiti ne kadar mümkündür?

6- Fon Kurulu Başkanı ve üyeleri ile Fon personelinin, görevleriyle bağlantılı olarak bir suç işledikleri iddia edilmesi halinde soruşturmalar, fon başkanı ve üyeleri için ilişkili bakan ve personel için ise Fon Kurulu Başkanının izin vermesi kaydıyla yapılacağından bu durumda hakkaniyetli bir soruşturma yapılması beklenebilecek midir?

Keza, Fon Kurulu üyeleri ile Fon personelinin

iştirak hâlinde işledikleri iddia edilen suçlara ilişkin soruşturmalarda Fon personeli hakkında soruşturma izni verme yetkisi ilişkili Bakana ait olacağından bu izinler ve soruşturmalarda taraf-sızlık beklenebilir mi?

7- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun kayyım-lık görevi kapsamındaki karar ve işlemlerine karşı açılan davalar, eylemin gerçekleştiği yer idare mahkemelerinde değil Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun merkezinin bulunduğu yer ida-re mahkemelerinde görülecektir.

Bu bağlamda, insanın aklına acaba bu konuda bu tür davalar özel tayin edilecek bölge idare mahkemesi başkanı ve üyeleri tarafından mı bakılacaktır şeklinde soru gelmektedir.

8- Bir savaşta veya olağan üstü bir dönemde olmadığımıza göre olağanüstü hal döneminde getirilen bir düzenlemeye benzer bir düzenleme-nin normal hukuk düzeninde yer alması isabetli değildir.

Uygulamanın Yaratacağı Sakıncalar

Hangi dönemde olursa olsun tamamen mev-cut iktidarın denetiminde olacak olan ve her an mevcut şirketlere el koyma şeklinde sonuçlana-cak bu uygulamadan ekonomimiz mutlaka çok yara alacaktır.

1-Bir çok şirket, sermaye sahiplerinin hiçbir söz hakkı olmadan tasfiye edilecektir.

2-İçinde bulunduğumuz özellikle Hazine ve Ma-liye Bakanının yurt dışından yatırımcı bulmaya çalıştığı bu dönemde yurt dışı yatırımcılar şirket-lerinin her an yönetimine el konabilecek kaygısı taşıyacaklarından böyle bir ortamda ülkemiz-de yatırım yapmayacaklar, ülkenin risk piri mi 240'lar seviyesine inmişken 2022 yılı seviyelerine çıkması işten bile olmayacaktır.

3-Aynı şekilde yurt içi yatırımcılar şirketlerine her an el konabilecek kaygısı ile yeni üretime yönelik yatırımlar yapmayacak, ellerindeki pa-raları tekrar eskiden olduğu gibi gayrimenkul ve otomobil gibi üretim dışı alanlara yatıracaklar ve çok yakın geçmişte yaşadığımız yüksek enflas-yon ve ekonomik durgunluğa sebep olunacaktır.

4- Yurt içindeki firmaların yurt içindeki mali-

yetler ve Türk ekonomisindeki risk algısının art-ması nedeniyle firmaların yurt dışında yatırım yapmak ve yurt dışı firmaların satın alınması yönündeki tercihleri artacaktır.

5- Yeni düzenleme ile İnsan Hakları Avrupa Söz-leşmesi'nde Ek 1 Numaralı Protokol ile güvence altına alınan mülkiyet, eğitim ve serbest seçim haklarının yeni düzenleme ile korunmadığı an-laşılmaktadır.

6- Diğer taraftan Ar-Ge ve inovasyona yönelik çalışmalar zayıflayacak, katma değeri yüksek ürünlere yönelim olmayacaktır.

7-Üretimin düşmesi ile ithalat artacak, ödemeler dengesi bozulacak, 2023 yılı öncesinde olduğu gibi ekonomik krizin eşğine gelinecektir.

8- Üretim artmayınca işsizlik artacaktır.

Oysa, Uğur Ersoy'un, "Şirket Yönetimi İçin Kay-yım Tayini" adlı kitabında da belirttiği gibi, eko-nomik ve ticari hayatın önemli unsurları olan şirketlerin ve özellikle sermaye şirketleri olan anonim ve limited şirketlerin ülke ekonomisine olan etkisi ve bünyelerinde barındırabilecekle-ri yüksek iş gücü nazara alındığında yapılacak müdahalelerin olası sonuçlarını derinlemesine düşünmek ve müdahale konusunda olabildiğin-ce hassas davranmak gerekmektedir.

Nitekim, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun (TMSF) şirketlere kayyım olarak atanmasına ilişkin düzenleme kaygı yaratmış, bu düzenle-menin ardından siyasi partiler dışında dış tica-retin %85'ini, kamu ve tarım hariç istihdamın %50'sini, kurumlar vergisinin %80'ini ödeyen TUSİAD 13 Şubat 2025 tarihinde açıklama yap-ma ihtiyacı duymuş ve ne yazık ki TUSİAD Başkanı ve TUSİAD YİK Başkanı göz altına alıp sorgulanmışlar ve haklarında 5 yıl 6 ay 15 güne kadar hapis istemiyle hazırlanan iddianame ka-bul edilmiştir.

Üç “T” bir “Ş”...?

Ercan Kezer

SMMM / Chief Financial Officer, Çankaya, Ankara / Türkiye, e-mail: kezerercan@gmail.com

Duvara monte edilmiş içinde beyaz bir floresan lamba olan, ön yüzü beyaz buzlu camdan yapılmış daracık , küçük bir dolap olurdu dahiliye doktorlarının odasında.

Siyah beyaz röntgen filmlerini o cama tutturur, ışığı yakar bakarlardı dakikalarca.. Eğer bir göğüs filmi ise, ah ah vah vahhhh , çok bulutlu , bak nasıl puslu, bak su birikmiş burada falan diye, adeta fala bakar gibi uzun uzun izlenir , yorumlanırdı bu filmler. O kartondan hallice, A3 ten küçük gri/siyah torsiyon, organ gölgesi bulunan kağıda bakarak, “kaç yıldır ?” , “günde kaç paket ?” gibi ilginç sorular yöneltilirdi filmin pardon o ciğerin sahibi hastaya. Bir kol bacak filmi falansa asılan, çatlak mı kırık mı bulmacası başlardı. “Aaa bak bak parçalı kırık bu, “off çok fena yerden kırılmış”.

Bilim adamı , tabiki Bay Röntgen , buluşunu 1895’te eşi Bertha Ludwig’ eli üzerinde denemiş ilk olarak. Çok ilginçtir, X ışını teknolojisi, sadece iki yıl sonra Türkiye’ye ulaşmış ve Türkiye’deki ilk röntgen cihazı Dr.Esad Feyzi tarafından getirilmiş ve kullanılmış.

İşte size ilk “ T” mizin hikayesi. Çocuk yaşlarda tanıştığım , gözlemlediğim , çok ilgimi çeken ilk “Tanı” yöntemi olmuştu bu röntgen filmleri. Bir de tahliller var tabi olmazsa olmaz kan tahlilleri . “Aaaa kan da mı istediler senden , vah vah durum ciddi demek ki....” , “ yarın kan vermeye gideceğim Ben de..” , “ kanını da almışlar gider gitmez “ , “ne zaman belli olur sonuçlar ...”

Citation/Atıf: KEZER, E. (2025). Üç “T” bir “Ş”...? İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER DAYANIŞMA DERGİSİ. 8(1): 137-143.

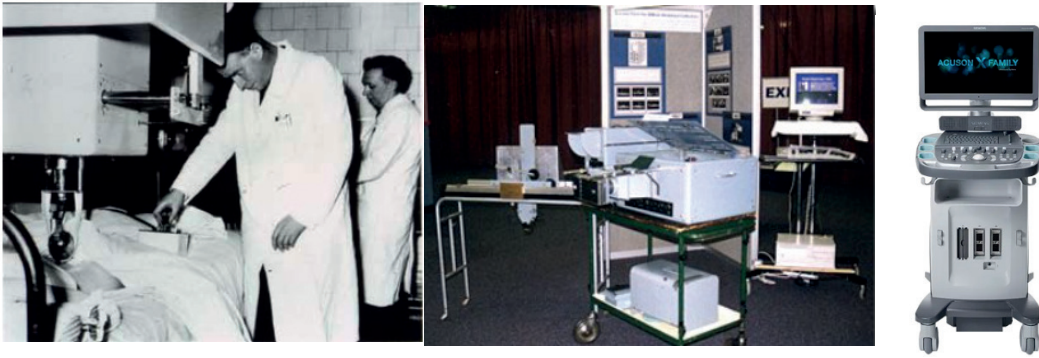
Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Ercan Kezer
E-mail: kezerercan@gmail.com

Bu çalışma, Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Kullan-at'ı bile olmayan , kaynatarak dezenfekte edilen cam gövdeli şiringalar ile alınan kan, mikroskop altında bakılarak raporlanırdı bir zamanlar.. Mikrop mu virüs mü falan diye ayırmaya belki, bakterileri falan saymaya çalışırdı Laborantlar.. Bu Tanı'ya başka bir "T" , teknolojinin "t" si dokundukça yıllar boyunca, geliştikçe gelişti, yeni harfler ile çevrelendi bizim ilk "T" miz ve oluverdi MTY (Modern Tanı Yöntemi). Ses dalgaları ile canlı gölge oyunları izlenmeye başladı önce monitörlerde. Çok yüksek, ultra ses (sound) dalgalarının organlara çarpıp geri gelmesi ile elde edilen görüntüler. Daha bilgisayarla bile tanışmadan, adate küçük TV ekranlı çamaşır makinası gibi cihazların önüne yatar olduk karnımız ağrıdığında. Hala son bulmamış, çok yaygın kullanılan namı değer Ultrason çıktı önceleri...

Tıpta ultrason kullanımı, 2. Dünya Savaşı sırasında ve hemen sonrasında dünyanın çeşitli merkezlerinde başlamış. Dr. Karl Theodore Dussik'in 1942'de Avusturya'da beynin transmisyon ultrason incelemesi üzerine çalışmalar yapmış. "Darbeli Ultrasonla Karın Kitlelerinin Araştırılması" konulu tezler yazılmış 1950 li yılların sonlarında. Bizim röntgen sorularını da top yekün değiştirip , renk kattı literatüre , hasta doktor diyaloglarına ulturason.

"Gösterdi mi bu sefer , görebildiniz mi Doktorum ?? ", "Yok yok kordonu o , yoksa parmağı mı ? Hadi canım , resmen bu o işte, erkek bu erkek.. " Derken şimdileri ceninken bile alınan renkli fotolar, bebek albümlerine kapak oluyor, daha muayehaneden bile çıkmadan, cep telefonlarına ilk canlı görüntüleri atılıyor ana-babanın.. Sayın "MR" bile ilkel kaldı artık. Çok sesli vurmali çalgılı, ışıklı raylı sistemli , adeta teknoloji tabutları var artık hastanelerde. Hatta özel MR / görüntüleme merkezleri var, 7/24 çalışan. Artık DNA çekimleri falan konuşulur oldu "T"anı kapsamında.. Çok acayip Modern Tanı Yöntemleri çıktı ve çıkıyor ... Peki ne için.. İkinci "T" mizin en doğru, en gerçekçi olması için. Evet buldunuz işte ikinci "T" mizi..

Teşhisin "T"'si.. Hayati önem taşıyan bir "T" bu.. bizi "Ş" ye götürecek üçüncü "T" nin doğruluğu için en elzem mesele . Doğru Tedavi için en MTY ile en doğru Teşhis konmalı ki "Ş" olsun... Evet işte bunu da bildiniz .. Başlık çözüldü.

Şifa nın Ş si bu da , devanın, sağlığın temsilcisi olsun diyelim bu yazımda.

Yanlış dergimi aldık , farklı link e mi tıkladık falan demeden bir an önce işi bizim mesleğe, finansa, ekonomiye bağlayalım artık bence. Evet tıp dergisi falan değil bu, doğru yerdesiniz . Her işin başı sağlık söyleminde olduğu gibi, çarpıcı bir giriş, güzel bir örnekleme olsun diye bu kadar dolaştırdım lafı. Mide dahil her ağrıya, ezbere aspirin verilemeyeceği gibi, her çarpık ekonomi, her zarar eden şirket , batmakta olan her firma da aynı reçeteyle aynı tedbir ve aksiyonlarla kurtarılamaz, "Ş"ifa deva bulup kara kavuşamaz..

Doğru "T" anımak, "T" eşisi doğru koymak ilk "T" yi doğru seçmek ve uygulamaktan başlıyor herşey. Yani "Ş"ifa bulmak için, önce bu üç "T" nin hakkını vereceksin arkadaş.

Mali tahlil diye birşey var mesela.. Hiç unutmuyorum, çokça anlatırım hatta iş hayatımın ilk ilginç anılarından biridir. Baba ofisinden yeni çıkmış, bağımlı meslek mensubu olarak çalışmayı seçerek bir Alman tekstil firmasında, Mali İşler Müdürü olarak çalışmaya başlamıştım 1990 yılların ortalarında.

Tekstilin en zorlu, en sorunlu olduğu yıllar. Eximbank kredileri, hatta dış kaynaklı , uzun vadeli DM krediler falan kullanıyoruz Commerzbank ve Deutsche Bank 'tan. Şimdilerde yaşı tutmayanlar çoktur aramızda, DM kredi nedir diye sorulduğunu duyar gibi oluyorum. Alman para birimi Deutsche Mark yani şimdiki EURO / AVRO . Herşeyler manuel, o zaman kağıt kürek işleri yaygın tabi. Bankacılar, ama mutlaka siyah veya lacivert takım elbiseleri , mümkünse mendil takımlı kravtlı kostümleri, bayanlar döpiyezleri (gençlere dip not : etek/blüzleri) ile gelir bir odaya kapanırlardı şirkette gün boyunca. En son da Genel Müdür'le de görüşürlerdi mutlaka, son sınav sözlü olurdu illaki. İşte gene böyle çok yoğun geçen bir sınav döneminde, genel Genel Müdür'den randevu peşinde koşarken, " Bey, yarın ... Bank'tan Mali Tahlil'e gelmek isterle uygun musunuz ?" diye sorduğumda adamcağız haklı olarak bağırmıştı, "Yeter artık be kardeşim ne tahlilmiş, kan ve idrar da verelim oldu olacak, vermezlerde vermesinler istemiyorum kredi, mredi..! "

İşte ilk "T" nin , yani doğru tahlil, doğru tespiti, iyi tanımanın önem ve gerekliliğini, bu konunun iş hayatındaki karşılığını idrak etmem bu ilginç anıyla başlamıştı. Bazen bir koca güne bile sığmayan, ekip çalışmalarında, mizan ve muavin defter hatta fatura kontrollerinden söz ediyorum bu arada. Mali Tablolar Analizi diye bir dersimiz bile vardı fakültede. Şimdilerde çok moda oldu, yaygın eğitimler düzenleniyor, finansçı olmayanlar için finansal tablo analizi konulu. Hatta ben bile yazmıştım birşeyler, finansal okur yazarlık üzerine, kapak yapmışlardı bir ara mesleki bir dergide.

https://businesschanneldergi.com/business-channel-dergi-88-sayisi-cikti/#google_vignette

Finansal okur yazarlık, her eve lazım aslında. Hele ekonomide işler pek yolunda gitmeyince, maaşlar yetmeyip daha hesaba yatmadan tükenince, gel de yapma mali analizi hafta sonu evinde hatta uykusuz gecelerinde. Aile bütçesi ile iş bitse, gemiler yürüse, batmadan yüzme keşke. O maaşları veren şirketler de elbette asıl mesele. Sağlıklı büyüme, tatminkar bir gelirle, devlete verilen vergiyle yüzer o gemiler, büyür şirketler ve kalkınır ülkeler. Muhasebe' Ci yazımı hatırlayanlarınız vardır belki aranızda. Yönetim Muhasebesinden, raporlamanın öneminden söz etmiştim içinde bolca. Mesleğimizi değerli kılan, en önemli çıktılılarından, katma değerlerinden biridir raporlama. Vergi matrahı hesabı değildir Kar/Zarar tablosu. İkiz kardeşi Bilanço da illaki iki köfesi eşit olacak, bir şekilde tutturulması gereken bir terazi, İngilizce karşılığında olduğu gibi, bir dene kağıdı (Balance Sheet) ise hiç değildir. Doğru okumak, iyi anlamak ve de iyi anlatmak lazım. Her metini, her kitabı, her söyleneni olması gerektiği gibi aslında ve ama Mali Tabloları biraz daha fazla.

Tıp Bilimindeki bu başlık olarak seçtiğim o formül var çünkü işin sonunda. "Ş"ifa , yani kar hedefi, maksimizasyonu , ya da zarar, yani ölüm/iflas. Bazı dönemlerde , hatta bazı yıllar özelinde , olabilir bazı istisnai, durumlar, illaki doğabilir bazen zarar. Ama sürdürülebilir bir durum değildir bu. Kök nedeni-ne inmek, kılçık analizi falan yapmak gerektirir. Yetersiz kalır çoğu zaman, bizim şu, sadece tek kalemi

ortak olan, o meşhur ikiz kardeş tablolar. Nasıl ki Tıp Biliminin ilk “T” lerinden X ışını, röntgen ve mikroskoplar teknolojik evrime ayak uydurup MTY olarak farklılaşıyor, geliyorsa, bizim temel mali tablolarda çeşitlenmeye, gelişime, daha da derinleşmeye ihtiyaç duyarlar. Nakit ve fon akım tabloları, işletme sermayesi hesaplamaları, malum rasyolar... Bu kadar röntgen tarihçesi verip de asıl konumuzu bir cümle ile geçiştirmemek adına, şu mali analiz konusunda birkaç kaynak linki bırakayım en azından.

Konu başlığımız okur-yazarlık olduğundan burada da temelini alınıp girilmenin, kazı yapmanın, bir Mali Tabloları'na değerin pek bir manası yok sanırım.

Gelir tablosu ile başlayacak olursak: adı gibi her türlü gelir unsurundan, (T) değerlerinden başlayıp altına tüm gider kalemleri, yani (T) değerleri yazılıp toplanınca, en altına girer sonuçta, yani Kar veya Zararı gösteren liste oluyordur mesela. Bir havuzun üst musluğunda akan su geliyor. Havuzun altındaki tasfiye musluğu da giderleri temsil ediyor. Bu ki musluğun açarı, doğru konulmuş de havuzda kalan suyun (Kârın) veya kalmayış suyun olan, akaş giden suyun, oluşan zararı gösterdiği olduğu bu tablo.

Mesela, bu musluk ayarlarının doğru yapılması, balıkçının hedef ve amaçları doğrultusunda gelir ve giderlerin iyi dengelenmesi. Bu da profesyonel yöneticilerin eğitimi ile retilerinin işi. Bir de bu Mali Tabloların ait detaylarını doğru karıştırmak, kaydetmek ve en faydalı raporlaması, güvenilir, doğru şekilde, bir yıl içerisinde olarak yapmaktır. Muhasebe Biliminin konusu. Evet mi? Muhasebe'ye bilim dedim, yanlış akımdınız. Atatürk Üniversitesi'nin tanınmış Muhasebe :

BİREYLERİN BÜTÇE YAPMA, TASARRUF, BORÇ ALMA VE YATIRIM GİBİ ANAHTAR FİNANSAL KAVRAMLAR HAKKINDA BİLGİ SAHİBİ OLMALARI VE BU BİLGİLERİ KARARLARINDA KULLANABİLME BECERİSİDİR.

Diğer ana mali tablomuz bilançoyu da özetleyecek ve belirleyecek olursak:

Mali Tablolar / BİLANÇO

En özet tablo, bir ana büyük ofiste:

- Birinci sınıf işletmelerin mali tabloları
- Birinci sınıf işletmelerin mali tabloları
- Birinci sınıf işletmelerin mali tabloları
- Birinci sınıf işletmelerin mali tabloları

Kasamızıdaki, cümledeki, cümledeki mevzuat ve müddetlerden, eşler-dostları, arkadaşları olan alacaklar, yani en sıcak, kullanışlı en mümkün olan para. Dönen Varlıklar altında bulunan bilanço.

İşletmelerde bir fabrikaya, makina teçhizatı, otomobil, taşıt araçları, yani birim için de oturdumuz ev, kullanıldıkça eşya, ağırlıkta duran araçları olan varlıklar. Duran Varlıklar olarak. Aktifler köşesinde yerli ile bu taraftır.

Her Varlık bir Kaynaklı. Her Varlığın bir kaynağı olur ya ve işle bilançosunun Pasif'i yani Kaynaklar köşesidir.

Ayrıca yer alan tüm varlıkların edinme şekli, kaynağının adresi altında her birinin bu diğer köşesidir. Yani alırsanız bir mali, eşyayı, arabayı vade ya da taksitle, neyisunur helen bir taksitliye ya da kredi çekmişsiniz bir bankadan, duran varlıkta eşer alırsınız. Uzun Vadeli Kaynakları yani sayırlı, takvili bir yıl aşan. Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar, vadesi taksitli 12 ayı aşmayan.

Açık Özetinde Öt Kaynak, özetle, patronun sözüdür. Taahhüt altına konan parmak, şirketin temeli ve en sağlam değeri, büyük bir ölçüde ve güçlüdür.

Bu seferlik benden bu kadar arkadaşlar. Artık bir Finansal Okur Yazarsınız, hayırlı olsun. Diploma için uğraş bana, malum sosyal medyada, bu kez gelir seni, sana bir bilm, yapı ama, e haydi bakalım, kalmı sağlıcakla...

Şaka bir yana, şimdi bu iki ana / temel mali tabloyu ister kendi ile bütünleştiren yöneltiminde, kendi finansal durumunu, aza getirebilir o kadar anlamada. İşletme de yatırım amaçlı ilgili çekim veya sadece merak uyandıran borsaya kole firmaların mali durumları hakkında biraz fikir edinmek için denemeye kullanmaya, bir test sürüşüne ne dersiniz?

Malum beş yıldır Başkent de yaşar olunca, hep doğduğum değil bu sefer de doğduğum şehire iltimas geçerek, Başkent Üniversitesi' ile başlayalım paylaşımına.

Mali Analiz “ bir işletmenin mali durumunun ve mali yönden gelişmesinin yeterli olup olmadığını belirlemek için, mali tablo kalemlerindeki değişikliklerin, kalemler arasındaki ilişkilerin, zaman içinde göstermiş oldukları eğilimlerin incelenmesi ve gerektiğinde belirlenen standart ve sektör ortalaması ile karşılaştırılarak yorumlanması faaliyetlerinin bütünü ” olarak tanımlanmış . Bazı temel analiz yöntemlerine, trend analizi ve standard rasyolar da yer verilen bu özet sunumda “Mali Analizin Başarı Koşulları” , “Mali Analiz Sonuçlarını Değerlendirirken Dikkate Alınması Gereken Unsurlar” gibi önemli başlıklar da yer alıyor.

<https://baskent.edu.tr/~ferhan/MaliTablolar/Mali%20Analiz%20Teknikleri>

Aynı bir hastaya uygulanacak doğru “T” anı yöntemin belirlenmesi, bir kan tahlilinde her seferde tüm kan değerlerine bakılmayıp, en doğru kalemlerin seçilmek zorunda olduğu gibi, doğru mali analiz türünün seçimi de çok önemli. Bu yüzden, sunumda , analizden beklenen amaç ve analizi yapanın işletme ile ilişkisi dikkate alınarak , analiz tekniklerini 3 başlık altında özetlenmiş.

- Kapsamına göre mali analiz
- Amacına göre mali analiz
- Analizi yapanın durumuna göre mali analiz

Bunca üstadın içinde ahkam kesip, kaynakçayı abartmamak adına, Deloitte 'ın ilgimi çeken, “Suistimal Odaklı Mali Tablo Analizi ” konulu bir eğitimi de içeren linkini paylaşıp, sıradaki “T” leri de daha fazla bekletmeyelim.

<https://www.deloitteacademy.com.tr/Seminars/55>

Aslında ilk “T” nin “Ş” ifaya , başarıya, kara ulaşmadaki en kritik hatta bence en önemli husus olduğundan yola çıkarak ve biraz da malum ülkemiz ekonomik koşullarına, sıcak gündeme değinmeden geçmemek için, konumuzu inceden makro’ya da taşıyalım.

Ekonomiyi içinde büyüklü küçüklü gemilerin, tankerlerin, kayıkların yüzdüğü, milyarlarca canlının bir uyum içinde , barındığı, yaşadığı bir okyanusa, dev bir habitata benzetirim ben.

Bazen buzullarla kaplı, bazen yüzerken bile keyif vermeyecek kadar sıcak ve bunaltıcı.

Bazen teknekeri yutacak, dev tankerleri bile batıracak kadar dalgalı, kükreyen bir dev, bazen ise ıssıs , kurumuya yüz turmuş , küçücük bir göl kadar sakin ve çaresiz..

Bazen rengarenk, dev resifler ve muhteşem tropik balıklarla dolu, görsel bir şölen, bazen köpek balıkları ve çok türden zehirli vahşi canlıların cirit attığı bir can pazarı..

Türü, boyutu, kapsamı ne olursa olsun bu denizdeki her canlı için, sağlıklı ve sürdürülebilir bir yaşam için en başta bu denizin, makro ekonominin “Ş” ifa bulması, sağlıklı olması en kritik konu aslında.

Tam da bu yüzden, Ülke’imizde ekonominin adeta dev bir “T” anı merkezi, tam teşekküllü devlet hastahanesi gibidir TUIK.

Keza , operasyonel fonksiyonların ,“Ş” yolundaki diğer iki “T” nin de uygulayıcısı baş Yönetmeni durumundaki Merkez Banka’mızın da. EVDA veri bankası TUIK’in büyük kardeşi gibidir. Her iki değerli kurumumuz da MTY gelişimine çok güzel ayak uydurarak, özel, değerli başlıklar altında iki dilde özetlediği sonsuz bir “T” anı havuzudur bu değerli kurumlarımız. İkinci “T” ‘ miz , hepimizin, her soruna koyacağı doğru “T” eşhislerimiz ve belirleyeceğimiz “T” edavi yöntemlerimize ışık tutar, yol gösterir bu veri bankaları.

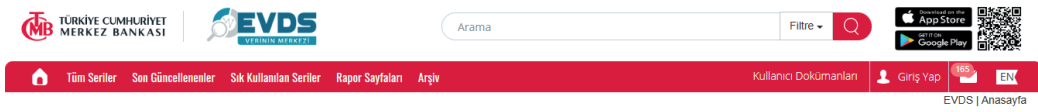
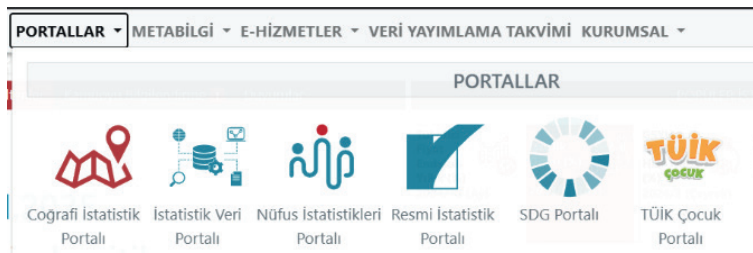
TUIK ‘in zengin istatistikleri, çocuklar için dahi özel olarak hazırlanmış, faydalı, keyifli ve hatta eğlence- li portalları ile en değerli , resmi kaynakçamızdır tüm şirketler, kurumlar ve hatta ülkeler için.

TCMB’nin özet trend analizleri hepimize ışık tutan derin EVDS veri portalı taktire şayandır.

Bir havuzun büyüklüğü, derinliği kadar ve hatta daha fazla, içindeki suyun temizliği, şeffaflığı , berraklığı, güvenli kullanımı, tüketimidir esas önemli olan. En önemli, en değerli hatta hepimizin saatlerimizi kurarak, dakika sayarak beklediği, tek geçtiği verilerimiz var, malumumuz olan.

Son yıllarda bu şeffaflığın oldukça ve hatta mahkeme kanalları ile sorgulanır olduğu , kuruluşundan beri standart olarak yayınlanan bazı hesaplamaların kaynakçalarının kaldırıldığı, en üst yönetimin kadrolarının sıklıkla ve siyasi kararlarla değişmesi gibi konulara hiç girmeyelim bence. Bunlara hiç , diyemesem de pek, takılmayarak, güven ve inancımızı yitirmeden ama gene de “T” emkinli olarak kullanmalı, dikkatli okumalıyız tüm bu “T” anıları ,değerli yayınları.

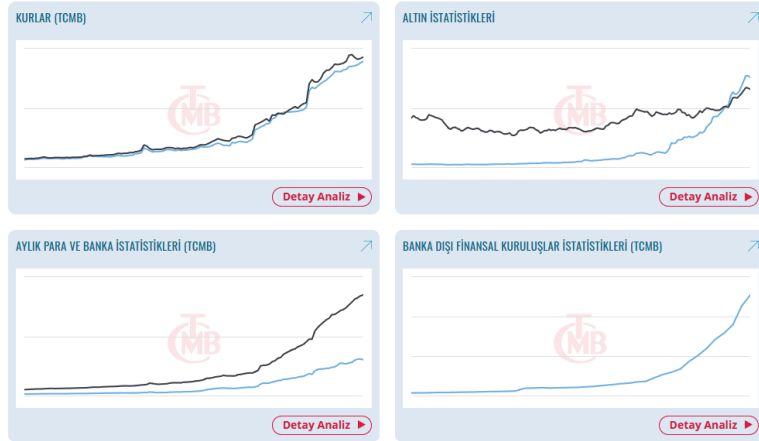

Rapor Sayfaları

- Başlıca Göstergeler
- Bileşik Öncü Göstergeler Endeksi (MBÖNCÜ-SÜE)
- Bölgelerine Göre Yabancı Ziyaretçiler
- Brent Petrol Fiyatı ve Enerji İthalatı
- Brent Petrol Fiyatı ve Yurt İçi ÜFE - Ham Petrol ve Doğal Gaz Kalemli
- Cari İşlemler Hesabı
- Cari İşlemler Hesabı, Parasal Olmayan Altın ve Enerji Dış Ticareti
- Cumhuriyet Altını Üretimi ve Altın İthalatı
- Devlet İç Borçlanma Senetlerinin (DİBS) Elinde Tutanlara Göre Sektör Dağılımı
- Dış Borç Çevirme Oranları
- Döviz Mevduatı Faiz Oranları
- Döviz Ticari Kredi Faiz Oranları
- Finansal Hesaplar- Sektörlerin Net Finansal Değeri
- Finansal Hesaplar: Sektörlerin Toplam Borcu
- Finansal Hizmetler Güven Endeksi
- Finansal Kesim Dışındaki Firmaların Döviz Varlık ve Yükümlülükleri
- Genel Yönetim Borçluluğu: Ülke

Elektronik Veri Dağıtım Sistemi

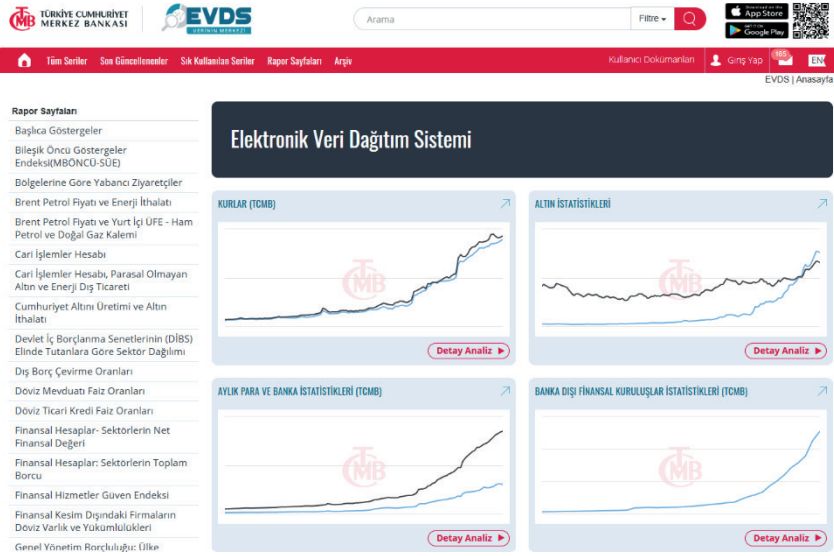
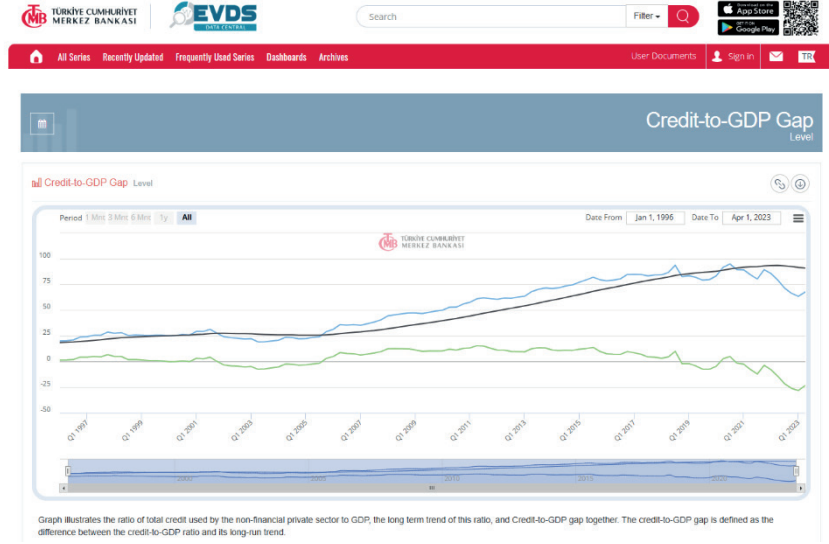

Bu aylık da benden bu kadar deyip, üç “T” nin başına dördüncüsünü bir köşeli parantez kullanarak, günümüz koşullarında, “T”emkinli olmanın her zamankinden daha da önemli olduğunu vurgulayarak sonlandırmak istedim bu yazımı.

TEMKİNLİ [Tanı + Teşhis + Tedavi] = Şifa (Kar)

Önümüzdeki sayılarda , sıradaki diğer iki “T” ye odaklanıp belirli konularda kendimce , nacizane tecrübelerimi paylaşıyor olacağım. İlk konumu, en mikrosundan, en holdingine her işletme, şirket ve hatta makro boyutta her ülke için, en önemli, en değerli bulduğum, İşletme Sermayesi (Operating Working Capital / OWC) analizi olarak seçtim.

Kısmet olursa tekrar buluşmak ve keyifli okumalar dileklerimle, verimli , yüksek katma değerli çalışmalarımız , sağlıklı , mutlu, huzurlu bol kazançlı günlerimiz olsun.

MERKEZİ TÜRKİYE'DE ŞUBESİ SERBEST BÖLGEDE BULUNAN ŞİRKETLER İLE İLGİLİ BAZI ÖZEL DURUMLAR

Menderes Çetin

Serbest Muhasebeci Mali Müşavir, Türkiye, e-mail: menderescetin@hotmail.com

Serbest bölgeler; üretim yapan mükelleflere birçok vergisel avantajı sağlamaktadır.

Bunları;

- Üretilen ürünlerin satışından elde edilen kazançlara yönelik kurumlar/gelir vergisi istisnası,
- Üretimde çalışan personellerin ücretleri üzerinden oluşan gelir vergisinin teşviki ile damga vergisi istisnası,
- Üretilen ürünlerin satışı sırasında uygulanan KDV istisnası,
- Üretim faaliyetiyle ilgili olarak yapılan sözleşmelerde uygulanan damga vergisi istisnası

olarak sıralayabiliriz.

Bu avantajlar sebebiyle mükellefler serbest bölgede bir şube açarak ya da merkezini bu alan içine taşıyıp üretim faaliyetlerine devam edebiliyorlar.

Makalemizde; merkezi Türkiye'de şubesi serbest bölge içinde yer alan firmalarda vergisel işlemlere yönelik bilgilere yer verilmiştir.

Merkez Ve Şube Arasındaki Satışların Katma Değer Vergisi Kanunu Kapsamında Durumu

3065 sayılı Katma Değer Vergisi (KDV) Kanununun;

- (1/1) maddesinde, ticari, sınai, zirai faaliyet ve serbest meslek faaliyeti çerçevesinde Türkiye'de yapılan teslim ve hizmetlerin KDV'ye tabi olduğu,

Citation/Atf: ÇETİN, M. (2025). MERKEZİ TÜRKİYE'DE ŞUBESİ SERBEST BÖLGEDE BULUNAN ŞİRKETLER İLE İLGİLİ BAZI ÖZEL DURUMLAR. İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER DAYANIŞMA DERGİSİ. 8(1): 144-146.

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Menderes Çetin
E-mail: menderescetin@hotmail.com

Bu çalışma, Creative Commons Atf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

- (1/2) maddesinde, her türlü mal ve hizmet ithalatının KDV'ye tabi olduğu,
- (11/1-a) maddesinde, ihracat teslimlerinin ve bu teslimlere ilişkin hizmetlerin KDV'den istisna olduğu,
- (12/1) maddesinde, bir teslimin ihracat teslimi sayılabilmesi için, teslimin yurt dışındaki bir müşteriye veya bir serbest bölgedeki alıcıya yapılması ve teslim konusu malın, Türkiye Cumhuriyeti gümrük bölgesinden çıkarak bir dış ülkeye veya bir serbest bölgeye vasıl olması gerektiği,
- (12/2) maddesinde, yurt dışındaki müşteri tabirinin; ikametgâhı, işyeri, kanunî ve iş merkezi yurt dışında olan alıcılar ile yurt içinde bulunan bir firmanın yurt dışında kendi adına müstakilen faaliyet gösteren şubelerini ifade ettiği

hüküm altına alınmıştır.

KDV Genel Uygulama Tebliğinin "Mal İhracı" başlıklı (II/A-1.) bölümünün "İstisnaların Kapsamı ve Beyanı" başlıklı (II/A-1.1.1.) alt bölümünde; mal ihracına ilişkin beyanın, ilgili dönem KDV beyannamesinin "İstisnalar-Diğer İade Hakkı Doğuran İşlemler" kulakçığında "Tam İstisna Kapsamına Giren İşlemler" tablosunda 301 kod numaralı işlem türü satırı kullanılmak suretiyle yapılacağı açıklanmıştır.

Bu hüküm ve açıklamalar çerçevesinde, yurt içinden serbest bölgedeki alıcılara yapılacak mal teslimleri 3065 sayılı Kanunun (11/1-a) maddesine göre KDV'den istisna olduğundan, serbest bölgede bulunan şubeye mal gönderilmesi, şubenin kendi adına müstakilen faaliyet gösteriyor olması kaydıyla, mal ihracı kapsamında değerlendirilecek ve söz konusu mal ihracı ilgili dönem KDV beyannamesinin "İstisnalar-Diğer İade Hakkı Doğuran İşlemler" kulakçığında "Tam İstisna Kapsamına Giren İşlemler" tablosunda 301 kod numaralı işlem türü satırı kullanılmak suretiyle yapılmalıdır.

Diğer taraftan, serbest bölgeden yurt içine yapılacak mal teslimleri ithalat kapsamında Katma Değer Vergisi Kanununun (1/2) maddesine göre KDV'ye tabi olduğundan, kendi adına müstakilen faaliyet gösteriyor olması kaydıyla şube ta-

rafından merkeze mal gönderilmesi ve şubenin diğer tüm yurt içi satışları ithalat kapsamında değerlendirilmektedir.

Bir başka ifade ile gerek ithalat gerekse ihracat rejimi uygulanan mal sevkiyatlarında ülkedeki merkez şirketle bölgedeki şube arasındaki ilişkinin hiçbir önemi yoktur. Yani merkezden şubeye mal gönderimi herhangi bir ülkedeki firmaya mal gönderilmesi gibi olup, şubeden merkeze mal ithalatı da başka bir ülkeden mal ithalatındaki usul ve esaslara aynen tabidir.

Vergi Usul Kanunu Kapsamında Merkez Ve Şube Arasında Fatura Düzenlemesi Hususu

213 sayılı Vergi Usul Kanununun,

- 3 üncü maddesinde, "... B) *İspat: Vergilendirmede vergiyi doğuran olay ve bu olaya ilişkin muamelelerin gerçek mahiyeti esastır.*",

- 227 nci maddesinin birinci fıkrasında, "*Bu kanunda aksine hüküm olmadıkça bu kanuna göre tutulan ve üçüncü şahıslarla olan münasebet ve muamelelere ait olan kayıtların tevsiki mecburidir.*",

- 229 uncu maddesinde, "*Fatura, satılan emtia veya yapılan iş karşılığında müşterinin borçlandığı meblağı göstermek üzere emtiayı satan veya işi yapan tüccar tarafından müşteriye verilen ticari vesikadır.*",

- 230 uncu maddesinin birinci fıkrasının (5) numaralı bendinde, "*Satılan malların teslim tarihi ve irsaliye numarası, (Malın alıcıya teslim edilmek üzere satıcı tarafından taşındığı veya taşıtırıldığı hallerde satıcının, teslim edilen malın alıcı tarafından taşınması veya taşıtırılması halinde alıcının taşınan veya taşıtırılan mallar için sevk irsaliyesi düzenlemesi ve taşıtta bulundurulması şarttır.*

Malın, bir mükellefin birden çok iş yerleri ile şubeleri arasında taşındığı veya satılmak üzere bir komisyoncu veya diğer bir aracıya gönderildiği hallerde de, malın gönderen tarafından sevk irsaliyesine bağlanması gereklidir. "

hükümlerine yer verilmiştir.

Diğer taraftan, serbest bölgelere mal giriş ve çıkışlarını düzenleyen 1998/5 sayılı Genelgede; serbest bölgeye mal girişlerinde faturanın aslı veya örneğinin Bölge Müdürlüğüne ibraz edileceği ve serbest bölge adresli olmayan faturanın

işleme konulmayacağı, mal çıkışlarında ise serbest bölge işlem formu ve fatura ile Bölge Müdürlüğüne başvurulacağı açıklanmıştır.

Ayrıca, Vergi Usul Kanunu uygulamasında, birden fazla iş yeri olan işletmelerde, aralarında gerçekleşen işlemlere ilişkin olarak merkezden şubeye veya şubeden merkeze fatura düzenleme zorunluluğu bulunmamakla birlikte, aynı tüzel kişilik bünyesinde yer alan farklı birimler (merkez-şube) arasındaki mal hareketlerine ilişkin olarak, düzenlenmesi zorunlu sevk irsaliyesine ilaveten, fatura düzenlenmesinde Kanunen sakinca bulunmamaktadır.

Bu açıklamalara göre, serbest bölgede bulunan şube ile merkez arasındaki mal hareketlerine ilişkin olarak Vergi Usul Kanunu kapsamında fatura düzenleme zorunluluğu bulunmamakla birlikte, yapılacak mal sevkıyatları için sevk irsaliyesi düzenlenmesi gerekmektedir. Serbest bölge mevzuatı ve ilgili diğer mevzuat yönünden söz konusu işlemlere ilişkin olarak fatura düzenleme gerekliliğinin bulunması halinde, faturanın açıklama kısmına sevk irsaliyesinin tarih ve sayısı ile işlemin merkezden serbest bölgedeki şubeye veya serbest bölgedeki şubeden merkeze mal sevkıyatı olduğuna ilişkin şerh düşülmek suretiyle düzenlenmesi mümkün bulunmaktadır.

ŞİRKETİN TESCİLİNDEN ÖNCE YAPILAN KİRA ÖDEMELERİ GİDER KABUL EDİLİR Mİ?

Menderes Çetin

Serbest Muhasebeci Mali Müşavir, Türkiye, e-mail: menderescetin@hotmail.com

Şirket kuruluşundan önce yapılan hazırlık işlemlerinden birisi de şirketin faaliyet göstereceği yerin kiralanmasıdır. Bu aşamada şirketin tüzel kişiliği oluşmadığı için kiralama işlemi ortaklar tarafından yapılmakta; bir başka ifade ile kira sözleşmesinde ortakların isimleri yer almaktadır. Dolayısıyla bu sözleşmeye istinaden yapılan ödemeler ortaklar tarafından karşılanmaktadır. Yapılan bu ödemelerin şirketin faaliyetini yürüteceği yer için yapılmış olduğu açık olsa da şirketin kayıtlarında gider olarak gösterilip gösterilemeyeceği tereddüt konusu olabiliyor.

- Türk Ticaret Kanununa göre şirketlerin tüzel kişilik kazanmaları ticaret siciline kayıt ile başlamaktadır. Bir şirketin hak sahibi olması ancak, tüzel kişilik kazandığı tarih ile bu kişiliğin sona erdiği yani ticaret sicilinden kaydının silindiği tarih arasında olanaklıdır.
- 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 6 ncı maddesinin birinci fıkrasında, kurumlar vergisinin, mükelleflerin bir hesap dönemi içinde elde ettikleri safi kurum kazancı üzerinden hesaplanacağı belirtilmiş; aynı maddenin ikinci fıkrasında da, safi kurum kazancının tespitinde Gelir Vergisi Kanununun ticari kazanç hakkındaki hükümlerinin uygulanacağı hükme bağlanmıştır.
- 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 40 ıncı maddesinde, safi kazancın tespit edilmesinde indirilecek giderler sayılmış olup maddenin birinci fıkrasının (1) numaralı bendinde, ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi için yapılan genel giderlerin safi kazancın tespitinde gider olarak indirilebileceği hükmüne yer verilmiştir.

Citation/Atf: ÇETİN, M. (2025). ŞİRKETİN TESCİLİNDEN ÖNCE YAPILAN KİRA ÖDEMELERİ GİDER KABUL EDİLİR Mİ? İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER DAYANIŞMA DERGİSİ. 8(1): 147-148.

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:
Menderes Çetin
E-mail: menderescetin@hotmail.com

Bu çalışma, Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Anılan bent hükmü uyarınca, yapılan genel giderlerin indirimine konu edilebilmesi için söz konusu giderlerle kazancın elde edilmesi ve idamesi arasında doğrudan ve açık bir illiyet bağının bulunması ve ayrıca söz konusu giderlere ilişkin tanzim edilecek belgelerin Vergi Usul Kanununa göre geçerli bir belge olması gerekmekte olup, bu mahiyette olmayan giderlerin ticari kazancın tespitinde indirim konusu yapılabilmesi mümkün değildir.

- 213 sayılı Vergi Usul Kanununun 8 inci maddesinde; “Mükellef, vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu terettübeden gerçek veya tüzel kişidir. Vergi sorumlusu, verginin ödenmesi bakımından, alacaklı vergi dairesine karşı muhatap olan kişidir. Vergi kanunlarıyla kabul edilen haller müstesna olmak üzere, mükellefiyete veya vergi sorumluluğuna müteallik özel mukaveleler vergi dairelerini bağlamaz. Bu kanunun müteakip maddelerinde geçen “mükellef” tabiri vergi sorumlularına da şamildir.” hükmüne yer verilmiştir.

Konuyla ilgili olarak 08.12.2014 tarihinde İzmir Vergi Dairesi Başkanlığı tarafından verilen özeldede, “tüzel kişilik kazanmadan önce ortaklar (şirket kurucusu) tarafından kiralanan işyeri için yapılan kira ödemelerinin gider olarak kurum kazancından indirilmesi mümkün değildir.” şeklinde görüş bildirilmiştir.

Öte yandan Türk Ticaret Kanununun anonim şirketlere ilişkin 355’inci maddesinin ikinci fıkrasında;

“Tescilden önce şirket adına işlem yapanlar ve taahhütlere girenler, bu işlem ve taahhütlerden şahsen ve müteselsilen sorumludurlar. Ancak, işlem ve taahhütlerin, ileride kurulacak şirket adına yapıldığı açıkça bildirilmiş ve şirketin ticaret siciline tescilinden sonra üç aylık süre içinde bu taahhütler şirket tarafından kabul olunmuşsa, yalnız şirket sorumlu olur.” hükmü mevcuttur. Benzer düzenleme limited şirketler içinde yapılmıştır.

Dolayısıyla, anonim veya limited şirketin ticaret siciline tescil edilip tüzel kişilik kazanmasından önce şirket adına işyeri, bina vb. kiralınması, imzalanacak kira sözleşmesinde kiralamanın ileride kurulacak şirket adına yapıldığının açıkça belirtilmesi ve şirketin ticaret siciline tescilinden

sonra üç aylık süre içinde kiralama işleminin şirket tarafından kabul olunması halinde, kira ödemelerinden sadece şirket sorumlu olacaktır.

Türk Ticaret Kanunun da şirket adına bu kararı kimin vereceği açıkça ifade edilmemiştir. Ancak anonim şirketlerde yönetim kurulu, limited şirketlerde ise müdür veya müdürler kurulu tarafından bu kararın alınabileceğini düşünmekteyiz. Konuyla ilgili kararın şirket genel kurulu tarafından alınması da mümkündür.

Hal böyle olmakla birlikte idare verdiği yazılı görüşlerde TTK’nın yukarıda bahsi geçen hükmünü görmezden gelerek veyahut hükmü bu tarz konulara teşmil etmeksizin açıklamalar yapmaktadır.

Sonuç olarak;

- Şirket kuruluşundan önce ortaklar tarafından kiralanan işyerinin şirketin tescil tarihine kadar olan giderlerin kurucular tarafından karşılanmasının,
- Ortaklar tarafından yapılan bu ödemelerin şirket tarafından kendilerine ödenmesinin,
- Veyahut kiralama sözleşmesine ödemelerin şirketin tüzel kişiliği oluşmasından sonra yapılacağına dair açıklama konulmasını ve ödemenin şirketten yapılmasının,
- Bu yapılamıyorsa tescil tarihinden geçerli olmak üzere kira sözleşmesinin şirket ile mal sahibi arasında yenilenmesinin

Mevzuata uygun olacağını değerlendirmekteyiz.

KURUMLAR VERGİSİNDE ZARAR MAHSUBU

Seyit Yaşar

Gelir İdaresi Grup Müdürü, Türkiye, e-mail: seyit.yasar@gelirler.gov.tr

I. GİRİŞ

Zarar bir işletmenin öz sermayesinde meydana gelen eksilmedir. Bir iktisadi birimin giderleri, gelirlerini aşınca aradaki fark sermaye eksilmesiyle karşılanır. Dolayısıyla, zarar, gelirin gideri aşması hali olarak ifade edilen karın zıddıdır.

Bu makalemizde kurumlar vergisi açısından zarar mahsubu konusuna değinilecektir.

II-YASAL MEVZUAT

5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun ‘Zarar mahsubu’ başlıklı 9. Maddesinde;

“(1) Kurumlar vergisi matrahının tespitinde, kurumlar vergisi beyannamesinde her yıla ilişkin tutarlar ayrı ayrı gösterilmek şartıyla aşağıda belirtilen zararlar indirim konusu yapılır:

a) Beş yıldan fazla nakledilmemek şartıyla geçmiş yılların beyannamelerinde yer alan zararlar.

Kanunun 20 nci maddesinin birinci fıkrası çerçevesinde devralınan kurumların devir tarihi itibarıyla öz sermaye tutarını geçmeyen zararları ile 20 nci maddenin ikinci fıkrası kapsamında gerçekleştirilen tam bölünme işlemi sonucu bölünen kurumdaki öz sermayesinin devralınan tutarını geçmeyen ve devralınan kıymetle orantılı zararların indirilmesinde aşağıdaki şartlar ayrıca aranır:

1) Son beş yıla ilişkin kurumlar vergisi beyannamelerinin kanunî süresinde verilmiş olması.

2) Devralınan kurumun faaliyetine devir veya bölünmenin meydana geldiği hesap döneminden itibaren en az beş yıl süreyle devam edilmesi.

Bu şartların ihlâli halinde, zarar mahsupları nedeniyle zamanında tahakkuk ettirilmeyen vergiler için vergi ziyayı doğmuş sayılır.

b) Türkiye’de kurumlar vergisinden istisna edilen kazançlarla ilgili olanlar hariç olmak üzere, beş yıldan fazla nakledilmemek şartıyla yurt dışı faaliyetlerden doğan zararlar;

Citation/Atfı: YAŞAR, S. (2025). KURUMLAR VERGİSİNDE ZARAR MAHSUBU. İZMİR SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER DAYANIŞMA DERGİSİ. 8(1): 149-168.

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar:

Seyit Yaşar

E-mail: seyit.yasar@gelirler.gov.tr

Bu çalışma, Creative Commons Atf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

1) Faaliyette bulunulan ülkenin vergi kanunlarına göre beyan edilen vergi matrahlarının zarar dahil, her yıl o ülke mevzuatına göre denetim yetkisi verilen kuruluşlarca rapora bağlanması,

2) Bu raporun aslı ile tercüme edilmiş bir örneğinin Türkiye'deki ilgili vergi dairesine ibrazı,

halinde indirim konusu yapılır.

Denetim kuruluşlarınca hazırlanacak raporun ekinde yer alan vergi beyanlarının, bilanço ve gelir tablosunun, o ülkedeki yetkili malî makamlarca onaylanması zorunludur. Faaliyette bulunulan ülkede denetim kuruluşu olmaması halinde, her yıla ait vergi beyannamesinin, o ülke yetkili makamlarından alınan birer örneğinin mahallindeki Türk elçilik ve konsoloslukları, yoksa orada Türk menfaatlerini koruyan ülkenin aynı mahiyetteki temsilcilerine onaylatılarak, aslının ve tercüme edilmiş bir örneğinin ilgili vergi dairesine ibrazı yeterlidir.

Türkiye'de indirim konusu yapılan yurt dışı zararın, ilgili ülkede de mahsup edilmesi veya gider yazılması halinde, Türkiye'deki beyannameye dahil edilecek yurt dışı kazanç, mahsup veya gider yazılmadan önceki tutardır.

(2) Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usûlleri belirlemeye Maliye Bakanlığı yetkilidir'' hükmü yer almaktadır.

III-DEĞERLENDİRME

Kurumların ticari faaliyetlerden doğan zararlar, aşağıda yapılan açıklamalara göre sonraki dönemlerde doğan kazançlarından indirilebilecektir.

1. Geçmiş yıl zararları

Kurumlar vergisi beyannamesinde, her yıla ilişkin tutarlar ayrı ayrı gösterilmek ve 5 yıldan fazla nakledilmemek şartıyla geçmiş yılların beyannamelerinde yer alan zararlar kurum kazancından indirilebilecektir.

Mükelleflerce bir hesap dönemi içerisinde oluşan zararın, müteakip 5 hesap döneminde oluşacak kârlarla mahsup edilememesi halinde mahsup imkanı ortadan kalkmaktadır.

2. Devir ve bölünme durumunda zarar mahsubu

Devir veya tam bölünme hallerinde, varlıkları devralan kurumlar, devralınan veya bölünen kurumların zararlarını aşağıda belirtilen sınırlamalar çerçevesinde mahsup imkanına sahiptirler.

Buna göre devralan kurumlar, kendi bünyelerinde oluşan zararların yanı sıra;

- Devir halinde devralınan kurumların devir tarihi itibarıyla öz sermaye tutarını geçmeyen zararları ile

- Tam bölünme işlemi sonucu bölünen kurumun öz sermaye tutarını geçmeyen zararlarını

kazançlarından indirebileceklerdir.

Devir ve bölünme hallerinde devreden zarar tutarları, devralınan veya bölünen kurumun öz sermayesi ile sınırlıdır. Tam bölünme işleminde, bölünen kurumun zararlarından, söz konusu kurumun öz sermayesinin devralınan tutarını geçmeyen ve devralınan kıymetle orantılı zarar kısmı mahsup edilebilecektir.

2.1. Öz sermaye tutarı

Öz sermaye, kurumun Vergi Usul Kanunu uyarınca devir veya bölünme tarihi itibarıyla tespit edilmiş olan öz sermayesidir. Vergi Usul Kanununun 192 nci maddesi uyarınca, aktif toplamı ile borçlar arasındaki fark öz sermayeyi teşkil etmektedir. Öz sermaye hesabında Kurumlar Vergisi Tebliğinin (12.1.5) bölümünde yapılan açıklamalar dikkate alınacaktır.

***Devralınan veya bölünen kurumun öz sermaye tutarının sıfır veya negatif olması halinde bu kurumların zararlarının mahsubu mümkün değildir.

2.2. Devir ve bölünme halinde zarar mahsubu yapılabilmesinin şartları

Devir ve bölünme halinde zarar mahsubunun yapılabilmesi için;

- Devralınan veya bölünen kurumların son 5 yıla ilişkin kurumlar vergisi beyannamelerinin kanuni süresinde verilmiş olması,

- Devir veya bölünme neticesinde zarar mahsu-

bu yapacak kurumun, **aynı faaliyete** devir veya bölünmenin meydana geldiği hesap döneminden itibaren en az 5 yıl süreyle devam etmesi gerekmektedir.

Kurumlar Vergisi Kanununun 9 uncu maddesi ile devir ve bölünme işlemlerinde zarar mahsubu yapılabilmesi için “aynı faaliyete devam” şartı getirilmiştir. Bu şart, mülga 5422 sayılı Kanunun mükerrer 14 üncü maddesinde yer alan “aynı sektörde faaliyet gösterme” şartından daha dar kapsamlı bir şart olup devralan kurumların devir veya bölünmenin meydana geldiği tarihten itibaren en az 5 yıl süreyle, devralınan veya bölünen kurumların faaliyetlerini devam ettirme zorunluluğu bulunmaktadır.

Vergiden kaçınma amacına yönelik olarak ekonomiye kazandırılması mümkün olmayan kurumların devir veya bölünme suretiyle devralınması ya da devralınan veya bölünen kurumların faaliyetinin 5 yıllık süre içinde arızı hale getirilerek kısmen durdurulması veya sona erdirilmesi gibi ekonomik olmayan sebeplerle devir ve bölünme işleminin yapılması halinde zarar mahsubu mümkün değildir.

Şartların ihlali halinde zarar mahsubu olanağı ortadan kalkacağından, gerekli düzeltme işlemi yapılacak; yersiz zarar mahsubu nedeniyle zamanında tahakkuk ettirilmeyen vergiler için vergi ziyayı doğmuş sayılacaktır.

2.3. Devir ve bölünme halinde zarar mahsubunun sırası ve mahsup edilemeyen zarar tutarları

Devralınan zararlar, devreden veya bölünen kurumda doğduğu dönemden itibaren beş yıllık süre içinde mahsup edilebilecektir.

Devir ve bölünme halinde mahsup edilebilecek zararlar, hangi hesap dönemine ait olduğu devralan kurumların beyannameleri ekinde ayrıca bildirilmek şartıyla, mükelleflerce serbestçe belirlenebilecektir. Öz sermaye sınırlamasını aşan zarar tutarları ise iptal edilecektir.

Örnek : Özlem Tekstil AŞ, Yaşar Tekstil Ltd Şti’ni 02.08.2024 tarihi itibarı ile devir almıştır. Yaşar Tekstil Ltd. Şti’nin devir tarihindeki özsermaye tutarı 2.200.000 TL olup, geçmiş yıllar zararları aşağıdaki gibidir:

Yılı	
2020	1.250.000 TL Zarar
2021	800.000 TL Zarar
2022	500.000 TL Zarar
2023	100.000 TL Zarar
2024 Yılı1.Dönem	200.000 TL Zarar
TOPLAM:	2.850.000 TL Zarar

Yukarıda yapılan dökümden görüldüğü üzere, Yaşar Tekstil Ltd Şti’nin devir tarihi itibarıyla toplam zarar tutarı 2.850.000 TL’dir. Ancak, Özlem Tekstil AŞ tarafından mahsup edilebilecek geçmiş yıllar zararları toplamı, Yaşar Tekstil Ltd Şti’nin devir tarihi itibarı ile özsermaye tutarını aşamayacağından, ilgili zararın tamamının mahsup edilmesine olanak yoktur. Mahsup edilebilecek tutar, devir tarihi itibarıyla Yaşar Tekstil Ltd Şti’nin özsermayesi tutarı olan 2.200.000 TL’dir.

2.4. Devralınan Şahıs İşletmesinin Zararları

Devir işlemi sonucu devralınan işletmeye ait geçmiş yıl zararlarının mahsubu konusunda ilgili kanun metninde sadece “devralınan kurumun” ifadesi kullanılmıştır. Yani devralınan bir kurum olmalı ki geçmiş yıl zararları kullanılabilir. Devir alan şirketin karından devrolan ferdi işletmenin geçmiş yıl zarar mahsubu, kanunda engelleyici bir hüküm olduğundan değil cevaz verici bir hüküm bulunmadığından dolayı mümkün bulunmamaktadır.

3. Yurt dışı zararların mahsubu

Kurumların yurt dışı faaliyetlerinden zarar doğması halinde, maddede belirtilen koşullar dahilinde yurt dışı zararların kurum kazancından indirilebilmesi mümkün bulunmaktadır. Ancak, kazançları **Türkiye’de kurumlar vergisinden istisna edilen faaliyetlere ilişkin yurt dışı zararların mahsup imkanı yoktur.**

Buna göre, yurt dışı inşaat ve onarım işlerinden elde edilen kazançlar Kanunun 5 inci maddesinin birinci fıkrasının (h) bendine göre Türkiye’de kurumlar vergisinden istisna edilmiş olduğundan, bu faaliyetlerden zarar doğması halinde, bu zararlar diğer faaliyetlerden elde edilen kazançlardan indirim konusu yapılamaz.

Türkiye’de indirim konusu yapılan yurt dışı za-

rarların ilgili ülkede mahsup edilmesi veya gider yazılması halinde, Türkiye’de beyannameye dahil edilecek yurt dışı kazanç, mahsup ya da gider yazılmadan önceki tutar olacaktır.

3.1. Yurt dışı zararların tevsiki

Kurumların yurt dışı faaliyetlerinden doğan zararlarını, Türkiye’de beyan ettikleri kazançlardan indirebilmeleri için faaliyette bulundukları ülkenin vergi kanunlarına göre beyan ettikleri vergi matrahlarını (zarar dahil), her yıl o ülke mevzuatına göre denetim yetkisini haiz kuruluşlara incelettirip rapora bağlatmaları ve bu raporun aslı ile birlikte tercüme edilmiş bir örneğini Türkiye’deki ilgili vergi dairesine vermeleri şarttır. Ayrıca, söz konusu denetim kuruluşlarınca hazırlanan rapor ekinde yer alacak vergi beyanları ile bilanço ve gelir tablosunun, yabancı ülkedeki yetkili makamlara onaylatılması zorunludur.

Faaliyette bulunulan yabancı ülkede denetim yetkisini haiz bir denetim kuruluşunun olmaması halinde, her yıla ait vergi beyannamesi ve eki bilanço ile gelir tablosunun, yabancı ülkenin yetkili makamlarından alınacak veya onaylatılacak birer örneğinin, mahallindeki Türk elçilik veya konsoloslukları, yoksa orada Türk menfaatlerini koruyan ülkenin aynı mahiyetteki temsilcilerine onaylatılarak, aslının ve tercüme edilmiş bir örneğinin ilgili vergi dairesine verilmesi gereklidir.

3.2. Denetim yaptırma zorunluluğu

Yurt dışı zararlarını Türkiye’de beyan ettikleri kazançlarından indirmek isteyen kurumların yurt dışı faaliyet sonuçlarını yukarıdaki esaslara göre tevsik etmeleri şarttır.

Mükelleflerin yurt dışı zararlarını mahsup edebilmeleri için maddede belirtilen esaslara göre hazırlanmış son beş yıla ilişkin raporlarını ilgili vergi dairesine ibraz etmiş olmaları gerekmektedir.

Örnek: 2020, 2021, 2022 ve 2023 hesap dönemlerinde kâr edip, 2024 hesap döneminde zarar eden tam mükellef bir kurumun, son beş yıla ait raporlarını ilgili yıllarda bağlı olduğu vergi dairesine ibraz etmiş olması halinde, 2024 hesap dönemine ilişkin yurt dışı zararlarını, Türkiye’de kurumlar vergisinden istisna edilen kazançlarla

ilgili olanlar hariç olmak üzere, indirim konusu yapması mümkün bulunmaktadır.

Ancak, mükelleflerin söz konusu raporları ilgili vergi dairesine ibraz etmemiş olmaları halinde ise bu dönemlere ilişkin raporların zararın mahsup edileceği ilgili dönemde ibraz edilmesi de yeterli olacaktır.

3.3. Yurt dışında zarar mahsubu

Türkiye’de indirim konusu yapılan yurt dışı zararın, ilgili ülkede de mahsup edilmesi veya gider yazılması halinde, Türkiye’deki beyannameye dahil edilecek yurt dışı kazanç, mahsup veya gider yazılmadan önceki tutardır.

Örnek: (A) Kurumunun 2022 ve 2023 yıllarındaki yurt içi ve yurt dışı faaliyet sonuçları aşağıdaki gibidir:

Yıllar	Yurt Dışı Faaliyet Sonucu (TL)	Yurt İçi Faaliyet Sonucu (TL)
2022	25.000 ZARAR	10.000 KAZANÇ
2023	35.000 KAZANÇ	20.000 KAZANÇ

2024 yılı ile ilgili olarak yabancı ülkede verilen beyannamede 35.000.- TL kazançtan 25.000.- TL zarar düşülmek suretiyle 10.000.- TL karşılığı kazanç beyan edilmiştir. Kurumun 2023 ve 2024 yılları ile ilgili olarak Türkiye’de vereceği yıllık beyannamede beyan edeceği matrah aşağıdaki gibi hesaplanacaktır.

	2023 Yılı	
Yurt İçi Faaliyet Sonucu (TL)	10.000	KAZANÇ
Yurt İçi Faaliyet Sonucu (TL)	25.000	ZARAR
Matrah	15.000	DEVREDEN ZARAR

	2024 Yılı	
Yurt İçi Faaliyet Sonucu (TL)	20.000	KAZANÇ
Mahsup Öncesi Yurt İçi Faaliyet Sonucu (TL)	35.000	KAZANÇ
Toplam	55.000	KAZANÇ
Geçmiş Yıl Zararı	15.000	ZARAR
Matrah	40.000	KAZANÇ

3.4. Geçmiş yıl faaliyet sonuçları

5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 9 uncu maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinde yer alan yurt dışı zararların mahsubuna ilişkin hü-

küm, mülga 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununda da yer aldığından, kurumların geçmiş yıllara ilişkin yurt dışı faaliyet zararlarını yukarıda yapılan açıklamalar çerçevesinde tevsik etmeleri zorunludur.

3.5. Faaliyet sonuçlarının genel sonuç hesaplarına intikal ettirilme zamanı

Yurt dışı faaliyet sonuçlarının Türkiye’de genel sonuç hesaplarına intikal ettirilmesi zamanı konusunda Kurumlar Vergisi Genel Tebliğinin (5.9) bölümünde açıklamalar geçerli olacaktır.

3.5.1.Yurt dışında yapılan inşaat, onarım, montaj işleri ile teknik hizmetlerden sağlanan kazançlarda istisna

Kurumlar Vergisi Kanununun 5 inci maddesinin birinci fıkrasının (h) bendi ile yurt dışında yapılan inşaat, onarım, montaj işleri ile teknik hizmetlerden sağlanarak Türkiye’de genel sonuç hesaplarına aktarılan kazançlar, herhangi bir koşula bağlanmaksızın kurumlar vergisinden istisna edilmiştir.

Kurumlar Vergisi Kanununun 5 inci maddesinin birinci fıkrasının (g) bendinde, kurumların yurt dışında bulunan işyerleri veya daimi temsilcileri aracılığıyla elde ettikleri kazançlar, maddede belirtilen tarihe kadar Türkiye’ye transfer edilmiş olmak ve en az %15 oranında gelir ve kurumlar vergisi benzeri vergi yükü taşımak koşuluyla vergiden istisna edilmiştir.

Benzer şekilde, anılan fıkranın (h) bendi ile de yurt dışında bulunan işyerleri veya daimi temsilcileri aracılığıyla yapılan ve yurt dışında vergilendirilen inşaat, onarım, montaj işleri ile teknik hizmetlerden sağlanan kazançların (vergi yükü oranına bakılmaksızın), ayrıca yurt içinde de vergilendirilmesinin önüne geçilmesi amacıyla bu kazançlar kurumlar vergisinden istisna edilmiştir.

Teknik hizmetler esas itibarıyla inşaat, onarım ve montaj işleriyle ilgili olarak yürütülen planlama, projelendirme, mimarlık ve mühendislik, etüd, fizibilite, harita tasarım, metraj, keşif, idari ve teknik şartname ile ihale dosyası hazırlama, ihale değerlendirme, mesleki kontrollük, inşaat kontrollüğü, tasarım kontrollüğü, işletmeye

alma danışmanlığı, proje ve yatırım yönetimi ve benzeri hizmetleri kapsamaktadır.

Teknik hizmetlerden elde edilen kazançların da anılan istisnadan yararlanabilmesi için bu işlerin yurt dışında bulunan işyerleri veya daimi temsilciler aracılığıyla yapılması; yurt dışında ayrıca bir işyeri veya daimi temsilci olmadan yapılan teknik hizmetlerin, hizmet ihracatı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, teknik hizmetlerin yurt dışındaki inşaat, onarım ve montaj işlerine bağlı olarak yapılma şartı bulunmamaktadır.

İnşaat, onarım ve montaj işlerinin yurt dışında gerçekleştirilmesi için bir işyeri bulunması gerekirken, bu işlere bağlı teknik hizmetlerin yurt dışında herhangi bir işyeri olmaksızın Türkiye’den gerçekleştirilebilmesi de mümkün olabilmektedir. Proje hazırlanması gibi teknik hizmetler, inşaat ve onarma işinin tamamlayıcı bir unsuru olmasına karşın; kurumların yurt dışında devam eden bir inşaat ve onarma işi olmadığı ya da ayrıca bir işyeri veya daimi temsilci bulundurulmadığı durumlarda, bu faaliyetin ihracat olarak değerlendirilmesi gerekmekte olup yurt dışındaki inşaat işine bağlı olarak Türkiye’de yapılan teknik hizmetlerden sağlanan kazançların bu istisnadan yararlandırılması mümkün bulunmamaktadır. Dolayısıyla, kurumların yurt dışında bir inşaat ve onarım işi varsa, buna bağlı teknik hizmetler ister Türkiye’de isterse yurt dışında yapılsın, elde edilen kazançlar istisnadan yararlanabilecektir. Kurumların yurt dışında yaptıkları bir inşaat ve onarım işinin bulunmaması halinde ise ancak yurt dışında bir işyeri veya daimi temsilci aracılığıyla yaptıkları teknik hizmetlerden elde edilen kazançlar istisnadan yararlanılabilecektir.

Bu istisnanın uygulanması açısından, yurt dışında yapılan inşaat, onarım, montaj işleri ile teknik hizmetlerden sağlanan kazançların Türkiye’ye getirilmesi zorunluluğu bulunmamaktadır. Söz konusu kazançların Türkiye’de genel sonuç hesaplarına intikal ettirilmesi istisnadan yararlanılması için yeterlidir.

Öte yandan, yurt dışındaki şubelerden elde edilen kazançların genel sonuç hesaplarına intikal ettirilmesinde, faaliyette bulunulan yabancı

ülkenin mevzuatına göre hesap döneminin kapandığı tarih itibarıyla ilgili ülke mevzuatına göre tespit edilen faaliyet sonucu, Türkiye’de de aynı tarih itibarıyla genel sonuç hesaplarına kaydedilecektir. Bu hususun Türkiye’de genel sonuç hesaplarına intikal ettirilmesinde, kazancın kambiyo mevzuatına göre fiilen Türkiye’ye getirilmesinin herhangi bir etkisi olmayacaktır. Faaliyette bulunulan yabancı ülkede kazanca tasarruf edilebilmesi yeterlidir.

Türkiye’de genel sonuç hesaplarına intikal ettirilen kazanç, hesaplara intikal ettirilmesi gereken tarihte T.C. Merkez Bankasının o gün için tespit ve ilan ettiği döviz alış kurlarıyla değerlendirilecektir. T.C. Merkez Bankasıca tespit ve ilan olunmayan yabancı paralarda ise Maliye Bakanlığının Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre tespit ve ilan ettiği kurlar dikkate alınacaktır.

Yurt dışı faaliyet sonucunda elde edilen kazançlar elde edildiği dönem itibarıyla, Türkiye’de ilgili olduğu geçici vergi matrahının tespitinde de dikkate alınacaktır.

Örnek: Türkiye’de 1 Temmuz – 30 Haziran özel hesap dönemini kullanan bir kurumun, yurt dışında yaptığı inşaat işlerine ilişkin olarak tabi olduğu hesap dönemi ilgili ülke mevzuatına göre takvim yılıdır. Buna göre, bu şirketin yurt dışı şubesinin, 2023 takvim yılına ilişkin kazancı, Türkiye’de 31/12/2023 tarihi itibarıyla elde edilmiş sayılacağından, 1/7/2023 – 30/6/2024 özel hesap döneminin ikinci geçici vergi dönemi matrahının tespitinde dikkate alınması gerekmektedir.

3.5.2. Yurt dışında yapılan inşaat işleri nedeniyle, işin tamamlanmasından sonra ödenen faiz ve kur farklarının durumu

Yurt dışında yapılan inşaat işlerinde kullanılmak üzere alınmış krediler için, inşaat işlerinin sona erdirilmesinden sonra ödenmesi gereken faiz ve kur farkları, yabancı ülkede bunları ödeyecek bir işletmenin kalmaması ve bu işe ilişkin olarak elde edilen hasılatın yurt dışındaki inşaatata harcanan kredi tutarı kadar kısmının Türkiye’ye getirilmesi halinde, söz konusu kredi Türkiye’deki merkezin bir borcu haline gelmekte ve merkez tarafından ödenmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu kredilere ilişkin olarak yurt dışındaki inşaat işlerinin sona ermesinden sonra

doğan kur farkı ve faizler, merkezdeki kurum için ticari kazancın elde edilmesi ve idamesi için yapılmış bir gider niteliğinde olduğundan, genel esaslar çerçevesinde kurum kazancının tespitinde dikkate alınabilecektir.

3.5.3. Yurt dışında yapılan inşaat işleri nedeniyle, merkez ve şube arasındaki cari hesapların değerlendirilmesi

Yurt dışında yapılan inşaat işleri ile ilgili olarak Türkiye’deki merkez ile yurt dışındaki işyeri arasında ortaya çıkan ilişkilerde yurt dışındaki işyerine Türkiye’den fatura kesilmek suretiyle yapılan ve o işyerinde maliyet veya gider olarak kabul edilen mal ve hizmet hareketleri ile yurt dışındaki işyeri ile Türkiye’deki merkez arasındaki para hareketlerinin ayrı ayrı hesaplarda izlenmesi ve değerlemenin buna göre yapılması gerekmektedir.

Yurt dışındaki işyerine merkez tarafından fatura düzenlenmek suretiyle ihraç olunan emtia ile yurt dışına yönelik olarak fatura düzenlenmek suretiyle yapılan hizmetlerden doğan dövizle bağlı alacak ve borçların aynen mal veya hizmet ihracından doğan alacak ve borçlarda olduğu gibi değerlemeye tabi tutulacağı ve değerlendirme farklarının vergi matrahının tespitinde dikkate alınacağı tabiidir.

Türkiye’de bulunan merkez ile yurt dışındaki işyeri arasında gerçekleşen diğer para hareketlerinden doğan alacak ve borçların ise gerçek bir alacak ve borç niteliği taşımadığı açıktır. Bu nedenle, söz konusu para hareketlerine dayalı cari hesap bakiyelerinin değerlendirilmesine gerek bulunmamaktadır.

3.5.4. Geçici olarak ihraç edilen makine ve teçhizatın Türkiye’ye ithalinde değerlendirme

Tam mükellef kurumların aktiflerinde yer alan makine ve teçhizatları, yurt dışında yapılan inşaat işleri ile ilgili olarak yurt dışına geçici olarak ihraç etmeleri halinde, geçici olarak ihraç edilen ve işin bitiminde Türkiye’ye getirilen makine ve teçhizat ile ilgili olarak Türkiye’de amortisman ayrılmasına son verilecek; işin bitiminde söz konusu makine ve teçhizatların Türkiye’ye ithalinde ise amortisman uygulaması kaldığı yerden devam edecektir.

3.5.5. Türkiye'deki merkez genel giderlerinden yurt dışında yapılan inşaat işlerine pay verilmesi

Türkiye'deki merkez genel giderlerinden, yurt dışında yapılan inşaat işlerine pay verilmesi gerekiyor ise yurt dışında gider kaydedilen bu payların Türkiye'de gider kaydedilmesi mümkün olmayacaktır.

3.5.6. Yurt dışında yapılan inşaat, onarım, montaj işleri ile teknik hizmetlerden sağlanan kazanç veya hasılatın Türkiye'ye döviz olarak getirilmesi halinde doğacak kur farklarının durumu

İstisna uygulamasında, yurt dışında yapılan inşaat, onarım, montaj işleri ile teknik hizmetlerden sağlanan kazançların Türkiye'ye getirilmesi şart değildir. Bu kazançlar, Türkiye'ye getirilmesi durumunda oluşacak kur farklarının ne şekilde değerlendirileceği aşağıda açıklanmıştır.

3.5.6.1. Yurt dışında tamamlanmış işlere ilişkin kazançların Türkiye'ye getirilmesi halinde kur farklarının durumu

İstisna uygulamasına konu olan ve yurt dışında yapıpıp tamamlanan işlerden doğan kazancın Türkiye'ye getirilmesi halinde, söz konusu yabancı paraların değerlendirilmesinden kaynaklanan kur farklarının istisna kazançla ilişkilendirilmesi mümkün değildir.

3.5.6.2. Yurt dışında devam etmekte olan işlere ilişkin hasılatın Türkiye'ye getirilmesi halinde kur farklarının durumu

Yurt dışında yapılmakta olan işlerden elde edilen hasılatın Türkiye'ye döviz olarak getirilmesi halinde, anılan işlerin tamamlandığı geçici vergilendirme dönemine kadar söz konusu yabancı paraların değerlendirilmesinden kaynaklanan kur farkları istisna kapsamında değerlendirilebilir.

Bununla birlikte söz konusu uygulamada yurt dışında gerçekleştirilen her bir işin bağımsız olarak değerlendirileceği tabiidir.

Yurt dışı faaliyetlerden doğan kârlar, Türkiye'de

genel sonuç hesaplarına hangi para cinsinden intikal ettirilmişse, zararların da aynı para cinsinden intikal ettirilmesi gerekmektedir.

IV-ÖZELLİK ARZ EDEN HALLER

1.Tasfiyenin Zararla Kapanması

Tasfiyenin zararlarla kapanması halinde tasfiye sonucu, önceki tasfiye dönemlerine doğru düzeltilir ve önceki dönemlerde fazla ödenen vergiler mükellefe iade edilir. Nihai tasfiye sonucunda matrah beyan edilmesi halinde önceki tasfiye dönemlerinin düzeltilmesi söz konusu olmaz.

Tasfiye işlemleri sürerken vergi oranında meydana gelecek değişimler söz konusu düzeltme işleminin yapılmasını gerektirmeyecektir. Düzeltme işlemleri ancak son tasfiye döneminin zararlarla sonuçlanması halinde yapılacaktır.

Örnek :

03/06/2021 tarihinde tasfiyeye giren bir kurumda tasfiye 15/4/2024 tarihinde tamamlanmıştır. Bu kurumda 03/06/2021 – 31/12/2021 tarihleri arasındaki dönem birinci tasfiye dönemini, 2021 ve 2022 yılları ikinci ve üçüncü tasfiye dönemlerini, 01/01/2024– 15/4/2024 tarihleri arasındaki dönem dördüncü ve son tasfiye dönemini oluşturacaktır.

Kurum;

I. Tasfiye döneminde	20.000.-TL..... Kazanç
II. Tasfiye döneminde	150.000.-TL.....Kazanç
III. Tasfiye döneminde	50.000.-TL..... Zarar
Son tasfiye döneminde	25.000.-TL.....Zarar

Bu beyanlara göre ilk iki dönemde (5.000 + 37.500 =) 42.500.- TL kurumlar vergisi ödenmiştir.

Oysa tasfiyenin kesin ve nihai sonucuna göre kâr; [(20.000 + 150.000) – (50.000 + 25.000) =] 95.000.-TL'dir. Bu matrah üzerinden ödenmesi gereken kurumlar vergisi ise 23.750.-TL olacaktır.

Bu durumda (42.500 – 18.750 =) 23 .750.- TL kuruma iade olunacaktır.(1 Seri No'lu KVK GT.)

2. Vergiye Uyumlu Mükelleflerde Vergi İndiriminin Yararlananların Durumu

6824 sayılı Kanunun 4 üncü maddesiyle Gelir

Vergisi Kanununun mülga mükerrer 121 inci maddesi başlığı ile birlikte aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenmiş ve 01/01/2018 tarihinden itibaren verilmesi gereken yıllık gelir ve kurumlar vergisi beyannamelerinde uygulanmak üzere 08/03/2017 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Söz konusu maddede; *“Ticari, zirai veya mesleki faaliyeti nedeniyle gelir vergisi mükellefi olanlar ile kurumlar vergisi mükelleflerinden (finans ve bankacılık sektörlerinde faaliyet gösterenler, sigorta ve reasürans şirketleri ile emeklilik şirketleri ve emeklilik yatırım fonları hariç olmak üzere), bu maddenin ikinci fıkrasında belirtilen şartları taşıyanların yıllık gelir veya kurumlar vergisi beyannameleri üzerinden hesaplanan verginin %5’i, ödenmesi gereken gelir veya kurumlar vergisinden indirilir. Şu kadar ki hesaplanan indirim tutarı, her hâl ve takdirde 1 milyon (329 Seri No’lu Gelir Vergisi Genel Tebliği ile 1/1/2025 tarihinden itibaren verilmesi gereken yıllık gelir ve kurumlar vergisi beyannamelerinde uygulanmak üzere 9.900.000 TL)Türk lirasından fazla olamaz. İndirilecek tutarın ödenmesi gereken vergiden fazla olması durumunda kalan tutar, yıllık gelir veya kurumlar vergisi beyannamesinin verilmesi gereken tarihi izleyen bir tam yıl içinde mükellefin beyanı üzerine tahakkuk eden diğer vergilerinden mahsup edilebilir. Bu süre içinde mahsup edilemeyen tutarlar red ve iade edilmez. Gelir vergisi mükelleflerinin yararlanacağı indirim tutarı, ticari, zirai veya mesleki faaliyeti nedeniyle beyan edilen kazançların toplam gelir vergisi matrahı içerisindeki oranı dikkate alınmak suretiyle hesaplanan gelir vergisi esas alınarak tespit edilir.*

Söz konusu indirimden faydalanabilmek için;

1.İndirimin hesaplanacağı beyannamenin ait olduğu yıl ile bu yıldan önceki son iki yıla ait vergi beyannamelerinin kanuni süresinde verilmiş (Kanuni süresinde verilen bir beyannameye ilişkin olarak kanuni süresinden sonra düzeltme amacıyla veya pişmanlıkla verilen beyannameler bu şartın ihlali sayılmaz.) olması,

2. numaralı bentte belirtilen süre içerisinde kesinleşmiş olması koşuluyla vergi beyannamelerindeki vergi türleri itibarıyla ikmalen, re’sen veya idarece yapılmış bir tarhiyat bulunmaması (Kesinleşen tarhiyatların, indirimin hesaplanacağı beyannamenin ait olduğu yıl için geçerli olan, birinci fıkradaki

indirim tutar sınırının %1’ini aşmaması durumunda bu şart ihlal edilmiş sayılmaz.),

3. İndirimin hesaplanacağı beyannamenin verildiği tarih itibarıyla, (1) numaralı bent kapsamındaki vergi beyannameleri üzerine tahakkuk eden vergilerin ödenmiş olması (Ödemenin, ilgili mevzuatı gereği istenilen bilgi ve belgelerin tam ve eksiksiz olarak ibraz edilmiş olması koşuluyla, vergi kanunları gereği doğan iade alacaklarından mahsuben yapılmış olması ve indirimden yararlanıldıktan sonra söz konusu iade alacağı tutarının mahsuben ödemesi talep edilen vergi borcu tutarının altına düşmesi hâlinde, eksik ödenmiş duruma gelen vergilerin mahsuben ödenmek istenilen tutarın %10’unu aşmaması kaydıyla, eksik ödenmiş vergiler dolayısıyla veya vergi kanunları gereğince, tecil edilerek belirlenen şartların gerçekleşmesine bağlı olarak terkin edilecek vergilerin, şartların sağlanamaması hâlinde kanunlarında belirlenen tecil süresinin sonunu takip eden onbeşinci günün bitimine kadar ödenmesi şartıyla, bu şart ihlal edilmiş sayılmaz.), ayrıca, vergi aslı (vergi cezaları ile fer’i alacaklar dâhil) 1.000 Türk lirasının üzerinde vadesi geçmiş borcunun bulunmaması, şarttır.

İndirimin hesaplanacağı beyannamenin ait olduğu yıl ile önceki dört takvim yılında 213 sayılı Vergi Usul Kanununun 359 uncu maddesinde sayılan fiilleri işlediği tespit edilenler, bu madde hükümlerinden yararlanamazlar.

Bu madde kapsamında vergi indiriminden yararlanan mükelleflerin, öngörülen şartları taşımadığının sonradan tespiti hâlinde ilgili vergilendirme döneminde indirim uygulaması dolayısıyla ödenmeyen vergiler, vergi ziyai cezası uygulanmaksızın tarh edilir.

Bu maddede geçen vergi beyannameleri ibaresi, yıllık gelir vergisi ve kurumlar vergisi beyannameleri, geçici vergi beyannameleri, muhtasar, muhtasar ve prim hizmet beyannameleri ile Hazine ve Maliye Bakanlığına bağlı vergi dairelerine verilmesi gereken katma değer vergisi ve özel tüketim vergisi beyannamelerini; vergi ibaresi, anılan Bakanlığa bağlı vergi dairelerine verilmesi gereken beyannameler üzerine tahakkuk eden vergileri ifade eder.

Birinci fıkrada yer alan tutar, her yıl bir önceki yıla ilişkin olarak 213 sayılı Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre belirlenen yeniden değerlendirme oranında

artırılmak suretiyle uygulanır. Bu şekilde hesaplanan tutarın %5'ini aşmayan kesirler dikkate alınmaz. Cumhurbaşkanı, birinci fıkrada yer alan oranı ve tutarı iki katına kadar artırmaya, sıfıra kadar indirmeye, kanuni oran ve tutarına getirmeye; Maliye Bakanlığı, maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esasları belirlemeye yetkilidir."

...

hükümlerine yer verilmiştir. Bahsi geçen indirim bir vergi indirimi olup beyanname üzerinde hesaplanan vergiden indirilecektir. Dolayısıyla Zarar Mahsubu oluşan kazançtan, Vergiye Uyumlu Mükelleflerde Vergi İndirimi ise hesaplanan vergi üzerinden yapılır.

3. 7440 Sayılı Kanun Kapsamında Matrah Artırımında Bulunanların Durumu

7440 sayılı Kanunun; 5 inci maddesinin birinci fıkrasının (g) bendinde, "Gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin matrah artırımında bulundukları yıllara ait zararların %50'si, 2022 ve izleyen yıllar karlarından mahsup edilmez.", geçici 1 inci maddesinde "Gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin matrah artırımında bulundukları 2022 yılına ait zararların tamamı 2023 yılından itibaren izleyen yıl karlarından mahsup edilmez." hükümleri yer almaktadır. Bu hükümlere göre mükellefler, matrah artırımında bulundukları yıllara ait olup indirim konusu yapılamamış 2018 ila 2021 yıllarına ait geçmiş yıl zararlarının yarısı ile 2022 yılına ait zararının tamamını, 2023 ve müteakip yıl karlarından mahsup edemeyeceklerdir. Söz konusu zararların ilgili yılların mali bilançolarına göre doğmuş olması veya indirim ve istisna uygulamalarından kaynaklanmış olması durumu değiştirmemektedir. Diğer taraftan, matrah artırımında bulunulan yıllara ait olmakla birlikte 2021 ve önceki yılların karlarından mahsup edilmiş geçmiş yıl zararlarına yönelik herhangi bir işlem yapılmayacaktır. Ancak, 2022 yılına ilişkin yıllık beyannamelerini verdikten sonra önceki yıllara ilişkin matrah artırımında bulunan mükellefler, önceki yıllara ilişkin tam olarak mahsup ettikleri geçmiş yıl zararlarının yarısını dikkate almak suretiyle beyannamelerini düzeltmek zorundadırlar. Gelir veya kurumlar vergisi mükelleflerinin 2022 yılına ilişkin olarak vermiş oldukları geçici

ci vergi beyannamelerinde, matrah artırımında bulundukları yıllara ait geçmiş yıl zararlarının mahsup edilmiş olması hâlinde, söz konusu mükelleflerin 2022 yılı geçici vergi beyannamelerini düzeltmelerine gerek bulunmamaktadır. Diğer taraftan, 2023 yılı birinci geçici vergilendirme dönemine ilişkin beyannamesini verdikten sonra 2022 ve önceki yıllarla ilişkin matrah artırımında bulunan mükellefler, 7440 sayılı Kanunun 5 inci maddesi kapsamında öngörülen şekilde zarar mahsubunu yapmak suretiyle beyannamelerini düzeltmek zorundadırlar.

Matrah artırımında bulunan ve kendilerine özel hesap dönemi tayin edilen kurumlar vergisi mükelleflerinden, hesap dönemleri 2023 yılı içinde sona eren ve matrah artırımından önce kurumlar vergisi beyannamelerini vermiş olanlar, matrah artırımında bulundukları yıllara ait olup indirim konusu yapılamamış geçmiş yıl zararlarının %50'si ile 2022 yılına ait zararlarının tamamını, 2023 ve müteakip yıl kârlarından mahsup edemeyeceklerinden verdikleri kurumlar vergisi beyannamelerini düzeltmeleri gerekmektedir. Bu bölüm kapsamında beyannamelerinde düzeltme yapması gereken mükelleflerin, matrah artırımı başvuru süresi içinde düzeltme beyannamesi vermeleri hâlinde, kendilerinden vergi cezası veya gecikme faizi talep edilmeyecek, beyan üzerine tahakkuk edecek vergiler, beyannamenin verildiği tarihten itibaren bir ay içinde (gelir vergisinin ilk taksiti bir ay içinde ikinci taksiti kanuni süresinde) ödenecektir. Matrah artırmakla birlikte düzeltme işlemlerini yapmayan mükellefler hakkında ise matrah artırımı başvuru süresinin sonu itibarıyla gerekli işlemler vergi dairelerince yerine getirilecek, vergi ziyası olması hâlinde tarh edilecek vergi için gecikme faizi matrah artırımı başvuru süresinin sonundan itibaren hesaplanacaktır.

Örnek - Kurumlar vergisi mükellefi (A) A.Ş. 2018 yılında 80.000 TL zarar, 2019 yılında 96.000 TL zarar, 2020 yılında 174.000 TL kâr, 2021 yılında 120.000 TL zarar ve 2022 yılında 160.000 TL zarar beyan etmiştir. Mükellef, 2020 yılında beyan ettiği kar tutarından 2018 ve 2019 yıllarından devreden geçmiş yıl zararlarını mahsup etmiştir. Söz konusu mükellefin 2018, 2019, 2020, 2021 ve 2022 yılları için matrah artırımından yararlandı-

ğı durumda 2023 ve müteakip yıllarda mahsup edebileceği geçmiş yıl zarar tutarları 2019 yılından devreden (2.000/2=) 1.000 TL, 2021 yılından devreden (120.000/2 =) 60.000 TL olmak üzere (1.000+60.000) toplam 61.000 TL olacaktır. 2022 yılından devreden 160.000 TL zarar ise 2023 ve takip eden yıllarda mahsup edilemeyecektir.

Gelecek Yıllarda Matrahtan İndirim Konusu Yapılacak İstisna ve İndirim Tutarları ile Geçmiş Yıl Zararlarının Artırılan Matrahlardan İndirilememesi

Kurumlar vergisinden istisna edilen bazı kazançlar, ilgili yıl faaliyet sonucu zararla sonuçlanmış olsa dahi yıllık kurumlar vergisi beyannamesinde indirim olarak uygulanmakta ve söz konusu istisna kazançlar, müteakip yıl kazançlarından indirilmek üzere zarar olarak müteakip yıllara devredilmektedir. Matrah artırımında bulunan mükelleflerin, devreden söz konusu zararları, bu Kanuna göre artırdıkları matrahlardan indirimleri mümkün değildir. Aynı şekilde mükellefler, yapmış oldukları yatırım harcamaları nedeniyle indirim hakkı kazandıkları, ancak ilgili yıllarda kazanç yetersizliği dolayısıyla yararlanamadıkları yatırım indirimi istisnası tutarları ile geçmiş yıl zararlarını da 7440 sayılı Kanunun 5 inci ve geçici 1 inci maddelerine göre artırdıkları veya beyan ettikleri matrahlardan indiremeyeceklerdir. Ancak önceki yıllarda indirilemeyen yatırım indirimi istisnası tutarının, 193 sayılı Kanunun ilgili hükümleri ile 1/10/2010 tarihli ve 27716 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Gelir Vergisi Genel Tebliği (Seri No: 276) çerçevesinde mükelleflerce daha sonraki yıllarda beyan edilen kazançlardan indirilebileceği tabiidir. Diğer taraftan, matrah artırımında bulunulan cari yılda zarar beyan edilmiş olması hâlinde, 7440 sayılı Kanuna göre artırılan matrahlar üzerinden hesaplanan veya artırılan vergilerin tamamının ödenmesi gerekeceğinden, söz konusu cari yıl zararının da artırılan matrahlar üzerinden mahsubu veya indirimi söz konusu olmayacaktır. Bahse konu zararlar hakkında, mükelleflerin bu Tebliğin (V/C-5-c) bölümündeki açıklamaları dikkate almaları gerekmektedir.

4. Zarar Mahsubunun Defter belge İbrarı ve Muhafaza Ödevine Etkisi:

4.1.Normal Hesap Dönemi:

Zarar mahsubunun kullanılması, defterlerin (ve belgelerin) saklama ve ibraz sürelerini uzatabilir. Vergi Usul Kanunumuzda saklama ve ibraz ödevi, her ne kadar 5 yıllık tarh zamanaşımı süresi ile sınırlandırılmışsa da, zarar mahsubu bu süreyi uzatan hallerden biridir. Zira saklama ve ibraz ödevi, vergilendirmeye ilgili işlemlerin vergi ile ilgisinin kurulduğu son tarihi izleyen yılı başından itibaren başlamaktadır.

Örnek: 2013 yılı zararını, 2017 dönemi kazancından indiren bir mükellefin, 2013 yılı defter ve belgelerini saklama ve ibraz süresi, 2013 hesapları sonucunun (zararının) vergi ile ilişkisinin kurulduğu son dönem olan 2017’den sonraki 5 yıl olacak ve 31.12.2022 tarihinde dolacaktır.

Ancak buradaki saklama ve ibraz ödevi, sadece 2017 yılında indirilen 2013 zararının tevsiki kapsamında söz konusudur. Yoksa 2013 yılına ilişkin tarh zamanaşımı süresi 31.12.2018 tarihinde dolduğundan, bu tarihten sonra 2013 yılı için bir tarhiyat yapılamaz. Dolayısıyla 31.12.2018 tarihinden sonra ibraz etmeme halinde, kaçakçılık suçu oluşmaz. Ancak bu 31.12.2018 tarihinden sonra, 2017 dönemi için yapılan bir vergi incelemesinde, 2013 yılı defterleri isteme rağmen ibraz edilmezse, mükellef 2013 yılı zararının ticari faaliyetleriyle ilgili olduğunu kanıtlayamamış durumuna düşeceğinden, bu zararın indirimi, bir inceleme sonucunda reddedilebilir.

4.2. Özel hesap döneminde zarar mahsubu

Özel hesap dönemine tabi mükelleflerin zarar mahsubu takvim yılı esasına göre değil hesap dönemi esasına göre mahsup edilir.

Örnek: 01.01.2018 tarihinden itibaren hesap dönemi olarak takvim yılına geçen Kurumlar Vergisi mükellefi A Ltd. Şti., 01.09.2016-31.08.2017 özel hesap dönemine ait zararı 2022 hesap dönemi de dahil olmak üzere 2017 yılını takip eden 5 yıl içinde kurum kazancınızdan indirim konusu yapılması mümkün bulunmaktadır.

5. Serbest bölge zararlarının mahsubu

3218 sayılı Kanuna 5084 sayılı Kanun ile eklenen geçici 3 üncü maddesi ile serbest bölgelerde 6 Şubat 2004 tarihi itibarıyla faaliyette bulunmak üzere ruhsat almış mükelleflerin faaliyet ruhsatlarında belirtilen süre ile sınırlı olmak üzere serbest bölgelerde gerçekleştirdikleri faaliyetler dolayısıyla elde ettikleri kazançlar gelir ve kurumlar vergisinden istisna edilerek mevcut firmaların dolaysız vergilere yönelik kazanılmış hakları korunmaya çalışılmıştır. Faaliyet ruhsatı almak üzere ilgili mercilere başvurmuş olmakla birlikte, 06.02.2004 tarihine kadar henüz faaliyet ruhsatı alamamış mükelleflerin bu istisna hükümlerinden faydalanabilmeleri mümkün değildir.

İstisna, sadece faaliyet ruhsatlarında belirtilen süre ile sınırlı olmak üzere serbest bölgelerde yürütülen faaliyetlerden elde edilen kazançlara ilişkindir. Dolayısıyla, serbest bölgelerde şubesi bulunan mükellefler ile işyeri, kanuni yada iş merkezi serbest bölgelerde olan mükelleflerin, bölgeler dışında yürüttükleri faaliyetlerden elde ettikleri kazançlar istisna kapsamında değildir.

Diğer taraftan, istisna sadece faaliyet ruhsatında belirtilen süre ile sınırlı olmak üzere serbest bölgelerde yürütülen esas faaliyetlerden elde edilen kazançları kapsamakta olup serbest bölgelerde elde edilmiş olsa bile faiz, repo vb. faaliyet dışı gelirler istisna kapsamı dışında olup vergilendirilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, serbest bölgelerde yürütülen faaliyetlerden doğan alacaklara ilişkin kur farkı ve vade farkı gelirleri istisna kapsamında değerlendirilecektir.

Serbest Bölgeler Kanununun geçici 3 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde yer alan istisna, bir kazanç istisnasıdır. Dolayısıyla, mükelleflerin serbest bölgelerdeki faaliyetlerinden elde ettikleri hasılatın bu faaliyetlere ilişkin olarak yapılan giderlerin düşülmesi sonucu bulunacak kazanç, gelir veya kurumlar vergisinden müstesnadır. İstisna kazancın doğru bir şekilde tespitinin yapılabilmesi açısından, istisna kapsamında olan faaliyetler ile diğer faaliyetlere ilişkin hasılat, maliyet ve gider unsurlarının ayrı ayrı izlenmesi gerekmektedir.

**Serbest bölgelerde yürütülen ve istisna kapsamına giren faaliyetlerin zararları sonuçlanma-
sı halinde; bu zararların, diğer faaliyetlerden
elde edilen kazançlardan indirilmesi mümkün
bulunmadığı gibi ertesi yıla devredilmesi de
mümkün değildir.**

7524 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler Son- rası Serbest Bölge Zararlarının Durumu

7524 sayılı Kanunla, Serbest Bölgeler Kanunu-
nun geçici 3 üncü maddesinin ikinci fıkrasının
(a) bendinde değişiklik yapılmıştır. Buna göre,
**1/1/2025 tarihinden itibaren elde edilen ka-
zançlara uygulanmak üzere** serbest bölgelerde
üretim faaliyetinde bulunan mükelleflerin bu
bölgelerde imal ettikleri ürünlerin yalnızca yurt
dışına satışından elde ettikleri kazançları gelir
veya kurumlar vergisinden müstesna tutularak,
imal edilen ürünlerin yurt içine satışı istisna kap-
samından çıkarılmıştır.

Dolayısıyla, serbest bölgelerde imal edilen ürün-
lerin 1/1/2025 tarihinden itibaren yurt içine satı-
şından elde edilen kazançlara kurumlar vergisi
istisnası uygulanmayacaktır.

Serbest bölgede üretim faaliyetinde bulunan
üretici firmaların ürünlerini, aynı veya başka bir
serbest bölgede faaliyette bulunan ihracatçılara,
yurt dışına satılması kaydıyla teslim etmeleri
de yurt dışına satış olarak değerlendirilecektir.
Bu şekilde ihracat kaydıyla yapılan teslimlerde,
üretici firmalar istisnadan yararlanacağından,
ihracatı gerçekleştiren firmaların istisnadan ya-
rarlanması mümkün değildir.

Söz konusu malların, ihracatçıya teslim tarihi-
ni takip eden ay başından itibaren üç ay içinde
ihraç edilmesi zorunludur. Bu sürede ihraç edil-
memesi halinde, bu mallara ilişkin yurt dışı satış
gerçekleşmemiş olarak değerlendirilir.

Serbest bölgelerde imalat faaliyetinde bulunan
mükelleflerin bölgelerde imal ettikleri ürünlerin
yurt dışına satışından elde ettikleri kazançları,
Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üyeliğinin ger-
çekleştiği tarihi içeren yıllık vergileme dönemi-
nin sonuna kadar kurumlar vergisinden istisna-
dır. Bu istisnadan, bölgede yeni faaliyete geçen
mükellefler ile faaliyet ruhsatlarında yer alan sü-
renin dolmasıyla normal vergileme rejimine tabi

olacak mükellefler yararlanacaktır.

Ancak,

- Üretim dışı faaliyetlerden,
- Serbest bölge dışında üretilen malların satışından,
- Faaliyet ruhsatında belirtilen alan dışında üretilen malların satışından,
- Serbest bölgede veya serbest bölge dışında fason olarak imal ettirilen ürünlerin satışından, elde edilen kazançlar istisna kapsamında değerlendirilmeyecektir. İstisna uygulamasında, imal edilen ürünlerin sadece yurt dışına yapılan satışından elde edilen kazanç kısmı dikkate alınacaktır.

Serbest Bölgeler Kanununun geçici 3 üncü maddesinin ikinci fıkrası uyarınca, serbest bölgelerde faaliyet gösteren mükelleflerin imal ettikleri ürünlerin yurt dışına satışından elde ettikleri kazançların gelir veya kurumlar vergisinden istisna edilebilmesi için;

- Bölgelerde "imalat" faaliyetinde bulunmak üzere almış oldukları ruhsatın bir örneğini,
- Sanayi sicil belgesi ve kapasite raporunun bir örneğini,
- İmalat faaliyetinde kullanılacak araç parkını gösteren bir listeyi, yeni mükellefiyet tesis ettirenler mükellefiyet tesisinde, durum değişikliklerinde ise (yeni bir alanda imalata başlayacak mükelleflerin bu durumu ruhsatlarına işlettirdikten sonra) değişikliği müteakiben verecekleri ilk geçici vergi beyannamesi ekinde, ilgili vergi dairesine vermeleri gerekmektedir.

Örnek: Serbest bölgede imalat faaliyeti ile uğraşan (A) A.Ş. 2025 hesap döneminde imal ettiği ürünlerin yurt içine satışından 1.000.000 TL, yurt dışına satışından ise 2.000.000 TL kazanç elde etmiştir. (A) A.Ş.'nin imal ettiği ürünlerin yurt dışına satışından elde ettiği 2.000.000 TL istisna kapsamında değerlendirilecek, yurt içine satışından elde ettiği 1.000.000 TL ise istisna kapsamına olmayacaktır.

İstisna kapsamındaki fason imalat İstisna uygulaması açısından, imalat faaliyetinin serbest

bölgede yapılması gerekmekte olup imalatın belli safhalarında dışarıdan fason hizmet satın alınması istisna uygulamasına engel teşkil etmemektedir.

Ancak,

- Fason imalatın sadece, sanayi sicil belgesi veya faaliyet ruhsatında yazılı üretim kapsamında yaptırılması,
- Söz konusu istisna serbest bölgelerde yapılan imalata tanınmış olduğundan imalatın fason imalattan çok işletmenin kendi imalatından oluşması,
- İmalat faaliyetleriyle ilgili olarak istisnadan yararlanacak kazanç tutarının fiili kapasite kullanımını ile sınırlı olması,
- İş riskinin ve organizasyonunun üstlenilmesi,
- Ham madde ve yardımcı maddelerin temin edilmesi, gerekmektedir.

Serbest bölgede imalat faaliyetinde bulunan bir mükellefin emtia alım satımı ile de uğraşması durumunda, imalat faaliyetlerinden elde edilen kazançlar istisna kapsamında değerlendirilecek; faaliyet ruhsatının 6/2/2004 tarihinden önce alınmış olması hali saklı kalmak kaydıyla, ticari faaliyetlerden elde edilen kazançlar ise istisna kapsamında değerlendirilmeyecektir. Örnek 1: 6/2/2004 tarihinden sonra imalat faaliyetinde bulunmak üzere ruhsat almış ve serbest bölgedeki şubesinde ayakkabı imalatıyla uğraşan bir kurumun aynı zamanda bölge dışında bulunan fabrikasında imal ettiği malları da serbest bölgedeki şubesi üzerinden ihraç etmesi durumunda; serbest bölgede imal edilen emtianın satışından elde edilen kazanç istisna kapsamında değerlendirilecek, serbest bölge dışında imal edilen emtianın satışı dolayısıyla şubede oluşan kazanç istisna kapsamında olmayacaktır.

Örnek - 6/2/2004 tarihinden sonra ruhsat alan ve serbest bölgede oyuncak imalatıyla uğraşan bir kurumun, aynı zamanda ham bez ithal edip yurt dışına satış yapması durumunda, oyuncak imalat faaliyetinden elde ettiği kazanç istisna kapsamında değerlendirilecek, ham bez ticaretinden sağladığı kazanç ise istisna kapsamında olmayacaktır.

Örnek - Serbest bölgede konfeksiyon imalatı ile uğraşan bir kurumun, imal ettiği gömleklere ilişkin bitim işi olarak tabir edilen düğme dikimi, ütüleme ve benzeri işleri fason olarak yaptırması halinde; fason olarak yaptırılan bu tür işlerin toplam işçilik maliyetindeki payı, işletmenin kendi imalatları dolayısıyla yüklendiği işçilik maliyetinden daha az oranda olacağından, imal edilen ürünün yurt dışına satışından elde edilen kazanç istisna kapsamında değerlendirilecektir.

Buna göre; 01.01.2025 tarihinden itibaren serbest bölge kazanç istisnası dışında kalan serbest bölge faaliyeti sonucunda (münhasıran yurt dışı satışlar dolayısıyla elde edilen kazançlar dışındakiler) oluşan zararların istisna harici faaliyetlerden kaynaklanan kazançtan mahsubu mümkün hale gelmiştir.

6. Özel hesap döneminde zarar mahsubu

Özel hesap dönemine tabi mükelleflerin zarar mahsubu takvim yılı esasına göre değil hesap dönemi esasına göre mahsup edilir.

Örnek: 01.01.2020 tarihinden itibaren hesap dönemi olarak takvim yılına geçen Kurumlar Vergisi mükellefi A Ltd. Şti.'nin, 01.09.2018-31.08.2019 özel hesap dönemine ait zararı 2024 hesap dönemi de dahil olmak üzere 2019 yılını takip eden 5 yıl içinde kurum kazancınızdan indirim konusu yapması mümkün bulunmaktadır.

7. İş Ortaklığından Gelen Zararın Mahsubu

Kurumlar vergisi mükellefleri, kurumlar vergisine tabi olmayı seçmiş bir iş ortaklığında, oluşan zararı diğer faaliyetlerinden doğan kazancından mahsup edemez.

İş ortaklığının adi ortaklık olarak tesis edilmesi halinde; kurumlar vergisi mükellefi olan ortağı, iş ortaklığından elde edilen kar ve/veya zararı hissesi oranında, vereceği beyannamede beyan eder. Ortaklıktan hissesine isabet eden zararı var ise; diğer gelir unsurlarından bu zararını mahsup edebilir.

8. Dar Mükelleflerde Zarar Mahsubu

Dar mükelleflerde de zarar mahsubu, tam mükellefiyette olduğu gibi aynı kurallara tabidir.

Ancak dar mükelleflerin yurt dışı faaliyetlerinden doğan zararları Türkiye'deki kazançtan mahsup edilemez. Zira dar mükellefler sadece Türkiye içinde elde ettikleri kazançlar üzerinden vergilendirilmektedirler.

9. Kanunen Kabul Edilmeyen Giderler/ Zararların Mahsubu:

Ticari zarara kanunen kabul edilmeyen giderler eklendikten sonra oluşan mali zarar mahsup edilecek zarar olarak dikkate alınabilecektir.

10. Rızaen Matrah Beyan Eden Mükelleflerde Zarar Mahsubu

Rızaen matrah arttırımında bulunan mükelleflerde zarar mahsubu tartışma konusudur. Maliye Bakanlığı tarafından verilen bir Özelge de; Zarar ettiği ve geçmiş yıl zararı olduğu halde rızaen kar beyan eden mükellefler için, ilgili yıl zararının beyannameye yansıtılmaması ve geçmiş yıllardan devreden zararların bulunmasına rağmen ilgili yıl beyannamesinde rızaen kar beyan etmiş olduğundan söz konusu zararların ertesi yıllarda mahsubu mümkün görülmemiştir.

11. Geçmiş Yıl Zararlarının Yerel Asgari Kurumlar Vergisi Hesabında Dikkate Alınıp Alınmayacağı

7524 sayılı Kanun ile Kurumlar Vergisi Kanunu'na eklenen 32/C maddesi uyarınca, 2025 yılından itibaren geçerli olmak üzere "yurt içi asgari kurumlar vergisi" uygulaması getirilmiş ve hesaplanan kurumlar vergisinin, indirim ve istisnalar düşülmeden önceki kazancın %10'undan az olamayacağı hüküm altına alınmıştır.

28.09.2024 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 23 Seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği ile Kurumlar Vergisi Genel Tebliği (Seri No: 1)'ne "32.5. Yurtiçi Asgari Kurumlar Vergisi" başlıklı yeni bir bölüm eklenmiştir. Bu bölümde, asgari verginin nasıl hesaplanacağına ve hangi tutarların matrahtan indirilemeyeceğine ilişkin çeşitli açıklamalar yer almıştır.

Söz konusu Tebliğ'de, geçmiş yıl zararlarının asgari kurumlar vergisinden düşülmeyeceği ve asgari kurumlar vergisinin hesaplanmasında dikkate alınacağı ifade edilmiştir.

Bu düzenleme, hukuki dayanağının bulunmadığı ve mükellefler aleyhine sonuçlar doğuracağı gerekçesiyle yargıya taşınmış ve aynı zamanda yürütmesinin durdurulması talebinde bulunulmuştur.

Konuyu inceleyen Danıştay Üçüncü Dairesi, Kurumlar Vergisi Genel Tebliği (Seri No:1)'nin "32.5. Yurtiçi asgari kurumlar vergisi" bölümünün, "32.5.4." ve "32.5.6." alt bölümlerinin yedinci paragrafları ile "32.5.6." alt bölümünde yer alan üçüncü ve besinci örneklerin geçmiş yıl zararlarını ilgilendiren kısımlarının yürütmesinin durdurulmasına karar vermiştir.

Danıştay Üçüncü Dairesi'nin incelemesinde aşağıdaki hususlar öne çıkmaktadır:

-5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'na eklenen 32/C maddesinde, yalnızca 2. fıkrada sayılan istisna ve indirimlerin asgari kurum kazancından indirilebileceği belirtilmiştir. Bunun dışında matrahın nasıl belirleneceğine ilişkin başka bir düzenleme yapılmamıştır.

-Kanun'da, Hazine ve Maliye Bakanlığı'na geçmiş yıl zararlarının asgari kurumlar vergisi matrahına dahil edilip edilmeyeceğini belirlemeye yönelik açık bir yetki tanınmamıştır.

-Kanun'da geçmiş yıl zararlarının asgari kurumlar vergisi matrahından düşülemeyeceğine dair herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

-Geçmiş yıl zararlarının asgari kurumlar vergisi matrahından düşülmeyeceği ve asgari kurumlar vergisinin hesaplanmasında dikkate alınacağına ilişkin dava konusu düzenlemede hukuka uygunluk bulunmadığı ve uygulanması halinde telafisi güç veya imkansız zararların dogmasına yol açabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Yurt içi asgari kurumlar vergisi uygulaması, 1 Ocak 2025 tarihinden itibaren elde edilen kazançlara yönelik olarak yürürlüğe girmiş olup, **ilk kez 2025 yılı birinci geçici vergi beyannamesinde** uygulanacaktır.

Danıştay 3. Dairesi tarafından verilen yürütmenin durdurulması kararı doğrultusunda, **bu karar geçerliliğini koruduğu sürece mükelleflerin geçmiş yıl zararlarını asgari kurumlar vergisi matrahından indirmeleri mümkündür.**

Ancak, yürütmenin durdurulması kararına karşı yapılan itiraz üzerine **Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu'nun** yürütmenin durdurulmasının kaldırılmasına karar vermesi veya Danıştay Üçüncü Dairesinin esas hakkındaki kararının, uygulamanın geleceğini belirleyeceği aşikardır.

Enflasyon Düzeltmesi Açısından Geçmiş Yıl Zararlarının Değerlendirilmesi

2023 hesap dönemi sonuna ait bilançoya ilişkin yapılan enflasyon düzeltmesinden kaynaklanan kâr/zarar "Geçmiş Yıllar Kârları/Zararları" hesaplarında gösterilecektir. Kayıtlarda yer alan eski dönemlerden gelen kâr veya zararlar da mukayyet değerleri üzerinden enflasyon düzeltme hesabına kaydedilmek suretiyle bu hesaba aktarılacaktır. Bu şekilde tespit edilen geçmiş yıl kârı vergiye tabi tutulmayacak, geçmiş yıl zararı ise zarar olarak kabul edilmeyecektir.

2023 hesap dönemi sonuna ait düzeltilmiş bilançoda dönem net kârı/zararı gösterilmeyecek, düzeltme sonrası hesaplanan geçmiş yıl kârı veya zararı bilançoda öz kaynaklar içinde yer alacaktır.

2023 hesap dönemi sonuna ait bilançonun düzeltilmesi sonucu oluşan geçmiş yıllar kârları veya zararları, kaydedildiği "Geçmiş Yıllar Kârları/Zararları" hesabının alt hesabında izlenir ve sonraki dönemlerde, 213 sayılı Kanunun mükerrer 298 inci maddesi ve bu Tebliğin dördüncü bölümünde yer alan esaslara göre düzeltme işlemine tabi tutulur.

Mükellefler 2023 hesap dönemi sonuna ait bilançolarının düzeltilmesi neticesinde oluşan geçmiş yıl zararlarını, düzeltme işlemi neticesinde oluşan öz sermaye farklarına mahsup edebilecekler ve 2023 hesap dönemi sonuna ait düzeltilmiş bilançoya ait nihai kâr ya da zarar rakamına ulaşacaklardır.

2023 yılı hesap dönemine ait gelir/kurumlar vergisi beyannamesinde yer alan indirilemeyen geçmiş yıl mali zararları ile cari dönem mali zararları matrahın tespitinde mukayyet değerleri ile dikkate alınacaktır.

Diğer bir ifade ile 1/1/2024 tarihinden sonra verilecek yıllık gelir vergisi ve kurumlar vergisi beyannameleri ile geçici vergi beyannamelerinde

beyan edilen vergi matrahlarının tespitinde, (düzeltme öncesi bilançolara dayanan) 2023 yılı mali zararı ve önceki yıllara ait indirilemeyen geçmiş yıl mali zararları mukayyet değerleri ile dikkate alınacaktır.

2023 hesap dönemi sonuna ait bilançonun düzeltilmesi sonucu oluşan geçmiş yıllar kârı veya zararı, kaydedildiği Geçmiş Yıllar Kârları/Zararları Hesabının alt hesabında izlenmeye devam edilecek ve sonraki dönemlerde 213 sayılı Kanunun mükerrer 298 inci maddesinin (A) fıkrası ve Tebliğde yer alan esaslara göre düzeltme işlemine tabi tutulacaktır.

213 sayılı Kanunun mükerrer 298 inci maddesinin (A) fıkrasının (5) numaralı bendinde yer alan hükme istinaden, öz sermaye kalemlerine ait enflasyon farkları, düzeltme sonucu oluşan söz konusu geçmiş yıl zararlarına mahsup veya kurumlar vergisi mükelleflerince sermayeye ilave edilebilecek ve bu işlemler kâr dağıtımı sayılmayacaktır.

Enflasyon düzeltmesi şartlarının gerçekleştiği dönemi izleyen hesap dönemlerinde (geçici vergi dönemleri dâhil) söz konusu şartlardan sadece birinin gerçekleşmemesi enflasyon düzeltmesi yapma yükümlülüğünü ortadan kaldırmayacak, bir hesap dönemi içindeki geçici vergi dönemlerinin herhangi birinde düzeltme yapılması halinde takip eden geçici vergi dönemlerinde ve içinde bulunulan hesap dönemi sonunda da düzeltme yapılacaktır.

2024 hesap dönemini müteakiben 2025 hesap döneminde de enflasyon düzeltmesi yapma zorunluluğunun ortaya çıkması durumunda, bu hesap dönemine ilişkin düzeltme işlemleri 555 Sıra Nolu Vergi Usul Genel Tebliğinin (dördüncü) bölümü kapsamında yapılacaktır.

Enflasyon düzeltmesi uygulanmayan bir hesap döneminden sonra enflasyon düzeltme şartlarının yeniden oluşması halinde; enflasyon düzeltmesi yapılan en son dönemden başlamak üzere enflasyon düzeltmesi yapılacaktır.

Bu durumda şartlarının yeniden oluştuğu söz konusu ilk döneme ilişkin enflasyon düzeltmesi, Tebliğin üçüncü bölümü kapsamında yapılacaktır. Bu şekilde belirlenen geçmiş yıl kârı vergiye

tâbi tutulmayacak, geçmiş yıl zararı zarar olarak kabul edilmeyecek, ancak matrahın tespitinde geçmiş yıl malî zararları mukayyet değerleri ile dikkate alınacaktır. Birikmiş amortismanlar ise, ait oldukları kıymetin bilanço tarihindeki değerinde düzeltme sonrasında ortaya çıkan artış oranı dikkate alınarak düzeltilecektir.

213 sayılı Kanunun mükerrer 298 inci maddesinin (A) fıkrasının (5) ve (7) numaralı bentleri uyarınca, öz sermaye kalemlerine ait enflasyon farkları düzeltme sonucu oluşan geçmiş yıl zararlarına mahsup edilebilir veya kurumlar vergisi mükelleflerince sermayeye ilave edilebilir; bu işlemler kâr dağıtımı sayılmaz.

31.12.2023 Tarihinde Yarı Mamül Olan ve Enflasyon Düzeltmesine Tabi Tutulan İktisadi Kıymetin 2024 Yılında Mamül Hale Geldikten Sonra Maliyet Bedelinin Altında Satışı

2023 sonu enflasyon düzeltmesinden oluşan maliyetten kaynaklanıyor ise zararın durumu;

Örnek : Hesap dönemi takvim yılı olan (P) Ltd. Şti. 30/6/2023 tarihinde 100.000,00 TL'ye satın aldığı bir arsayı 10/5/2024 tarihinde Daire olarak 120.000,00 TL'ye satmıştır.

Amortismanla Tabi Olmayan İktisadi Kıymetin Düzeltme Öncesi 31/12/2023 Değeri 100.000,00

Düzeltme Katsayısı 1,25608

31/12/2023 Tarihli Düzeltilmiş Değeri 125.608,00

Taşıma Katsayısı (1. Geçici Dönem) (Varsayım)1,06346

31/3/2024 Tarihli Taşınmış Değeri 133.579,08

10/5/2024 Tarihinde Satış Tutarı 120.000,00

Satış Zararı 13.579,08

İndirim Konusu Yapılamayacak Zarar 5.608,00

İndirim Konusu Yapılabilecek Zarar 7.971,08

Buna göre toplam satış zararının; arsanın 31/12/2023 tarihli düzeltilmiş değerinin altında kalan kısmına tekabül eden 5.608,00 TL'lik zarar beyannamede kanunen kabul edilmeyen gider olarak dikkate alınacaktır.

Söz konusu arsanın belirtilen tarihte 90.000,00 TL tutarla satılması halinde ise (90.000,00 - 133.579,08=) 43.579,08 TL'lik zararın 31/12/2023 tarihinde yapılan enflasyon düzeltmesinden kaynaklanan 25.608,00 TL'lik kısmı kanunen kabul edilmeyen gider olarak dikkate alınacaktır.

Arsanın 130.000,00 TL'ye satılması durumunda ise (130.000,00 - 133.579,08 =) 3.579,08 TL'lik zararın tamamı kurum kazancının tespitinde indirim konusu yapılabilecektir.

Özetle; 2024 yılında maliyet altında satış nedeniyle oluşan zararın ne kadarının 2023 yılı enflasyon düzeltmesinden kaynaklandığını tespit etmek ve bu zararı KKEG yazmak gerektiği değerlendirilmekle birlikte, konunun özelge istenilerek netleştirilmesinin yararlı olacağı kanaatindeyim.

V-KONU HAKKINDA VERİLEN ÖZELGELER:

TARİH	SAYI	ÖZET
17/02/2016	38418978-125[9-15/2]-6576	Nev'i değişikliğine tabi tutulan şirketin kıst dönem zararlarının takip eden geçici vergi beyannameleri ve ilgili dönem kurumlar vergisi beyannamesinde indirim konu edilip edilmeyeceği. .. Buna göre, şirketinizin kazanç beyan ettiği 1-3/2015 dönemine ait geçici vergi beyannamesinde indirim konusu yapılmayan devralınan şirketin devir tarihine kadar olan kıst dönem zararının, ilgili dönem geçici vergi beyannamelerinizde ve 2015 hesap dönemi kurumlar vergisi beyannamenizde indirim konusu yapılması mümkün bulunmaktadır.
25/12/2014	60757842-5520-26	Geçmiş Yıl Zarar Mahsubu... Bu hüküm ve açıklamalara göre, şirketinizin geçmiş yıl zararlarının sermayeye eklenebilecek nitelikte fonlardan veya yedek akçe-lerden mahsup edilerek kapatılması, söz konusu geçmiş yıl zararlarının, Kurumlar Vergisi Kanununun 9 uncu maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinde yazılı şartlar dahilinde ve beş yıllık mahsup süresi de dikkate alınarak kurum kazancından indirilmesine engel teşkil etmeyecektir.
07/04/2014	62030549-125[6-2012/304]-748	Sipariş edilen ancak yatırımdan vazgeçilmesi sebebiyle gümrükte bekletilen gemi makinesinin satışından doğacak zarar... Bu hükümlere göre; şirketinizce yapılması düşünülen gemi projesi kapsamında siparişi verilen gemi ana makinesinin projeden vazgeçilmesi sebebiyle ithalat tamamlanmadan satışı halinde, ticari mallar hesabında takip edilen söz konusu gemi ana makinesinin satışından doğan hasılatın gelir olarak, bu sipariş için ödenen tutarın ise maliyet bedeli olarak kayıtlara alınması gerekmektedir. Satışın gerçekleştirdiği hesap döneminde zarar oluşması durumunda ise bu zararın Kurumlar Vergisi Kanununun 9 uncu maddesi hükümleri çerçevesinde geçmiş yıl zararı olarak sonraki dönem matrahlarından indirim konusu yapılması mümkün bulunmaktadır.
02/10/2013	41931384-125[9-2013-10]-40	İlaç üretimi yapan şirketin başka bir ilaç üreten firmayla birleşerek geçmiş yıl zararlarını indirim konusu yaparken 5 yıl dolmadan yine başka bir ilaç firmasıyla birleşmesi halinde indirim konusu yapılan zararlar ile ilgili cezai durumlar... Yukarıdaki hüküm ve açıklamalara göre; şirketiniz tarafından 2012 tarihinde aktif ve pasifiyle birlikte kül halinde devralınan ... Şirketi tarafından son beş yıla ilişkin kurumlar vergisi beyannamelerinin kanuni süresinde verilmiş olması ve devralınan kurumun faaliyetine devrin meydana geldiği hesap döneminden itibaren en az beş yıl süreyle devam edilmesi kaydıyla, devralınan kurumun devir tarihi itibarıyla öz sermaye tutarını geçmeyen zararlarının indirim konusu yapılması mümkündür.

21/05/2013	62030549-125[9-2012/125]-748	Kasa düzeltmesinden oluşan ticari zararın önceki yıllara ait karlara mahsubunun olanaklı olup olmadığı... Bu hüküm ve açıklamalara göre, şirketinizce 6111 sayılı Kanunun 11 inci maddesi kapsamında kasa mevcudunuzun düzeltilerek “Diğer Olağan Dışı Gider ve Zararlar” hesabına kaydedilen tutar gerçek anlamda ticari bir zarar niteliği taşımadığından kurum kazancından indirilmesi mümkün olmadığı gibi geçmiş yıl kârlarına mahsup edilmesi halinde söz konusu mahsup işlemi kar dağıtımı olarak değerlendirilerek bu tutar üzerinden kar dağıtımına bağlı vergi kesintisi yapılacaktır.
14/05/2013	49327596-125[KVK.2012.ÖZ.32]-114	6111 sayılı Kanundan yararlanılarak ortaklar cari hesabının düzeltilmesi sonucu bilançoda oluşan ticari zararın geçmiş yıl karlarından mahsup edilip edilmeyeceği... Şirketinizce 6111 sayılı Kanunun 11 inci maddesi kapsamında ortaklar cari hesabının düzeltilmesi sonucu “Diğer Olağan Dışı Gider ve Zararlar” hesabına kaydedilecek tutar gerçek anlamda ticari bir zarar niteliği taşımadığından kurum kazancından indirilmesi mümkün olmadığı gibi geçmiş yıl kârlarına mahsup edilmesi halinde söz konusu mahsup işlemi kar dağıtımı olarak değerlendirilerek bu tutar üzerinden kar dağıtımına bağlı vergi kesintisi yapılacaktır.(6736 sk. Açısından da aynı düşünce geçerlidir.)
29/11/2012	62030549-125[9-2012/198]-3113	Özel hesap dönemi kullanan kurumun hesap dönemi olarak takvim yılını kullanmaya başladığında, özel hesap döneminde oluşan zararlarını indirim konusu yapıp yapamayacağı... Bu hüküm ve açıklamalara göre, 01/01/2012 tarihinden itibaren hesap dönemi olarak takvim yılına geçen şirketinizin 01/12/2008-30/11/2009 özel hesap döneminden doğan zararınızın 2014 hesap dönemi de dahil olmak üzere 2009 yılını takip eden 5 yıl içinde kurum kazancınızdan indirim konusu yapılması mümkün bulunmaktadır.
23/07/2012	B.07.1.GİB.4.34.16.01-KVK 9-2227	Bilançoda yer alan hisse senedi ihraç primlerinin enflasyon değerlemesinden kaynaklanan mali geçmiş yıl zararından mahsubu... Şirketinizin öz sermaye kalemlerinden olan hisse senedi ihraç primlerinin enflasyon düzeltmesine tabi tutulması neticesinde oluşan enflasyon farklarının, düzeltme sonucu oluşan geçmiş yıl zararlarına mahsup edilmesi mümkündür.
09/06/2011	B.07.1.GİB.4.34.16.01-KVK 9-679	Beyannameye gösterilmeyen geçmiş yıllara ilişkin zararlarının mahsubu hk... 2005 yılı kurumlar vergisi beyannamesinde zarar beyan edilmesi nedeniyle kurum kazancından indirim konusu yapılamayan ve anılan beyannameye gösterilmeyen 2004 yılı zararının, söz konusu 2005 yılı beyannamesinin düzeltilerek 2004 yılı zararının bu beyannameye gösterilmesi halinde, 2006 yılı kurumlar vergisi matrahının tespitinde indirim konusu yapılmasında herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.

17/05/2011	B . 0 7 . 1 . G İ - B.4.16.16.01-KV-10-20-70	2005 yılında zarar edilmesine rağmen gönüllü olarak matrah artırımında bulunarak kazanç beyan ettiğiniz belirtilmiş ve 2005 yılına ilişkin söz konusu zarar tutarını 2006 yılı kurumlar vergisi beyannamenizde indirim konusu yapıp yapamayacağı... 2005 yılı beyannamesinde kazanç beyan edildiğinden, sonraki yıl beyannamelerinde 2005 yılı zarar tutarının indirim konusu yapılması mümkün olmayıp söz konusu zarar tutarının 2005 yılı kurumlar vergisi beyannamesinin düzeltilmesi yoluyla da 2006 kurumlar vergisi beyannamesinde indirim konusu yapılması mümkün değildir.
07/05/2024	E - 1 1 3 9 5 1 4 0 - 1 0 5 [- VUK-3-2731]-589167	- 2003-2004 yılında yapılan enflasyon düzeltmesinden kaynaklı, yedek akçelere ait enflasyon farklarının, 31/12/2003 tarihli bilançonun enflasyon düzeltmesine tabi tutulmasından kaynaklanan geçmiş yıllar zararından mahsup edilip edilemeyeceği, - Bahsi geçen mahsuptan sonra geçmiş yıllar zararları hesabında kalan, (düzeltme sonucu oluşan) bakiyenin, 31/12/2023 tarihli bilançoda bulunan enflasyon düzeltmesi kaynaklı olmayan geçmiş yıllar karlarından mahsup edilip edilemeyeceği, mahsup edilmesi durumunda kalan geçmiş yıllar karlarının ödenmiş sermayeye eklenip eklenemeyeceği, - Ticari faaliyetten kaynaklanan ve geçmiş yıllar zararları hesabında yer alan tutarın enflasyon düzeltmesi kaynaklı olmayan geçmiş yıllar karlarından edilmesinin mümkün olup olmadığı, 2003-2004 hesap dönemlerine ait bilançolara ilişkin yapılmış enflasyon düzeltmesi kapsamında, yedek akçelere ait hesapların düzeltilmesinden kaynaklı enflasyon düzeltme farklarının, enflasyon düzeltmesinden kaynaklanan geçmiş yıllar zararlarına mahsup edilmesi mümkün bulunmaktadır. Ancak, bahsi geçen mahsuptan sonra geçmiş yıllar zararları hesabında kalan, (düzeltme sonucu oluşan) geçmiş yıllar zararları bakiyesinin, 31/12/2023 tarihli bilançoda bulunan enflasyon düzeltmesi kaynaklı olmayan geçmiş yıllar karlarına mahsup edilmesi halinde, bu durumun "Pasif kalemlere ait enflasyon fark hesaplarının, herhangi bir suretle başka bir hesaba nakledilmesi veya işletmeden çekilmesi" kapsamında değerlendirilmesi ve mahsuba konu edilen tutarın, bu işlemin yapıldığı dönem kazancı ile ilişkilendirilmeksizin, bu dönemde vergiye tâbi tutulması gerekmektedir. Diğer taraftan, geçmiş yıl zararlarının geçmiş yıl kârlarına ve/veya yasal yedeklere mahsup edilmesi işleminde, nakden veya hesaben bir ödeme bulunmamaktadır. Bu nedenle, geçmiş yıl kârlarının ve/veya yasal yedeklerin geçmiş yıl zararlarına mahsup edilmesi işlemi, kar payı dağıtımı olarak değerlendirilmeyecek ve kar payı dağıtımına bağlı vergi kesintisi yapılması söz konusu olmayacaktır. Yine, kârın sermayeye eklenmesi işlemi kâr dağıtımı sayılmadığından, bahse konu geçmiş yıl karlarının kalan geçmiş yıl zararlarını aşan kısmının sermayeye ilave edilmesi durumunda da kar payı dağıtımına bağlı vergi kesintisi yapılmayacaktır.

VI-İLGİLİ YARGI KARARLARI

Trabzon Vergi Mahkemesi'nce oybirliği ile verilen 18.11.2015 tarihli ve Esas No: 2015/317, Karar No:2015/694 sayılı kararı;

“Gerek 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 9/1’inci maddesi, gerekse bu kanunun uygulanmasına ilişkin çıkarılan genel tebliğin (9) numaralı bölümünde; kurumlar vergisi beyannamesinde her yıla ilişkin tutarın ayrı ayrı gösterilmek ve beş yıldan fazla nakledilmemek şartıyla geçmiş yılların beyannamelerinde yer alan zararların indirim konusu yapılabileceği düzenlenmiş olup, mükelleflerin oluşan zararlarını mahsup imkânları beş yıllık yasal süre ile sınırlandırılmıştır. Buna göre, mükelleflerce bir hesap dönemi içerisinde oluşan zararın, müteakip beş hesap döneminde oluşacak kârlarla mahsup edilememesi halinde mahsup imkanı ortadan kalkacaktır. Anılan maddelerde, mükelleflerin oluşan zararlarını izleyen yılda beyan etmemeleri ve kâr beyan ettiği yıldan sonraki yıllardaki kurum kazançlarından düşemeyecekleri şeklinde bir düzenleme yer almadığı gibi, bu yönde yapılacak bir yorum da, Kanun’un tanıdığı beş yıllık süre şartının aşılmak suretiyle, Yasa’nın mükelleflere tanıdığı bir hakkın engellenmesi sonucunu doğuracaktır. Zira, söz konusu hüküm ile zararın indirim konusu yapılabilmesi beş yıllık süre sınırlamasına tabi tutulmuş olup, oluşan zararın bu beş yıllık süre içinde indirilebilmesi mükellefler açısından kanuni bir haktır.

Bu durumda, Kurumlar Vergisi Kanunu’nun 9’uncu maddesinde kurumlar vergisi beyannamesinde her yıla ilişkin tutarın ayrı ayrı gösterilmek ve beş yıldan fazla nakledilmemek şartıyla geçmiş yılların beyannamelerinde yer alan zararların indirim konusu yapılabileceğinin düzenlendiği, bu maddede mükelleflerin oluşan zararlarını izleyen yılda beyan etmemeleri ve kâr beyan etmeleri durumunda, kâr beyan ettiği yıldan sonraki yıllardaki kurum kazançlarından düşemeyecekleri şeklinde bir düzenleme yer almadığı sonuç ve kanaatine varılmış olup, yorum yoluyla da Kanunun mükellefe tanıdığı bir hakkın engellenmesi mümkün olmadığından, dönem kârının mevcut olduğu hesap döneminde mahsup edilmeyen geçmiş yıl zararlarının sonraki dönemlerde mahsup edilmesi mümkün bulunmadığı gerekçesiyle söz konusu indirimlerin reddi sonucunda bulunan matrah farkı üzerinden davacı şirket adına 2012 yılı için tekerrür hükümlerini de uygulamak suretiyle salınan bir kat

vergi ziyai cezalı kurumlar vergisi tarhiyatında yasal isabet görülmemiştir.”

Danıştay 3’üncü Dairesi’nce aynı konuya ilişkin olarak oybirliği ile vermiş olduğu 17.03.2015 tarih ve E.2011/4940, K.2015/1312 sayılı kararı ile Hatay 1 inci Vergi Mahkemesi’nin 10.08.2011 tarih ve E.2011/7, K.2011/1028 sayılı kararları onanmıştır.

VII-SONUÇ:

1.Geçmiş Yıl Zararlarının Mahsubu

Kurumlar vergisi matrahının tespitinde zararların indirilebilmesi için:

- Kurumlar vergisi beyannamesinde her yıla ilişkin zarar tutarları ayrı ayrı gösterilmelidir.
- Bu zararlar beş yıldan fazla nakledilmemek üzere geçmiş yıl beyannamelerinde yer almalıdır.
- Özel hesap dönemine sahip kurumlarda süre hesabının takvim yılı yerine hesap dönemi itibarıyla yapılması gerekir.

- Mahsuba konu edilecek zarar tutarının tespiti, bilançoda gözüken tutarlar yerine yıllık beyanname üzerinden oluşan tutarlar (mali zarar) esas alınacaktır. Geçmiş yıl ticari bilanço zararları; kanuni yedekler, ihtiyatlar ve dağıtılmamış karlarla veya ortaklarca kapatılabilir. Bu durum beyanname üzerinden oluşan geçmiş yıl mali zararlarının mahsubuna engel değildir

- Kazanç elde edilen yıllarda mutlaka mahsup yapılması gerekmektedir. Eğer kazanç mevcut olan yıllarda zarar mahsubu yapılmazsa sonraki yıllarda ortaya çıkan kurum kazancından mahsup yapılamaz, bu durumda “düzeltme hükminden yararlanılabilir.” .

- Aynı yıla ilişkin zarar mahsubunda, istisnadan kaynaklanan zarar tutarının öncelikle mahsup edilmesi gerekmektedir.

- İlgili yılda zarar etmesine karşılık rızaen kar beyan eden mükelleflerin gerek ilgili yıldaki gerekse de geçmiş yıl zararlarını sonraki yılların kurum kazancından mahsup edemez.

2.Devir ve Tam Bölünme Halinde Zarar Mahsubu

2. Devir ve Tam Bölünme Halinde Zarar Mahsubunda ayrıca aşağıdaki şartlar gereklidir:

-İndirilebilecek zarar tutarı

** Devirde devralınan kurumun özsermaye tutarını geçmemelidir.

** Tam bölünmede ise bölünen kurumun özsermayesinin devralınan tutarını geçmemeli ve devranın kıymetlerle orantılı olmalıdır.

** Son beş yılın (devralınan kurum için) kurumlar vergisi beyannameleri kanuni süresinde verilmiş olmalıdır.

** Devralınan kurumun aynı faaliyetine, devir ve bölünmenin gerçekleştiği hesap döneminden itibaren en az beş yıl süreyle devam edilmelidir.

* Bu şartlar gerçekleşmeden zararların mahsubu halinde, zarar mahsubu nedeniyle zamanında tahakkuk ettirilemeyen vergiler zıya uğramış sayılır.

3.Yurt Dışı Zararların Mahsubu

Türkiye’de kurumlar vergisinden istisna edilen kazançlarla ilgili olanlar hariç olmak üzere, beş yıldan fazla nakledilmemek şartıyla yurt dışı faaliyetlerden doğan zararlar;

1) Faaliyette bulunulan ülkenin vergi kanunlarına göre beyan edilen vergi matrahlarının zarar dahil, her yıl o ülke mevzuatına göre denetim yetkisi verilen kuruluşlarca rapora bağlanması,

2) Bu raporun aslı ile tercüme edilmiş bir örneğinin Türkiye’deki ilgili vergi dairesine ibrazı, Halinde indirim konusu yapılır.

** Türkiye’de kurumlar vergisinden istisna edilen faaliyetlere ilişkin yurt dışı zararların mahsup imkanı yoktur.

** Söz konusu denetim kuruluşlarınca hazırlanan rapor ekinde yer alacak vergi beyanları ile bilanço ve gelir tablosunun, yabancı ülkedeki yetkili makamlara onaylatılması zorunludur.

** Türkiye’de indirim konusu yapılan yurt dışı zararın, ilgili ülkede de mahsup edilmesi veya

gider yazılması halinde, Türkiye’deki beyannameye dahil edilecek yurt dışı kazanç, mahsup veya gider yazılmadan önceki tutardır.

KAYNAKÇA

Giderler ve İndirimler- (Recep BİYİK-Aydın KIRATLI)-İstanbul-2010

5520 Sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu

3218 Sayılı Serbest Bölgeler Kanunu

H.U.D. Beyanname Düzenleme Kılavuzu

www.gib.gov.tr

555 Sıra Nolu VUK GT.

176 Sıra Nolu VUK Sirküleri

www.bdo.com.tr

www.muhasabetr.com

2004 yılından itibaren bulut teknolojisini muhasebe yazılımında başarı ile uygulayan LUCA'dan E dönüşümde lider çözümler..

luca | MALİ MÜŞAVİR

TÜRMOB **luca**
e-entegratör

luca | NET

luca | KOZA

luca | ROTA

LUCA Ticari Paketleri'nde yer alan çözümler ile firma iş süreçlerinde başlayan e uygulamaların LUCA Mali Müşavir Paketi'ndeki e defter gönderimi ile Gelir İdaresi Başkanlığı'na doğrudan bildirimi sağlanır.

E dönüşüm süreçlerinde TÜRMOB İŞNET Özel Entegratörlük Hizmetleri anlaşması ile birlikte elektronik belgelerin saklanması konusunda da önemli hizmetler sunulur.

*Uygulamanın kullanım koşulları ve fiyatlandırma için
www.luca.com.tr

M TÜRMOB
TESMER

luca

e-Fatura

e-Arşiv Fatura

e-İrsaliye

e-Müstahsil

e-SMM